

Державний науково-методичний центр змісту
культурно-мистецької освіти

ІНКЛЮЗІЯ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ: ВИКЛИКИ, ПРАКТИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Науково-методичний
збірник матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної
конференції з міжнародною участю
(6-7 грудня 2019 р.)

Київ

Державний науково-методичний центр змісту
культурно-мистецької освіти

**ІНКЛЮЗІЯ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ:
ВИКЛИКИ, ПРАКТИКИ,
ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник матеріалів
Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(з міжнародною участю)

6 – 7 грудня 2019 р.

Київ

УДК 37.091.3-056.26:7 (082)
I-65

Схвалено на засіданні Вченої ради Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти, протокол № 4 від 05.12.2019.

Інклюзія в мистецькій освіті: виклики, практики, перспективи: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. (з міжнарод. участю), 6–7 груд. 2019 р. / за заг. ред. М. М. Бриль. Київ: ДНМЦЗКМО, 2019. 420 с.

Відповідальна за випуск: *Ковальчук Ін. М.*
Дизайн: *Ковальчук Ір. М.*

Рецензенти:

Дергач М. А., доктор педагогічних наук, доцент кафедри психології творчості, проф. каф. психології Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії;

Костюченко О. В., доктор психологічних наук, доцент кафедри психології Київського національного університету культури і мистецтв.

Науково-методичний збірник матеріалів містить тези доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю) «Інклюзія в мистецькій освіті: виклики, практики, перспективи», які окреслюють проблемні питання щодо реалізації права на мистецьку освіту для дитини з особливими освітніми потребами. У збірці представлено педагогічний досвід організації навчання таких дітей в мистецьких школах, моделі психолого-педагогічної та соціально-педагогічної роботи, а також пропозиції щодо впровадження інклюзії в систему мистецької освіти в Україні.

За точність викладених фактів та коректність цитування відповідальність несуть автори публікацій.

УДК 37.091.3-056.26:7(082)

© ДНМЦЗКМО, 2019

© Автори матеріалів, 2019

ЗМІСТ

1. Вектори розвитку інклюзії в мистецькій освіті: нормативно-правове забезпечення рівного доступу до мистецької освіти

Бриль М. М.	Проблемні аспекти впровадження інклюзії в мистецькій освіті	12
Пахомова Т. М.	Нормативно-правове забезпечення з охорони праці та безпеки життєдіяльності в інклюзивній мистецькій освіті	19
Смоленцева Г. А.	Забезпечення рівного доступу до мистецької освіти	22

2. Міжнародний досвід мистецької освіти для людей з особливими освітніми потребами

Бала Малгожата <i>Краків, Польща</i>	Освіта в музичній школі І ст. ім. майора Г. Г. Барановського в «Центрі незрячих і слабовзрячих» в Кракові	29
Барзишена В. В.	Методика М. Буркхарда «Guitar colour system» як одна із систем інклюзивного навчання	38
Колесник А. Ю., Сіньковська Л. П.	Впровадження інклюзивної освіти в США	43
Крупська І. В.	Міжнародний досвід мистецької освіти для людей з особливими освітніми потребами	48

Нестеренко Н. М. Зарубіжний досвід інклюзивної мистецької освіти та можливість його впровадження в Україні 54

Панасенко І. О. Актуальні завдання музичної освіти з урахуванням інклюзії (на прикладі США) 60

3. Громадсько-державне партнерство у впровадженні інклюзії в мистецькій освіті

Житнік Т. С. Нові аспекти соціально-культурного супроводу дитини з особливими освітніми потребами (у рамках реалізації громадського проекту «Академія сучасного дитячого мистецтва») 65

4. Організація інклюзивного освітнього простору: інфраструктура та обладнання; освітні програми та інноваційні технології; методи і засоби, методики компетентнісного навчання та розвитку

Безклинська О. З. Впровадження музикотерапії як інноваційної здоров'я-збережувальної технології в мистецькій школі 73

Білявська О. Д., Гапончук О. Д. Адаптована додаткова програма елементарного підрівня мистецької школи «Музична освіта – дітям з особливими освітніми потребами» 79

Будущева-Довгаль Г. О. Запровадження пісочної анімації як арттерапевтичного методу на заняттях з дітьми 85

Володіна Ю. А.	Музична терапія як засіб впливу на дітей з особливими освітніми потребами	92
Рибалова О. В., Дудінська О. А.	Можливості інклюзивної мистецької освіти для дітей з особливими освітніми потребами	98
Сметаніна Т. М.	Методи роботи в інклюзивній освіті на уроках з образотворчого мистецтва	105
Сухобрусова О. О.	Організація інклюзивного освітнього простору в класі загального фортепіано	114
Фоміцька Н. Ю.	Створення безбар'єрного середовища для учнів з особливими освітніми потребами в закладах початкової мистецької освіти	120

5. «Дорожня карта» для переходу на навчання дітей з особливими освітніми потребами в мистецькій школі

Полевиков І. О., Щедролосєва К. О.	Особистісно орієнтована технологія як основа освітньої траєкторії навчання дітей з особливими потребами в мистецькій школі	126
---	--	-----

6. Психолого-педагогічні аспекти інклюзивного навчання в мистецькій освіті

Андрухович Л. М.	Вплив музичного мистецтва на емоційну сферу молодших школярів в умовах інклюзивної освіти	135
-------------------------	---	-----

Вандишева О. М.	Незвичайні діти в мистецькій школі	139
Воропаєв Є. П., Полєвіков І. О.	Дитина з особливими освітніми потребами за фортепіано	146
Кричковська Т. Д.	Особливості психологічного супроводу в інклюзивній мистецькій освіті	152
Маніва Н. Д., Лук'яненко А. С.	Початкова мистецька освіта як складова соціокультурної адаптації дітей із затримкою психічного розвитку: практики впровадження інклюзії	157
Мартинюк В. В.	Деякі особисті роздуми в процесі зайнять з образотворчого мистецтва з учнем із синдромом Дауна	164
Моцак Л. П.	Впровадження інклюзивного навчання на заняттях з хореографічних дисциплін	172
Назар Л. Й.	Принципи та методи музичної арттерапії як необхідна складова педагогічної діяльності в інклюзивній мистецькій освіті	176
Орел Л. О.	Інклюзивне навчання та педагогічні завдання арттерапії на заняттях з образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва	190
Погорелова О. В.	Професійність та фахова майстерність педагога сучасної мистецької школи в умовах	194

	впровадження інклюзивної освіти	
Таланчук Л. Д.	Важливість впровадження інклюзивної освіти в школах України	198
Чупін І. М.	Самотивація викладачів мистецьких шкіл в умовах впровадження інклюзивного навчання	201
Штирбул С. А.	Навчання гри на фортепіано дітей з порушенням слуху як важливий засіб їх розвитку та подальшої соціалізації	204

7. Варіативність технологій та методик інклюзивного навчання в мистецькій школі (педагогічна майстерня з досвіду роботи викладачів закладів мистецької освіти)

Андрєєва О. В.	Особливості роботи з гіперактивними дітьми на уроках з фаху в класі гітари	211
Бабалян Ю. В.	Впровадження методів артпедагогіки та арттерапії на заняттях з музичної освіти з дітьми з особливими потребами	216
Бакшєєв І. Г.	Особливості перших етапів навчання гри на блокфлейті дітей з розладами аутичного спектру	220
Велігура О. О.	Принцип наступності інклюзивного навчання в мистецькій освіті	225

Вінокурова О. В.	Вплив занять мистецтвом на дітей з особливими потребами та їх включення до колективного творчого процесу	230
Задорожко Т. В., Сандуца В. Д.	Розвиток художнього світогляду в глухих дітей у процесі викладання образотворчого мистецтва	235
Зоріна П. Б., Малюга Л. І.	Електронний диск-посібник «Історія української музичної культури IX – XVIII століть» з урахуванням освітніх потреб учнів з вадами зору	240
Кравцевич Г. В., Кравцевич Н. В.	Уроки музики за програмою «Музика, що зцілює»	245
Кравчук О. В.	Методичні рекомендації щодо організації інклюзивного навчання на фортепіанному відділенні в мистецькій початковій школі	249
Крук М. В.	З досвіду роботи з дітьми, які мають вади зору та навчаються в класі скрипки	257
Кутняхова Т. О.	Шляхи адаптації особливих дітей в соціумі за допомогою образотворчого мистецтва	260
Любенко Л. І., Любенко І. В.	Методики організації інклюзивного навчання в мистецькій освіті	266

Малаєва Т. М.	Роль музикування в корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями	270
Нікітюк Л. С.	Особливі учні в мистецькій освіті	277
Павлова Г. А.	Педагогічні інновації в контексті інклюзивного навчання в мистецькій школі	284
Патетюріна Л. О.	Основні методи та форми роботи з дітьми з синдромом Дауна на уроках хореографії	296
Переверзєва О. Є.	Використання казу в корекції мовленнєвих порушень у класі сольного співу	303
Петруніна І. Г.	Розвиток пізнавальних, інтелектуальних і творчих здібностей у дітей з порушенням опорно-рухової системи	308
Прімакова А. Н.	Від особливого до особистого: досвід викладача мистецької школи	313
Резнік О. С.	Місце та роль методів наукового пізнання в музично-педагогічній та виконавській діяльності	319
Руппа Н. Г.	Методи роботи з учнями з глибокими порушеннями зору в мистецькій школі	326
Рябченко І. М., Лук'янова Н. В.	Практичні складові методики інклюзивного навчання в мистецькій школі	333

Сакали В. А.	Колективне музично-безбар'єрне середовище як складова розвитку творчої особистості учня з особливими потребами	339
Сергійчук О. А., Римцова Л. О.	Школа життєтворчості: психолого-педагогічний супровід дітей з особливими потребами	346
Скрипак К. Д.	Функціональний розвиток верхніх кінцівок під час гри на скрипці на початковому рівні	352
Турська М. В.	З досвіду інклюзивного навчання	358
Фокт І. Е.	Особливості організації освітнього процесу з дітьми із синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю в мистецькій школі	364
Шугай А. О.	Розвиток творчих здібностей дітей з особливими освітніми потребами на уроках образотворчого мистецтва	369

8. Професійна підготовка викладачів до роботи в умовах інклюзії

Бауріна І. В.	Готовність викладачів мистецьких шкіл до використання інформаційно-комунікаційних технологій в умовах інклюзивного навчання	374
Підгорнова О. В.	Особливості викладання нотної системи Л. Брайля для дітей, які мають вади зору	378

Сагалова Г. В.	Музична терапія як засіб формування здорового суспільства в сучасній Україні	388
-----------------------	--	-----

9. Складові елементи інклюзивної освіти: командний підхід, задоволення індивідуальних потреб дітей, співпраця з батьками, створення сприятливої атмосфери в дитячому колективі

Бондар С. М.	Створення сприятливої атмосфери в дитячому колективі інклюзивного класу художнього відділення мистецької школи	393
Єсіна А. Г.	Особливі діти на уроках з театральних дисциплін	399
Ковченко Л. Є.	Підготовка учнів з порушенням зору до вибору мистецької професії	405
Рябокоть О. В., Колтунова Т. І.	Оптимізація творчих процесів інклюзивного навчання в сучасній мистецькій школі як покликання сьогодення	410

Державний науково-методичний
центр змісту культурно-мистецької освіти

**Вектори розвитку інклюзії
в мистецькій освіті:
нормативно-правове
забезпечення
рівного доступу
до мистецької освіти**

1. ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗІЇ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОГО ДОСТУПУ ДО МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

УДК 37.091

БРИЛЬ Марина Миколаївна,
кандидат психологічних наук,
директор Державного науково-методичного центру
змісту культурно-мистецької освіти,
доцент кафедри фешн- і шоу-бізнесу,
Київський національний університет культури і мистецтв

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

Доповідь спрямована на усвідомлення проблемних аспектів впровадження інклюзивної освіти в мистецьку початкову освіту, а саме нормативну, організаційну, компетентнісну, психологічну готовність мистецьких шкіл, вишів, викладачів до впровадження інклюзії в освітній процес в мистецькій школі.

Ключові слова: інклюзивна освіта, соціальна інтеграція, мистецька освіта, методики, спеціальна педагогіка та психологія.

ЮНЕСКО визначає інклюзивне навчання як «процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, та зменшення виключення в освіті та навчальному процесі» [2]. Враховуючи це, держава повинна підготувати власну освітню систему до запровадження задекларованих принципів, що само по собі представляє дійсний «виклик» для сталої системи початкової мистецької освіти, яка набула досить класичного консервативного

характеру за радянських часів та орієнтувалася, перш за все, на виховання майбутнього професіонала в різних видах мистецтва. Особи з особливими освітніми потребами не сприймалися як перспективні здобувачі спеціалізованої мистецької освіти. Єдиним можливим варіантом здобуття освіти для осіб, які мають порушення фізичного чи психічного розвитку, були спеціалізовані школи для людей, що мали окремі вади розвитку. Наприклад, за часів СРСР був створений та успішно працював Курський музичний коледж-інтернат для сліпих, який за свою історію випустив близько 2000 випускників з усього Радянського Союзу. Його історія розпочалася в 1933 р. – в цей рік в Курську було відкрито будинок інвалідів громадянської війни, і продовжилася в 1945 р. – на базі будинку згодом засновано музичну школу для військових, що втратили зір внаслідок Вітчизняної війни. Спочатку викладання здійснювалося по класу баяна. З 1954 р. музична школа реорганізувалася в Курське музичне училище-інтернат сліпих, в якому молоді люди з проблемами зору могли навчатися на одному відділенні – народних інструментів, з 1971 р. відкрилося відділення хорового диригування, що дозволило навчати особливих студентів таким новим спеціальностям як «Хорове диригування» та «Вокальне мистецтво». Сьогодні Курський музичний коледж-інтернат сліпих (Російська Федерація) дотепер продовжує здійснювати підготовку за трьома спеціальностями: «Інструментальне виконавство (за видами інструментів)», «Вокальне мистецтво», «Хорове диригування» для вітчизняних абітурієнтів та студентів з інших пострадянських країн [3].

Час свідчить, що подібна організаційно-теоретична модель суто спеціалізованого навчального закладу в соціальних умовах сьогодення вже не відповідає дійсності, хоча це питання доволі складне та неоднозначне. Наша країна впевнено стала на курс модернізації всієї

системи освіти, значне місце в якій займають зміни, пов'язані зі запровадженням інклюзивного навчання, під час якого створюється рівний доступ до якісної освіти та стає можливим вибір закладу освіти відповідно до потреб та особливостей конкретної дитини.

Інклюзивна мистецька освіта має на меті рівний доступ усіх дітей до освітнього процесу, забезпечення ефективного навчання дітей з особливостями розвитку в закладі мистецької освіти. Враховуючи професійну орієнтацію мистецької освіти, питання інклюзії тісно пов'язане з можливостями для подальшої самореалізації у якості професійного митця. Основною метою інклюзивної освіти є якісні зміни в особистісному розвитку дітей. Отже, зазначена організація інклюзивної освіти переконує, що всі діти різні, а заклади освіти та освітня система загалом повинні «підлаштовуватися» під індивідуальні потреби всіх учнів – з порушеннями розвитку і без них.

Нова мистецька школа в умовах проголошеної децентралізації в Україні тепер має виконувати багато як основних, так і додаткових функцій, у тому числі «відкривати свої двері» для осіб з особливими освітніми потребами. Нормативно таке право та обов'язок мистецьких шкіл зафіксовано в ряді документів, що розроблялися та затверджувалися останнім часом: Закони України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 р. № 1841-III, «Про освіту» від 05.09.2017 р. № 2145-VIII, «Положення про мистецьку школу», затверджене наказом МКУ від 09.08.2018 р. № 686, Постанова Кабінету Міністрів України «Про організацію інклюзивного навчання в закладах позашкільної освіти» від 21.08.2019 р. № 779. Міністерство культури України на чолі з Директоратом мистецької освіти продовжує роботу над розробкою більш детальної покрокової «дорожньої карти» для організації інклюзивного навчання – концепції мистецької освіти

в початковій школі. Однак, позитивні тенденції, які намітилися в цьому плані, не знімають загострення з методичних, кадрових, соціально-психологічних, організаційних та матеріальних питань впровадження інклюзивного навчання в мистецьких школах.

Станом на лютий 2019 р. Міністерством культури України проводився моніторинг інформації щодо кількості здобувачів з особливими освітніми потребами, що отримують мистецьку освіту в мистецьких школах (в опитуванні взяли участь 551 школа). За цими даними (аналізувалася інформація з 20 областей, окрім міста Києва, Київської, Вінницької, Львівської, Чернівецької областей) відсоток таких здобувачів від загальної кількості склав від 0,95 до 1,75%. Тобто, незважаючи на актуальну невідповідність всієї системи мистецької освіти для людей з особливими потребами, мистецькі школи все ж таки беруть на навчання таких дітей. Здобувачами мистецької освіти стають переважно особи з порушеннями зору, слуху, опорно-рухового апарату, менше – з хворобами нервової системи, інтелектуальними порушеннями, складними порушеннями мовлення та іншими порушеннями розвитку. Загалом, в залежності від населення регіонів, кількість таких учнів мистецьких шкіл варіюється від 40 до 250 учнів в області (мінімальні показники: Тернопільська – 42, Миколаївська – 46, Чернігівська, Луганська – 47, максимальні показники: Хмельницька – 179, Запорізька – 189, Одеська – 195, Донецька – 200, Дніпропетровська – 210, Харківська – 255, учнів) складаючи загальну кількість в країні більше 2000 учнів на рік (ці дані не включають 5 регіонів, що не брали участь в опитуванні).

Враховуючи, що більшість з «особливих учнів» потребує індивідуального підходу та особистісно орієнтованих методик, гостро стоїть питання щодо

підготовки та перепідготовки викладацьких педагогічних кадрів мистецької школи для роботи з такими учнями в закладах фахової передвищої та вищої освіти. Заклади мистецької освіти практично не готують фахівців для роботи з навчання осіб з ООП (особливі освітні потреби): не існує спеціально розроблених навчальних курсів та окремих навчальних програм з викладання спеціальної (корекційної) педагогіки як багатогалузевої науки, що вивчає психофізіологічні особливості розвитку дітей з обмеженими можливостями та займається в тому числі проблемами їхнього навчання (професійною підготовкою за доступною мистецькою спеціальністю) та вихованням, соціокультурною інтеграцією та адаптацією. Також в наших освітніх закладах не ведеться підготовка студентів до опанування такими компетентностями на ринку праці, якщо випускник отримує кваліфікацію вчителя мистецької школи, то оволодіння основами методик для організації роботи з фаху з такими учнями стає завданням виключно самоосвіти. Зазначену проблему можна вирішити за рахунок системних кроків Міністерства культури України, Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти, які повинні включати: розробку та реалізацію концепції інклюзивної мистецької освіти, розробку та затвердження адаптованих навчальних програм для загальношкільного та професійного рівня початкової мистецької освіти, розробку окремих навчальних видань, посібників зі спеціальної мистецької педагогіки та психології, організацію систематичних курсів з підвищення кваліфікації для викладачів, окремих заходів з обміну досвідом, стажувань у закордонних закладах, що працюють за інклюзивними методиками, майстер-класів фахівців із зарубіжжя та вітчизняних викладачів, що є авторами окремих дієвих спеціалізованих методик або успішно впроваджують їх, широке розповсюдження

педагогічного досвіду вчителів-інноваторів та «провідників» інклюзії в мистецькій освіті.

Завдання, які за допомогою таких заходів буде виконувати початкова мистецька школа, знаходяться у площині більш ширшій, ніж зазвичай вона звикла вирішувати: школа стає осередком інтегрованого навчання, в якому відбувається соціальне включення, підготовка до майбутнього самостійного життя людей з особливими потребами в суспільстві, а це означає їх активну інтеграцію в культурне, соціальне, трудове життя разом із здоровими людьми. Таким чином, школа має впроваджувати соціальні принципи спеціальної педагогіки: гуманістичної спрямованості суспільства у вигляді позитивного відношення до особистості людини з обмеженими можливостями, соціалізації, інтеграції та пріоритетної ролі мікросоціуму, в якому на виховання особистості людини з особливими потребами впливають родина, викладачі, психологи, учні.

Також треба зазначити, що мистецька школа як соціокультурне мистецьке середовище в загальному значенні за допомогою кваліфікованих спеціалістів – викладачів шкіл – може виконувати реабілітаційні завдання для дітей з порушеннями розвитку та поведінки, широко застосовуючи спеціальні види допомоги, насамперед, арттерапію, музикотерапію (музичну, вокальну), танцювальну терапію, фольклоротерапію, лялькотерапію, казкотерапію тощо, мета яких лежить у гармонізації розвитку особистості через самовираження та самопізнання, бо, як відомо з сучасних досліджень, заняття мистецтвом сприяють сенсорному розвитку, диференціації сприймання, повільної уваги, комунікації, мовлення в дітей [4]. Корисним у цьому сенсі є знайомство з досвідом роботи Дитячої музичної школи № 8 м. Одеси, яка тривалий час працює з дітьми з особливими освітніми

потребами. Головним завданням в роботі з такими дітьми колектив школи визначає як використання прийомів арттерапії для розвитку мотивації дитини до будь-якої діяльності. Викладачами закладу розроблена індивідуальна методика, яка підвищує пізнавальну активність дітей з обмеженими можливостями, сприяє розвитку сенсорного і рухового апарату, концентрує і розвиває увагу. Особливе значення педагогічний колектив школи відводить стимуляції дитини до власної творчої діяльності [1].

Перелік аспектів впровадження інклюзивної мистецької освіти є широким та не вичерпує зазначених питань, але актуальність цих проблем потребує широкого обговорення у фаховому середовищі та впровадження конкретних організаційних кроків, які укріплюють її «де юре» у ситуації, яка вже складається «де факто».

Література

1. Дети с ограниченными возможностями. *Дитяча музична школа № 8 м. Одеси* : вебсайт. URL: <http://musicsoul.od.ua/deti-s-ogranichennimi-vozmojnostyami/>(дата звернення: 4.10.2019).
2. Інклюзивне навчання. *Міністерство освіти і науки України* : вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> (дата звернення: 4.10.2019).
3. История колледжа. *Курский музыкальный колледж-интернат для слепых* : вебсайт. URL: <http://tiflos.ru/content/istoriya-kolledzha> (дата звернення: 4.10.2019).
4. Ляшенко О. Д. Інклюзивна мистецька освіта: інноваційна проблема XXI ст. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики XXI ст. : зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практич. конф.* 16–17 жовт. 2014 р. Київ, 2014. С. 483–491.

ПАХОМОВА Тетяна Михайлівна,
кандидат економічних наук, доцент,
викладач-методист,
Ніжинський коледж культури
і мистецтв імені М. Заньковецької

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ З ОХОРОНИ ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНІЙ МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

У доповіді розглянуто основні нормативно-правові акти щодо забезпечення охорони праці та безпеки життєдіяльності в умовах впровадження інклюзивного навчання в закладах мистецької освіти.

Ключові слова: інклюзивне навчання, охорона праці, безпека життєдіяльності, інструкція, нормативно-правове забезпечення.

«Доступність якісної освіти є вагомим складовим та передумовим забезпеченням прав та рівних можливостей у житті кожної дитини, а відтак і однією з базових цінностей, що їх відстоює ЮНІСЕФ в усьому світі. В той час, як Україна робить кроки на шляху до реформування системи освіти, ЮНІСЕФ щиро вітає ініціативи, націлені на подолання архітектурних, психологічних та законодавчих бар'єрів на шляху до побудови сучасних громад дружніх до дітей, відкритих та зручних для найширшого громадського загалу з особливою увагою до його найуразливішої частини. Ми пишаємось тим, що маємо надійних партнерів в українському уряді, відданих благородній справі забезпечення прав дітей. Це партнерство надихає нас оптимізмом та додає віри в краще майбутнє вашої чудової

країни», – такі слова висловила Д. Берберіс, голова Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Вториячи ним, актуальним для мистецьких шкіл стає забезпечення нормативно-правового супроводу для всіх учасників освітнього процесу питань з охорони праці та безпеки життєдіяльності в інклюзивній мистецькій школі.

Відомо, що навчання в інклюзивних класах здійснюється за типовими навчальними планами, програмами, підручниками та посібниками, рокомендованими Міністерством освіти і науки для загальноосвітніх та, у разі потреби, спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів. Відмова у зарахуванні дітей з особливими освітніми потребами до закладу освіти за наявності рекомендацій інклюзивного ресурсного центру (ІРЦ) та бажання батьків неприпустима. У разі потреби, відповідно до індивідуальних особливостей дитини, стану її здоров'я, наприклад, в штатні розписи закладів загальної середньої освіти, у яких відкриті класи з інклюзивним навчанням, вводиться посада асистента вчителя відповідно до Типових штатних нормативів загальноосвітніх навчальних закладів.

Передумовою в забезпеченні успішності навчання дитини з особливими освітніми потребами в закладі освіти є індивідуалізація навчально-виховного процесу. Індивідуальне планування навчально-виховного процесу має на меті: розроблення комплексної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами, що допоможе педагогічному колективу закладу пристосувати середовище до потреб дитини; надання додаткових послуг та форм підтримки у процесі навчання; організацію спостереження за динамікою розвитку учня.

Отже, така нормативно-правова регламентація ще очікує мистецьку школу. Але, незважаючи на це вже зараз в умовах впровадження освітнього процесу з «інклюзивним учнем» важливою складовою стає дотримання нормативно-правових документів з охорони праці і безпеки життєдіяльності для системи мистецької освіти. До таких документів належать: Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти; Методичні матеріали щодо організації навчання і перевірки знань, проведення інструктажів з питань охорони праці, безпеки життєдіяльності; Положення про розробку інструкцій з охорони праці; Типове положення про порядок проведення навчання і перевірки знань з питань охорони праці тощо.

Особливо хочеться звернути увагу на інструкцію з охорони праці (викладача, вчителя, асистента та інших) по інклюзивній освіті, в якій зазначені вимоги до працівників закладу; вимоги безпеки перед початком, під час і після закінчення роботи, в аварійних ситуаціях.

Зазначені нормативні документи стануть підґрунтям для безпеки під час організації освітнього процесу, в якому задіяні діти з особливими освітніми потребами та педагогічні працівники.

Література

1. Гогіташвілі Г. Г. Карчевські Є.-Т., Лапін В. М. Управління охороною праці та ризиком за міжнародними стандартами : навч. посіб. Київ : Знання, 2007. 367 с.

2. Катренко Л. А., Кіт Ю. В., Пістун І. П. Охорона праці : курс лекцій. Суми : Університетська книга, 2009. 540 с.

3. Русаловський А. В. Правові та організаційні питання охорони праці : навч. посіб. Київ : Вид-во ун-ту «Україна», 2009. 295 с.

СМОЛЕНЦЕВА Галина Анатоліївна,
головний спеціаліст з питань роботи
навчальних закладів та розвитку
професійного мистецтва
управління культури і мистецтв
Вінницької облдержадміністрації,
викладач-методист,
Вінницька дитяча музична школа № 2

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОГО ДОСТУПУ ДО МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

Доповідь містить пропозиції до проєкту Закону України «Про позашкільну освіту», що має на меті забезпечити право громадян з особливими потребами на вільний доступ до освітніх послуг у закладах мистецької освіти. Також пропонується впровадження в освітній процес у мистецьких школах індивідуальних програм розвитку для таких здобувачів.

Ключові слова: сучасна мистецька школа, інноваційні освітні технології, спеціальне обладнання, рівний доступ до якісної мистецької освіти.

Відповідно до пункту 2 статті 3 Закону України «Про освіту» в Україні немає обмежень у праві на здобуття освіти. Право на освіту гарантується незалежно від віку, статі, раси, стану здоров'я, інвалідності, громадянства, національності, політичних, релігійних чи інших переконань, кольору шкіри, місця проживання, мови спілкування, походження, соціального і майнового стану, наявності судимості, а також інших обставин та ознак [2].

Незважаючи на різноманітні позитивні зміни в системі інклюзивного навчання в Україні, є потреба звернути увагу на вектори розвитку інклюзивної мистецької

освіти: урегулювання нормативно-правого забезпечення освітніх послуг у сфері культури, створення умов для мистецького розвитку особистостей у різних видах діяльності (розумовій та духовно-емоційній); на підготовку достатньої кількості кваліфікованих педагогічних працівників різних видів мистецтв, які володітимуть методиками інклюзивного навчання. Попри значні досягнення в галузі музичної педагогіки проблеми мистецького розвитку для дітей з особливими потребами поки вивчені недостатньо. Педагогічні завдання, пов'язані з мистецьким розвитком у різних вікових групах учнівської і студентської молоді, що має фізичні обмеження, проживає в сільській місцевості, потребують подальшого вирішення.

Зупинимося на статистиці щодо кількості таких здобувачів за офіційною інформацією управління культури і мистецтв Вінницької облдержадміністрації. У 2018-2019 н. р. мистецьку освіту в регіоні здобували 11071 учнів, що становить 13% охоплення дітей початковою мистецькою освітою від загальної кількості учнів регіону. Згідно з чинним законодавством 1743 учнів навчалися на пільговій основі, з них 24 учня (1,5%) з особливими потребами. Також для вирішення архітектурного доступу до будівель для таких категорій здобувачів освіти в 25 (49%) мистецьких школах області облаштовано перші поверхи. Безперешкодний доступ до 1 поверху організовано в 49,5% закладів, до 2 – 0,5%, до 3 – 0,3% та до 4 і вище – 0,1%. Крім того, в закладах позашкільної освіти, які перебувають у підпорядкуванні Міністерства освіти і науки України, станом на 01.01.2019 р. навчалася 0,8% здобувачів освіти з особливими освітніми потребами.

Наведена інформація надає можливість прогнозувати, що у зв'язку із значною кількістю таких здобувачів, увагою держави до цієї проблематики, широким запровадженням інклюзивної форми навчання в закладах позашкільної

освіти, кількість здобувачів освіти з ОПП з року в рік буде зростатиме. Така ситуація ставить перед самою системою низку викликів, зокрема, вже зараз можна констатувати потребу в належній професійній підготовці та перепідготовці педагогічних кадрів позашкільної освіти, забезпеченні системи їх стимулювання щодо розвитку та мотивації до педагогічної діяльності в цьому напрямку.

У контексті вирішення проблеми впровадження інклюзивного мистецького розвитку можна окреслити низку перспективних аспектів: модернізація змісту мистецької освіти з урахуванням інклюзії; включення до освітніх послуг мистецьких шкіл рекреаційних розвивальних програм з арттерапії, наприклад, арттерапії, музичної терапія (інструментальної або вокальної), танцювальної терапії, фольклоротерапії; впровадження можливостей «дистанційної мистецької школи» в залежності від потреб – доступність навчального середовища он-лайн (див. рис. 1) [3]; застосування інноваційних методик роботи з дітьми ОПП; фахівців, викладачів з фаху зі спеціальними компетентностями для організації ефективної педагогічно-психологічної діяльності з особами з ОПП.

Рис.1. Модель організації інклюзивної освіти з музично-теоретичних дисциплін

У контексті вищезазначеного зупинимося також на пропозиціях щодо внесення змін до Закону України «Про позашкільну освіту» [1].

Стаття 19. Освіта осіб з особливими освітніми потребами. *Сутність:* Кошти на навчання осіб з особливими освітніми потребами.

Пропозиції: Фінансування програм інклюзивної початкової мистецької освіти здійснюється за рахунок коштів субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, та з інших джерел (проектна діяльність, краудфандінг, бюджет участі), незаборонених законодавством.

Стаття 19-1. Порядок надання освітньої послуги особам з особливими потребами. *Сутність:* Процедура впровадження освітньої послуги.

Сучасна мистецька школа відкрита для громадян з особливими потребами і запроваджує, за необхідності, програми інклюзивної початкової мистецької освіти.

1) Індивідуальна програма (далі – ІП) інклюзивної початкової мистецької освіти є основою для планування та реалізації цілей і задач для осіб з інвалідністю.

2) Процедура впровадження ІП інклюзивної початкової мистецької освіти відбувається у визначеному Міністерством культури України порядку:

– подання заяви батьками чи іншими законними представниками дитини (особою) на потребу в отриманні освітніх послуг;

– оцінка та встановлення потреби в освітніх послугах групою фахівців (адміністративний орган) з обов'язковим залученням батьків чи інших законних представників впродовж 60 днів;

– функціональна оцінка потреби особи в допоміжних пристроях;

- розробка ІІ мистецького напрямку впродовж 90 днів з моменту написання згоди особи на оцінку;
- здійснення ІІ мистецькою школою;
- річні перегляди ІІ та звітування про успіхи здобувача освітньої послуги;
- внесення змін в існуючу ІІ.

3) Вибір форм і методів в освітній програмі інклюзивної початкової мистецької освіти проводиться згідно з висновками групи фахівців, спеціалістів медико-соціальної експертної комісії або лікарсько-консультативної комісії лікувально-профілактичних закладів та переглядається кожних 3 роки з моменту попереднього встановлення потреби в отриманні мистецьких освітніх послуг.

4) Постачальник послуг інклюзивної початкової мистецької освіти зобов'язаний вказати місцезнаходження (у межах/за межами мистецької школи), тривалість та частоту відповідних послуг. Послуги включають участь осіб з особливими освітніми потребами в позаурочній та іншій неакадемічній діяльності разом з іншими здобувачами з інвалідністю або без них.

Відповідні послуги також можуть включати в себе консультування та підготовку батьків, що допоможе батькам зрозуміти потреби дитини і надасть батькам інформацію щодо відповідний напрям розвитку дитини, а також допоможе батькам набути необхідних навичок, які дозволять їм підтримувати виконання ІІ.

5) Індивідуальні освітні програми для учнів, які бажають отримати професійну мистецьку освіту, мають переглядатися щорічно.

6) ІІ повинна зберігатися як частина документу про інклюзивну мистецьку освіту для учня. Будь-які обговорення ІІ є конфіденційними і не повинні обговорюватися з іншими особами, крім шкільного

персоналу, який несе відповідальність за надання освітньої послуги конкретній особі.

Стаття 20. Порядок надання освітньої послуги особам з особливими потребами. *Сутність:* Інклюзивні та/або спеціальні групи в закладах освіти.

Пропозиції:

1) Для здобуття мистецької освіти створюються інклюзивні та/або спеціальні класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами, а також класи, групи з дистанційною формами навчання при мистецьких школах.

2) Мистецькі школи забезпечують комфортні умови для осіб з інвалідністю. Спеціальні класи або міжшкільні групи осіб з інвалідністю повинні взаємодіяти з однолітками без інвалідності в інших видах діяльності, залежно від ситуації, і мати доступ до інших освітніх програм.

3) Виходячи з встановлення потреби в отриманні освітніх послуг, конкретним педагогічним працівникам може знадобитися допомога у впровадженні ІІ. З цією метою залучаються фахівці інклюзивно-ресурсних центрів та помічники викладача.

4) Якщо група фахівців з питань ІІ вирішить, що учень з обмеженими можливостями не повинен навчатися у межах класу, оскільки учень не зможе одержати користь з точки зору освіти, навіть за умови використання допоміжних засобів та послуг, в ІІ повинно міститися обґрунтування такого рішення.

5) Рішення не допускати учня з інвалідністю до навчання у класі повинно ґрунтуватися на індивідуальних потребах учня і не може ґрунтуватися на його інвалідності.

Стаття 21. Інклюзивне навчання. *Сутність:* Інклюзивні та/або спеціальні групи в закладах освіти.

Пропозиції:

1) Мистецька школа забезпечує реалізацію права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, а також їх соціалізацію та інтеграцію в суспільство за допомогою інноваційних педагогічних технологій в інклюзивній освіті.

2) Мистецька школа надає послугу із забезпеченням допоміжних технологій учню з обмеженими можливостями у виборі, придбанні або використанні допоміжного технічного пристрою. Така послуга включає в себе функціональну оцінку учня у звичайному для нього середовищі (наприклад, у класі, дома та в соціумі). Спеціальні рекомендації щодо допоміжних пристроїв мають надаватися тільки після оцінки того, чи існує в них потреба.

3) Мистецькі школи забезпечують підвезення учнів, вихованців з особливими освітніми потребами до місця навчання і додому, у тому числі шкільними автобусами, пристосованими для перевезення дітей, які пересуваються на кріслах колісних за рахунок коштів відповідних місцевих бюджетів.

4) Допоміжні послуги можуть також включати забезпечення спеціального обладнання, а саме: спеціальні або адаптовані автобуси, ліфти та/або спеціальні системи безпеки.

Література

1. Про позашкільну освіту : Закон України від 22 жовт. 2000 р. № 1841-111. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14> (дата звернення: 29.10.2019).

2. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2145-19> (дата звернення: 29.10.2019).

3. Смоленцева Г. А. Державне забезпечення діяльності початкових мистецьких навчальних закладів. URL: <http://www.oridu.odessa.ua/7/presentations/2012/4.pdf> (дата звернення: 29.10.2019).

**Міжнародний досвід
мистецької освіти
для людей
з особливими
освітніми потребами**

2. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

УДК 376.112.4

BAŁA Malgorzata

magister, dyrektor

Szkoła Muzyczna I st. im. Mjr. H. H. Baranowskiego

Zespole Szkół Placówek

”Centrum dla Niewidomych i Słabowidzących”

Krakow, Polska

БАЛА Малгожата

магістр, директор

Музичної школи I ступеня

ім. майора І. Г. Барановського в

«Центрі для незрячих та слабовзрячих»

м. Краків, Польща

KSZTAŁCENIE W SZKOLE MUZYCZNEJ
IST. IM. MJR. H. H. BARANOWSKIEGO W
«CENTRUM DLA NIEWIDOMYCH
I SŁABOWIDZĄCYCH» W KRAKOWIE

ОСВІТА В МУЗИЧНІЙ ШКОЛІ І СТ.
ІМ. МАЙОРА Г. Г. БАРАНОВСЬКОГО В
«ЦЕНТРИ НЕЗРЯЧИХ І СЛАБОЗРЯЧИХ»
У КРАКОВІ

Artykuł ma na celu zrozumienie wpływu edukacji muzycznej na rozwój dzieci z problemami wzrokowymi. Cechy integracji dzieci z upośledzeniem wzroku w artystycznym środowisku edukacyjnym

Słowa kluczowe: muzyka, niewidomi, niedowidzący, integracja, nauka.

Доповідь присвячена аспектам з розуміння впливу музичної освіти на розвиток дітей з проблемами зору. Проаналізовано особливості інтеграції дітей з вадами зору до мистецького освітнього середовища.

Ключові слова: музика, незрячі, слабозрячі, інтеграція, навчання.

Szkoła Muzyczna I st .im. Mjr. H. H. Baranowskiego w Zespole Szkół i Placówek pn “Centrum dla Niewidomych i Słabowidzących” w Krakowie jest jedyną tego typu placówką prowadzoną przez jednostkę samorządu terytorialnego w Polsce kształcąca dzieci niewidome. Prawo oświatowe nie dookreśla istotnych elementów zasad jej funkcjonowania.

Aby umożliwić niepełnosprawnym uczniom realizację założeń podstawy programowej w pełni należy dostosować metody i formy przebiegu nauczania. Dlatego też proces kształcenia uczniów z dysfunkcjami w Szkole Muzycznej w Centrum dla Niewidomych i Słabowidzących różni się od systemu kształcenia uczniów pełnosprawnych. Założenia innowacyjne wynikają z najnowszych doświadczeń szkolnej kadry oraz bazują na ideach leżących u podstaw powołania Szkoły do życia w 1991 roku jak i na tradycjach edukacji artystycznej dzieci niewidomych istniejących w Krakowie od 1948 roku. W Szkole czerpiemy z wieloletnich i sprawdzonych form oraz metod pracy z uczniem, a także wypracowanych założeń rewalidacyjnych i integracyjnych.

Cele nauczania w Szkole Muzycznej.

W Szkole Muzycznej im. Mjra H. H. Baranowskiego w Krakowie realizuje się następujące cele społeczne:

1) wyrównanie szans uzdolnionej muzycznie dzieci i młodzieży niewidomych i słabowidzących w stosunku do ich zdrowych rówieśników;

2) stworzenie i stosowanie planów, programów i metod nauczania adekwatnych do niepełnosprawności uczniów,

dających im szansę na osiągnięcia porównywalne z uczniami typowych szkół muzycznych; możliwość, wspólnych działań pedagogicznych, konfrontacji i weryfikacji wyników nauczania w ramach jednej placówki kształcącej zarówno uczniów z dysfunkcją wzroku, jak i zdrowych;

3) umożliwienie dalszego rozwoju artystycznego i psychofizycznego m.in. przez dalszą naukę gry na instrumencie w szkolnictwie muzycznym wyższego stopnia;

4) integracja dzieci i młodzieży z dysfunkcją wzroku z ich zdrowymi rówieśnikami (w tym także uczącymi się w Szkole), otoczeniem, a także we własnym środowisku, realizowana m.in. poprzez wspólne muzykowanie, występy publiczne w Centrum i poza nim, udział w imprezach integracyjnych, konkursach, festiwalach itp.;

5) uczenie empatii i wzajemności, wzmacnianie własnego poczucia wartości m.in. przez udział w projektach artystycznych na rzecz innych osób i instytucji.

Szkolny plan nauczania.

Najważniejszą różnicą w planowaniu kształcenia pełnosprawnych i niepełnosprawnych uczniów Szkoły Muzycznej jest rozszerzenie planu nauczania z jednoczesnym wydłużeniem cyklu kształcenia. Ma to na celu dostosowanie organizacji procesu kształcenia do rzeczywistych potrzeb i możliwości uczniów niepełnosprawnych. Plan został opracowany w oparciu o wnioski wynikające z dotychczasowej, przeszło 28-letniej działalności Szkoły i doświadczeń nauczycieli, którzy w tej Szkole legitymują się także wykształceniem tyflopedagogicznym. Realizację nauczania w oparciu o poniższe założenia uważa się za niezbędne do pełnej realizacji podstawy programowej przez uczniów niepełnosprawnych. Plan powstał w oparciu o ramowy plan nauczania obowiązujący w szkołach muzycznych I stopnia.

Szkolny plan nauczania obejmuje klasę wstępną, wyłącznie dla uczniów niepełnosprawnych, będącą klasą

przygotowawczą do podjęcia nauki w klasie pierwszej. Klasa wstępna jest zarazem klasą weryfikującą uzdolnienia uczniów. Ocena ich predyspozycji jest zadaniem trudnym do obiektywnego ustalenia podczas badania przydatności do kształcenia (tzw. egzaminu wstępnego) z uwagi na stres kandydatów związany z nieprzystosowaniem się do zmiany środowiska. Niepełnosprawni najmłodszy wychowankowie Centrum- uczniowie klas pierwszych - podejmują bowiem naukę w tutejszej Szkole Podstawowej bądź oddziale przedszkolnym, często zmieniając jednocześnie miejsce dotychczasowego zamieszkania na szkolny internat. Stres związany ze zmianą otoczenia (opuszczenie domu rodzinnego, trudności adaptacyjne i in.) jest zbyt silny i przekłada się na reaktywność dziecka w sposób uniemożliwiający miarodajne przeprowadzenie badania przydatności tych dzieci do kształcenia w Szkole Muzycznej. Klasa wstępna jest klasą otwartą dla wszystkich nowo przyjmowanych do Centrum najmłodszych uczniów z dysfunkcjami. Dzieci te nie podlegają zwykłym zasadom rekrutacji, lecz ich predyspozycje są oceniane w ciągu roku szkolnego. W przypadkach oczywistych, świadczących o wyraźnych uzdolnieniach muzycznych niepełnosprawnego dziecka, uczeń klasy wstępnej może być przeniesiony do klasy pierwszej nawet w ciągu tego samego roku szkolnego. Wiadomości i umiejętności przyswojone w klasie wstępnej przez niepełnosprawnych uczniów ułatwią im w przyszłości poznawanie kolejnych treści programowych. W szkolnym systemie oceniania w klasie wstępnej wprowadzono stosowanie oceny opisowej w miejscu klasyfikacyjnych ocen śródrocznych i rocznych, jako dokumentu oceny predyspozycji niepełnosprawnego dziecka do podjęcia nauki w klasie pierwszej (zamiast poddawania go procedurze rekrutacji).

Uczniowie pełnosprawni są przyjmowani od razu do klasy pierwszej i w tej klasie łączą się z tymi uczniami niepełnosprawnymi, którzy zdążyli już ukończyć klasę wstępną.

Jest to rozwiązanie, które bardzo korzystnie wpływa na jakość procesu kształcenia.

Szkolny plan nauczania umożliwia uczniom niepełnosprawnym (wyłącznie) odbycie dodatkowego roku nauki odpowiednio w klasach 6+ lub IV+. Nauka w tych klasach nie jest obowiązkowa, zatem nie obejmuje wszystkich uczniów niepełnosprawnych, a jedynie tych, którym przedłużenie nauki o kolejny rok pozwoli lepiej przygotować się do egzaminów ukończenia szkoły. Jest to potrzebne zwłaszcza uczniom planującym kontynuowanie edukacji muzycznej w szkołach wyższego stopnia. Ze szkolnej praktyki wynika, że nie wszyscy uprawnieni uczniowie chcą skorzystać z szansy wydłużenia nauki o kolejny rok szkolny – i kończą szkołę w zwykłym cyklu. Uczniowie podejmujący naukę w klasach 6+ lub IV+ nie otrzymują świadectwa ukończenia szkoły w klasach odpowiednio 6 lub IV. Wydłużenie cyklu kształcenia w klasach programowo najwyższych jest analogiczne do stosowanej w szkołach ogólnokształcących procedury wydłużania okresu nauki w danej klasie do dwóch lat.

Kolejnym czynnikiem wyrównującym szanse uczniów z dysfunkcją jest zwiększony wymiar godzin zajęć nauki gry na instrumencie. Dzięki temu nauczyciel może się spotykać z uczniem trzy razy w tygodniu (przedmiot główny) lub dwa razy w tygodniu (fortepian dodatkowy) i wspomagać go w opanowywaniu i utrwalaniu tekstu muzycznego, wypracowywaniu odpowiednich, efektywnych metod ćwiczenia gry. Zwiększony wymiar godzin zajęć jest uzasadniony wysokim stopniem trudności pracy z uczniami niepełnosprawnymi, koniecznością stosowania pracochłonnych i czasochłonnych metod, które tylko przy takim założeniu mogą wyrównać szanse uczniów w stosunku do ich zdrowych rówieśników uczących się w typowych szkołach muzycznych.

Przedmiotem służącym przyswajaniu zasad muzycznej notacji brajlowskiej, obowiązującym wyłącznie uczniów

posługujących się pismem Braille'a (niewidomych oraz niektórych uczniów słabowidzących) jest Muzykografia brajlowska. W ramach tego przedmiotu uczeń opanowuje zasady notacji muzycznej z użyciem maszyny brajlowskiej jak i technologii informacyjnych z wykorzystaniem oprogramowania komputerowego. Nauka zapisu brajlowskiego jest długotrwała i trudna, gdyż uczniowie najpierw muszą bardzo dobrze posługiwać się alfabetem brajla. Znaki muzyczne są takie same, jak brajlowskie litery, tylko z dodatkowymi oznaczeniami. Odczytywanie nut brajlowskich jest czasochłonne, więc na zajęciach nauczyciele wykorzystują metody pamięciowe (w celu szybszego zapamiętania utworu) oraz zezwalają uczniom na nagrywanie utworów na dyktafon. Sposób nagrywania (czy w całości, czy kolejno poszczególne partie , albo kilka taktów) jest zindywidualizowany i zależy od możliwości oraz potrzeb ucznia.

Lekcje fortepianu dodatkowego niepełnosprawni uczniowie rozpoczynają w klasie 4 cyklu sześcioletniego i w II cyklu czteroletniego zamiast w klasie 5 cyklu sześcioletniego i w III czteroletniego, jak to ma miejsce w przypadku uczniów zdrowych.

Aby zapewnić uczniom niepełnosprawnym optymalne warunki do realizacji podstawy programowej na zajęciach grupowych (kształcenie słuchu, rytmika i audycje muzyczne) grupy liczą maksymalnie 9 osób, a nie tak jak jest w Szkołach Muzycznych ogólnodostępnych, gdzie powinno być 16 osób w grupie. Do zajęć rytmiki wprowadzono dodatkowo nauczyciela wspomagającego.

Niepełnosprawny uczeń, który ukończył Szkołę w zakresie gry na instrumencie innym niż organy ma prawo na swój wniosek uzupełnić wykształcenie w klasie organów. Rozwiązanie takie może być stosowane w wyjątkowych przypadkach podyktowanych potrzebami ucznia – jako dające szansę na podjęcie pracy organisty kościelnego bądź

pozwalające na dalszy rozwój ucznia, który z różnych przyczyn nie jest w stanie podjąć dalszej nauki w szkole muzycznej wyższego stopnia (przyczyny zdrowotne, organizacyjne, związane z sytuacją życiową). W powyższym przypadku uczeń rozpoczyna naukę w klasie wyższej niż pierwsza czteroletniego cyklu kształcenia i może być zwolniony z uczęszczania na zajęcia obowiązkowe, które uprzednio zrealizował.

Przedmiotami umożliwiającymi zdobycie podstaw zawodu organisty kościelnego są Emisja głosu i Improwizacja organowa. Dotychczasowe funkcjonowanie klasy organów w Szkole przekonuje do słuszności wzbogacenia jej oferty edukacyjnej właśnie o te przedmioty. Przemawiają za tym przede wszystkim względy praktyczne: w wielu przypadkach absolwenci klas organów, po ukończeniu Szkoły, podejmują pracę w rodzinnych parafiach w charakterze organisty kościelnego. Klasa organów cieszy się także dużym zainteresowaniem rekrutów, a spory odsetek jej absolwentów kontynuuje edukację muzyczną w szkołach muzycznych II stopnia.

Integracja.

Szczególne znaczenie dla uczniów niepełnosprawnych i widzących ma w Szkole Muzycznej integracja podczas zajęć. Dzieci widzące pomagają swoim niepełnosprawnym rówieśnikom w wielu aspektach. Podczas występów zespołów czy chóru wprowadzają swoich rówieśników na scenę, organizując bezpieczną przestrzeń. W trakcie zajęć ruchowych z rytmiki czy zespołów tanecznych, uczniowie widzący pomagają swoim niewidomym kolegom. Na zajęciach chóru, kształcenia słuchu teksty nut i słów utworów dyktują z czarnodruku swoim niewidomym rówieśnikom. Podczas integracyjnych zajęć teoretycznych niewidomi obcując z widzącymi mogą wyobrazić sobie, w jaki sposób muzyka jest zapisana na pięciolinii. Pełnosprawni uczniowie pomagają ponadto w wielu prozaicznych przypadkach (spadła mi kartka,

gdzie jest wyjście, usunięcie przeszkody, otwarcie okna itp.). Młodzież pełnosprawna natomiast staje się bardziej wrażliwa na potrzeby swoich rówieśników z deficytami wzroku i innymi niepełnosprawnościami. Praca w grupach integracyjnych jest dla nauczycieli dużo łatwiejsza. Tempo pracy takiej grupy poprzez pomoc i udział uczniów pełnosprawnych jest dużo szybsze. Bez integracji programy nauczania z kształcenia słuchu czy rytmiki, chóru oraz zajęcia zespołowe musiałyby być ograniczone ze względu na brak możliwości ich pełnej realizacji.

Taka organizacja kształcenia bazuje na wieloletnich doświadczeniach i w większości jest opisem zasad funkcjonowania placówki jakie miały miejsce od samego początku jej istnienia. Dzięki nim, w przeszło 28-letniej działalności Szkoła wypracowała sprawdzone, skuteczne formy i metody pracy z uczniem niepełnosprawnym. Mimo ograniczeń zdrowotnych uczniowie uczestniczą w różnorodnych formach rywalizacji artystycznej, w tym reprezentują Szkołę w przesłuchaniach Centrum Edukacji Artystycznej – co jest praktyczną weryfikacją owych założeń organizacyjnych, a także form i metod pracy z uczniem. W wyniku wdrożenia organizacji cyklu nauczania w powyższy sposób, uzyskuje się w przypadku większości uczniów i absolwentów rezultaty i osiągnięcia artystyczne porównywalne z przeciętnymi wynikami pracy z uczniami zdrowymi w standardowej placówce kształcenia muzycznego I stopnia. To potwierdza słuszność przyjętych założeń. Nauczyciele pracujący w tym systemie mają odpowiednie warunki dla przygotowania i zastosowania właściwych, autorskich i indywidualnych metod pracy z uczniami z dysfunkcją wzroku, mając na celu osiągnięcie poziomu odpowiedniego dla szkolnictwa muzycznego I stopnia.

Dzięki działalności Szkoły w ramach rozszerzonych planów nauczania i wydłużonym cyklom kształcenia uczniowie posiadający predyspozycje do kontynuowania edukacji

artystycznej w szkole wyższego stopnia mają możliwość rzetelnego przygotowania się do egzaminów wstępnych, np. do szkół II stopnia. Istota działalności innowacyjnej polega przede wszystkim na stworzeniu właściwych warunków nauczania przy zastosowaniu specjalnych metod dydaktycznych (tyflopedagogiczno-muzycznych), gdzie ilość czasu poświęcana uczniowi przez nauczyciela nie może być tak ograniczona, jak to jest w przypadku systemu kształcenia muzycznego dzieci pełnosprawnych. Wydłużenie o 50% tygodniowego wymiaru zajęć lekcyjnych z nauki gry na instrumencie (przedmiotu głównego) oraz pozostawienie kwestii wyboru (w razie potrzeby) wydłużenia cyklu nauki w klasie programowo najwyższej do dwóch lat pozwala w pełni rozwijać potencjał i osobowość uczniów, odpowiednio do ich potrzeb, zgodnie z założeniami pedagogiki specjalnej. Większość przyszłych absolwentów korzysta z tej możliwości, natomiast zdarzają się przypadki ukończenia szkoły wraz z ukończeniem nauki w klasie szóstej.

Dzięki przyjętym, opisanym wyżej założeniom i metodom pracy oraz zaangażowaniu nauczycieli uzyskuje się efekty kształcenia pozwalające na publiczne występy uczniów. W ten sposób dzieci i młodzież z dysfunkcją wzroku (oraz innymi niepełnosprawnościami), wsparte obecnością swoich zdrowych rówieśników-uczniów tej samej Szkoły, mogą wyjść z zamkniętego kręgu swojego środowiska na zewnątrz, na swój sposób zmanifestować obecność i odnaleźć swoje miejsce w tkance społeczeństwa, przeżyć chwile dumy z własnych osiągnięć oraz radość z istnienia wspólnotowego.

БАРЗИШЕНА Вікторія Валеріївна,
викладач,
Дитяча музична школа № 1
ім. М. Мозгового,
м. Хмельницький

МЕТОДИКА М. БУРКХАРДА «GUITAR COLOUR SYSTEM» ЯК ОДНА ІЗ СИСТЕМ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У доповіді розглянуто методику навчання на гітарі сучасного німецького гітариста-новатора Миколая Буркхарда (Burkhard Mikolai). В роботі зазначено основну квінтесенцію даного підходу та можливості для використання у вітчизняній практиці.

Ключові слова: інклюзивне навчання, Guitar Colour System, Микола Буркхард, методика.

Початковий етап гри на будь-якому музичному інструменті – це дуже важливий і тривалий процес, який вимагає надзвичайно багато роботи і терпіння як від викладача, так і від учня. Сучасна музично-педагогічна освіта не стоїть на місці, репрезентуючи повсякчас новітні методики, креативні підходи. Це, перш за все, пов'язано з активною роллю інформаційних інтернет-технологій, які змушують шукати нові методи навчання для зацікавлення того чи іншого учня. Крім того, серед бажаючих навчатися музиці трапляються учні, у яких є проблеми із запам'ятовуванням, увагою, зором тощо. Потреба в навчанні таких дітей диктує відповідно інші, нестандартні підходи в опануванні тим чи іншим музичним інструментом.

У цьому значенні викладання гітари не є виключенням. Поруч із академічними підходами все більшу роль в музичній педагогіці відіграють новітні методи навчання. Серед досить значного спектру методик особливої уваги викликає система навчання німецького композитора, гітариста Буркхарда Миколая (Burkhard Mikolai) – Guitar Colour System, 2004 р.

Зміст даної системи полягає в кольоровому сприйнятті та засвоєнні розташування нот на гітарі. Тобто, кожна струна має своє індивідуальне кольорове забарвлення (див. рис. 1). Автор пропонує надати кожній струні наступну кольорову характеристику: 1 струна (мі 2 октави) – жовте сонце (сонячна струна), 2 струна (сі 1 октави) – зелена галявина, 3 струна (соль 1 октави) – червоний м'яч, 4 струна (ре 1 октави) – блакитне небо, 5 струна (ля малої октави) – коричнева земля, 6 струна (мі малої октави) – чорна ніч (сестра сонячної струни).

Рис. 1. Кольорові струни за системою М. Буркхарда [2]

Для кращого запам'ятовування кольорів струн М. Буркхард пропонує використовувати маленьку історію:

«Жовте сонце світить на зелену галявину. На зеленій галявині лежить червоний м'яч. Я штовхаю червоний м'яч і він летить в блакитне небо. М'яч падає назад на коричневу землю і потрапляє в чорну яму».

Під час запису в нотному тексті всі ноти зображені кольором, відповідним до струн, на яких вони знаходяться. Тобто, нота мі другої октави записується жовтим кольором, до першої октави – коричневим тощо. Водночас всі аплікатурні позначення фіксуються також. Змінюється лише звична для нас фіксація струн, на яких розташовані ті чи інші музичні звуки. Замість цифр в кружечках використовуються кольори (див. рис. 2).

Рис. 2. Демонстрація нотного тексту за системою М. Буркхарда [3]

Проаналізувавши доступні електронні нотні матеріали цієї методики варто відмітити, що дана програма навчання включає в себе весь гітарний спектр. На сторінках посібників ми знайдемо відомі для нас схеми будови гітари, аплікатурні позначення. Збірники містять вправи для постановки рук, мелодії на «відкритих» струнах, одноголосні пісні, гомофонно-гармонічні твори, схеми побудови акордів на гітарі тощо. Але весь матеріал поданий у кольоровому забарвленні (див. рис. 3).

Репертуар зосереджений головним чином на композиціях німецьких авторів. Проте, поруч з ними також зустрічаються інші твори світової гітарної класики, які

активно використовують вітчизняні викладачі-гітаристи (див. рис. 4).

Рис. 3. Демонстрація нотного тексту за системою М. Буркхарда [3]

Варто зазначити, що Микола Буркхард закінчив Берлінську вищу школу музики ім. Ханса Ейслера за фахом «Електрогітара» і вивчав класичну гітару як другий інструмент. Він підвищував кваліфікацію у видатного німецького музикотерапевта Крістофа Швабе. Можливо, саме під його впливом і виникла Guitar Colour System [1].

Ця система непоширена в нашій країні. По-перше, далеко не у всіх магазинах гітарного обладнання можна придбати кольорові струни для класичної гітари. Проте, можна клеїти невеликі кольорові прямокутники самоклеючої кольорової плівки під струнами на грифі гітари. По-друге, існує проблема наявності нотного кольорового матеріалу. Звісно, що деякі твори можна знайти на сайті автора даної методики, проте їх не завжди буде вистачати на практиці. Можна звичайно ж і самостійно записати учням всі твори, які вони вивчають, кольоровими ручками чи олівцями. Але це забере забагато часу, оскільки

треба бути надзвичайно уважним у фіксації кожної ноти тим чи іншим кольором.

Рис. 4. Демонстрація нотного тексту за системою М. Буркхарда [3]

Тим не менш, така система може особливо зацікавити викладачів гітари, які працюють з дітьми віком до 6 – 7 років, з такими учнями, в яких увага базується на кольоровому сприйнятті. Адже в маленьких дітей у такий ігровий спосіб збільшується зацікавлення до інструменту. Кольорові ноти розвивають увагу й процес навчання стає цікавішим та захоплюючим. Крім того, дана система навчання буде корисною для дітей, в яких є проблеми засвоєння розташування нот на гітарі.

Література

1. Хохрина А. Дашь всеобщую гитаризацию!
2. Guitar Colour System. Система обучения по цветным нотам.

КОЛЕСНИК Алла Юрївна,
викладач-методист
СІНЬКОВСЬКА Лілія Петрівна,
викладач, концертмейстер
Дитяча музична школа № 3
Черкаської міської ради

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В США

У тезах представлено основні тенденції, формування та напрямки розвитку освіти для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) в системі освіти в США.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, особливі освітні потреби, система освіти.

У Сполучених Штатах Америки інклюзія впроваджена в систему освіти досить давно. У цій країні організація освіти має свої особливості: тут набули широкого розповсюдження та застосування тести інтелекту (Г. Айзенк, Д. Векслер, Р. Амтхауер), історично в країні активно збільшувався потік імігрантів, завдяки чому зростала кількість робочої сили з достатньо високим рівнем освіти, також вчені, що прибували на континент, знаходили роботу в різних галузях науки, і це сприяло розвитку нових педагогічних і психологічних теорій. Передові психолого-педагогічні концепції американських вчених, безумовно, заклали фундамент у спеціальній педагогіці та стали світоглядною основою для впровадження інклюзивної освіти в подальшому.

Актуальність впровадження такої форми навчання нині обумовлена низкою чинників: у світі збільшується кількість дітей і молодих людей, які мають проблеми

в навчанні. Це викликано екологічними, соціальними, політичними та економічними причинами. Перед суспільством постає проблема – утримувати цих людей за рахунок держави або, даючи їм освіту, готувати їх до подальшої активної трудової діяльності. Крім того, створення для всіх громадян рівних умов в освіті відповідає сучасним гуманістичним уявленням про суспільство рівних можливостей.

Інклюзивні форми навчання в США почали впроваджуватися наприкінці 40-х – на початку 50-х рр. ХХ ст.: навчальні заклади загального типу стали приймати «особливих» учнів у групи зі «звичайними» дітьми. У США спеціальні навчальні заклади попри те, що вони виконували сегрегативну функцію, до 90-х рр. ХХ ст. для дітей з особливими потребами були єдиною альтернативою отримати освіту, необхідну для існування в дорослому світі.

Проміжним етапом розвитку суспільства між сегрегацією та інклюзією стала інтеграція особливих дітей в загальноосвітній процес. Наприкінці ХХ ст. у працях американських дослідників поняття «інтеграція» та «інклюзія» стали синонімічними. Їх визначали як процес навчання різних категорій учнів в одному учнівському колективі. У цьому сенсі саме особливих дітей стали готувати до адаптації в колективі, однак, на ступінь готовності громади до прийняття таких дітей не звертали увагу. Позитивний ефект від інтегрованого навчання був безсумнівним: однолітки спілкувалися і навчалися в одному колективі; незважаючи на повільний прогрес у навчанні дітей з ООП, соціальні компетенції усіх учнів, за свідченнями батьків, розвивалися доволі ефективно, вони відчували підвищення самооцінки, сприйняття їх однолітками як рівноправних членів колективу, розвивали свої соціальні навички; спостерігаючи за дітьми, які вчилися в інтегрованих групах, батьки і вчителі зробили

висновок, що фізичні вади не впливають на їх особистісні стосунки, навпаки, здорові діти ставали добрішими, стриманішими, більш турботливими.

Аналізуючи трактування понять «інклюзія», «інтеграція» і «сегрегація», запропоновану Е. Пірі і Дж. Хедом у 2007 р. треба визнати, що відмінність цих понять очевидна: при інклюзивному навчанні відбувається включення кожної дитини в середовище, готове до сприйняття людських відмінностей, і, створюючи інклюзивну школу, варто враховувати відмінності, які є характерними для тієї чи іншої моделі навчання.

Існує дві моделі неповносправності: медична і соціальна. В основу медичної моделі покладено ступінь захворювання і під час надання освітніх послуг акцент ставиться саме на стані здоров'я дитини і пристосуванні її до життя в соціумі з цим захворюванням. Щодо соціальної моделі, тут акцент ставиться на людині, перш за все, її місці в суспільстві й дотриманні її прав і свобод.

У США сформувалось чотири основні напрямки роботи з дітьми з ООП. Розглянемо кожне з них.

1. Widening participation, тобто розширення доступу до освіти. Головною ціллю даної політики є розширення освітніх можливостей для людей з інвалідністю, етнічних меншин, а також людей з неблагополучних верств суспільства. Дана політика реалізується шляхом укладання різних угод і фінансового стимулювання навчальних закладів, які беруть участь у подібних проєктах.

2. Mainstreaming. В даному контексті розглядається безпосередня взаємодія людей з інвалідністю і нормотипових людей переважно в рамках дозвіллевої діяльності. Мейнстрімінг передбачає, що учні з ООП спілкуються з однолітками на святах, у різних програмах дозвілля.

3. Integration, передбачає безпосереднє включення всіх дітей в освітній процес з урахуванням їх особистісних, фізичних і психологічних особливостей. Інтеграція означає приведення потреб дітей з психічними та фізичними порушеннями у відповідність з системою освіти, що залишається в цілому незмінною, непристосованою для них.

4. Inclusion, є таким видом освітньої діяльності, коли люди з різноманітними обмеженнями і потребами можуть навчатися нарівні з людьми, що не мають ніяких відхилень. Таким чином, інклюзивна освіта виключає будь-яку дискримінацію і робить процес навчання доступним для всіх. Включення або інклюзія, реформування шкіл і перепланування навчальних приміщень так, щоб вони відповідали потребам всіх дітей без винятку є головним принципом даної освітньої діяльності.

У даний час у США діє програма «Inclusion». Її основи були закладені ще в 1973 р. Законом про навчання дітей-інвалідів, який потім перейменували в Закон про освіту людей з інвалідністю. Законом передбачається необхідне фінансування спеціальної освіти в системі місцевих шкіл та індивідуальний підхід до вибору і реалізації освітньої програми. Перевага віддається інтеграції: відповідно до закону діти-інваліди повинні навчатися не в спеціальних установах, а переважно в загальноосвітніх школах з наданням, за необхідністю, додаткової допомоги. Інклюзію в США визначають як «прийняття кожної дитини і гнучкість в підходах до навчання», тобто дитина, що має інвалідність, може навчатися з нормальними дітьми, навіть якщо в дитини є інтелектуальні порушення.

Дослідження економічної ефективності інклюзивної освіти, проведені в 1980 – 1990-х рр., продемонстрували переваги інтегрованої освіти в значенні суспільної корисності та її досягнень. На сьогоднішній день

у більшості західних країн склався певний консенсус щодо важливості інтеграції дітей з ООП в суспільство. Державні і муніципальні школи отримують бюджетне фінансування на таких дітей, і, відповідно, зацікавлені в збільшенні числа учнів, офіційно зареєстрованих як діти з ООП.

Отже, проведений аналіз американського досвіду в питаннях інклюзивного навчання, дозволяє зазначити наступні умови, котрі необхідні для успішного впровадження інклюзії в мистецьку освіту:

- демократичний суспільний устрій з гарантованим дотриманням прав особистості;

- фінансова забезпеченість, створення адекватного асортименту спеціальних освітніх послуг і особливих умов життєдіяльності для дітей з особливими освітніми потребами в структурі мистецької школи;

- ненасильницький характер протікання інтеграційних процесів, можливість вибору альтернативи при наявності гарантованого переліку освітніх і корекційних послуг, що надаються системою позашкільної освіти;

- готовність суспільства в цілому, а також окремих людей (викладачів, керівників, батьків тощо) до інтеграційних процесів, до співіснування і взаємодії з людьми з обмеженими можливостями життєдіяльності.

Література

1. Ардзинба В. А. Інклюзивна освіта інвалідів в Сполучених Штатах Америки. *Психологічна наука і освіта*. 2010. № 5. С. 23–29. URL: [http://www. Psyedu.ru/ files/articles/2282/pdf_version. Pdf](http://www.Psyedu.ru/files/articles/2282/pdf_version.Pdf) (дата звернення: 30.10.2019).

2. Вдосконалення освіти. Перспективи інклюзивних шкіл. (Improving Education. The Promise of Inclusive Schools): посібник Національного інституту вдосконалення міської освіти США : вебсайт. URL: <http://perspectivainva.ru> (дата звернення: 25.10.2019).

3. Курмышева Л. К. Инклюзивное образование: зарубежный опыт. *Сибирский педагогический журнал*. 2012. № 9. С. 221–224.

КРУПСЬКА Ія Володимирівна,
викладач I категорії по класу скрипки,
Бахмацька дитяча школа мистецтв
ім. А. Розумовського

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У доповіді розглянуто міжнародний досвід мистецької освіти для людей з ООП, яка завдяки соціально-педагогічному впливу здатна задовільняти професійні та адаптаційні потреби здобувачів освіти. Створення умов для здійснення ефективного освітнього процесу та забезпечення подальшої професійної реалізації для осіб цієї категорії сприяє вирішенню соціальних, морально-етичних і економічних завдань, що стоять і перед нашим суспільством.

Ключові слова: інклюзивне навчання, обмежені можливості здоров'я (ОМЗ), особливі освітні потреби (ООП), соціальне партнерство, адаптивність.

Інклюзивна освіта і саме поняття «інклюзія» характеризують не тільки освітній процес, а й складають основу цілого спектру педагогічних, соціальних, психологічних, антропологічних та моральних завдань. Слово «інклюзивний» означає прийняття або «включення» осіб, які мають освітні проблеми, в тому числі інвалідність, в середовище закладів освіти загального типу. Актуальність форм навчання обумовлена низкою чинників: у світі збільшується число дітей і молодих людей, які мають проблеми в навчанні, що має екологічне, соціальне, політичне та економічне підґрунтя. Перед суспільством постає дилема: надавати таким людям підтримку або

готувати їх до трудової діяльності. Також створення рівних умов для здобуття освіти всіма громадянами без обмежень відповідає орієнтирам суспільства рівних можливостей для кожної людини.

В кінці 1940-х – на початку 1950-х рр. в декількох європейських країнах і США навчальні заклади загального типу стали приймати «особливих» учнів у групи із «звичайними» дітьми. Однак реальний «старт» інклюзивній освіті було дано в 1994 р. на Всесвітній конференції з освіти для дітей, що мають проблеми в навчанні. Конференція відбулася в Саламанці (Іспанія). Під час її роботи також була прийнята концепція інклюзивного навчання, що знайшла своє відображення в резолюції, підтриманій учасниками з 92 провідних держав світу. Потім резолюція була підтримана в документах Всесвітнього форуму з освіти учнів з особливими освітніми потребами в Дакарі (2000 р.) Результатом роботи Дакарського форуму стало введення терміну «інклюзія» в міжнародний обіг і проголошення принципів інклюзивної освіти. Відповідно до рішень, прийнятих на цих форумах, у багатьох європейських країнах і США до інклюзивних учнів стали відносити не тільки осіб, які мають обмежені можливості здоров'я (ОМЗ), але й вихованців дитячих будинків, вихідців із сімей з важкими соціальними умовами, жертв війни, стихійних і технологічних катастроф, людей, які мають проблеми з мовою, якою здійснюється навчання. У деяких країнах об'єктом інклюзивної освіти стають навіть діти і молоді люди, які мають особливу обдарованість, так як дуже високий рівень обдарованості часто поєднується з певними порушеннями у фізичному розвитку або з іншими ознаками інклюзивності.

У даний час провідні держави витрачають значні кошти на навчання своїх громадян, які мають ООП. Безумовним лідером у розвитку інклюзивної освіти

традиційно вважається Італія, в якій інтернати і дитячі будинки практично зникли за останні сто років. Сьогодні більше 90% учнів, включаючи тих, хто має ООП, навчаються в загальних школах. Фінансування цих, по суті інклюзивних, шкіл здійснюється за рахунок держави і приватних пожертв, в тому числі, як традиційно, так і з боку церковних громад. Особливість італійського підходу полягає в тісній взаємодії шкіл з фахівцями організацій сфери охорони здоров'я, що здійснюють діагностику і терапію – лікарями, психологами, соціальними працівниками, медсестрами, логопедами, функціональними та фізичними терапевтами.

На одному з провідних місць у розвитку інклюзивного навчання сьогодні знаходиться Великобританія, в якій близько 19% дітей шкільного віку відносяться до категорії, що мають постійні або тимчасові освітні потреби і відповідно отримують різні види допомоги. Близько 2% учнів, в яких виявлені важкі або комплексні порушення здоров'я, мають офіційний статус (висновок) про особливі освітні потреби. Вони фінансуються й додатково.

В останні десятиріччя широкий соціально-політичний рух в напрямку уваги до інклюзивних освітніх проблем відбувається і в інших європейських країнах, наприклад, у Фінляндії, Швеції. Досвід навчання музиці дітей і підлітків із складними освітніми потребами за кордоном пов'язують з іменами К. Орфа, М. Монтесорі, Ш. Сузукі. Їх діяльність сприяла формуванню педагогічних умов для підготовки дітей, що мають ООП, в середніх, вищих професійних музичних, навчальних закладах загального типу. Однак передумови інклюзивних процесів у музичній галузі можна виявити ще в XVIII ст. Особливе місце тут знов займає досвід Італії. Традиції тут досить ґрунтовні. Відомо, що знаменитий італійський композитор А. Вівальді все життя працював у монастирському притулку «П'ета»

(від італ. *pieta* – співчуття) для дітей, яких залишили батьки, багато з них страждали на хронічні захворювання. Такі притулки, які по суті були монастирськими дитячими будинками, на той час в Італії називали консерваторіями. У 1700 р. в Божому домі «П'єта» перебували близько 900 сиріт. Чимала частина вихованців притулку, де служив маестро, страждали важкими захворюваннями, але вони виходили зі стін цього будинку у світ справжніми музикантами, і в ряді випадків ставали навіть відомими професіоналами в музиці. Такий досвід набув значного поширення не тільки в Італії, але і в інших країнах Європи, і саме там вкоренилися думки про те, що навчання музиці – необхідна частина освіти та виховання дитини. У даний час в західних країнах інклюзивне навчання займає помітне місце та дає в деяких випадках унікальні результати, визначаючи життєву перспективу ряду музикантів, що мають ООП. Сьогодні в країнах Заходу не має жодної школи, коледжу чи університету, де б не було таких учнів чи студентів.

Включення дітей і підлітків з ООП в освітній простір музичних закладів середнього і вищого рівня в Радянському Союзі відбувалося в 20-х рр. ХХ століття. В цей час в країні склалася система загальної музичної освіти і виховання, в яку вдихнули життя видатні педагоги і громадські діячі – Б. Л. Яворський, Б. М. Теплов, Д. Б. Кабалевський та інші. Слова А. Б. Гольденвейзера характеризують погляд на музичну освіту, яка склалася на той час: «Майже кожна людина, за винятком глухих від народження, тою чи іншою мірою володіє музичністю і здатністю її розвивати». Така система приносила свої плоди. Одним з найбільш відомих музикантів, що мав ООП, став незрячий баяніст І. Паніцький (1906 – 1967). Він навчався в Саратовському музичному училищі та в консерваторії. За 35 років концертної діяльності музикант дав у різних містах та селах

СРСР більше 3 тис. концертів, які проходили завжди з незмінним успіхом. Не менш відомою стала співачка та викладачка М. Владимірова (1879 – 1965). Вона мала вроджене захворювання опорно-рухового апарату, через що змушена була припинити оперну кар'єру і стала керівником вокальної кафедри Московської консерваторії, на якій виховала цілу плеяду прославлених майстрів сцени. До числа відомих артистів, що мають ООП, відносяться також незрячий піаніст Л. Зюзін, співаки Г. Піщаєв і В. Бесєдін. У м. Курськ було створено спеціальну музичну школу для солдат, які стали сліпими внаслідок війни, згодом вона отримала статус училища, а потім у 2004 р. – музичного коледжу-інтернату. У післявоєнний період (1950 – 1970 рр.) цілий ряд музикантів навчалися в музичних навчальних закладах загального типу. Розглядати ці приклади можна більше як унікальні, а система інклюзивної музичної освіти не могла не викликати до зміни парадигми загальної освіти і прийняття законодавчих актів, що створюють сприятливу атмосферу і динамічний рух до інклюзії в сучасних умовах. Перші суто інклюзивні за сучасним визначенням установи в Радянському Союзі з'явилися на рубежі 1980 – 1990 рр. Якщо детально ознайомитись з біографіями відомих особистостей з ООП, то можна також згадати відомі імена: Франклін Делано Рузвельт – 32-й Президент США; Людвіг Ван Бетховен – німецький композитор; Мігель Сервантес – іспанський письменник; Луї Брайль – французький тіфлопедагог (його винахід знають у всьому світі); Сара Бернар – французька акторка, яка втратила ногу; наш сучасник, блискучий скрипаль Іцхак Перлман (його батько був родом з міста Тернополя), що грає сидячи внаслідок перенесеної хвороби поліомеліту в дитинстві. Такі факти доводять, що фізичні вади не заважають людині жити активно, повноцінно, творити і бути успішною.

Викладач по класу скрипки Нефляшева Т. А. описує свої педагогічні спостереження так: «На початку моєї діяльності в клас принесли хлопчика без ступні. Він займався, сидячи на стільці. Отримав свідоцтво про закінчення музичної школи по класу скрипка. Дуже чисто та яскраво виступав на всіх концертах школи. Наразі він успішний інженер в організації... Ще один досвід – дівчинка без ноги. Для мене постали задачі: створити умови для такого учня, створити сприятливу атмосферу спокою та співпраці. Дуже важливо виробити у дитини психологічну впевненість у власній повноцінності та створити правильну професійну орієнтацію. Підготувати до доступних їй видів діяльності. Створити впевненість в тому, що набуті знання в тій чи іншій галузі виявляться корисними в подальшому працевлаштуванні... Індивідуальний підхід до постави рук. Опора в цій ситуації йде не на ноги, а на куприк. Виключно індивідуальний підхід до душевного стану учня, адже викладач має думати про те, як реабілітувати дитину в суспільстві, як навчити вести себе в некомфортній ситуації на сцені. Як грати на скрипці в незручній позі? Потрібно мислити і відчувати як дитина. Прояви любові та співпраця з батьками підсилює ефект навчання. В сучасних умовах можливе навчання по скайпу. Партнерство – це повна довіра, це стиль відносин, які дозволяють визначати загальну мету і досягати її. Успіх будь-якого соціального партнерства заснований на дотриманні принципу рівноправності партнерів, оскільки кожен з них не є більш важливим, ніж інший. «Вчитель і учні ростуть разом» (Конфуцій). Звичайно, дитині без ніг важко вчитися грати на скрипці, але якщо є величезне бажання, то все вийде. Наш світ ніколи не прийме правильного рішення, тому що людина недосконала. Але маленький клас скрипки може прикрасити особисте життя однієї маленької дівчинки або одного дуже успішного хлопця».

Література

1. В классе А. Б. Гольденвейзера : сб. ст. / сост. Д. Д. Благой, Е. Гольденвейзер. Москва : Музыка, 1986. 214 с.
2. Назарова Н. М. Интегрированное (инклюзивное) образование: генезис и проблемы внедрения. URL <http://mgpu.ru>artskle.php?artikle=129> (дата звернення: 14.09.2019).
3. Нефляшева Т. А. ОВЗ и особенности работы с детьми в классе скрипки. *Адаптация системы музыкального образования к потребностям ребёнка: инклюзивное обучение, обучение детей, находящихся в трудной жизненной ситуации, детей-сирот, социальная педагогика.* Сыктывкар : МАУДО «Сыктывкарская детская музыкально-хоровая школа», 2016. С. 63–67.
4. Пьета – консерватория или приют. URL: <http://ecsocman.Edu.ru/data/2011/04/16/1268024372/5-7pdf> (дата звернення: 14.09.2019).
5. Саламанская декларация о принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями. URL: www.fi-life.com/ua>inclusion (дата звернення 16.09.2019).
6. Смирнов А. А. Инклюзивное музыкальное образование как путь к профессии из опыта практической работы. *Инклюзивное образование в России и за рубежом: теория и практика: монография* / Ю. И. Мельник, Н. А. Одинова, А. А. Смирнова; Центр содействия развитию науч. исследований. Новосибирск : Сибпринт, 2013. С. 56–58.

УДК 376.3

НЕСТЕРЕНКО Наталія Миколаївна,
викладач-методист по класу фортепіано,
Чернігівська музична школа № 1
ім. С. Вільконського

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІНКЛЮЗИВНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ТА МОЖЛИВІСТЬ ЙОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

У тезах наведено досвід зарубіжних країн в запровадженні системи інклюзивної мистецької освіти. Встановлено, що реалізація завдання – широкого впровадження інклюзивної

мистецької освіти в Україні – можлива за умови вивчення та застосування кращих зарубіжних практик у зазначеній сфері з одночасним урахуванням національних особливостей.

Ключові слова: інклюзивна освіта, інклюзивна мистецька освіта на початковому рівні, інклюзивне навчання, зарубіжний досвід інклюзивного навчання, реформа освіти.

В Україні в останній час намітилися тенденції запровадження сталої системи інклюзивної освіти. Водночас зазначимо, що така діяльність спрямовується на проведення широкої реформи шкільної освіти для дітей з особливими потребами, а не в мистецькій освіті. Незважаючи на наявність політичної волі щодо впровадження інклюзивного навчання в мистецьких закладах освіти, необхідним є створення нормативної, методичної бази тощо для реалізації таких рішень; проведення організаційних, матеріально-технічних, просвітницьких, навчально-професійних та інших заходів з метою формування системи інклюзивної освіти в освітньому мистецькому просторі.

В контексті сучасних перетворень і реформ мистецької освіти в Україні треба зазначити важливість вивчення зарубіжного досвіду інклюзивної мистецької освіти, що зумовлено потенційними можливостями використання найкращих досягнень науки та практики. Водночас сьогодні стає очевидним, що розвиток вітчизняної інклюзивної освіти неефективний, якщо діяти лише шляхом формального перенесення вдалих зарубіжних моделей освітньої інтеграції в процес навчання і виховання без їх осмислення та адаптації. Досвід показує, що розв'язання проблем розвитку інклюзивної освіти повинний базуватися на урахуванні місцевих особливостей з одночасним використанням місцевих ресурсів, в іншому випадку такі рішення будуть необґрунтованими [1].

Інклюзивне навчання за кордоном почали запроваджувати відносно нещодавно. У першій половині XIX ст. реалізація ідеї спільного навчання дітей з різними освітніми потребами у Франції, Австрії, Німеччині дозволила визначити його переваги. А саме: а) збільшення кількості учнів у навчальних закладах; б) активне залучення сім'ї до навчання дітей з особливими потребами; в) поширення і вдосконалення методик навчання для зазначеної категорії дітей; г) економія коштів за рахунок зменшення кількості педагогів та освітніх закладів. Згодом, у кінці XIX ст. упроваджуються загальне навчання і рівний освітній ценз у більшості європейських країн. Зростає кількість не тільки шкіл, а й учнів у класах (30–80 осіб). Відсутність індивідуального підходу, необхідного особливим учням, поступово виключає можливість їх навчання разом з повносправними дітьми. У результаті спеціальна освіта відокремлюється від загальної, що найбільш кардинально відбулося в скандинавських країнах. І лише на тлі соціально-демократичних і ліберально-демократичних реформ, економічного піднесення в багатьох державах в XX ст. знову актуалізуються інтеграційні процеси. Приймаються важливі міжнародні правові акти, які захищають права осіб з особливими потребами. У 60-70-ті рр. у Швеції, а згодом і в більшості інших розвинених країн були закриті великі інтернати та психіатричні лікарні для людей, які відстають у розвитку [2, с. 6–7].

Отже, виходячи з вказаних тенденцій, треба зазначити, що мистецька підготовка для дітей з особливими потребами повинна бути зорієнтована на духовно-емоційний та/або розумовий розвиток особистості, в якому превалюють інтереси й потреби дітей, враховуються їхні психофізіологічні особливості розвитку [3, с. 490].

Передумови інклюзивних процесів у музичній галузі

можна виявити ще в XVIII ст. Особливе місце займає історичний досвід Італії. Традиції тут досить ґрунтовні. Відомо, що знаменитий А. Вівальді все життя працював у монастирському притулку для дітей-сиріт (їх називали також консерваторіями). Чимала частина вихованців притулку, де служив маестро, страждала важкими захворюваннями, а деякі були інвалідами, але вони виходили зі стін цього будинку у світ умілими музикантами і відомі випадки, коли вони ставали й відомими в професійному сенсі. Подібний досвід набув значного поширення не тільки в Італії, але і в інших країнах Європи. Саме там вкоренилися думки про те, що навчання музиці – необхідна частина освітнього та виховного процесу [4, с. 18–19]. Сьогодні Великобританія, наприклад, у розвитку інклюзивного навчання займає одне з провідних місць. Тут близько 19% дітей шкільного віку відносяться до категорії тих, що мають постійні або тимчасові особливі освітні потреби і, відповідно, отримують різні види допомоги. Близько 2% учнів, в яких виявлені важкі або комплексні порушення здоров'я, мають офіційний висновок (статус) про особливі освітні потреби. Вони отримують пряме додаткове фінансування [4, с. 18]. У початковій мистецькій школі Рамсгейт (*Ramsgate Arts Primary School*) (місто Рамсгейтв графстві Кент, Великобританія) викладаються музичне мистецтво, танці, драматургія. У цій мистецькій школі чільне місце відводиться інклюзивній освіті. Школа мистецтв Рамсгейт дотримується політики інклюзивних програм усіх шкіл Кента. Політика школи – кожна дитина є унікальною особистістю.

Принципами щодо успішної інклюзивної освіти визнано такі:

- забезпечення всім учням повного доступу до збалансованої та відповідної навчальної програми;
- надання всім учням можливості досягти свого

потенціалу в навчальному, емоційному та фізичному аспектах;

- розгляд усіма вчителями себе як вчителів учнів з особливими освітніми потребами й визнання обов'язку викладання для таких учнів;

- задоволення спеціальних освітніх потреб учня, як правило, у загальному класі;

- врахування поглядів учнів;

- визнання життєвоважливої ролі батьків / опікунів у підтримці навчання їх дитини [5].

Досвід навчання особливих дітей у різних країнах свідчить, що в переважній більшості в них відбулося, хоча і з незначними відмінностями, реформування спеціальної освіти. Важливим є те, що в багатьох державах, зокрема, у Фінляндії, Бельгії, Франції, Ірландії, Іспанії, Швеції діти з особливими потребами мають можливість здобувати освіту і в спеціальних навчальних закладах, і в закладах масового типу [2, с. 7].

Досвід багатьох країн свідчить про те, що інтеграція дітей, які потребують корекції духовно-емоційного та (або) розумового розвитку, найкраще відбувається в школах, які приймають на навчання усіх дітей певного району чи громади без будь-яких обмежень. Саме в таких умовах діти, яким потрібна корекція духовно-емоційного та (або) розумового розвитку, можуть досягти найвищих результатів в освіті та соціальній інтеграції [3, с. 487].

На основі вивчення досвіду різних країн у розвитку інклюзивного навчання в мистецьких закладах освіти, можна виділити низку заходів, яких слід вжити в Україні з метою вирішення завдання запровадження системи інклюзивної мистецької освіти:

- розробити детальну нормативно-правову базу щодо забезпечення інклюзивної освіти в мистецьких навчальних закладах;

- забезпечити професійне навчання педагогів для

роботи із здобувачами мистецької освіти із особливими потребами (безкоштовні стажування, тренінги, курси, воркшопи);

–забезпечити в штатних посадах закладів мистецької освіти спеціалістів, що зможуть надавати кваліфіковану медичну допомогу;

–забезпечити наявність розробки спеціальної навчально-методичної літератури;

–створити належні технічні умови (відповідні інженерні конфігурації закладів мистецької освіти, комп'ютеризація, доступ до Інтернету, книги, ноти шрифтом Брайля тощо);

–здійснювати фінансову підтримку закладів мистецької освіти.

Отже, у підсумку зазначимо щодо важливості проведення широкої інформаційної роботи в українському суспільстві, тому що поки в переважній масі люди стримано сприймають одночасне навчання в закладах мистецької освіти нормотипових учнів та учнів з особливими потребами.

Література

1. Егоров П. Р. Теоретические подходы к инклюзивному образованию людей с особыми образовательными потребностями.

2. Ашиток Н. Проблеми інклюзивної освіти в Україні. *Людиознавчі студії*: зб. наук. пр. Дрогобицького ДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка». № 1/33. С. 4–11.

3. Ляшенко О. Д. Інклюзивна мистецька освіта: інноваційна проблема ХХІ ст. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики ХХІ століття*: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. 16–17 жовт. 2014. Київ, 2014. С. 483–491.

4. Беляева С. И. Инклюзивное музыкальное образование: зарубежный и отечественный опыт. *Адаптация системы музыкального образования к потребностям ребёнка: инклюзивное обучение, обучение детей, находящихся в трудной жизненной ситуации, детей-сирот, социальная педагогика*: сб. материалов конф. Ськрывкар : МАУДО «Ськтывкарская детская музыкально-хоровая школа», 2016. С. 17–22.

5. Ramsgate Arts Primary School. *One Childhood, One Chance* : website.

УДК 376.3

ПАНАСЕНКО Ірина Олексіївна,
викладач-методист,
Бахмутський коледж мистецтв ім. І. Карабиця

АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ З УРАХУВАННЯМ ІНКЛЮЗІЇ (НА ПРИКЛАДІ США)

Впровадження інклюзивної освіти в мистецький простір України пов'язаний з недостатністю досвіду в організації такої форми навчання. Автор ставить завдання проаналізувати практику роботи з дітьми з особливими потребами в мистецьких закладах США, що сприятиме становленню в Україні переконливих моделей роботи в зазначеному напрямі.

Ключові слова: інновації, співробітництво, інклюзивна освіта, навчальні стратегії, учні з обмеженими можливостями.

Проблемам співпраці в класі інклюзивної музики та аналізу досвіду роботи з учнями з серйозними порушеннями інтелекту присвячена наукова стаття Аліси-Енн Дарроу (Державний університет Флориди). Отже, проаналізуємо її основні положення.

Автор статті відзначає, що більшість викладачів музики мають незначний досвід чи підготовку в навчанні учнів/студентів із серйозними порушеннями інтелекту. Збільшення в американських школах зазначеної категорії учнів потребує від викладачів музики відповідної підготовки для навчання учнів, чії потреби відрізняються від тих дітей, які зазвичай зустрічаються в музичному класі.

Сприяння опануванню ними музичної програми може бути надзвичайно корисним і, тим не менш, часто складним, зауважує авторка. Тому надзвичайно важливою стає підтримка учнівського та викладацького колективу, створення сприятливих психологічних умов, особливого мікроклімату серед однолітків, які є ключовими характеристиками успішних програм для учнів/студентів з важкими формами інвалідності. Щоб бути повністю включеними, такі учні також повинні відчувати свободу, тобто викладачі мають створити умови, коли особливі учні під контролем їхньої участі в музикуванні вірять у свою здатність створювати музику. Їх успішне включення в цей процес вимагає широкої співпраці в школі.

Класи в Сполучених Штатах з кожним роком стають все більш різноманітними в мовному і культурному відношенні. Диференційоване навчання – це підхід до викладання і навчання, який враховує ці індивідуальні відмінності. Диференційоване навчання включає роботу з групами здобувачів освіти та індивідуальну навчальну програму для тих, хто в групі. У таких групах об'єднані зусилля для викладання, що сприяє навчанню учнів. Обидві ініціативи спрямовані на те, щоб врахувати особистісні відмінності і забезпечити учням будь-яку можливість вчитися з урахуванням їх індивідуальних потреб.

На думку пані Аліси-Енн, інклюзивна освіта є прекрасним ідеалом та її важко реалізовувати. Успішні педагоги з'ясували, що використання певних навчальних стратегій може допомогти задовольнити потреби учнів з різними здібностями. Інклюзивні стратегії навчання включають значну кількість підходів до навчання, що враховують потреби учнів з різним досвідом, стилями навчання і здібностями. У статті «Including students with serious disabilities in music classes» наводяться різні стратегії, які виявилися ефективними в інклюзивному класі.

Ці стратегії є значущим внеском у загальне навчальне середовище. Професор Алабамського університету Еларі А. Дрейпер у цій статті акцентує увагу на проблемі спільного навчання учнів, які раніше отримували освіту в окремих установах або кампусах, й які тепер здобувають освіту у своїх школах поруч. Незважаючи на те, що учні з важкими формами інвалідності тепер знаходяться у своїх школах за місцем проживання, багато хто проводить більшу частину свого дня в окремих класних кімнатах. Втім, на уроках образотворчого мистецтва, музики і фізкультури учні з серйозними порушеннями здоров'я навчаються разом з однолітками того ж віку.

Цікавою також, на думку автора статті, є публікація професорки Техаського університету Джудіт А. Джеллісон, надрукована в Оксфордському довіднику музичної освіти. Досвід роботи вченої з різноманітними учнями в школах і лікарнях сформував її філософію та її дослідження в галузі музичної терапії та музичної освіти, які зосереджені на музичному розвитку дітей з обмеженими можливостями та інклюзивних освітніх практиках. Вона працювала в редакційних радах відомих журналів з музичної освіти та музичної терапії і є лауреатом Премії старшого наукового співробітника від MENC – Національної асоціації музичної освіти і премії за публікації від Американської асоціації музичної терапії. У зазначеній публікації пані Джудіт обговорюються п'ять загальних провідних принципів для інклюзивних музичних програм. Вона зазначає, що інклюзивні програми – це ті, в яких дотримуються зазначених умов: 1) учні з обмеженими можливостями відвідують звичайні музичні класи у своїх школах і не ізольовані від своїх однолітків без інвалідності; 2) учні з обмеженими можливостями взаємодіють з однолітками свого віку, як правило, розвиваються й беруть участь з ними у звичайних музичних заняттях та інших відповідних віку

музичних заходах у школі; 3) музика та пов'язані з музикою завдання є гнучкими та індивідуалізованими, а навчання не ґрунтується виключно на категоріях інвалідності; 4) прогрес оцінюється в різних контекстах; 5) вчителі музики, професіонали і батьки співпрацюють у визначенні того, що важливо вчити учням, і в тому, як включити спеціальні засоби підтримки, що відповідають віку, а також у тому як організувати заняття на дому та в школі. Кінцева мета інклюзивних музичних програм – створити середовище навчання, в якому учні як з обмеженими можливостями, так і без них успішно беруть участь у соціально значущих музичних заходах.

Виходячи з вищезазначеного, слід зробити декілька висновків відносно впровадження інклюзії в мистецьку освіту:

1. Увага до учнів з особливими потребами є важливою гуманістичною ідеєю, що потребує всебічного вивчення і розуміння кола проблем, що виникають на шляху до її реалізації.

2. Міжнародний досвід із зазначеного питання важливий, потребує всебічного вивчення і аналізу, і є надзвичайно корисним для вітчизняного науково-педагогічного середовища.

3. Впровадженню програм з інклюзивного навчання повинно передувати створення середовища, в якому будуть навчатись діти з особливими потребами.

4. Зазначене освітнє середовище має бути обладнане усіма необхідними приладами для зручності і комфортного знаходження особливих дітей.

5. Підготовка достатньої кількості педагогів, які володіють методиками роботи з особливими дітьми є актуальною і першочерговою.

6. Матеріальна база закладів, що пропонують інклюзивну освіту, має бути достатньою для такої діяльності.

Література

1. Darrow A-A. Meaning ful Collaboration in the Inclusive Music Classroom: Students with Severe Intellectual Disabilities. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1048371317716960> (дата звернення: 22.10.2019).
2. Darrow A-A. Learning Strategies foran Inclusive Music Class. URL:<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1048371318756625?icid=int.sj-abstract.similar-articles.1> (дата звернення: 30.10.2019).
3. Eberhard D. M. Inklusiver Musicunterricht. URL: <https://www.nmz.de/artikel/inklusive-musikunterricht> (дата звернення: 28.10.2019).
4. Jellison J. A. Inclusive Music Classrooms and Programs. URL: <https://www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199928019.001.0001/oxfordhb-9780199928019-e-5> (дата звернення: 12.10.2019).

Державний науково-методичний
центр змісту культурно-мистецької
освіти м. Київ

Громадсько-державне партнерство у впровадженні інклюзії в мистецькій освіті

3. ГРОМАДСЬКО-ДЕРЖАВНЕ ПАРТНЕРСТВО У ВПРОВАДЖЕННІ ІНКЛЮЗІЇ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

УДК 373.2:364.787.7-056.24

ЖИТНИК Тетяна Сергіївна,
ст. викладач кафедри
дошкільної освіти і соціальної роботи,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького,
викладач I категорії,
Мелітопольська дитяча художня школа,
кандидат педагогічних наук

НОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО СУПРОВОДУ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ (У РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО ПРОЄКТУ «АКАДЕМІЯ СУЧАСНОГО ДИТЯЧОГО МИСТЕЦТВА»)

У доповіді розкрито сутність та важливість створення інклюзивної освітнього простору у зв'язку з впровадженням інклюзії як в загальноосвітні навчальні заклади, так і в початкові спеціалізовані мистецькі заклади освіти. Розкрито можливості реалізації соціальної активності суспільства та громадськості у вирішенні завдань щодо покращення умов для розвитку дітей з ООП.

Ключові слова: діти з інвалідністю, багатодітні сім'ї, малозабезпечені сім'ї, соціально-культурні умови, партиципаторний бюджет.

Першою ланкою, що повинна вчасно реагувати на соціально-культурні зміни в суспільстві є освіта.

Ці зміни, передусім, стосуються здоров'я дітей. Сьогодні диктує умови, як ніколи важливі для таких принципів освіти як доступність та рівність, безперервність та різноманітність умов для навчання кожної дитини у всіх формах і типах освітніх послуг. Інклюзивне середовище – це сприятлива атмосфера для дітей, де можна повноцінно навчатися й розвиватися. Це середовище, де всі діти, незважаючи на освітні потреби, здатні ефективно навчатися, удосконалювати комунікативні навички, підвищувати свою соціально-культурну компетентність та відчувати себе частиною спільноти [1, с. 4]. Проблемі роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, присвячено багато досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців, зокрема К. Бовкуш, В. Бондаря, О. Гаврилова, В. Зарецького, О. Леханової, Н. Назарової, В. Поникарової, А. Шевцова, А. Шеманової та інших.

Соціально-культурний супровід розглядається нами як створення в закладах мистецької освіти умов для ефективної, спрямованої та активної самореалізації дітей різного віку в навчально-виховному процесі, а, надалі, використання отриманих навичок та позитивного досвіду у майбутньому – соціальній та міжособистісній сфері, трудовій та культурній діяльності з урахуванням їхніх психофізичних можливостей, інтересів та уподобань. Вважаємо, соціально-культурний супровід на основі отриманого досвіду має надати молоді допомогу на шляху самостійного вибору соціально-культурної позиції, можливість впевнено висловлювати свою думку, бути активним, мати власну громадську позицію. Підкреслюємо важливість активного включення педагога в освітній процес, який має мобілізувати внутрішні резерви вихованця для того, щоб у подальшому той сам зміг впоратися зі своїми труднощами. Водночас, педагог має всіляко розвивати у вихованця можливість правильно оцінювати

причини своїх утруднень і, головне, мотивувати його знаходити способи розв'язання проблем самостійно шляхом укріплення віри вихованця в себе.

До загальних принципів соціально-культурного супроводу відносимо:

1. Принцип педагогізації, націлений на «вчити вчитися».

2. Принцип особистісно-орієнтованого підходу, що передбачає визнання особистості дитини, підлітка, дорослої людини найвищою соціальною і культурною цінністю, повага унікальності та культурної своєрідності кожної особистості, визнання прав і свобод людей в соціально-культурній сфері (саморозвиток, самоствердження і самореалізації людини).

3. Принцип орієнтації на культурно-ціннісні відносини та організацію культури і творчості в окремих групах та спільнотах, пронизаний гуманістичним підходом до побудови міжособистісних відносин у процесі дозвілля і творчості.

4. Принцип єдності і наступності культурно-історичного, соціально-педагогічного та національно-етнічного досвіду, традицій та інновацій (формування моральних та естетичних норм поведінки).

5. Принцип національно-етнічної обрядовості передбачає використання національних традицій, особливості народної творчості, фольклору, національних промислів і ремесел і т.д.

6. Принцип регіональної політики в соціально-культурній сфері (децентралізація).

Мета та завдання проєкту. Проєкт та його заходи розроблені з урахуванням відсутності узгодження соціальних механізмів та умов культурної активності особистості з особливими освітніми потребами та осіб з інвалідністю, орієнтованих на розвиток її творчих,

культурно-дозвіллевих та соціальних потреб в умовах закладів мистецької освіти. Таким чином, соціальна активність суспільства вимагає створення дієвих інструментів співпраці з власною громадою та долучення громадськості до вирішення місцевих проблем. Найбільш вдалим світовим досвідом щодо технології залучення громадян до процесу вироблення та прийняття рішень є використання громадського бюджету (бюджету участі, партиципаторного бюджету) на місцевому рівні. Саме методологія партиципаторного бюджетування як форма прямої демократії, що визначається як відкритий процес дискусії та прийняття рішень, в якому звичайні люди вирішуватимуть як розподілити частину бюджету міста та допоможе зміцнити довіру громадян до місцевої влади [2].

Необхідністю створення та реалізації проекту стали наступні передумови. На цей час у м. Мелітополь Запорізької області відсутні заклади, в яких займаються професійним творчим розвитком та естетичним вихованням дітей в сучасних техніках, в яких можна такі знання отримувати безкоштовно. Це призводить до того, що діти з категорії малозабезпечених верств населення, вимушено переміщених осіб, діти з інвалідністю практично позбавлені можливості користуватися професійними послугами з естетичного розвитку в сучасних техніках, оскільки існуючі навчальні освітні заклади в місті надають лише платні послуги, ціна яких є не завжди прийнятною для людей з невисоким рівнем прибутку, а державні заклади не оснащені сучасним спеціалізованим творчим обладнанням та матеріалом. Серед малозабезпечених членів територіальної громади міста Мелітополя існує потреба в організації безкоштовного сучасного простору, в якому діти в комфортних умовах під наглядом фахівців можуть займатися розвитком творчості, розвивати свої

здібності та світогляд за допомогою інноваційних технологій.

Метою проєкту є створення сучасних умов для творчого розвитку дітей з малозабезпечених та багатодітних сімей, вимушено переміщених осіб, дітей з інвалідністю через організацію безкоштовної Академії сучасного дитячого мистецтва «ArtLab» на базі дитячої художньої школи. Проєкт передбачає створення першої безкоштовної Академії сучасного дитячого мистецтва «ArtLab» на базі дитячої художньої школи з залученням новітніх технологій (Дитяча художня школа відділу культури Мелітопольської міської ради Запорізької області, Україна).

План заходів з реалізації проєкту (роботи, послуги) передбачає такі кроки:

1. Закупівля обладнання та меблів.
2. Придбання спеціалізованого матеріалу (набори для творчого розвитку, папір, муляжі, фарби, пастель, олівці тощо).
3. Встановлення обладнання та меблів у Мелітопольській дитячій художній школі (м. Мелітополь Запорізької області);
4. Розробка регламенту роботи Академії сучасного дитячого мистецтва «ArtLab» (розробка тематичного навчального плану на рік).
5. Проведення професійних занять у традиційних та неординарних сучасних техніках, а саме:
 - Художня лабораторія для батьків та дітей «Ми друзі – ми рівні»;
 - Урочисте відкриття «Академії сучасного дитячого мистецтва «ArtLab»;
 - Композиція до дня міста «Я люблю Мелітополь! Я малюю Мелітополь»;
 - Композиція «Козацтво та Україна»;

- Декоративно-прикладне мистецтво (квілінг);
- Арттерапевтичне заняття з асоціативно-метафоричними картами «Родина» (на основі арттерапевтичної роботи з асоціативно-метафоричними картами «Портрет»);
- Декоративно-прикладне мистецтво «Петриківський розпис»;
- Видатні митці в мистецтві (бесіди про мистецтво);
- Малювання з натури. «Натюрморт». Малювання портрету (на основі арттерапевтичної роботи з асоціативно-метафоричними картами «Портрет»);
- Композиція «Казкове дерево»;
- Онлайн-виставка до свята весни (Вільнянськ-Мелітополь);
- Декоративно-прикладне мистецтво. Пластилінографія;
- Видатні митці в мистецтві (бесіди про мистецтво);
- Композиція «Декоративна рибка»;
- Виставка робіт учнів у Мелітопольському краєзнавчому музеї;

6. Організація та проведення майстер-класів з митцями живопису, графіки, декоративно-прикладного мистецтва нашого міста.

7. Організація та проведення онлайн-зустрічей з митцями сучасності зі всієї України.

8. Організація виставки та презентація робіт дітей у сучасних техніках на базі Мелітопольського краєзнавчого музею.

Ключовими соціальними показниками оцінки результату проекту стане:

1. Створення сучасних умов для творчого розвитку особистості та можливостей у дітей з малозабезпечених та багатодітних сімей, вимушено переміщених осіб, дітей з інвалідністю.

2. Кількість дітей, які отримують професійні послуги у сфері сучасного дитячого мистецтва (не менше 100 осіб).

Під час реалізації проекту організатори відмітили наступні проблеми, з якими стикнулися в процесі роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, дітьми з інвалідністю, батьками дітей зазначених категорій та батьками дітей з типовим розвитком, педагогами мистецької освіти:

1. Неготовність суспільства (батьків дітей з особливими освітніми потребами та батьків дітей з типовим рівнем розвитку) до організації інклюзивної освіти в умовах закладів мистецької освіти: дискримінація, стигматизація.

2. Неможливість організації інклюзивної освіти в умовах закладів мистецької освіти для дітей з деякими особливими категоріями порушень:

– складні порушення інтелекту (дебілізм, олігофренія, імбецильність, ідіотія);

– складні форми раннього дитячого аутизму.

3. Відсутність фахової підготовки в педагогів закладів мистецької освіти стосовно роботи з дітьми з освітніми потребами, з інвалідністю:

– недостатнє усвідомлення значення та вимог інклюзивної освіти;

– неготовність до нових умов роботи в інклюзивній групі;

– відсутність спеціального навчально-методичного забезпечення в мистецькій освіті;

– відсутність/недостатня кількість фахівців, які забезпечать у стислий термін фахову підготовку педагогів мистецької освіти знаннями щодо організації інклюзивної освіти;

– відсутність бажання підвищувати свою професійну підготовку (стосовно створення умов інклюзивної освіти в мистецьких закладах).

Завдяки реалізації даного проєкту в дитячій художній школі проводилися безкоштовні професійні заняття для дітей з малозабезпечених сімей, дітей-сиріт, дітей внутрішньо переміщених осіб, інших дітей з особливими освітніми потребами. Заняття сприяли творчому розвитку дітей та розвитку культури регіону в цілому, включали в основному артзаняття з малюнку, живопису, декоративно-прикладного мистецтва, створення принтів, виробів з паперу, колажів та з інших традиційних та неординарних сучасних технік. Для ефективної роботи, крім традиційних технік навчання, пропонується також організовувати майстер-класи сучасних фахівців, перегляди за допомогою інтернет-засобів (відеоперегляди сучасних технік), онлайн-виставки та онлайн-зустрічі.

Література

1. Бовкуш К. П. Готовність педагога до інклюзивної освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015, № 4 (48). С. 3–9.
2. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навч. посіб. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. 308 с.
3. Програма реалізації громадського бюджету (бюджету участі, партиципаторного бюджету) у місті Мелітополі на 2016–2019 роки URL: <https://melitopol-online.gov.ua/help/base> (дата звернення: 28.10.2019).

**Організація інклюзивного
освітнього простору:
інфраструктура
та обладнання;
освітні програми
та інноваційні технології;
методи і засоби,
методики компетентнісного
навчання та розвитку**

**4. ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО
ПРОСТОРУ:
ІНФРАСТРУКТУРА ТА ОБЛАДНАННЯ;
ОСВІТНІ ПРОГРАМИ ТА ІННОВАЦІЙНІ
ТЕХНОЛОГІЇ;
МЕТОДИ І ЗАСОБИ, МЕТОДИКИ
КОМПЕТЕНТІСНОГО НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТКУ**

УДК 378.011.5:81

БЕЗКЛИНСЬКА Ольга Зотівна,
старший викладач,
Білоцерківська школа мистецтв № 3

**ВПРОВАДЖЕННЯ МУЗИКОТЕРАПІЇ ЯК
ІННОВАЦІЙНОЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ
ТЕХНОЛОГІЇ В МИСТЕЦЬКІЙ ШКОЛІ**

У доповіді розглядається питання важливості запровадження інноваційної здоров'язбережувальної програми «Музикотерапія» у мистецьких школах. Наведені результати експерименту «Використання музичної терапії в навчально-виховному процесі» в одній із загальноосвітніх шкіл України.

Ключові слова: інклюзивна освіта, музикотерапія, здоров'язбережувальні технології, методи музикотерапії, мистецька школа.

Важливою складовою сучасної освітньої парадигми є підвищення якості освіти на засадах здоров'язбереження. За даними Міністерства охорони здоров'я України захворюваність дітей шкільного віку за останні 10 років зросла на 26,8%, хронічною патологією вражено 51,8% дітей. Більше половини дітей (55%) знаходяться в стані стресу, що сприяє розвитку психосоматичних захворювань, неврозів, депресій, психозів. У зв'язку з цим погіршується

сприйняття навчального матеріалу, і в результаті – знижується рівень навчальних досягнень, виникають поведінкові відхилення. Основними причинами погіршення фізичного, емоційного і психічного здоров'я дітей є відсутність психологічного балансу, стабільності в життєвому просторі дитини, стреси, підвищені вимоги до навчання, перевантаженість шкільних програм, низька психокультура в сім'ях, екзистенціальна криза в суспільстві у зв'язку з війною на Сході країни тощо.

В Статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я визначено: «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб і фізичних вад» [5, с. 2]. Тому так важливо розглядати здоров'я як багатогранне поняття, що включає фізичний, соціальний, психологічний і духовно-моральний аспект. Такий підхід відповідає змісту шкільного інклюзивного навчання, де велика увага приділяється психічному та фізичному стану здоров'я учнів, усуненню перевантажень, стимулюванню досягнень дітей у різних сферах діяльності, забезпеченню їхнього емоційного комфорту, соціально-педагогічного захисту. Однією з найефективніших здоров'язберігаючих технологій, яка відповідає цим вимогам, є музикотерапія. Унікальність дії музичного мистецтва полягає саме в можливостях впливати одночасно на три складові людської природи: духовну, ментальну і фізичну.

Музикотерапія як універсальна психолого-педагогічна та здоров'язбережувальна технологія поширена у всьому світі. Особливо активно вона використовується в корекційній роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Терапія музикою сприяє відновленню оптимального фізичного, інтелектуального, психічного і соціального рівня

життєдіяльності таких дітей, що допомагає їх подальшій інтеграції в соціум [1].

З огляду на такі можливості музичного мистецтва нами була розроблена корекційно-реабілітаційна програма «Музикотерапія». Ця програма була схвалена Вченою радою Інституту спеціальної педагогіки АПН України і успішно впроваджена в медико-соціально-педагогічний комплекс ДОЦ «Шанс». Також з метою набуття учнями емоційної компетентності, стимулювання навчально-пізнавальної та інтелектуальної діяльності, підвищення резервних можливостей організму, покращення поведінкової сфери, психофізичного здоров'я учнів, нами була розроблена навчальна програма курсу за вибором «Музикотерапія» для загальноосвітніх навчальних закладів (схвалена Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України, Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти) [4]. Для більш широко застосування різних видів мистецтв для здоров'язбереження дітей була створена навчальна програма «Практика емоційної рівноваги засобами мистецтва» (схвалено Міністерством освіти і науки України, Державною науковою установою «Інститут модернізації змісту освіти» [3]. Дані програми ефективно запроваджуються в практику роботи реабілітаційних центрів для дітей з інвалідністю та в загальноосвітніх закладах.

Розглянемо музикотерапію як здоров'язбережувальну технологію та зробимо аналіз результатів запровадження музикотерапії в загальноосвітніх школах, а також доведемо доцільність впровадження музикотерапії як напряму в мистецьких школах за умов впровадження інклюзивної освіти.

Протягом останніх десятиліть у багатьох країнах світу технології і засоби музичного мистецтва стали активно впроваджуватись в освітній простір з метою стимулювання

навчально-пізнавальної та інтелектуальної діяльності, підвищення працездатності, збагачення поведінкової сфери, покращення психофізичного здоров'я дітей та молоді. Багатовіковий педагогічний досвід показує, що музичне мистецтво може стати додатковим інструментом корекції фізичного здоров'я, емоційної поведінки дитини, її інтелектуального, творчого розвитку та саморегуляції. Вченими доведено, вплив музики, в основі якої лежать універсальні закони гармонії, на функції усіх життєво важливих фізіологічних систем організму людини, на розвиток пам'яті, інтелекту, творчої уяви, у оволодінні мовами та комунікаціями. Зазначений напрям все більше утверджується в статусі універсальної виховної системи, що здатний розвивати як розумові здібності, так і душевну красу, сприяти розумінню і наслідуванню духовних законів життя [2].

Найефективнішою є терапія музикою для дітей з особливими потребами, які починають навчатися в загальноосвітній або в мистецькій школах. Музикотерапія здатна допомогти у вирішенні одного з основних завдань інклюзивної освіти – інтеграції «особливих» дітей у соціальну групу, оскільки в музичній співтворчості добре відпрацьовуються різні комунікативні навички, усувається замкненість, умовності та інші бар'єри для дружнього спілкування. Музику можна вважати невербальною формою комунікації, яка в певних почуттях і людських взаєминах здатна бути більш результативною, ніж мовне спілкування. За допомогою поєднання різноманітних форм і методів музикотерапії можна водночас впливати на вирішення важливих задач, які постають в умовах запровадження інклюзивної освіти в мистецьких закладах – це створення сприятливого клімату в учнівських колективах, атмосфери доброзичливості, довіри, емоційної безпеки, толерантного ставлення. Сутність музикотерапії

в здатності викликати у «особливої», як і у звичайної дитини позитивні емоції, які надають лікувальну дію на психосоматичні та психоемоційні процеси, мобілізувати резервні сили організму, активізувати важливі фізичні та психічні функції (рух, мовлення, мислення), залучати дитину до процесів діяльності, до життя в цілому. Одним із важливих аспектів музикотерапії є виховання в дітей психологічної культури. Здатність музики моделювати поведінку дає можливість оволодіти навичками самостереження, самоконтролю, інтроспекції.

У ЗОШ № 17 м. Біла Церква був проведений експеримент «Використання музичної терапії в навчально-виховному процесі». В експерименті брали участь учні 6 А (контрольний) та 6 В (експериментальний) класів. Учні експериментального класу вчилися свідомо використовувати різні методи музикотерапії для корекції свого емоційного стану, покращення настрою, самопочуття, гармонізації свого внутрішнього світу та стосунків з оточуючими їх людьми, а також для підвищення успішності в навчанні через розвиток пам'яті, уваги. До експерименту були залучені не тільки учні, вчителі, але й батьки з метою об'єднання їхніх зусиль для взаєморозуміння, створення позитивної атмосфери в колективах та сім'ях. Завдяки цьому створювалась площина, яка спонукає дітей замислюватися, розмірковувати про духовні закони життя, вічні цінності, свій творчий розвиток. У кінці навчального року було проведено аналіз зміни якісного показника рівня навчальних досягнень учнів в цілому з усіх предметів. Результати дослідження засвідчили зниження рівня навчальних досягнень учнів на кінець навчального року в 6 А класі в середньому на 10% та незмінність – у 6 В класі. Таким чином, впровадження курсу «Музикотерапія» дозволило досягти стабільних результатів у навчанні

впродовж всього навчального року. Моніторинг успішності та стан здоров'я учнів експериментального та контрольного класів підтверджує ефективність впровадження здоров'язберігаючої розвиваючої технології «Музикотерапія» в освітній процес.

Отримані результати стали підставою для розробки навчальної програми з музикотерапії для мистецьких шкіл, які бажають впроваджувати інклюзивну форму навчання.

Запровадження напряму «Музикотерапія» в освітній процес в різних проявах створює позитивну атмосферу в колективах, сприяє профілактиці емоційно-стресових станів, розвитку комунікативної культури, розкриттю творчого потенціалу учнів, збереженню психічного здоров'я усіх учасників психолого-педагогічного процесу. Розробка та впровадження програми «Музикотерапія» в мистецькі школи буде спрямовано на більш ефективний розвиток інклюзивного навчання в спеціалізованій мистецькій освіті, дозволить дітям з особливими освітніми потребами легко адаптуватись в мистецькому закладі освіти, в якому вони зустрінуть радість, творчість, душевне тепло.

Література

1. Алвин Дж., Уорик Э. Музыкальная терапия для детей с аутизмом. Москва: Теревинф, 2004. 208 с.
2. Побережна Г. Педагогічний потенціал музикотерапії. *Мистецтво та освіта*. 2008. № 2. С. 9–12.
3. Практика емоційної рівноваги засобами мистецтва : навчальна програма (курс за вибором) / Гуральник Н. П. та ін. Київ, 2019. 32 с.
4. Програма «Музикотерапія» (курс за вибором) / Безклинська О. З. та ін. Київ, 2012. 27 с.
5. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я ВООЗ. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599 (дата звернення: 21.10.2019).

УДК 37.013: 042:376.2 :7(4) + 37.036.5 +37.037.1

БЛЯВСЬКА Олена Домініківна,
заслужений працівник культури України,
викладач-методист вищої категорії,
заступник директора з навчально-виховної роботи
ГАПОНЧУК Оксана Дмитрівна,
викладач вищої категорії
музично-теоретичних дисциплін,
Школа мистецтв м. Новоград-Волинського,
Житомирської області

АДАПТОВАНА ДОДАТКОВА ПРОГРАМА ЕЛЕМЕНТАРНОГО ПІДРІВНЯ МИСТЕЦЬКОЇ ШКОЛИ «МУЗИЧНА ОСВІТА – ДІТЯМ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ»

Дана програма встановлює мету, завдання навчальної дисципліни, перелік ключових компетентностей, рекомендовані форми організації освітнього процесу та види навчальних занять, форми і засоби поточного та підсумкового контролю, рекомендації щодо його проведення, а також критерії оцінювання рівня досягнення результатів навчання.

Ключові слова: інклюзивна освіта; діти з особливими освітніми потребами (діти з ООП), програма, музикування, корекційно-розвивальна робота.

Згідно з Законом України «Про освіту» дитина з ООП – «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту». Адаптована додаткова програма «Музична освіта – дітям з особливими освітніми потребами» розроблена з урахуванням особливостей сучасного розвитку суспільства, інтересів і потреб учнів, передбачає освітні компоненти для вільного вибору

здобувачів освіти та відповідає змісту Концепції сучасної мистецької школи. Адаптована програма має особистісно-орієнтовану спрямованість, передбачає велику гнучкість побудови курсу (варіативність) з урахуванням індивідуальних особливостей дитини з ООП, встановлює мету, завдання, перелік ключових компетентностей, рекомендовані форми організації освітнього процесу, апробована та базується на досвіді викладачів школи мистецтв м. Новоград-Волинський Житомирської області. Кількість годин, закладених в програму, визначається специфікою пізнавальних процесів дітей з ООП і представляється найбільш оптимальною (див. табл. 1).

Таблиця 1

Навчальний план програми

№	Рік навчання, к-ть год. Назва предмету	Рік				Підсум. іспит
		I	II	III	IV	
1	Музикотерапія.	1	1	1	1	
2	Музичний інструмент.	1	1	2	2	IV
3	Ритміка. Корекційна ритміка.	1	1	-	-	
4	Основи музичної грамоти та слухання музики.	1	1	-	-	
	Цікаве сольфеджіо.	-	-	1	1	IV
5	Бесіди про музику.	-	-	1	1	IV
6	Колективне музикування (хор, вокальний ансамбль, інструментальний ансамбль).	1	1	1	1	
7	Предмет за вибором.	-	-	1	1	
Всього		5	5	7	7	

Зміст програми побудований з урахуванням концентричного принципу у вирішенні пропонованих дітям ігрових завдань, що поступово ускладнюються і розподіляються через підвищення складності, інтенсивності і різноманітності.

За даною адаптованою програмою можуть розпочати навчання діти з ООП віком від 6 років. Загальна тривалість навчання (елементарний підрівень) складає 4 роки. Термін навчання може бути збільшений, виходячи з реальних умов розвитку учня, стану його здоров'я та темпу засвоєння обсягу навчальної програми. Обсяг програми розраховується з урахуванням стану здоров'я дитини з ООП та допустимого навчального навантаження. Дана програма включає позакласну та позашкільну роботу з учнями, що передбачає участь учнів у культурно-мистецьких заходах школи. Форма здобуття освітньої програми: інституційна – очна. Мистецька школа проводить освітній процес відповідно до навчальної програми у формі навчальних занять, заходів поточного та підсумкового контролю, який структурований у 35 тижнів на рік: 16 тижнів у першому семестрі, 19 тижнів у другому семестрі. Основною формою занять є урок. Вибір форм і методів навчання викладач визначає самостійно.

Орієнтирами для оцінювання міри ефективності навчального поступу учня/учениці є вимоги до результатів навчання (компетентностей) учнів мистецьких шкіл, що навчаються за адаптованою програмою. У цьому разі індивідуальні здатності учня/учениці можуть впливати на темп навчання. У даній програмі представлені методичні рекомендації до організації занять з навчальних предметів: «Музикотерапія», «Музичний інструмент», «Ритміка. Корекційна ритміка. Розвиток компенсаторних механізмів», «Основи музичної грамоти та слухання музики. Цікаве сольфеджіо», «Бесіди про музику», «Колективне музикування».

1. Організація занять з музикотерапії вимагає від викладача поетапності та наступності в кроках – від розвитку сприймання музичного матеріалу дітьми до засвоєння ними музичних компетентностей та навичок.

Метод музикотерапії допомагає збудувати такий ряд: мистецтво – творчість – переживання – творчість. Сутність музикотерапії ми бачимо в здатності викликати в «особливої» дитини позитивні емоції, які здійснюють лікувальний вплив на психосоматичні та психоемоційні процеси, мобілізують резервні сили дитини, обумовлюють акумуляцію творчого потенціалу у всіх галузях мистецтва і життя в цілому. Зміст занять реалізується шляхом запровадження певних видів корекційно-розвивальної роботи: рецептивне сприймання музики (чуттєве), рухова релаксація та злиття з ритмом музики, музично-рухові ігри та вправи, вокалотерапія (співи), музикомалювання, казкотерапія, гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація, дихальні та гімнастичні вправи під музику.

2. *Музичний інструмент (на прикладі фортепіано).* Особливої актуальності набуває розробка комплексів спеціальних методів для навчання музиці різних категорій дітей з ООП. Важливим психолого-педагогічним завданням упродовж всіх років навчання виступає розвиток дрібної моторики рук, який трансформується в магістральне та одне з головних завдань. Викладання гри на музичному інструменті має включати в себе наступні моменти: вивчення індивідуальних особливостей учня, розробка, узагальнення та диференціація методів і прийомів відповідно до його потреб, вірний підбір репертуару. Гра на музичному інструменті відповідає специфічним завданням навчання дітей з ООП, а саме: індивідуалізація, розширення освітнього та особистісного простору, спрямованість на всебічний розвиток особистості.

Наш досвід показав, що найбільш універсальним методом можна вважати ігровий метод. Крім загально-педагогічних методик і прийомів, у програму вводиться такий прийом, як педагогічна імпровізація – як потенційна

можливість органічного забезпечення на уроці фортепіано цілісності пізнання музичного мистецтва.

Однією з головних цілей програми є також робота в з батьками. Ґрунтуючись на ньому можна досягати найбільш позитивних результатів.

3. *Ритміка. Корекційна ритміка. Розвиток компенсаторних механізмів (індивідуальні уроки).* Відчуття ритму є надзвичайно важливим чинником розвиненості музикальності дітей та в особистісному значенні воно сприяє розвитку волі та наполегливості дитини. Чим краще розвинене ритмічне чуття в дитини, тим більше вона цілеспрямована в особистісному ракурсі, тим краще вона проявляє рішучість і активність, демонструє волю і творчу розкутість як у виконанні музично-навчальних завдань, так і в життєвих ситуаціях. Корекційна ритміка – це інтегрована діяльність, яка сприяє формуванню чіткості, точності рухів та має комунікативну спрямованість. У зміст корекційних занять включаються: іґроритміка та вправи на розвиток орієнтації в просторі, вправи на релаксацію м'язового тону, логоритміка як форма активної терапії.

4. *Організація занять з предмету «Основи музичної грамоти. Цікаве сольфеджіо».* Це комплексна дисципліна, що поєднує вивчення основ музично-теоретичних дисциплін: сольфеджіо, музичної грамоти, слухання музики та аналізу елементів музичної мови, імпровізації та визначає практичне музикування найефективнішим засобом розвитку музичного мислення учнів, сприяє розкриттю їх творчого потенціалу. Зміст програми ґрупується за 7 напрямками (видами діяльності): формування вокально-інтонаційних навичок, сольфеджування та спів з листа, виховання почуття метро-ритму, виховання музичного сприйняття (аналіз на слух), музичний диктант, виховання творчих навичок, теоретичні відомості. Програма кожного

року навчання містить навчальні матеріали з всіх видів діяльності.

5. *Організація навчального процесу з предмету «Бесіди про музику».* Предмет сприяє формуванню загальної культури дітей, їх всебічного розвитку, вдосконалення їх художнього смаку, готує учнів до самостійного спілкування з класикою. Він виховує не тільки розвиненого музиканта, але й готує активного слухача, який знає і розуміє класичну музику. Основою даного предмету є блочно-тематична структура. Поряд з монографічним принципом, переважним в традиційній шкільній програмі, тут використовуються жанровий, стилістичний і історичний принципи в розподілі музичного матеріалу. Застосування сучасних комп'ютерних технологій у навчанні є одним з найбільш ефективних напрямків розвитку освітнього процесу. За допомогою використання сучасних технічних засобів на цьому предметі можна підвищити мотивацію учня.

6. *Колективне музикування. Хор. Вокальний ансамбль.* Значні можливості ефективного розвитку дітей закладені в колективних формах роботи – хорах, ансамблях, що сприяє не тільки розвитку голосу і м'язів, але і позбавляє від багатьох внутрішніх патологічних порушень. Хоровий спів є таким творчим видом практичного музикування, який збагачує світогляд дитини, розвиває художній смак, це прекрасне психологічне, моральне та естетичне середовище для формування кращих людських якостей. Спів має високу терапевтичну ефективність. Навчившись висловлювати свій стан голосом, дитина отримує ефективний засіб для зняття внутрішньої напруги та для самовираження. Колективне музикування в нашій програмі виконує, в першу чергу, роль уроку з вокалотерапії, яка нині є одним із найпопулярніших методів корекційної роботи.

Література

1. Зцілення музикою / Шабутін С. та ін. Тернопіль ; Афіни : Підручники і посібники, 2006. 191 с.
2. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : «А. С. К.», 2012. 308 с.
3. Побережна Г. Педагогічний потенціал музикотерапії. *Мистецтво та освіта*. 2008. Вип. 2. С.9–12.
4. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посіб. у 9 кн. / за заг. ред. А. А. Колупаєвої. Київ : ТОВ ВПЦ «Літопис-XX», 2010. 363 с.
5. Чеботарьова О. В. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами. Київ, 2010. 30 с.

УДК 002.8:376

БУДУЩЕВА-ДОВГАЛЬ Ганна Олександрівна,
заступник директора з навчальної роботи, викладач,
Полтавська дитяча художня школа

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПІСОЧНОЇ АНІМАЦІЇ ЯК АРТТЕРАПЕВТИЧНОГО МЕТОДУ НА ЗАНЯТТЯХ З ДІТЬМИ

У доповіді представлено пісочну анімацію як напрям образотворчого мистецтва, а також технологію створення анімаційних сюжетів, яка нині широко застосовується як засіб розвитку творчих здібностей у дітей та арттерапевтичний метод зняття внутрішньої напруги в інклюзивній освіті.

Ключові слова: арттерапія, пісочна анімація, особливості, реабілітація, розвиток.

Проблема розвитку дітей із особливими потребами є однією з важливих тем становлення гуманістичного суспільства. Діти, які відстають від своїх однолітків, як правило, не вміють правильно висловити свої почуття,

що ускладнює спілкування з дорослими та іншими дітьми. Саме тому вони мають потребу в емоційному поштовху для успішного подолання психологічних бар'єрів.

На сьогодні одним із найуспішніших методів для роботи з дітьми із особливими потребами є метод арттерапії. Арттерапія залучає дітей до мистецтва, а також вчить усвідомлювати свої почуття та емоції, ділитися ними з іншими. Методи арттерапії являють собою своєрідний «місток» до внутрішнього світу дитини.

Проблемою психологічної та медичної реабілітації дітей з особливими потребами займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені як: М. Брейтман, Дж. Літл, Р. Хольц, І. Мамайчук, Л. Спирова, І. Левченко, Л. Шипіцина та інші.

Арттерапію як методику корекції доцільно використовувати в комплексі функціонально-системної медико-соціальної реабілітації дітей з особливими потребами. Застосування арттерапії підвищує пізнавальну активність дітей, сприяє сенсорному та руховому розвитку, концентрує увагу. Крім того, арттерапія дозволяє здійснювати більш ефективний вплив на формування емоційної сфери, спонукає до подальшого розвитку компенсаторних властивостей збережених функціональних систем. Ми пропонуємо саме пісочну анімацію тому, що:

- 1) будь-яка дитина із задоволенням грає з піском;
- 2) робота з піском сприяє розвитку дрібної моторики дитини, що тісно пов'язано з розвитком мовлення;
- 3) працюючи з піском, дитина створює певні картини, що сприяє розвитку образного мислення;
- 4) малюнок з піску в будь-яку мить можна виправити, що знімає страх помилки;
- 5) робота з піском сприяє зняттю емоційної напруги у дитини.

Пісок також стимулює на шкірі долоні дитини різні точки, тобто має масажну та релаксаційну дію.

Головною перевагою пісочної анімації є відсутність будь-яких протипоказань у застосуванні. Єдиним обмеженням стає наявність у дитини серйозних шкірних захворювань або алергії на пісок. У цьому випадку доведеться підшукати інший вид ефективної терапії. Сам процес організації заняття з пісочної анімації носить ігровий характер, що дуже подобається дітям.

Отже, під час занять з пісочної анімації ми розвиваємо і моделюємо в дітей з особливими потребами такі якості та вміння:

- пошук альтернативи;
- гнучкість мислення;
- пошук явних і неявних асоціативних зв'язків (як у сюжетній, так і в образотворчій лінії);

- увагу;
- вміння залишати минуле і створювати майбутнє;
- вміння створювати спонтанні зображення;
- вміння творчо сприймати світ;
- творче мислення, креативність;
- емоційна гармонія;
- вміння висловлювати свої емоції та почуття.

Цей метод можна використовувати в роботі з дітьми з наступним спектром проблем:

- корекція різних форм порушень поведінки;
- складнощі у взаєминах з дорослими та однолітками;
- подолання підвищеної тривожності, страхів, агресії;
- стабілізація емоційного стану;
- подолання емоційної напруги;
- позбавлення комплексів;
- розвиток активності, розширення життєвого досвіду;
- тренування зорово-просторової орієнтації;
- розвиток дрібної моторики рук;
- розвиток творчих здібностей, фантазії та уяви;

– розвиток зв'язного мовлення, лексико-граматичних уявлень.

Пісочна терапія як різновид арттерапії зорієнтована на притаманний кожній дитині внутрішній потенціал здоров'я і сили. Вона акцентує увагу на природному вияві думок, почуттів та настрою у творчості, прийняття дитини такою, якою вона є. Для дітей – це ігровий спосіб розповісти про свої проблеми, продемонструвати свої страхи та позбавитися їх, а також зняти емоційне напруження. Адже гра для дитини – це необхідна, природна й улюблена діяльність.

Додаткову значимість методу надає той факт, що він може бути використаний не лише спеціалістами зі значним досвідом, але й початківцями (виключаючи інтерпретацію). Адже, вихователь, педагог фактично створюють надійне середовище, в якому відбувається велике таїнство переносу внутрішнього світу на площину піску. Терапія творчістю тісно пов'язана з психотерапією та аналітичним напрямом в психології. Для дітей будь-яке заняття творчістю – це завжди весело, приємно та корисно для розвитку як дрібної моторики, так і вищих психічних функцій. Техніки арттерапії працюють на невербальному рівні, тому їх добре застосовувати з дітьми, які погано говорять. Це актуально для діагностики та під час психокорекції. Відповідно поставленим завданням застосовують групові та індивідуальні форми арттерапії.

Характеристика матеріалу. Зображення, отримане шляхом роботи з піском на поверхні, що світиться, має високу драматичну виразність, навіть за умови зображення мінімальної кількості деталей, допускає швидке відтворення і легко трансформується. За такої умови художник здатний досягти різноманітних ефектів (часом недоступних іншим видам графіки) і ретельно деталізувати роботу.

Механізм відтворення зображень. На поверхню, яка випромінює спрямоване знизу доверху світло, наносяться тонкі шари піску (чи схожого за якістю сипкого матеріалу). Камера, закріплена вище, точно над центром зображальної поверхні, фіксує картинку, що утворилась, або весь процес її створення. Отже, немає особливої технічної різниці в «народженні» пісочних шедеврів: анімаційного фільму або шоу-виступу для «живого» залу. У останньому випадку відбувається онлайн трансляція для публіки на великий екран.

Техніка малювання піском проста. Наприклад, якщо притиснути праву долоню до столу, а потім повільно розтягнути пісок, виходять хвилі. Якщо зібрати руку в кулак і зробити кілька кругових рухів, а потім за допомогою великого пальця витягнути промінчики, то вийде сонце. Головне, включити фантазію та не боятися експериментувати.

Для організації роботи учасникам знадобляться такі матеріали та технічні засоби:

- підготовлений пісок (глинистий пісок промити, висушити при температурі до 300 градусів за шкалою Цельсія та просіяти через 3 шари марлі);
- спеціальний стіл з підсвічуванням ламп;
- антистатик;
- відеокамера;
- екран.

Для того, щоб піщинки не електризувались, не чіплялися одна за одну та за скло, перед кожним заняттям треба обробляти скло стола для піщаної анімації антистатиком. Урізноманітнити малювання піском можуть також додаткові інструменти, наприклад, різні пензлики або стилус для планшета.

Особливості техніки роботи. Головне, що відрізняє піщану анімацію і графіку від інших напрямів

із застосуванням схожого матеріалу – наприклад, малюнків кольоровим піском – це поверхня, що світиться, яка пристосована для нанесення зображень. Саме за наявності підсвічування зображення набуває необхідної контрастності і виразності, «оживає». Застосовується як однотонний, так і багатоколірний варіант освітлення.

Всі заняття з пісочної анімації проводяться у формі казки та гри. Через казку та гру дитина легше відкриває для себе світ почуттів, навчається гармонійному спілкуванню з дорослими і однолітками, розуміє себе. Всі ігри з піском можна використовувати як частину розвиваючого заняття або як арттерапевтичне повне заняття.

Особливості індивідуальних та групових занять.
Індивідуальні заняття з дітьми з особливими потребами вимагають від вихователя (викладача) постійного експромту. Необхідно підібрати до кожного вихованця індивідуальний підхід з урахуванням його психоемоційного стану та відхилень у здоров'ї. Важливо не керувати процесом малювання на столі, а направляти для отримання результату в потрібному напрямку. У такий спосіб досягається головна мета арттерапії – гармонізація психоемоційного стану та коригування психічних проявів дітей.

Групові заняття будуються на командній взаємодії дітей, які пройшли курс індивідуальних занять. Викладач має створити відповідні групи, згідно з рівнем можливостей учнів. Командна гра як метод впроваджується для навчання дітей працювати за столом почергово, ритмічно, навчає колективній взаємодії та взаємодоповненню у творчості. Таке заняття допомагає розширити світосприйняття дитини від маленького світу в собі до великого світу зовні, тобто, додати оточення для спілкування. Це перший крок до соціалізації в суспільстві.

Терапевтичні заняття з використанням пісочної анімації мають таку мету та основні завдання:

1) гармонізувати психоемоційний стан, коригувати психічні прояви дітей;

2) розвивати дрібну моторику рук та сприяти тактильним відчуттям; зорово-моторну координацію, вільне володіння обома руками;

3) розвивати уяву, образне мислення, сприйняття дійсності;

4) стимулювати розвиток мовлення;

5) навчити взаємодії з оточенням;

6) допомогти соціалізації в суспільстві.

Структура заняття може включати наступні етапи:

– коротка бесіда-знайомство з піском та його зображальними властивостями в ігровій, казковій формі;

– пальчикова гімнастика;

– тактильна вправа-гра з піском (пересипання піску в долонях, стискання долонь з піском в кулачки, висипання піску з кулачків із контролем швидкості та кількості піщаного струму і т.п.);

– виконання завдання за темою уроку;

– висновки з акцентами на успіхах, досягнутих кожною дитиною.

Для організації роботи можна рекомендувати напрацювання та книги з арттерапевтичними техніками таких авторів – Н. Богданович, А. Долженко, О. Копитіна, О. Тараріна.

Література

1. Антипова Е. Что говорит песок. Песочная анимация. *Виноград. Журнал для родителей*: вебсайт. URL : <http://www.vinograd.su/art/detail.php?id=42748> (дата звернення: 27.10.2019).

2. Арт-терапия как средство реабилитации детей, страдающих детским церебральным параличом. URL: <http://orlenok-kmw.ru/stati/923->

art-terapiya-kak-sredstvo-reabilitatsii-detej-stradayushchikh-detskim-tserebralnym-paralichom (дата звернення: 27.10.2019).

3. Зейц М. Пишем и рисуем на песке. Настольная песочница / адапт. пер. с англ. Москва : ИНТ, 2010. 94 с.

4. Федій О. А. Естетотерапія. Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 256 с.

УДК 78.05+376

ВОЛОДИНА Юлія Анатоліївна,
викладач вищої категорії,
відділ народних інструментів,
КПНЗ «Севєродонецька дитяча музична школа № 1»

МУЗИЧНА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У доповіді розкривається поняття «музична терапія» та можливість її використання на заняттях з музики для корекції поведінкових особливостей, розвитку навичок спілкування та інтеграції в суспільство, лікування дисфункцій, покращення здоров'я дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: діти, особливі освітні потреби, інтеграція, суспільство, музична терапія.

Актуальність даної теми полягає в тому, що умови сучасності спонукають викладачів музики шукати нові методи, прийоми та форми роботи з учнями, а новизна полягає в тому, що напрямок музичної терапії в Україні недостатньо розвинений. Хоча, як загальновідомо, її використання дає відмінний результат під час роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби. Зараз наша держава націлена на інтеграцію таких дітей у суспільство,

тому викладачі мають поповнювати свої знання, набувати вміння і навички для роботи з такими учнями.

Мета даної публікації – проаналізувати музичну терапію як навчальний, розвивальний та коригувальний процеси.

У наш час музична педагогіка переживає кризу. Наша держава анонсувала зміни в системі, яка складалася не одне десятиріччя і налічує більше ста років існування. Педагогічна мистецька більшість згодна, що світ змінюється, діти зараз інші, ніж були 20, 40, 50 років тому. Тому вчителям потрібно змінювати підходи та інструменти впливу, щоб досягати сьогодні ефективного навчального результату. Ми впевнені, що зміни повинні базуватися на досвіді минулих поколінь та вивченні досвіду інших країн.

Музикотерапія – процес міжособистісного спілкування, в якому кваліфікований музикотерапевт використовує музику для покращення чи збереження здоров'я клієнта. Завдяки музичним практикам, таким як імпровізація, спів, композиція, прослуховування, обговорення музики, музикотерапевт допомагає клієнту в досягненні ряду терапевтичних цілей: активізації пізнавальних процесів, моторики, емоційного розвитку, набутих навичок спілкування та інше. Музична терапія сприяє розвитку потенційних рис особистості або відновленню функцій організму шляхом досягнення більш високого ступеня внутрішньої або міжособистісної інтеграції і, відповідно, більш високої якості життя. Музикотерапія може бути засобом профілактики, реабілітації чи лікування. Теоретичною основою музикотерапії як науки є такі дисципліни як клінічна терапія, біомузикологія, музична акустика, теорія музики, психоакустика, прикладна музикологія, музична естетика та порівняльна музикологія.

Цей напрямок як наука виник в середині ХХ сторіччя в Америці, а потім в 60-70 роках ХХ ст. поширився у Європі. В Україні музична терапія зараз лише набирає свою силу, всі відкриття очікують на нас попереду. У даний час музикотерапія як оздоровча методика широко поширена в усьому світі. Освіту за цією спеціальністю можна отримати в Європі (Австрія, Великобританія, Данія, Іспанія, Італія, Німеччина, Польща, Угорщина, Фінляндія, Франція), Азії та Океанії (Австралія, Ізраїль, Корея, Таїланд) та на американському континенті (Сполучені Штати Америки, Аргентина, Бразилія, Венесуела, Канада, Колумбія, Куба, Мексика, Перу, Пуерто-Ріко, Уругвай, Чилі). Це достатньо довгий шлях, навчання триває від чотирьох років і більше. В Україні також вже є такі спеціалісти. Саме на їх досвід ми спиралися у своїй доповіді.

Спеціальність «музичний терапевт» – це спеціальність на межі «музикант-педагог-медик-психолог». Тобто для музичного терапевта потрібно бути обізнаним у різних сферах та володіти знаннями широкого профілю. За цією спеціальністю можна працювати в лікарнях, хоспісах, центрах розвитку дітей, виправних закладах, центрах розвитку особистості, будинках для літніх людей, компаніях, які зацікавлені в налагодженні взаємовідносин між колегами в колективі тощо.

Музикотерапія корисна як для здорових дітей, так і для дітей з обмеженими можливостями. У цих випадках акцент робиться на реалізацію додаткових цілей, сумісних з потребами конкретної дитини. Музикотерапію з успіхом використовують фахівці та педагоги в лікуванні дітей з церебральним паралічем, аутизмом, з різного роду порушеннями слуху, зору, розумовою відсталістю, а також у дітей з порушеннями поведінки або СДУГ, яких у нас стає все більше і більше. Заняття музикотерапією допомагають у рівній мірі як для заспокоєння надмірно агресивної

дитини, так і для активізації дитини, невпевненої в собі, сором'язливої та боязкої. Це значить, що, завдяки такому перетворенню, можна усунути проблеми в поведінці, адаптувати дитину до колективу та оточуючого світу.

Заняття музикотерапією розвивають концентрацію уваги, вміння підкорятися певним правилам і чекати своєї черги. Музична терапія стимулює розвиток дитини, допомагає у формуванні особистості і лікуванні її дисфункцій; розвиває пам'ять і спостережливість. Вона розвиває міжпівкульні зв'язки та орієнтацію в просторі.

Визначають три форми музичної терапії.

1. *Рецептивна*. Людина не приймає активної участі в музикуванні, а пасивно слухає запропоновану до прослуховування музику. Музика, у свою чергу, впливає на людський організм за допомогою вібрацій. Наприклад, у стоматологічних кабінетах часто використовують музику для того, щоб пацієнт не напружувався. Також її можна використовувати під час операції, навіть якщо пацієнт під наркозом, музика позитивно впливає на стан хворого та його фізіологічні показники. Використовують рецептивний метод і в пологових будинках під час підготовки до пологів та безпосередньо під час пологів. Музика впливає не тільки на пацієнтів, але й на лікарів, які стають більш спокійними та сконцентрованими. Це пасивний метод музикотерапії.

2. *Активна форма*. Людина, дитина, групи людей активно беруть участь у музикуванні. Наприклад, музичний терапевт пропонує на вибір інструменти, на яких потрібно заграти під запропоновану музику в певний момент у вільному ритмі. Музична освіта для цього не обов'язкова, але дуже добре, якщо вона є. Це дуже цікава форма роботи, яка сприймається дітьми та дорослими з радістю, особливо, якщо вони використовують якісні, різнокольорові музичні інструменти. Зараз на українському ринку є постачальники якісних українських та американських інструментів, які

згідно з Орф-методикою розвивають дітей та дорослих, використовуючи саме активну форму музикотерапії. Це такі інструменти як бумвокерси, клавеси, чайм-бари, дзвіночки. Характерно те, що вони випускаються в одній кольоровій площині, тому в дітей кожна нота збігається з певним кольором. Ноти розподілені за кольорами веселки. До – червоний, ре – помаранчевий і так далі.

Можна в такий спосіб відтворювати якусь травмуючу ситуацію в дуеті, групі. Наприклад, «вчитель-учень» або «начальник-підлеглий». У діалозі з'являється можливість побачити проблему з іншого боку. Може вчитель занадто жорсткий або учень пасивний. Тоді учасники роблять висновки. Подібні пари: мати-дитина, сімейні пари, колеги по роботі.

3. Третя форма музичної терапії – інтегрована. Тобто, окрім музикування, можна використовувати й інші види мистецтва: малювання, складання віршів, пантоміму, рух під музику або ритм, танцювальні елементи, драматизацію. Також це може бути розповідь про щойно прослуханий музичний твір. Бібліотерапія та казкотерапія теж чудово поєднуються з музикою.

На заняттях можна використовувати метод музично-терапевтичної імпровізації. Імпровізувати може тільки дитина. Або терапевт починає, а дитина продовжує, або вони міняються місцями: дитина починає, а терапевт підхоплює. Завдяки такій імпровізації можна налагодити стосунки між учасниками терапії. Спосіб виразити себе без слів дуже допомагає, бо через музичні звуки передати свій настрій набагато легше, ніж через слова. Особливо, якщо це діти, діти з вадами, діти, в яких є проблеми в спілкуванні. І ці складнощі може подолати музична терапія. Таке групове або індивідуальне музикування може дуже допомогти в комунікації, виразити себе, «прозвучати» для інших людей.

Вінницький викладач, музичний терапевт та спеціаліст з раннього музичного розвитку Ольга Шостак розповідає, як вона працювала з дівчинкою-аутисткою, яка була повністю занурена у свій світ. Вона не реагувала ні на інструменти, ні на мелодії, ні на інших дітей, ні на викладачів. Але через деякий час вона почала наспівувати мелодію, яку почула на заняттях. Педагог підхопила цю ж мелодію на інструменті. Дівчина імпровізувала голосом, а викладач – на фортепіано. Це допомогло налагодити зв'язок, дитина навіть стала дивитися в очі дорослому, а це неабиякий успіх для аутиста.

Взагалі, кожен музичний викладач повинен прагнути стати для своїх учнів музичним терапевтом, незважаючи на те, мають вони якісь вади розвитку чи ні. Він допомагає їм стати кращими, розкутішими, розумнішими, здоровішими. Виступи на публіці добре впливають на самооцінку учня. Гра в ансамблі або оркестрі, колективне музикування – це особливий інструмент впливу на людину. Недарма випускники нашої школи вже декілька років відвідують заняття з колективного музикування, бо це дає наснагу та енергію.

Музика – надзвичайно потужний інструмент, і наше завдання – охопити музикуванням якомога більше дітей для того, щоб формувати зрілу особистість та коригувати особливості розвитку. Світ музики чарівний та казковий, він творить дива, і українські діти мають право активно жити та творити в цьому світі.

Література

1. Гриньова В. С. Музикотерапія як складова здоров'язбережувальної технології виховання студентської молоді. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць. Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2015. Вип. 16. С. 20–28.

2. Музыкальная терапия в развитии ребенка : вебсайт: URL: <https://ru.childdevelop.com.ua/articles/develop/130/> (дата звернення: 28.09.2019).

3. Музикотерапія.
URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Музикотерапія> (дата звернення: 28.09.2019).

4. Міжнародна онлайнконференція. Секрети музичної педагогіки
URL: <https://www.facebook.com/groups/291468438209607/> (дата звернення: 28.09.2019).

5. Подстепна О. Робота в класі фортепіано з особливими дітьми.
URL: <https://www.facebook.com/groups/291468438209607/> (дата звернення: 28.09.2019).

6. Шостакович О. Музична терапія. URL :
<https://www.facebook.com/groups/291468438209607/> (дата звернення: 28.09.2019).

УДК 373.3.015.31:78:376-056.26(045)

РЫБАЛОВА Елена Васильевна,
преподаватель-методист
ДУДИНСКАЯ Елена Анатольевна,
старший преподаватель,
Запорожская детская музыкальная школа № 6

ВОЗМОЖНОСТИ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ДЛЯ ДЕТЕЙ С ОСОБЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ

Доповідь посвящена соціокультурній реабілітації дітей, які мають особливі освітні потреби в умовах музичної школи. Підкреслена необхідність розвитку нових педагогічних підходів. Сформульовані висновки про те, що позитивні емоції, отримані від спілкування з мистецтвом, надають позитивний вплив на розвиток дитини.

Ключевые слова: инклюзивное обучение, социокультурная реабилитация, дети с особыми образовательными потребностями, музыкальное воспитание, перспективы.

Мир «особого» ребенка интересен и пуглив.

Мир «особого» ребенка безобразен и красив.

Неуклюж, порою странен, добродушен и открыт.

Мир «особого» ребенка иногда он нас страшит...

Почему он агрессивен? Почему он так закрыт?

Почему он так испуган? Почему не говорит?

Мир «особого» ребенка – он закрыт от глаз чужих.

Мир «особого» ребенка допускает лишь своих!

Одна из важных проблем образования сегодня – развитие новых подходов к образованию лиц с особыми потребностями. Основа инклюзивного образования – исключение любой дискриминации детей, которое обеспечивает равное отношение ко всем людям, но создает особые условия для детей, имеющих особые образовательные потребности. Система инклюзивного образования включает в себя учебные заведения дошкольного, среднего, внешкольного, профессионального и высшего образования. Развитие инклюзивного образования – процесс сложный, многогранный, затрагивающий, научные и методологические, социальные и административные ресурсы, требующий кардинальной перестройки современной системы образования.

Чем раньше начинается работа с ребенком, имеющим особые образовательные потребности, тем выше его шансы на адаптацию и социализацию в обществе. Это обусловлено не только процессами гуманизации, но и доказанной эффективностью и результативностью ранней коррекционно-педагогической помощи «особому» ребенку.

«Инклюзия», в переводе с английского «inclusive» – означает «включенность», с французского «inclusif» – включающий в себя, от лат. «include» – заключаю, включаю, общим словом – включенное образование.

Инклюзия – это процесс интеграции детей в общеобразовательный процесс независимо от их половой, этнической, и религиозной принадлежности, прежних учебных достижений, состояния здоровья, развития, принадлежности к социальной группе, социально-экономического статуса родителей и других различий.

Общая законодательная база в области инклюзивного образования включает такие международные нормативно-правовые акты: Саламанская декларация о принципах, политике и практической деятельности в сфере образования лиц с особыми потребностями – 1994 г.; Даккарская рамочная концепция действий по развитию образования – 2000 г.; Конвенция ООН о правах инвалидов – 2006 г. Резолюция 3447 (XXX) Генеральной Ассамблеи ООН в «Декларации о правах инвалидов», принятая в 1975 г.

Творческая реабилитация детей с особыми образовательными потребностями не менее значима, чем реабилитация медицинская. Она является, с одной стороны, одним из наиболее действенных способов восстановления и расширения духовного мира, с другой стороны, средством формирования толерантного отношения к «особым детям».

В статье представлен опыт реабилитации «особых детей» средствами музыкального воспитания. Выводы о том, что положительные эмоции, полученные от общения с искусством, оказывают лечебное воздействие на психосоматические процессы в организме человека, снимают психоэмоциональное напряжение, мобилизуют резервные силы, стимулируют творчество, получили развитие в теории и практике арттерапии. Данные положения ученых легли в основу научного обоснования

использования музыки в коррекционной работе с детьми с ООП (А. С. Брусиловский, О. А. Ворожцова, А. Л. Готендинер, И. М. Гринева, Н. Д. Малова, Ю. Б. Некрасов, В. И. Петрушин, Е. Ю. Рау, С. В. Шушарджан и др.) [4; 5; 6].

Воспитание музыкального мышления, воображения, по нашему мнению, является одной из главных педагогических задач в музыкальной школе. Музыка находится «внутри человека», в его сознании, воображении, чувствах. На собственном педагогическом опыте мы убедились, что «особые» дети необычайно музыкальны. Они точно интонируют попевку или мелодию, имеют хорошую музыкальную память и задача педагога позволить этим способностям проявиться, что позволяет раскрыть ребенку его собственный потенциал.

Вводить ребенка в группу необходимо, но делать это нужно на 2 или 3 году обучения, что зависит от его индивидуальных особенностей, тогда общение с посторонними людьми не будет вызывать дискомфорт, и ребенок будет понимать и начнет пользоваться специфическим музыкальным языком. Индивидуальные занятия по сольфеджио на начальном этапе не должны превышать 30 минут. Структура занятий гибкая, варьируется от самочувствия ребенка, его настроения. Многим детям с расстройством аутистического спектра трудно уделять внимание более чем одному ощущению в один момент времени. Например, если они что-то слушают, то могут быть не способны одновременно воспринимать то, что видят. Поэтому, один и тот же музыкальный материал используется многократно, в различных формах работы, что помогает избежать тревожности (т.е. рутину), ребенку не должно быть скучно.

На занятиях создаётся безоценочная атмосфера, но за успешное освоение тех или иных понятий и навыков

необходима похвала в виде простого одобрения или оценки (опять же, индивидуально). На занятиях желательно присутствие родителей: они сами узнают много нового для себя и учатся приёмам взаимодействия с ребёнком, наблюдают динамику его развития.

При разработке и реализации программы по музыкальному воспитанию (в зависимости от заболевания на каждого ребенка отдельно разрабатывалась программа), использовались разнообразные виды музыкальной деятельности: восприятие музыки, пение, музыкально-ритмические движения (в зависимости от физических возможностей детей), игра на детских музыкальных инструментах, творческие задания, изучение элементов нотной грамоты, игровые приемы на занятиях.

Опытно-экспериментальная работа носила поисковый характер и проводилась в 2 направлениях: изучение индивидуальных способностей детей с инвалидностью младшего школьного возраста, исследование личностных особенностей. Для проведения диагностирования индивидуальных музыкальных способностей ребенка авторами использовались следующие методики.

Обследование детей. В течение года оно проводилось в два этапа. Первый этап – сентябрь; его цель – выявление индивидуальных музыкальных способностей ребенка. В конце обследования подводились итоги, подсчитывалось общее количество баллов по каждому ребенку на начало года. Второй этап – май. Полученные данные позволяли увидеть уровень развития ребенка в динамике.

В рамках исследования нами были определены критерии и показатели социокультурной реабилитации. Представим использованные нами критерии для диагностики музыкальных способностей детей с особыми образовательными потребностями (см. табл. 1).

Таблица 1

Критерии диагностики музыкальных способностей детей с ООП

Развитие способностей	Прогнозируемый результат
Ладовое чувство	а) внимание ребенка, эмоциональная отзывчивость на музыку; б) эмоционально-поведенческие проявления: выражение эмоций в соответствии с характером произведения; в) пантомимические реакции: узнавание знакомой мелодии, определение характера; г) повторение голосом отдельных «говорящих» интонаций, ощущение устойчивости и неустойчивости, стремление завершить мелодию – доведение до тоники (1-2 звука); д) интерес к занятиям.
Ритмический слух	а) определение сильной доли в попевках; б) графическая запись ритмического рисунка; в) прохлопывание ритма, узнавание ритмического рисунка; г) самостоятельное складывание (из предложенных карточек) ритмического рисунка; е) освоение двигательных метро-ритмических упражнений, упражнений на ритмическую координацию движений.
Музыкально-слуховые представления	а) знакомые мелодии с сопровождением; б) знакомые мелодии без сопровождения; в) незнакомые мелодии; г) осознание контраста в мелодии (знакомой и незнакомой).
Мелодический слух	а) определение на слух восходящего нисходящего движения мелодии; б) определение на слух волнообразного скачкообразного движения мелодии; в) определение и закрепление мелодических оборотов «опевание», движение по звукам трезвучия.
Динамический слух	а) пение попевок р, f, dim, cresc; б) умение различать тихую, громкую музыку.
Тембровый слух	а) слуховое восприятие тембров различных музыкальных инструментов; б) слуховое восприятие тембра регистров (низкий, средний, высокий) и октав (первая, вторая, малая).
Развитие моторики игровых движений	а) гимнастика для пальчиков (упражнения); б) игра небольших пьес, попевок, скороговорок.

Критерием является эффективность социокультурной реабилитации детей с инвалидностью средствами музыкального воспитания. Критерий включает в себя комплекс определенных, тесно взаимосвязанных показателей: способность ребенка к общению со сверстниками, педагогами и другими людьми; определенный статус в коллективе (группе); проявление активности; наличие практических знаний, умений, навыков; эмоциональная отзывчивость и адекватность восприятия окружающего мира.

Данные констатирующего эксперимента позволили выстроить формирующий эксперимент по следующим направлениям: апробировалась дополнительная образовательная программа музыкального воспитания для детей с инвалидностью; выявлялась динамика социокультурной реабилитации детей с особыми образовательными потребностями; анализировались полученные результаты.

Литература

1. Денисова О. А., Бучилова И. А., Поникарова В. Н. Характеристика социокультурной адаптации и интеграции лиц с сенсорными нарушениями. *Социально-гуманитарные знания*. 2007. № 7. С. 151–158.
2. Красильников Ю. Д. Проектное обеспечение социально-культурной адаптации инвалидной среды. *Детская инвалидная среда: технологии социокультурной реабилитации*. Москва : МГУКИ, 2001. С. 26–34.
3. Крупник Е. П. Психологическое воздействие искусства. Москва : Ин-т психологии РАН, 1999. 240 с.
4. Маллер А. Р. Социальное воспитание и обучение детей с отклонениями в развитии : практическое пособие. Москва : Аркти, 2005. 176 с.
5. Петрушин В. И. Музыкальная психотерапия: теория и практика. Москва : ВЛАДОС, 2000. 176 с.

СМЕТАНІНА Тетяна Миколаївна,
викладач художніх дисциплін,
Дитяча школа мистецтв № 5 ім. І. О. Дунаєвського,
м. Харків

МЕТОДИ РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ НА УРОКАХ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Розуміючи значущість інклюзивної освіти на сучасному етапі розвитку суспільства, необхідно правильно організувати процес становлення інклюзивної освіти в Україні, враховуючи досвід інших країн. Створення таких умов – актуальне завдання у сфері реалізації права на освіту для дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта, організація інклюзивного освітнього простору, організація занять інклюзивного класу образотворчого мистецтва.

Проблема інклюзії існує давно. Загальновідомо, що дітей з особливими освітніми потребами необхідно включати в повсякденне суспільне життя: освіта, навчання, спорт, музика, мистецтво. На сьогоднішній день інклюзивне навчання визнано світовим співтовариством як найбільш гуманне і найбільш ефективне. Інклюзивна освіта дає кожній дитині, незважаючи на наявні особливості, можливість бути включеним у загальний процес навчання і соціалізації, що в подальшому дозволить підростаючій людині стати рівноправним членом суспільства. І ми спостерігаємо, як ця тенденція останнім часом поширюється в усьому світі. Наприклад, наші українські спортсмени з обмеженими фізичними можливостями

займають призові місця в різних видах спорту. Як показує практика, крім спорту, дуже потужний вплив на людину з обмеженими фізичними можливостями надають заняття різними видами мистецтва, і тому дуже багато прикладів, коли людина з обмеженими можливостями проявляє себе в музиці, живопису, малюнку, скульптурі, декоративно-прикладному мистецтві та в інших видах мистецтва.

Інклюзивна освіта виступає для української системи освіти певною інновацією, і вимагає грамотного моделювання і впровадження. На сьогоднішній день під інклюзивною освітою ми розуміємо спеціально організований освітній процес, що забезпечує включення і прийняття дитини з особливими освітніми потребами в середовище звичайних однолітків у мистецькій школі, навчання за адаптованими або індивідуальними освітніми програмами з урахуванням її особливих освітніх потреб.

Ефективність цього процесу передбачає створення комплексу умов, серед яких основними виступають: готовність фахівців до інклюзивного педагогічного процесу. Мова йде про всі види готовності: особистісної, професійної, психологічної та інших, гуманістична система виховання, яка містить формування морально-психологічного клімату всередині колективу; організація корекційної допомоги та психолого-педагогічного супроводу розвитку і соціалізації дітей.

Найважливішу роль відіграє особливий *інклюзивний освітній простір*, так як він є психолого-педагогічним середовищем, що представляє собою систему умов, спрямованих на формування і розвиток особистості дитини. Доступне середовище – необхідна умова інклюзивної освіти.

Організація інклюзивного освітнього простору передбачає створення спеціальних умов для учнів з особливими освітніми потребами:

- нормативно-правове забезпечення;
- формування мотиву до навчання. Індивідуальний підхід до дитини;
- програмно-методичний супровід освітнього процесу. Спеціальні освітні програми і методики навчання. Моніторинг їх реалізації;
- забезпечення освітнього процесу спеціальними засобами навчання. Спеціальні підручники, навчальні посібники та дидактичний матеріал;
- матеріально-технічне забезпечення. Спеціальні технічні засоби колективного або індивідуального користування. Освоєння сучасних освітніх технологій;
- кадрове і психолого-педагогічне забезпечення освітнього процесу. Підвищення професійної компетентності педагогічних працівників. Організація комплексної психолого-педагогічної допомоги;
- робота в співпраці з іншими фахівцями. Надання послуг асистента, помічника;
- проведення групових та індивідуальних занять;
- робота з батьками. Включення батьків у освітній процес;
- формування толерантного ставлення соціуму. Планування соціальної інтеграції. Збереження і зміцнення здоров'я;
- архітектурна доступність будівель і споруд освітньої організації і безперешкодний доступ учнів до будівлі мистецької школи.

Вважаємо, що дитина з особливими освітніми потребами потребує значно більшої кількості стимулів, що спонукають до спілкування, таким чином, дуже важливими стають інноваційні методи і прийоми, що здатні створити інтерес до спільної діяльності з перших хвилин і утримують його в подальшому.

Одним з найголовніших і необхідних моментів у розвитку будь-якої дитини є заняття образотворчою діяльністю, що має велике значення й для дітей з особливими освітніми потребами. Образотворче мистецтво дозволяє такій дитині розвинути динаміку руху, мислення, дуже сильно розвиває абстрактне мислення.

У разі планування занять в інклюзивному класі з образотворчого мистецтва викладач повинен дотримуватися певних вимог:

– урок повинен визначатися чітким алгоритмом. Звикаючи до певного алгоритму, діти стають більш організованими;

– завдання, яке ставиться дітям з особливими освітніми потребами, так само має відповідати певному алгоритму дій;

– заняття в класі, де є діти з особливими освітніми потребами, має передбачати значну кількість використання наочності для спрощення сприйняття матеріалу;

– викладач у разі використання засобів наочності повинен враховувати:

- ✓ роль наочності в рішенні навчальних завдань;
- ✓ чи будуть зрозумілі дані матеріали учням;
- ✓ функції наочних посібників у даному навчальному процесі;
- ✓ вікові та індивідуальні особливості учнів;
- ✓ рівень знань учнів про об'єкт, що вивчається.

– одна з важливих вимог до занять – це урахування слабкої уваги дітей з особливими освітніми потребами, їх виснаження і пересичення одноманітною діяльністю. У зв'язку з цим на занятті викладач повинен змінювати різні види діяльності:

– починати урок краще зі завдань, які тренують пам'ять, увагу;

– складні завдання використовувати тільки в середині уроку;

– чергувати запропоновані завдання, пов'язані з навчанням, і завдання, що мають тільки корекційну спрямованість (зорова гімнастика, використання завдань на розвиток дрібної моторики руки, розвиток сприйняття і мислення);

– використовувати сюрпризні, ігрові моменти, моменти змагання, міні-ігри, стимулювати ту діяльність, яка захоплює емоції дітей і пов'язує знання з життям.

Викладач повинен подати навчальний матеріал так, щоб поняття і уявлення дітей з особливими освітніми потребами стали найбільш образними, конкретними, зрозумілими.

Вчителю образотворчого мистецтва важливі наступні методи організації інклюзивного освітнього простору. На всіх дисциплінах, які викладаються, а це – образотворче мистецтво, академічний малюнок і живопис, скульптура, композиція, історія мистецтв, декоративно-прикладне мистецтво, скрізь, де є натурне малювання, або малювання на задану тему, бесіди про мистецтво, завжди необхідний *наочний матеріал*. Коли йде малювання з натури, в першу чергу, треба звертати увагу на конструкцію предмета, особливості світлотіні, власної тіні, падаючої тіні, півтони, відблиску, рефлексу, на правильну передачу перспективи, на точне зображення пропорцій натури. Власний досвід викладання образотворчого мистецтва, академічного малюнку і живопису переконує, що *педагогічний малюнок* є основним методом наочного зображення на уроках малювання і однією з ефективних можливостей навчання за допомогою наочності – мова йде про малюнок викладача на дошці, в альбомах, на планшетах і мольбертах учнів, а також на аркуші паперу,

що демонструє всім виконання завдання. Розглянемо види цього методу.

1) *малюнок викладача на навчальній дошці, інтерактивній дошці, планшеті, мольберті, аркуші паперу* – це базовий демонстраційний метод навчання образотворчому мистецтву з використанням наочності. Малюнок виконується викладачем крупно, щоб всі діти в класі могли його бачити. Найважливішою якістю педагогічного малюнка є виняткова простота, ясність і лаконічність. Цей метод наочного навчання сильно впливає на розвиток дитини з особливими освітніми потребами, його просторове мислення, сприйняття, розвиток розумових здібностей, логічність і правильність суджень і, що не менш важливо, сприяє розвитку мовлення.

2) *це начерки, ескізи та замальовки викладача на навчальному малюнку, можливо на полях навчального малюнку, в альбомі або планшеті учня.* Такі замальовки, начерки використовуються в разі, коли викладачем помічена помилка в окремих учнів у класі та немає необхідності відволікати дітей від процесу виконання завдання, так як їх увага сфокусована на виконанні завдання, що є гарантією якісного виконання творчої роботи.

3) *коригування викладачем помилок в роботах учнів.* Важливе освітнє значення має особисте коригування педагогом-художником малюнка учня. Корируючи малюнок, викладач пояснює учневі, як можна виправити допущені помилки, учень бачить, як саме його малюнок корегують, і він запам'ятовує всі особливості виправлення помилок, вивчає техніку виконання, що важливо для дітей з особливими освітніми потребами, і в майбутньому має можливість виконати свою роботу так, як це пояснював викладач – застосовуючи порядок виконання завдання.

Наведені методи організації інклюзивного освітнього простору орієнтовані як на індивідуальну, так і парну і групову форми роботи учнів.

Так само хочемо визначити важливість *методу несподіванки, ігрових моментів, створення мотиваційних ситуацій успіху*, в свою чергу, вони застосовуються для заохочення на проміжних етапах роботи учня шляхом схвалення та стимулюють його натхнення на нову діяльність. Викладачеві необхідно щодня створювати ситуацію успіху, заохочувати кожне досягнення учня, спираючись на індивідуальний рівень розвитку дитини. Отримані знання допомагають йому відчувати себе впевненим, сильним, а значить щасливим. Важливо, що в інклюзивних класах на заняттях з образотворчого мистецтва використовуються не тільки традиційні методи формування образотворчих умінь, але й індивідуальні завдання щодо корекції та розвитку емоційної та пізнавальної сфери дитини з обмеженими можливостями здоров'я.

Заняття образотворчим мистецтвом є важливим чинником для формування навичок планування. Дітей з особливими освітніми потребами на заняттях викладач вчить планувати майбутню роботу, осмислювати всю послідовність дій, а потім поетапно її виконувати і порівнювати отриманий результат із задуманим. Таким чином, діти, весь час базуючись на зорових емоціях та враженнях при поясненні викладача і демонстрації покрокової роботи під час малювання, отримують уявлення про вивчений матеріал, легко сприймають кроки виконання, осмислюють і засвоюють тему уроку.

Окремо хочу зазначити, що для максимально ефективної організації інклюзивного освітнього простору величезне значення мають інтерактивні технології. На сьогоднішній день у світі постійного вдосконалення

і ускладнення технологій інформатизація освіти має фундаментальне значення.

Дитяча школа мистецтв № 5 ім. В. О. Дунаєвського м. Харкова так само успішно у своїй педагогічній роботі використовує інтерактивні технології. Матеріально-технічні умови школи дозволяють ефективно здійснювати освітній процес, впроваджувати сучасні інформаційно-комунікативні технології. Під час організації інклюзивного освітнього простору та з метою оптимізації навчального процесу викладачі школи успішно використовують в роботі інформаційні технології: демонстрацію наочного матеріалу, гру на інтерактивній дошці, ноутбучі, планшеті, роботу з презентаціями, прослуховування аудіозаписів. Дуже важливе значення мають міжпредметні зв'язки в навчальному процесі, поєднання прослуховування класичної музики та образотворчого мистецтва. Колектив з натхненням і ентузіазмом сприйняв можливість відкриття в школі класів інклюзивного навчання. Знаючи спрямованість цих дітей на можливість жити повноцінним життям, це сприймається педагогами як прекрасна можливість проявити всі свої людські якості і допомогти таким дітям освоїти та розвинути в собі навички, відкрити таланти в образотворчому та декоративно-прикладному мистецтві.

Отже, образотворче мистецтво можна розглядати не тільки як одну з улюблених дітьми дисциплін в освітньому процесі, але і як інструмент корекції і розвитку. Образотворче мистецтво в рамках інклюзивної освіти не просто сприяє розвитку дитини з особливими освітніми потребами, а пов'язує між собою найважливіші функції: зір, рухову координацію, мову і мислення, але й локомотивом тягне за собою всі інші грані розвитку людини, визначає духовне становлення і психологічний розвиток особистості, дає можливість отримання освітнього

і соціального досвіду разом з однолітками і як результат – сприяє максимальній соціальній адаптації, а в подальшому – професійній і трудовій адаптації дітей з особливими освітніми потребами та можливості проявити себе в інших сферах життєдіяльності і цьому є маса позитивних прикладів. Україна є невід’ємною частиною міжнародного масового руху з розвитку інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами. У свою чергу, це є потужним поштовхом для нового перспективного стратегічного напрямку освітньої політики та практики в мистецькій школі.

Література

1. Большакова Ю. В. Психолого-педагогические особенности сопровождения детей с ограниченными возможностями здоровья в инклюзивном образовательном пространстве. Москва : Педагогика, 2002. 349 с.

2. Концепція сучасної мистецької школи: Наказ Міністерства культури України від 20 грудня 2017 р. №1433. URL: <https://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?artid=245415870> (дата звернення: 23.10.2019).

3. На шляху до інклюзивної школи: Посібник для вчителів. USAID, 2007.

4. Інклюзивна освіта: вебсайт. URL: <http://poroshenko.com/projects/inklyuzivna-osvita> (дата звернення: 24.10.2019).

СУХОБРУСОВА Ольга Олександрівна,
викладач-методист,
Харківська середня спеціалізована
музична школа-інтернат

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОТОРУ В КЛАСІ ЗАГАЛЬНОГО ФОРТЕПІАНО

У доповіді зосереджено увагу на явищі інклюзії в мистецькій освіті початкового рівня. Зазначено, що загальне фортепіано як навчальна дисципліна має значний потенціал щодо інклюзії в мистецькій освіті початкового рівня. Особливої уваги викладача заслуговують такі методи компетентнісного навчання як артпедагогіка, зокрема, театр фортепіанного ансамблю.

Ключові слова: інклюзія, загальне фортепіано, досвід, артпедагогіка, театр фортепіанного ансамблю.

*«Виховання відстаючих, невстигаючих,
«нездібних», «бездарних» – це пробний камінь
педагогіки, її майстерності, мистецтва людяності».*

В. А. Сухомлинський

Право всіх на отримання рівної освіти впевнено входить у практику освітнього життя України. Багато хто не знає, що не так давно люди з психічними захворюваннями і затримкою розвитку були приречені на повну ізоляцію. Але поступово людське суспільство стало сприятливим до людей з вадами розвитку і почало про них піклуватися. Інклюзія, як включення людей з особливими потребами до лав рівноправних членів суспільства, стала кричущим гаслом еволюції людства ХХ–ХХІ ст.ст. Світ законодавчо

зафіксував неприпустимість соціальної дискримінації. Сформувалася нова історична норма – повага до людей, особливо дітей, що відрізняються від інших особливостями розвитку. Розпочався перехід від сегрегативного навчання дітей з ООП до інклюзивної освіти.

Сьогодні в суспільстві обговорюється інклюзивне навчання в мистецькій освіті початкового рівня. Мистецька освіта – це елемент спеціалізованої освіти. Вона спрямована на отримання навичок у відповідній «...сфері професійної діяльності під час навчання у безперервному інтегрованому освітньому процесі на кількох або всіх рівнях освіти та потребує раннього виявлення і розвитку індивідуальних здібностей» [1]. Мистецька освіта передбачає набуття людиною комплексу професійних, виконавських компетентностей та спрямована на професійну художньо-творчу самореалізацію особи та отримання кваліфікації в різних видах мистецтв. Одна з ідей сучасної мистецької школи полягає в поділі початкової мистецької освіти на певні рівні. Перший з них – елементарний. Один з 3-х напрямків елементарного підрівня мистецької освіти – музичне мистецтво. Задача сучасної мистецької освіти – давати змогу для навчання і досконалого творчого розвитку кожному, хто має здібності та виявив таке бажання. Тому сьогодні актуальність інклюзивної мистецької освіти початкового рівня та обговорення методів компетентнісного музичного навчання не викликає сумнівів.

Сьогодні я хочу поділитися своїм досвідом роботи з дітьми в класі загального та спеціалізованого фортепіано спеціалізованої музичної школи-інтернату. Наша школа відноситься до освітнього закладу професійної спеціалізованої музичної освіти. Природно навчання в ній дітей, що мають своєю метою продовження професійної музичної освіти на всіх подальших рівнях і здобуття

компетентностей фахового музиканта. Звичайно, програма навчання в такому закладі передбачає значні навантаження, які витримає не кожна дитина, але діти, які мають індивідуальні особливості розвитку, інколи теж стають учнями нашої школи. І музика є для них таким напрямком мистецького розвитку, в якому вони проявляють себе краще, ніж у чомусь іншому.

Як правило, такі діти приходять до нашої школи вчитися грати на якомусь оркестровому інструменті або співати в хорі хлопчиків. Всі учні-непіаністи вивчають фортепіано як другий інструмент, або спеціалізовано як складову свого фаху (хормейстери та теоретики).

На мою думку, загальне фортепіано – це справжня інклюзія в музичній освіті початкового рівня. Бо ми вчимо грати на цьому інструменті не тільки тих, в кого є професійні показники щодо опанування ним, а всіх, хто прийшов до школи. Тобто, якщо заклад випускає зі своїх стін фахового музиканта, то передбачається, що фахівець будь-якої музичної професії володіє грою на фортепіано. Але кожен осягає фортепіано в міру своїх можливостей і бажань, зокрема піаністів, звичайно. Так учні набувають компетентностей, які можуть стати їм у нагоді в повсякденному житті.

Важко переоцінити роль фортепіано в музично-творчому розвитку будь-якої дитини. Вченими доведено, що гра на фортепіано навчає зосередженості та бути уважним. Вивчаючи п'єси для фортепіано, дитина покращує свою пам'ять, мову, просторові навички, здатність вокально передавати емоції. Гра на фортепіано додає нових нейронних зв'язків, які розвивають мозок дитини для інших форм спілкування.

До нас приходять діти з порушенням опорно-рухового апарату, з розладом нервової системи, затримкою психічного розвитку, з порушеннями мовлення, діти

з багатодітних сімей та родин переселенців. Частіше за все це учні початкових класів. Зазвичай фортепіано для них стає улюбленим інструментом, бо вивчати його на початку можна граючись. Це ж така «велика шафа», де під кришечкою біленькі і чорненькі клавіші, які видають різні звуки. Фортепіано не потрібно якось правильно тримати в руках. На початку біля нього можна сидіти, стояти, навіть ходити і водночас видобувати звуки.

Потім, опановуючи навички гри, ми і веселку малюємо, і жабкою стрибаємо, і плавцем пливемо, і пальчиковий театр вигадуюмо. Потім можна поляпати долоньками по кришці різні маленькі нескладні віршики, знайомлячись з варіантами ритмічних завдань. Наприклад: «Куций носик, довгі вушка, зайчик скочить біля мушки», або «Кап, кап, дощик лле, нам гуляти не дає».

Дітям завжди подобається, коли з ними спілкуються їхньою мовою. Як правило, у такій атмосфері дитина стає контактною, веселою, активною. Є діти, які важко йдуть на мовний контакт, але, якщо я пропоную: «Давай це заспіваємо разом. Не треба нотами, на «та-та», обличчя розквітає посмішкою, дитина співає із задоволенням. З дітьми, які нестабільні у психоемоційному сенсі, які відстають у загальному розвитку, дуже важливо відчувати їх стан і міняти задачу уроку, у залежності від обставин. Іноді для збереження зони певного комфорту потрібно, щоб мама була поруч, а іноді, навпаки, без батьків дитина себе відчуває вільніше. Це завжди індивідуально.

Чуйний педагог засобами музичного мистецтва в змозі попередити емоційний дискомфорт учня, створити позитивну мотивацію на уроках, контролювати емоційність рівня спілкування на заняттях. Як варіант, для продовження уроку, ми слухаємо якусь приємну музику, або хор, використовуючи акустичну систему в класі.

Утримати увагу дитини на весь термін уроку досить важко, тому дуже важливо на уроці змінювати види завдань. Вправи, пов'язані з грою на фортепіано, чередувати з фізичними завданнями для відпочинку мозку. Можна поцікавитись успіхами в школі, або запитати, як відпочивав влітку, чи поговорити на іншу тему, яка цікава дитині. Коли учень опановує музичну грамоту і починає грати обома руками, а, використовуючи певну методику викладання, до цього наближаємось досить швидко, цікавість до гри на фортепіано зростає з кожним уроком. Програма класу загального фортепіано дозволяє підібрати репертуар для кожної дитини індивідуально, відповідно до його можливостей та бажань. І варіантів концертного виступу в класі загального фортепіано набагато більше, ніж в класі з фаху. Виступ з фаху передбачає певний рівень досягнень та виконавських компетентностей відповідно до професійних вимог класу. А на заняттях із загального фортепіано можна грати те, що найкраще виходить та приносить радість виконання, навіть якщо це легше, ніж треба по класу.

У класі загального фортепіано діти будь-яких можливостей можуть спробувати свої сили в майстерності фортепіанного супроводу, акомпануючи нескладні п'єси своїм товаришам. Дуже подобається дітям грати фортепіанні дуети, або ансамблі в 4, 6, 8 рук за одним чи за двома роялями. У своїй роботі з дітьми гри «разом» я приділяю особливу увагу. Насправді, гра на роялі «за підтримкою» дітям завжди дуже подобається. Ми починаємо грати разом вже на самому початку. Учень – гаму До-мажор 3-м пальцем, а викладач – гармонійний супровід. Гра гами за підтримкою педагога робить цю форму роботи цікавою і бажаною. В класі загального фортепіано тренування гам можна виконувати за змістом не як завдання на швидкість (швидко – як можеш), а як засіб пошуку якісного звуку. Якщо зустрічається складна, але

цікава п'еса, я роблю переклад для гри в 4 руки, максимально полегшуючи партію учня. Часто вкористовую в роботі дуже цікаву і корисну збірку ансамблевих вправ для учня і вчителя Леопольда Годовського. Вона створена автором для читання нот з листа та розвитку в дитини навичок позиційної гри на фортепіано, що є одним з найважливіших принципів піанізму. Партія учня написана дуже просто в п'ятипальцевій позиції в унісон обома руками. Терміновості поступово ускладнюються, але не дуже важко. Проте партія педагога з кожною вправою стає все складнішою, створюючи гармонійну дуже яскраву музику. Діти з великим задоволенням цим займаються.

Кілька слів хочу сказати ще про одну з форм роботи в класі загального та спеціалізованого фортепіано. На базі мого класу існує «Театр фортепіанного ансамблю». Це така цікава форма спільної творчості, яка не лишає байдужим ні дітей, ні батьків. Я вигадую казковий сюжет, складаю віршований текст сценарію та підбираю музичний репертуар, бажано ансамблевого виконання, який в змозі виконати всі учні. Якщо зустрічаються складні партії, я із задоволенням граю з дітьми, наприклад, у 8 рук. Діти дуже відповідально завжди готуються до наших виступів, що, до речі, є добрим мотиватором до набуття тих чи інших навичок. Важливо, що в такій формі роботи всім є завдання. Ті, хто ще невпевнено відчуває себе для публічного виступу за роялем, впевнено декламують або співають. Взагалі, кожен може робити те, що в нього виходить краще, але всі разом – учасники яскравої творчої події.

Коли 10 років тому ми поставили першу виставу «Одного разу в країні веселих музикантів», про артпедагогіку в інклюзивній мистецькій освіті я ще не чула, але інтуїтивно розуміла, що така форма творчого спілкування з учнями допоможе їм набувати виконавських компетенцій, професійних навичок та підвищить у кожного самооцінку та віру в себе.

Підводячи підсумки, хочу зазначити, що все, про що сказано було вище, я використовую в роботі зі своїми учнями вже майже десять років і впевнена, що за наявності умов (відповідна методика, батьки-помічники, бажання), успішно грати на фортепіано може кожен. Умотивована на мистецькій базі інклюзивна освіта, незалежно від фахової орієнтації в майбутньому, розвиває цікавість до пізнання, до самостійної діяльності та життя в суспільстві.

Література

1. Ст. 21 Закону України «Про освіту». Спеціалізована освіта. *Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. №2145-VIII*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2145-19>(дата звернення: 06.05.2019).

2. Типова освітня програма елементарного підрівня початкової мистецької освіти з музичного мистецтва. *Міністерство культури України* : вебсайт. URL: <https://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/> (дата звернення: 05.05.2019).

3. Шиничи Сузуки. *Развивалка. Школа раннего развития* : вебсайт. URL: <https://www.razvivalka.com.ua/metod/show/35> (дата звернення: 08.05.2019).

УДК 37.091.3:7

ФОМІЦЬКА Неля Юріївна,

викладач-методист,

КПНЗ «Дитяча музична школа № 8», м. Одеса,

худ. керівник Всеукраїнського фестивалю-конкурсу дитячої та юнацької творчості «Фонтанська весна»

СТВОРЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ЗАКЛАДАХ ПОЧАТКОВОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

У доповіді розглядається сутність і зміст інклюзивної освіти. Визначено актуальність і специфіку проєктування

методичного забезпечення для впровадження інклюзивних методів у закладах початкової мистецької освіти. Обґрунтовано деякі інклюзивні методи роботи в закладах початкової мистецької освіти.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, мистецька освіта, музичне мистецтво.

Пріоритетом державної гуманітарної політики в Україні є створення рівних умов для розвитку, освіти, реалізації творчого потенціалу кожної дитини. Незалежно від віку, походження, стану здоров'я або особливостей розвитку, кожна людина є унікальною особистістю, яка потребує поваги до її здібностей, заслуговує на надання можливості бути успішною в соціумі. Адже наявність перешкод, які заважають певній частині суспільства отримувати можливості для активного життя, естетичного та творчого розвитку, здобуття професії в майбутньому, свідчить про те, що свідомість суспільства вимагає значної переорієнтації, а інклюзивна освіта має стати новою філософією розуміння потреб людства.

Поняття «інклюзія» (від англ. слова inclusion – включення) визначається в довідковій літературі як процес включення в суспільні стосунки всіх громадян, незалежно від фізичних, інтелектуальних, культурних та інших особливостей. За визначенням ЮНЕСКО, інклюзивна освіта – це процес звернення і відповіді на різноманітні освітні потреби дітей через забезпечення їхньої участі у навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення з такого спільного навчання.

Базовими принципами інклюзивної освіти є:

- надання кожній дитині можливості навчатися і розвиватися, незважаючи на відмінності;
- врахування потреб учнів щодо видів і темпу освіти;

- розроблення стратегії освітніх та розвивальних заходів згідно з вимогами учнів;
- надання допомоги в освітньому процесі;
- гарантія солідарності, співучасті, взаємодопомоги між усіма учасниками безбар'єрного освітнього простору [3].

Мова йде про комплексний процес забезпечення рівного доступу всіх дітей до якісної освіти, який не ставить за мету зробити усіх однаковими, а передбачає створення рівних можливостей для досягнення успіху і самореалізації усіх дітей з особливими освітніми потребами [2].

Мистецька освіта – це галузь знань, яка спрямована на розвиток здібностей (як загальних, так і спеціальних), естетичного смаку, художньо-ціннісних орієнтацій та мистецького досвіду особистості, на основі якого формується гуманізм, толерантність, розуміння прекрасного, емоційність людини. У творчості дитина пізнає світ, пізнає себе. Величезний розвивальний і виховний потенціал музичного мистецтва, його здатність впливати на емоційний стан, залучати до образної комунікації, надавати відчуття гармонії робить його незамінним шляхом адаптації дітей з особливими потребами в навколишньому світі, дає змогу будувати з ними взаємодію, формує інтерес до творчості.

Музичні заняття здатні активізувати важливі фізичні та психічні функції дитини, залучити її до творчої діяльності. Доведений позитивний вплив музичного мистецтва на особистість ґрунтується на унікальному глибокому метафізичному зв'язку мелодії, ритму та інших виражальних засобів музики з усіма сферами активності людини – фізичною, вольовою, психо-емоційною, розумово-аналітичною. Іноді діти з особливими освітніми потребами мають певні відмінності щодо музичного сприймання або самовираження через музику. Незважаючи

на це, музичне мистецтво все одно зберігає значний вплив на психоемоційну, розумову та фізичну сферу дитини. У інших випадках, навпаки, діти можуть мати надзвичайні музичні здібності, музичний таланти [1]. Ураховуючи ці факти, завданням педагога є проектування такої стратегії музично-розвивальних занять, які врахують індивідуальні особливості кожного учня, створивши для нього своєрідний «портал» до світу музичних почуттів, а через нього – терапевтичний шлях до власного внутрішнього й зовнішнього світу.

Як свідчить практичний досвід – одним з актуальних видів музичних занять в умовах інклюзивної освіти є інтегровані уроки. Такі заняття поєднують у собі музичне сприйняття, живопис, ліплення, театралізацію, спів, рух, арттерапевтичні заходи. Інтеграція знань із різних галузей дозволяє учням поглиблювати досвід розуміння життєвих явищ, формує асоціативні зв'язки, навчає налагоджувати комунікацію.

Неможливо зменшити значущість музично-виконавської діяльності учнів та рівень її терапевтичного впливу. Спів, гра на шумових та музичних інструментах, сольне і ансамблеве виконавство дають змогу дітям виразити себе, свій емоційний стан, своє розуміння художньо-образної мови музичного мистецтва. Така діяльність сприяє всебічному розвитку дитини, прищеплює їй інтерес та любов до музики.

Особливого значення набуває ансамблеве музикування. Якщо мова йде про створення безбар'єрного освітнього середовища – гра на музичному інструменті у ансамблі або ансамблевий спів є надзвичайно ефективним ресурсом для будування творчих командних взаємин, заснованих на принципах взаємопідтримки, доброзичливості та толерантності.

На основі вищевикладених методичних засад здійснюється мистецько-освітня інклюзія в Дитячій музичній школі № 8 міста Одеси. Важливо відмітити, що школі вдалося створити особливий поліхудожній освітній простір, який надає можливість художньо-творчого розвитку всім бажаючим дітям без виключення. Всі діти навчаються в музичній школі на основі індивідуального підходу до організації занять, але мають рівні можливості для творчих проявів. Учні регулярно беруть участь у муніципальних мистецьких фестивалях (зокрема, у Всеукраїнському фестивалі-конкурсі дитячої та юнацької творчості «Фонтанська весна», девізом якого є «Мистецтво – безбар'єрний простір для творчості»), виставках образотворчого мистецтва (зокрема, виставка-пленер «...на вулиці Репіна», присвячена 175-річчю від дня народження великого живописця), академічних концертах, музично-театральних діях тощо. Вони виступають сольо, а також беруть участь у музичних інструментальних та вокальних ансамблях, оркестрах (як музичних, так і шумових інструментів), співають у хорі, що надає дітям з особливими освітніми потребами відчуття впевненості у собі, надихає, стимулює їхній інтерес до мистецтва, до творчості і дозволяє розвиватися в галузі мистецької освіти як майбутнім професіоналам.

У якості висновку зазначимо, що інклюзивна мистецька освіта – це один з найефективніших шляхів включення дітей із особливими освітніми потребами до соціуму, засіб їхньої адаптації в середовище. Спілкування з музичним мистецтвом дозволяє кожному відчувати й прийняти свою унікальність, розвинути музичні та комунікативні здібності, інтелект, чутливість. Мистецтво здатне руйнувати будь-які соціальні, культурні, психологічні бар'єри і саме тому освітянам необхідно проєктувати і впроваджувати нові методи і технології

інклюзивної мистецької освіти в практиці загальноосвітніх і мистецьких закладів освіти.

Література

1. Поліхроніді А. Специфіка професійної діяльності вчителя музики в умовах інклюзивної освіти. *Молодь і ринок*. № 8 (139). 2016. С. 111–114.

2. Порошенко М. А. Інклюзивна освіта: навч. посіб. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 300 с.

3. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами та Рамки дій щодо освіти осіб з особливими освітніми потребами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-94 (дата звернення: 25.10.2019).

Державний науково-методичний
центр освіти
культури-мистецької

**«Дорожня карта»
для переходу на навчання
дітей з особливими
освітніми потребами
в мистецькій школі**

5. «ДОРОЖНЯ КАРТА» ДЛЯ ПЕРЕХОДУ НА НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В МИСТЕЦЬКІЙ ШКОЛІ

УДК 37.091.3/04:376-056.36:[373+7]

ПОЛЄВІКОВ Ігор Олексійович,

директор,

кандидат педагогічних наук

ЩЕДРОЛОСЄВА Катерина Олександрівна,

заступник директора з навчально-методичної роботи,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Дитяча музична школа № 3 м. Херсона

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ОСНОВА ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В МИСТЕЦЬКІЙ ШКОЛІ

У тезах акцентовано увагу на включення інклюзивного навчання до особистісно орієнтованої системи дитячої музичної школи, визначено педагогічні умови організації навчально-корекційного процесу в культурно-освітньому середовищі закладу; проаналізована стратегія психотерапевтичних можливостей музичного мистецтва.

Ключові слова: інклюзивне навчання, особистісно орієнтована технологія, музикотерапія.

В умовах реформаційного періоду мистецької освіти впровадження інклюзивного навчання є достатньо тривалим, відповідальним і складним організаційним процесом.

«Інклюзивну освіту не треба розглядати як утопічний проєкт. Це досяжна мета, яка має величезний потенціал для

покращення соціальної згуртованості, міжкультурних відносин і освітніх можливостей усіх дітей», – зазначив Комісар Ради Європи з прав людини Нільс Муйжнієкс (12 вересня 2017 р.).

Основною особливістю освітньої траєкторії навчання дітей з особливими потребами в ДМШ №3 м. Херсона, є особистісно орієнтована технологія, специфіка якої полягає в тому, що при її здійсненні освітній процес спрямований на соціалізацію дитини з особливими потребами засобами мистецтва.

Метою індивідуальної траєкторії поетапного введення учня з особливими потребами у світ мистецтв є відновлення емоційного статусу дитини через включення її у творчу діяльність, мотивацію до особистісного розвитку та цілеспрямоване використання набутого досвіду під час самостійного розв'язання питань соціалізації та ціннісного наповнення вільного часу.

«Ключовим компонентом успішного впровадження інклюзивного навчання визначено наявність компетентних педагогів, здатних задовольнити потреби всіх учнів з особливими потребами» [2, с. 16].

У ДМШ №3 м. Херсона створено ініціативну психолого-педагогічну групу під керівництвом адміністрації, до якої увійшли викладачі різних відділів: фортепіанного (Ковтун В. В., Лелеко І. В., Іванова З. І.), вокального (Гуцько Н. О.), народного (Грицаєнко Н. М.), музично-теоретичного (Вожененко Т. В.), театрального (Князева Т. О.). Консультаційну допомогу під час методичних засідань групи надає доктор педагогічних наук, професор Яцула Т. В.

Особливість включення інклюзивного навчання до особистісно орієнтованої системи школи полягає в управлінні цим процесом з точки зору сучасної науково-методичної бази. Постійний науковий супровід викладачів

сприяє їх професійній діяльності, яка складається з особистісно-розвивального, психолого-педагогічного та творчого компонентів. Системний підхід роботи в команді сприяє набуттю компетентності і обґрунтованості педагогічних рішень інклюзивного навчання. Викладачами створюється авторська педагогічна система роботи з дітьми з особливими потребами.

Музичне навчання та виховання дітей з особливими потребами має свою специфіку, що ґрунтується на творчій діяльнісній основі через музичне пізнання – глибоко особистісний процес спрямований на співтворчість, діалогічність, рефлексію, прищеплення навичок самостійної роботи; взаємозв'язку і взаємовпливові різних видів мистецтва (інструментального, вокального, театрального) з метою соціальної адаптації дитини.

Організаційно-педагогічними умовами реалізації стратегії інклюзивної освіти в особистісно орієнтованому середовищі Дитячої музичної школи № 3 м. Херсона ми вбачаємо:

1. Менеджмент організації, реалізації та моніторингу особистісно орієнтованого навчання, виховання та соціалізації дітей з особливими потребами (з урахуванням індивідуальної програми реабілітації дитини).

2. Залучення дітей та їх батьків до функціонуючого особистісно орієнтованого виховуючого культурно-освітнього середовища школи. Розширення творчих контактів сімей, в яких виховуються діти з особливими потребами, подолання їх ізоляції та повноцінне включення в культурно-освітнє середовище школи сприяє налагодженню сімейного мікроклімату.

3. Усвідомлення соціально-педагогічної сутності духовно-реабілітаційної емпатії як чинника структуривання інклюзивної освіти [1].

4. Планування і організація індивідуальної траєкторії розвитку учнів із здійсненням постійного контролю та

корекцією викладачем.

5. Пошук ресурсів у громаді для підтримки та забезпечення освітніх потреб дітей з особливими потребами.

6. Співробітництво між Дитячою музичною школою № 3 та навчальними інклюзивно-ресурсними закладами м. Херсона.

Основним критерієм успішності процесу інклюзивної освіти в ДМШ № 3 є активна співтворчість у тріаді «Викладач – Дитина з особливими потребами – Батьки» та усвідомленням ними сутності понять:

– «суб'єктність учня з особливими потребами» (формування внутрішньої позиції учня музичної школи відносно найважливіших життєвих цінностей, що виступають умовою саморозвитку особистості, збагачення її духовної сфери, встановлення гармонійного взаємозв'язку зі світом);

– «особистісно орієнтоване виховання в музичній школі» (система взаємостосунків учасників навчально-виховного процесу, під час яких у суб'єкт-суб'єктній взаємодії за умов особистісно орієнтованого виховуючого середовища відбувається соціальна адаптація особистості);

– «особистісно орієнтоване виховуюче середовище музичної школи» (емоційно збагачений системно організований простір безпосередньо та опосередковано організованої суб'єктами навчально-виховного процесу взаємодії для освоєння різних видів і форм людської діяльності, що проявляється у творчому самостійному визначенні *траєкторії індивідуального розвитку та зростанні суб'єктності учнів з особливими потребами*).

Необхідне розуміння викладачем створення позитивно насиченого емоційного середовища під час занять та щирого спілкування з дитиною з особливими потребами. Виключення песимізму та почуття жалю по відношенню до дитини, що зайве концентрує увагу на

власних вадах, унеможлиблює вироблення позитивного емоційно-оцінного ставлення до себе, дезорієнтує у виборі стратегії і тактики соціальної поведінки.

Обов'язковим у процесі реалізації Індивідуальної програми траєкторії розвитку дитини з особливими потребами є моніторинг – регулярне спостереження за процесом особистісного виховання шляхом обміну інформацією між викладачем та батьками з урахуванням реабілітаційних заходів лікувального супроводу. Викладач має бути готовим до прийняття нестандартних рішень, до компромісів, бути спостережливим, приймати важливі педагогічні рішення, враховуючи думку батьків.

Нормативний строк навчання за освітньою програмою (відповідно до ТОП) становить чотири роки. Особи з особливими освітніми потребами можуть розпочинати здобуття початкової музичної освіти елементарного підрівня за цією типовою освітньою програмою з будь-якого віку.

Тривалість опанування освітньої програми учнями з числа осіб з особливими освітніми потребами визначається індивідуальним темпом набуття відповідних компетентностей та може бути збільшеною, чому сприяє модульна організація змісту освіти.

Очна форма є основною для здобуття початкової мистецької освіти. Враховуючи можливості та потреби учнів з особливими освітніми потребами, допускається домашня або дистанційна форми навчання [4].

Під час створення комфортного культурно-освітнього середовища у ДМШ № 3 взяті до уваги досягнення музикотерапії. Галузь медичного напрямку – музикотерапія – використовує музику з лікувально-профілактичною метою, що так важливо для дітей з особливими потребами. Здатність заспокоювати, знімати стресовий стан, надихати на творчу працю, формувати емоційну стійкість, а за певних

умов з успіхом лікувати – одна з найважливіших особливостей музичного мистецтва.

На думку авторів посібника «Основи педагогічної майстерності», для успішного використання ресурсів музичної терапії вчитель повинен оволодіти основними її прийомами, скласти власну фонотеку, вміти професійно грати на музичних інструментах, бо «...кожний музикант або вчитель музики – усвідомлює він це чи ні – є стихійним психотерапевтом, що змінює за допомогою музичного мистецтва настрої і світовідчуття своїх учнів» [3, с. 36].

Володіння методикою музичної терапії надасть викладачам можливість удосконалювати свою професійну майстерність, розвивати емоційно-почуттєву сферу дитини, яка виявляється в тому, що викладач оволодіває функціями «релаксатора», знімаючи психологічну напругу в учнів, формуючи в них стійкий пізнавальний інтерес. Перемикаючи учнів до сфери мистецтва, одержуємо позитивні емоції, дія яких гальмує негативні і призводить до врівноваження емоційного стану (Д. Кемпбелл, В. Петрушин).

«Музика – уява – фантазія – казка – творчість – це доріжка, йдучи якою, дитина розвиває свої духовні сили. Музична мелодія пробуджує в дітей яскраві уявлення. Вона ні з чим не зрівняний засіб виховання творчих сил розуму» (В. Сухомлинський).

Музикотерапія використовується в ДМШ № 3 за такими механізмами виховного і психотерапевтичного впливу: активізація емоційно-почуттєвої сфери під час уроку; музичний катарсис; емоційна розрядка або регулювання емоційного стану; розвиток комунікативних здібностей; підвищення художньо-естетичних потреб; формування установок на позитивні відносини, з колективом, зі світом.

Формами застосування музикотерапії можуть бути – активна та рецептивна. Активна музикотерапія досягається через власну музичну діяльність вчителя та учнів, через відтворення художнього образу твору, фантазування учнів після його сприйняття, спільну імпровізацію мелодії голосом і музичними інструментами (для цього підійдуть шумові інструменти, за допомогою яких учні можуть висловити свої почуття, які викликані музикою, а також мовою інструментальних звуків відтворити діалогове спілкування). Рецептивна музикотерапія запускає процес сприйняття музики з терапевтичним ефектом, існує в трьох формах: *комунікативній* – спільне прослуховування музики, що спрямоване на підтримку взаємодій, взаєморозуміння; *реактивній* – спрямоване на досягнення катарсису; *регулятивній* – сприяє зниженню нервово-психологічної напруги [5].

Право вибору виду активної або рецептивної музикотерапії залежить від викладача, якому треба враховувати дві умови: зовнішню – час проведення заняття та внутрішню – емоційний настрій дитини. Від викладача вимагається тонке психологічне відчуття, характер якого можна фіксувати за допомогою двох карток – червоного та зеленого кольорів. Червона картка символізує стомлення, роздратування; зелена – позитивний настрій, оновлення сил. Картки пропонуються учням на початку уроку і за їх допомогою перевіряється емоційний стан дитини в процесі проведення занять, відповідно до якого викладачем застосовується музичний матеріал.

Пропонуємо такі правила застосування музикотерапії (за адаптованими методиками В. Зав'ялова, В. Петрушина):

1) з метою ефективного впливу, перш за все, необхідно підготувати і настроїти учня до зустрічі з музикою: дитині треба зручно сісти, розслабитись

і зосередитись на уважному сприйманні музики, не відволікаючись на будь-які другорядні справи;

2) створити установку на «музичні переживання» і готовність учнів «на переключення із зовнішнього сприйняття на внутрішнє» під впливом музичного твору;

3) на одному занятті використовувати не більше трьох музичних творів або закінчених музичних тем, що застосовуються відповідно до «емоційного портрету учня»: *перший музичний твір* має сформувати певну атмосферу заняття (з метою налагодження контакту з учнем); *другий, динамічний за змістом*, має стимулювати емоційний стан і спрямовувати на комунікацію; *третій, заспокоюючий або енергійний*, має знімати напругу спілкування, створювати атмосферу спокою або надавати заряд бадьорості, мажорності, оптимізму;

4) підібрати «правильну» музику для релаксації як методу самодопомоги. Це можуть бути звуки природи чи спеціально підібрана музика, наприклад: В. А. Моцарт «Маленька нічна серенада», Л. ван Бетховен Симфонія № 6 (II ч.), Ф. Ліст «Ноктюрн» № 3 «Мрії кохання», К. Сен-Санс «Лебідь», С. Рахманінов Концерт № 2 (II ч.), К. Дебюссі «Місячне світло» і т.п.;

5) такий вид музикотерапії як інструментальна, вокальна, рухова імпровізація, дозволить виражати спонтанні почуття. Головним тут є природність і зіткнення з власним «Я» через музичне вираження звуків. Під час співу як частини музикотерапії важливо чути себе, відчувати власну наповненість через «уявлення себе частинкою моря, що у спокійному стані, яке заповнює вас зсередини» (В. Зав'ялов). У співі задіяні не тільки голосові зв'язки, але й уся внутрішня сутність. Починати можна з мовчання, зосередження на своєму внутрішньому голосі, потім тихесенько співати про себе і тільки згодом дати звуку

пролитися... Важливо не оцінювати рівень виконання, не слухати себе вухами, а слухати внутрішнім слухом;

б) прослуховування музики, заздалегідь підібраної і придатної для конкретних випадків як метод естетично-емоційного споглядання, з наступним її обговоренням, має додатковий соціально-психологічний ефект, сприяє музичному тренінгу чутливості для вироблення здатності бачити прояви і відголоси життя в музиці.

Дуже важливо, щоб музичний твір подобався учням, сприймався ними, тільки в цьому випадку музикотерапія «запрацює» і принесе позитивні результати.

Таким чином, особистісно орієнтована технологія в інклюзивному навчально-виховному процесі, сприяє адаптації й розвитку ціннісно-сислової сфери особистості, формуванню загальної культури та світоглядної позиції учнів з особливими потребами засобами мистецтва, готує дітей до сучасних життєвих викликів.

Література

1. Григоренко В. Г. Соціально-педагогічна сутність духовно-реабілітаційної емпатії як фактор структурування інклюзивної освіти. *Педагогічний альманах*: зб. наук. праць / ред. І. Бех та ін. Херсон : РІПО, 2013. Вип.17. С. 220–228.

2. Мартинчук О. Підготовка фахівців у галузі спеціальної освіти: нові підходи. *Особлива дитина: навчання і виховання*. № 1, 2018. С. 14–28.

3. Педагогічна майстерність: підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; за ред. І. А. Зязюна. Київ : Вища шк., 2004. 422 с.

4. Типова освітня програма елементарного підрівня ПМО. Інструментальні класи. URL: <http://mincult.kmu.gov.ua> (дата звернення: 27.10.2019).

5. Шушарджан С. В. Музикотерапия и резервы человеческого организма. Москва : АОЗТ «Антидор», 1998. 363 с.

Державний науково-методичний
центр змісту культурно-мистецької
освіти

**Психолого-педагогічні
аспекти
інклюзивного навчання
в мистецькій освіті**

6. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

УДК 371.132

АНДРУХОВИЧ Лариса Миколаївна,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
викладач-методист,
КЗ «Ірпінська дитяча школа мистецтв
імені Михайла Вериківського

ВПЛИВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА НА ЕМОЦІЙНУ СФЕРУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У доповіді досліджено питання позитивного впливу музичного мистецтва на емоційний розвиток молодших школярів із затримкою психічного розвитку. Підкреслено значення потенціалу музичного мистецтва для поліпшення психофізіологічного стану молодших школярів в умовах дитячої школи мистецтв.

Ключові слова: мистецька освіта, інклюзивна освіта, діти із затримкою психічного розвитку, мистецький розвиток, інтеграція до розвивального простору, гуманізація.

Питання інтегрування дітей з обмеженими можливостями здоров'я в загальноосвітній простір закладів є одним з напрямів гуманізації всієї системи освіти. Визначальним пріоритетом державної політики є створення умов для здобуття учнями з особливими освітніми потребами якісної освіти відповідно до індивідуальних можливостей.

Приєднавшись до основних міжнародних договорів із захисту прав людини (Декларації ООН про права людини,

Конвенції ООН про права інвалідів, про права дитини), Україна взяла на себе зобов'язання з дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами. Зокрема, ратифікація Україною (2009 р.) Конвенції ООН про права інвалідів та зміни, внесені в законодавство України в галузі освіти, забезпечили правові засади подальшого розвитку системи освіти. Це зумовило суттєві зміни в стратегічних напрямках діяльності Міністерства освіти і науки щодо забезпечення прав дітей з особливими потребами на якісну освіту, всебічний розвиток та активну участь у житті суспільства [6].

Маємо констатувати той факт, що загальна тенденція зростання інтересу до потреб кожної людини у цивілізованих країнах світу вказує на актуальність гуманістичного, людиноцентричного підходу, на своєчасність досліджень проблеми інклюзії в житті суспільства. Отже, інклюзія передбачає створення освітнього середовища, яке відповідає потребам і можливостям кожної особистості, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Ми погоджуємося з думкою дослідниці А. Колупаєвої, яка зауважує, що «ми повинні зробити систему достатньо гнучкою, аби вона могла відповідати різним запитам людей. Однак, якщо ми розуміємо інклюзію як трансформацію, ми повинні докорінним чином змінити наше ставлення до різноманіття людської спільноти, яка є в освітній системі...» [3, с. 18].

Наразі інклюзивна освіта набуває глобальної популярності та потужної підтримки в усьому світі, і Україна не може бути осторонь. Саме тому сьогодні актуалізуються шляхи забезпечення якісної освіти учням з особливими потребами в умовах як загальноосвітнього навчального закладу, так й у позашкільних закладах освіти.

Проблеми інклюзії й інтеграції досліджувалися як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. В Україні даної проблемою займаються Л. Вавіна, О. Гаврилов, Ю. Галецька, О. Гармаш, А. Колупаєва, М. Матвєєва, Н. Мацько, Т. Сак, О. Хохліна, І. Червонець. Дослідження, які стосуються позитивного впливу музичного мистецтва на емоційний розвиток молодших школярів із затримкою психічного розвитку, були представлені в наукових доробках Т. Арчакової, Г. Падалки, Г. Шевченко. Отже, широкий спектр тем сучасних досліджень з проблеми інклюзивного навчання свідчить про особливу увагу до освіти дітей з особливими потребами в Україні, зокрема, щодо шляхів реформування та оптимізації цієї сфери.

Ми цілком переконані в тому, що мистецтво є важливим чинником сприяння інклюзивній освіті за умов його ефективного використання. Мистецтво має позитивний вплив на емоційну сферу, виконує комунікативну, регулятивну функції, сприяє збереженню психічного здоров'я усіх учасників педагогічного процесу. Саме засобами музичного мистецтва педагоги музичних шкіл можуть попередити емоційний дискомфорт, створити позитивну мотивацію на заняттях, проаналізувати власні емоції, подолати їх негативні прояви.

На переконання І. Ярмошук естетичний розвиток особистості значною мірою може зумовлювати розвиток її емоцій та почуттів. Естетичні почуття – це відчуття краси в явищах природи, у праці, у гармонії барв, звуків і рухів. Гармонійна злагодженість в об'єктах цілого та частин, ритм, консонанс, симетрія пов'язані з почуттям приємного, насолодою, яка глибоко переживається та збагачує душу. Не тільки в мисленні, а й у почуттях людина стверджує себе в предметному світі [8, с. 24].

У зв'язку з нестабільністю та невизначеністю практично всіх сфер життєдіяльності людини особливого

значення набуває запровадження сучасних моделей організації освітнього процесу з використанням творчого потенціалу мистецтва (фольклору, музичного театру, арттерапії, метафоричних зображень) з метою попередження емоційного дискомфорту, створення позитивної мотивації на заняттях з молодшими школярами в умовах інклюзивної освіти.

Найвищими мають стати як рівень освіти, так і особистісні якості самого педагога: толерантність, емпатія, життєва мудрість, шляхетність. Важливим є емоційний контент корекційної освіти, адже, на переконання Л. Беземчук «емоційні переживання активізують пізнавальні процеси, визначаючи тим самим успішність будь-якої діяльності» [2, с. 2].

Дослідниця Л. Вавіна у монографії «Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та розумового розвитку» [7] зауважує, що реалізація гуманістичного підходу до організації освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами допоможе забезпечити процес самореалізації та формування соціальних компетенцій кожної дитини. На її переконання це може відбуватися завдяки створенню відповідних умов, які допоможуть кожній дитині самовиразитися (активність до самореалізації); самоствердитися (активність, спрямована на самореалізацію); самоактуалізуватися (активність на збагачення своїх власних сил) [7].

Таким чином, музичне мистецтво має значний розвивально-виховний потенціал, який необхідно враховувати під час роботи в умовах інклюзивної освіти. У зв'язку з необхідністю успішного вирішення цих питань потрібно розвивати професійну самосвідомість, психологічну культуру, вміння володіти психологічними технологіями.

Література

1. Арчакова Т. О. Інклюзія: задача для педагога. URL: <https://psyjournals.Ru/articles/21274.Shtml> (дата звернення: 25.09.2019).
2. Беземчук Л. В. Конструювання творчого компонента змісту музичної освіти в основній школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2007. 19 с.
3. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. Київ : Самміт-Книга, 2009. 272 с.
4. Конвенція про права дитини. Київ : Столиця, 1998. 514 с.
5. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка: навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 560 с.
6. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : Постанова Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2010 року. № 912. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-kontseptsii-rozvitku-inklyuzivnogo-navchannya> (дата звернення: 20.09.2019).
7. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями опорно-рухового апарату та розумового розвитку / за ред. Л. С. Вавіної. Київ : АТОПОЛ, 2010. 242 с.
8. Ярмошук І. Інклюзивне навчання в системі освіти. *Шлях освіти*. 2009. № 2. С. 24–28.

УДК 37.013.77

ВАНДИШЕВА Олена Миколаївна,
практичний психолог,
Дитяча школа мистецтв № 5 ім. І. О. Дунаєвського,
м. Харків

НЕЗВИЧАЙНІ ДІТИ В МИСТЕЦЬКІЙ ШКОЛІ

У доповіді розглядаються психологічні особливості, характеристика та поведінка дітей з особливими освітніми потребами. Надані рекомендації викладачам для організації та здійснення навчання з особливими дітьми в мистецькій школі.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, аутизм, синдром Дауна, дитячий церебральний параліч (ДЦП), рекомендації.

На вулицях, у крамницях, дитячих майданчиках, садках та школах – повсюди ми зустрічаємо незвичайних дітей. Які це незвичайні діти? Можливо, така дитина пересувається на візку або вона посміхається частіше і привітніше, а можливо і навпаки – замкнена й зовсім не розмовляє з оточуючими. Така дитина привертає до себе увагу не тільки дітей, а і дорослих. Будемо відверті, що не кожен з нас, дорослих або батьків, зможе відповісти і пояснити собі або своїй дитині, як слід реагувати чи спілкуватися з такими дітьми. Для того, щоб знайти правильні слова і тебе зрозуміли, необхідно, перш за все, володіти інформацією і бути компетентним у цьому питанні.

У доповіді надається характеристика психологічних особливостей та поведінки учнів з проявам аутизму, синдрому Дауна і ДЦП (дитячий церебральний параліч), а також представлені рекомендації викладачам для подальшої роботи з розвитку інклюзивного середовища в мистецькій освіті.

Що таке аутизм або діти з розладом аутичного спектру? Перш за все – це діти, для яких характерна малоконтактність. Це не хвороба, це особливість розвитку, через яку дитина сприймає світ по-іншому. Усе, що навколо нас, ця дитина бачить та чує не так, як більшість людей. Гучні звуки або дуже яскраві кольори часто лякають її, а деякі речі, навпаки, дуже сильно приваблюють – дитина може дивитися на щось тривалий час і проявляє невдоволення і навіть роздратованість, якщо її відривають від цього заняття.

Ця дитина від народження особливо гостро відчуває свою незахищеність. Їй потрібно більше часу, щоб зрозуміти, що поряд з мамою і татом вона в безпеці, що коли люди посміхаються – це добре, а коли плачуть – погано і т. ін. Поки дитина цього не зрозуміла, їй лячно, некомфортно, саме тому вона закривається від усього світу.

Особливостями дітей з синдромом аутизму є: нерухомий або «наскрізний» погляд; уникнення фізичного контакту, обіймів; неадекватна реакція на нове; відсутність контакту з однолітками (не спілкується, робить спроби втекти); люблять звукові іграшки і ті, що рухаються; агресія до тварин, дітей, аутоагресія; затримка навичок жування, самообслуговування; відмова від спілкування, ехолоалії (повторення фраз, звуків), розмова про себе в 3-ій особі [4, с. 29-30].

Викладачу, який навчає таку дитину, рекомендовано:

- встановити позитивний емоційний контакт з учнем, спираючись на стереотипи дитини;

- бажано говорити неголосно, не робити різких рухів, не дивитись і не звертатись прямо до дитини, не бути занадто активним і нав'язливим;

- зберігати постійність в обстановці, дотримуватися заведеному порядку, потрібно чергувати працю і відпочинок;

- здійснювати цілеспрямовану діяльність, оскільки діти швидко втомлюються, відволікаються навіть від цікавих занять. Попередженню цього сприяє часта зміна видів діяльності, врахування бажання і готовності дитини взаємодіяти з педагогом. Успіхом можна вважати те, що дитина погоджується бути поряд, пасивно слідує за діями. Якщо дитина не виконує завдання, її увагу слід переключити на більш легку вправу, дію, не можна наполягати, доводити дитину до негативної реакції. Така

реакція в дитини свідчить про перевтому або нерозуміння задачі;

– не вживати слова: «ти злякався...», «не вийшло...».

Завдання педагога – попередити наростання негативізму. Після закінчення завдання треба разом порадити успіху.

Що таке синдром Дауна? Це не хвороба, яку можнавилікувати. Це генетична аномалія. Зовнішність таких дітей має характерні риси, їх легко впізнати. Діток із синдромом Дауна називають «сонячними», тому що вони відрізняються особливим сприйняттям світу, добротою і ніжністю по відношенню до всіх, хто їх оточує. Вони не вміють заздрити, не мають агресії та злості.

У такої дитини також можуть спостерігатися порушення великої і дрібної моторики, плоскостопість, надмірна рухливість суглобів. У них може бути уповільнена реакція. Через мовні дефекти сонячні діти часто зазнають труднощів у спілкуванні з однолітками і дорослими. Діти мають значний словниковий запас, але використовують тільки прості слова через слабко розвинену артикуляцію. Синдром Дауна супроводжується легкою або середньою формою інтелектуальної недостатності. У сонячних дітей добре розвинене зорове сприйняття і пам'ять, вони швидко засвоюють новий досвід, але не завжди можуть спроєкувати його на схожі життєві ситуації. Тому необхідно приділяти увагу закріпленню нової інформації в різних контекстах.

Головна проблема таких дітей у тому, що їм доводиться витратити значно більше часу для того, щоб набути деяких необхідних для життя навичок. Жити із цим синдромом людині доведеться завжди. Але вона може успішно адаптуватися в соціумі, навчатися в школі й у майбутньому оволодіти професією і створити сім'ю. Для цього дитині слід створити особливі умови. Діти із синдромом Дауна, як правило, дуже люблять людей, вони

нікому не можуть заподіяти шкоди. Але в них є така особливість – вони дуже швидко втомлюються, через це можуть стати роздратованими і примхливими.

У такому випадку викладач просто повинен:

- надати дитині можливість відпочити. За декілька хвилин учень знову буде в доброму гуморі, доброзичливий і комунікабельний;

- пропонувати завдання дитині (крок за кроком, від простого до складного), з частим нагадуванням та постійним зворотнім зв'язком, такі вправи виконуватимуться успішно;

- під час занять з дітьми потрібно якомога більш повно використовувати наочний матеріал, а також залучати учнів до активної діяльності;

- заняття з дітьми мають бути яскравими, емоційно забарвленими [3, с. 84–85].

Що таке дитячий церебральний параліч (ДЦП)? Це наслідок патології центральної нервової системи, за якої уражається рухова і м'язова активність з порушенням координації рухів. Близько 90% розладів опорно-рухового апарату становить дитячий церебральний параліч.

Характерними для ДЦП є рухові розлади, неспроможність контролювати та координувати рухи, мимовільність рухів, порушення загальної та дрібної моторики, рівноваги, просторової орієнтації, мовлення, слуху та зору (залежно від того, які відділи мозку зазнали ураження), підвищена виснажливність, нестійкий емоційний тонус. Ці стани можуть посилюватися у разі хвилювання, несподіваного звернення до дитини, перевтоми, намагання виконати певні цілеспрямовані дії. Чим значніші ураження мозку, тим сильніші прояви церебрального паралічу. Проте церебральний параліч не прогресує з часом [4, с. 86].

Залежно від тяжкості ураження, такі діти можуть пересуватися самостійно, на милицях, за допомогою

«ходунка», у візку. Водночас, чимало з них можуть навчатися у звичайній школі за умови створення для них безбар'єрного середовища, забезпечення спеціальними пристроями для письма; шинами, які допомагають краще контролювати рухи рук; робочим місцем, що дає змогу утримувати певне положення тіла тощо.

Викладачу, що навчає дитину з порушеннями опорно-рухового апарату:

- слід зосередити увагу на конкретній дитині, дізнатися безпосередньо про її потреби і здібності. Намагатися ставитися до неї так, як до інших дітей. Це вкрай важливо, оскільки емоційне прийняття «особливої» дитини має професійний бар'єр: у багатьох випадках педагоги не сприймають дитину, в успішності якої вони не впевнені;

- необхідно проконсультуватися в інших вчителів, які навчають дитину, поспілкуватися з батьками, стосовно освітніх потреб і організації навчального середовища саме для цього учня з огляду на його індивідуальні та фізичні можливості;

- також слід ураховувати, що учневі необхідно більше часу для виконання завдання. Адаптуйте вправи відповідним чином, розробіть завдання у вигляді тестів тощо;

- не слід обтяжувати учня надмірним піклуванням. Допомагайте тільки в тому випадку, коли напевно знаєте, що він не може щось подолати, або коли дитина звернеться по допомогу.

У нашій школі мистецтв є діти з особливими освітніми потребами, з якими ми напрацьовуємо свій педагогічний досвід. Не всі перші кроки в роботі з учнями виходять з першого разу і мають позитивний результат. Але як інакше? Якщо не працювати, то нічого і не вийде. Більше того, наші діти мають вже певні, свої досягнення і це

найголовніше. Особливі учні нашої школи займаються на відділенні хореографії, оволодівають грою на музичних інструментах, таких як фортепіано, домра, флейта і те, що вони з нами – це і є прогрес для всіх учасників освітнього процесу.

Зараз ми говоримо про єдину мистецьку освіту для всіх дітей. Жодне захворювання не віднімає в людини творчих здібностей. Прогрес швидше буде в тому, що учень робить добре, ніж у тому, що не вдається. Варто спиратися на сильні сторони кожного з них. Акцент краще робити не на тому, чого немає, чи неспроможності, а на тому, що є, наприклад, замість «не може ходити» казати «користуємося візком», тобто в позитивному налаштуванні. Відомо багато прикладів досягнень дітей з особливими освітніми потребами, як в Україні, так і по за її межами. Для них не характерні байдужість чи жорстокість. Так, вони – особливі, і частіше за все ця особливість проявляється обдарованістю в певній сфері. Можна навести безліч прикладів таких людей, які досягли успіху і стали відомими.

Отже, які б методи не використовував викладач, важливо донести: людину не можна вимірювати лише через дефіцит чогось. Та навіть здібності і досягнення – хоч це і важливий внесок у життя дитини, але й ними не можна вимірювати цінність людини. Бо інклюзія – це коли важливий кожен.

Література

1. Організаційно-методичний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах ДНЗ : навч.-метод. посіб. / Н. М. Компанець, І. В. Луценко, Л. В. Коваль. Київ : Видавнича група «Атопол», 2018. 100 с.

2. Основи інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / А. А. Колупасва та ін.; за заг. ред. А. А. Колупасвої. Київ, 2012. 308 с.

3. Поради вчителям щодо навчання дітей з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням : методичні рекомендації

/ уклад. О. В. Гаяш. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2014. 108 с.

4. Практична психологія в інклюзивному середовищі: матеріали І Всеукр. наук. інтернет-конф., 21 лют. 2019 р. Переяслав-Хмельницький / за заг. ред. В. А. Вінс, Т. М. Кузьменко, І. М. Зозуля. Переяслав-Хмельницький : Видавець Я. М. Домбровська, 2019. 248 с.

5. Психологічний супровід інклюзивної освіти: метод. рекомендації / ред. А. Г. Обухівська та ін. Київ : УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. 92 с.

УДК 159.973

ВОРОПАЄВ Євгеній Павлович,
кандидат психологічних наук, доцент,
Харківський національний університет
мистецтв імені І. П. Котляревського
ПОЛЄВІКОВ Ігор Олексійович,
кандидат педагогічних наук, директор,
Дитяча музична школа № 3 м. Херсона

ДИТИНА З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ ЗА ФОРТЕПІАНО

Розглянуто психолого-педагогічні принципи родини вундеркінда, завдяки яким реалізується корекція психосоматичних розладів дитини в процесі музичного навчання. У проаналізованих прийомах роботи можна визначити деякі положення традиційної музичної педагогіки.

Ключові слова: вундеркінд, музична педагогіка, психосоматична корекція, арттерапія.

Близько десяти років музична громадськість Харкова і Херсона стежить за розвитком Ніколя Мірошниченко, юного піаніста-віртуоза, 2001 року народження [3]. Фахівці-медики неодноразово висловлювали сумнів, що він зможе

розмовляти, ходити, вчитися в загальноосвітній школі, з огляду на список його хвороб. З цими висновками не погодилися батьки хлопця. Вони розробили вправи для зміцнення здоров'я дитини, розвитку її здібностей, повноцінного входження в світ. Ця методика дала вражаючі результати: Ніколя навчався у Харківській музичній школі-інтернаті для обдарованих дітей у класі доцента Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського Н. І. Руденко, а тепер він студент Харківського музичного училища імені Б. М. Лятошинського (клас М. Ю. Левандовського). Він виконує найскладніші (навіть для дорослих піаністів) твори, легко читає незнайомі ноти, виконує пісні під власний акомпанемент і дивує своїми успіхами професіоналів. А проте серйозно музикою Коля почав займатися лише з вересня 2008 року! У чому ж секрет домашньої педагогіки? Зупинимося на деяких педагогічних принципах сім'ї Мірошниченко.

1. Батьки Ніколя добре знайомі з основами гуманістичної психології та педагогіки. Так, їх погляди можна співвіднести з ідеями А. Маслоу, який підкреслював, що слід відштовхуватися від індивідуальних особливостей учня, вивчати їх і на цьому фундаменті будувати його успіхи [5]. У сучасній вітчизняній педагогіці це один з найважливіших принципів «особистісного підходу» (до речі, мати Ніколя – професійний педагог, викладач в коледжі Національного фармацевтичного університету Харкова).

2. Батьки Ніколя тісно пов'язують здатності, вміння і бажання, акцентуючи мотиваційний аспект навчання (бажання). Зокрема, вони рекомендують проводити заняття «на високій енергетиці». Цей вислів важко проаналізувати та вимовити науковою мовою (відомо, що педагогіка – це завжди ще й мистецтво). *«Потрібно створити такі*

умови в системі освіти, щоб дитина хотіла навчатися. Тобто в музичних школах рекомендується створити атмосферу свята. Уроки проводити швидко і весело», – стверджують батьки вундеркінда.

Серія відеозаписів уроків Ніколя з його батьком та доцентом ХНУМ імені І. П. Котляревського Н. І. Руденко дає можливість доторкнутися до цієї «високої енергетики» [1].

Здається, завдання «запалити», зацікавити учня завжди стоїть перед педагогом. Інтерес до музики вмів пробудити Д. Кабалевський (й досі актуальні його книги і лекції). Зараз перспективним здається раннє навчання дітей імпровізації; багато музичних педагогів вважають, що дітей треба вчити підбирати на слух, читати з листа, розбиратися в цифровках, більше грати в ансамблях, регулярно брати участь в імпровізованих (а не академ-) концертах, грати в театрі...

1. Знову цитуємо слова батьків: *«Ми підійшли до наступної обов'язкової умови – повторення. Дитина в присутності вчителя грає кілька маленьких творів один за іншим, але ні в якому разі не вивчаючи їх напам'ять і не повертаючись назад для виправлення помилок. Кожен раз, програючи останній твір, він повертається до початкового твору. В наступний день треба додати до цього репертуару ще маленький опус, бо учень вже буде грати цей репертуар спритніше. Повторювати цю процедуру необхідно день у день доти, поки дитина сама не почує мелодію, що раптом наче проявилася. Тепер він не просто натискає на клавіші, а грає сам і у нього виходить! Але кожного разу, повертаючись до подібного, він буде вивчати нове, уточнювати вже знайоме, тобто те, чому він вже навчився. Кожен раз сума успіхів буде народжувати вміння, яке підживлює бажання. Проте, ми ніколи нічого не*

вчили напам'ять, цей результат приходив спонтанно».

Мабуть, це один з центральних прийомів педагогіки сім'ї Мірошниченко. Дійсно, Микола грає твори «по колу». Хочеться підкреслити невимушений характер такого виконання (батько вундеркінда не наполягає на найкращому виконанні творів відразу). Мета тут (коментар *Є. В.*) – вироблення і вдосконалення навичок швидкої читки з листа. До речі, про важливість вироблення такого вміння говорили багато музичних педагогів (інша справа, що на практиці це відбувається не часто). Але важко сперечатися з тим, що музикант, який легко читає ноти і швидко розбирає твори, завжди буде попереду. Відомо, що в класах видатних піаністів учні багато уваги приділяли читанню з листа, виконанню опер, симфоній. Також згадується, що в Москві і Петербурзі існувала традиція: студент, який займається на старших курсах, на іспиті представляв комісії не тільки «обов'язкову програму», але і всі твори, які він вивчав з першого курсу. Всі вони повинні були «бути в руках». Виходить, що батьки Ніколя успадковують тут традиції піаністичної школи: вчити музикуванню, а не механічному заучуванню обмеженої кількості музичних творів.

Легко погодитися і з наступним: все більш успішне (й невимушене) виконання творів позитивно мотивує учня. Успіх виступає тут як психологічний «зворотний зв'язок», що надає бажання грати ще і ще. Але! Кількість творів, укладених в «коло», їх складність, число повторень, виконавчі завдання, які ставляться перед ним, – це, здається, питання окремого дослідження.

Відзначимо, що циклічні повторення відбуваються і під час вивчення математики, мови, сольфеджіо, інших предметів. Він багато разів (і не завжди усвідомлено) переписує красивим почерком виділені батьком приклади

і теми. На певному етапі, за словами батька, свідомість сина вихоплює зміст написаного і те, що так нагадує банальне зубріння, перетворюється в засвоєння теми. Звичайно, батьки дають досить пояснень під час цих переписувань, але факт залишається – безліч зошитів вундеркінда записані однаковими вправами. До речі, Ніколя, по суті, навчався екстерном в Харківській спеціальній музичній школі-інтернаті, тобто регулярно здавав необхідні теми і знову повертався до домашньої циклічної роботи.

2. Викликає повагу безкорисливе бажання родини Мірошниченко поділитися своїми напрацюваннями, що не завжди притаманне таким умільцям, що не бажають ділитися своїми ноу-хау, господарів модних «авторських шкіл» і «швидко розвивальних» курсів. Мабуть, така установка на обмін досвідом, бажання розширити рамки сімейного експерименту, позитивно відбивається на успіхах Ніколя.

Необхідно відзначити й інший аспект: відомо, що люди з неабиякими здібностями часто виявляються «поза соціумом». Звідси безліч проблем сім'ї Мірошниченко в побудові взаємовідносин з педагогами, адміністраторами шкіл, однокласниками сина і в цілому із спільнотою професіоналів-музикантів.

Підводячи підсумки вищевикладеного, зазначимо:

– незважаючи на несприятливі медичні прогнози, батьки досягли високих результатів у психосоматичній корекції та вихованні Ніколя. Таланти хлопця можуть бути обумовлені і генетично, але ми бачимо колосальну цілеспрямовану роботу, проведenu з ним;

– батьки Мірошниченко демонструють високий рівень педагогічної обізнаності та інтуїції, що, безумовно, відіграє важливу роль у становленні талантів хлопчика;

– навчаючи сина, батьки роблять акцент на мотивації. Зацікавленість, бажання працювати, на їхню думку, нерозривно пов'язані з навичками і талантами;

– «повторення – мати навчання»: батьки вундеркінда наполягають на важливості циклічних повторень відносно невеликої кількості музичних творів, при тому, що репертуар весь час розширюється. Наставник не вимагає досконалого виконання від учня, але націлений на момент, коли в того, нарешті, «відкриється» музично переконливе виконання, нехай навіть невеликого уривку;

– відзначимо додатково, що батько Ніколя розробив для сина спеціальну гімнастику, яка дозволяє хлопчикові підтримувати фізичну форму [3]. Вище ми не торкалися цього питання, тут лише підкреслимо, що до виховання сина в цій сім'ї підходять комплексно;

– досвід сім'ї Мірошніченко може бути цікавий для всіх педагогів, батьків, автодидактів, які шукають плідні методи розвитку творчих здібностей дітей.

На завершення слід сказати, що автори даної статті у своїй професійній діяльності багато років перевіряють і розвивають ідеї сім'ї Мірошніченко. Детальніше про це можна подивитися на ютуб-каналі [2], а також в матеріалах курсів психології для музикантів і театралів ХНУМ імені І. П. Котляревського [4]. Результати цих досліджень будуть опубліковані окремо.

Література

1. Воропаєв Е. П. Ніколя Мірошніченко. Харків, 2019. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLSvc9x7AiZ4ma0xMYFpjH3xrAkUVafceY> (дата звернення: 24.10.2019).

2. Воропаєв Е. П. Совершенствование выразительной пластики артиста. Харків, 2019. URL: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLSvc9x7AiZ4lhdltz3xr0DUKeamuhjb22> (дата звернення: 26.10.2019).

3. Воропаєв Е. П. «Холодный разогрев» Ніколя Мірошніченко. Харків, 2019. URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=w3j18bJ2eP0&list=PLSvc9x7AiZ4lhdltz3xr0DUKeamuhjb22&index=2&t=93s> (дата звернення: 24.10.2019).

4. Воропаев Е. П. Эксперимент. Харьков. 2019. URL: https://docs.google.com/document/d/18tkzQmNqXgto0s5gBo6Fs22v5dWu7XfQoiHmBTPBa_8/edit#heading=h.oh7lijydc1m3 (дата звернення: 27.10.2019).

5. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы. Москва: Смысл, 1999. 234 с.

УДК 159.98:374

КРИЧКОВСЬКА Тетяна Домініківна,
практичний психолог, викладач вищої категорії,
КВНЗ «Ніжинський коледж культури
і мистецтв ім. Марії Заньковецької»
Чернігівської обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ В ІНКЛЮЗИВНІЙ МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

У доповіді акцентується увага на особливостях психологічного супроводу в інклюзивній мистецькій освіті, розкривається специфіка основних напрямків діяльності практичного психолога в умовах мистецького закладу, обґрунтовується необхідність відкриття посади практичного психолога в мистецьких школах.

Ключові слова: психологічний супровід, консультаційна робота, просвітницька діяльність, профілактика, корекційно-розвивальна робота.

Для широкої громадськості ідеї інклюзивної мистецької освіти та її впровадження в Україні сьогодні є ще малознайомими. Однак, процес інклюзії в мистецькій освіті – залучення осіб із особливими освітніми потребами (ООП) до умов мистецьких навчальних закладів – існував

в українському суспільстві завжди. Більш інтенсивно і чітко цей процес проявляє себе останнім часом, коли спостерігається збільшення кількості дітей із ООП в загальноосвітніх школах. Посилення цих тенденцій відбувається під впливом економічних чинників та поширення принципів рівності на всі сфери суспільного життя. Важливим стимулом для розвитку інклюзивної мистецької освіти також стало безпосереднє розповсюдження інформації, ідей, досвіду та практики інклюзії в мистецтві, що мають місце в зарубіжних країнах як серед професійної спільноти, так і серед громадськості в цілому.

На перший погляд, до проблем впровадження інклюзивної мистецької освіти долучена достатньо обмежена група населення. У першу чергу, це діти із особливими освітніми потребами, які прагнуть опанувати мистецький фах, їх батьки та викладачі мистецьких навчальних закладів; по-друге, громадські організації, які допомагають батькам і вчителям долати труднощі на шляху реалізації поставленої мети – забезпечення можливостей рівних освітніх умов для всіх дітей. Надалі розвиток і впровадження інклюзії в мистецьку освіту є завданням і потребою суспільства в цілому, процесом, до якого повинні залучатися не лише безпосередні представники мистецьких закладів, але й фахівці у сфері освіти й культури, представники законодавчих і виконавчих органів влади, широкі кола громадськості.

Певні кроки в напрямку реалізації ідей інклюзивної мистецької освіти в Україні вже зроблені. В той же час досягнуті позиції ставлять перед суспільством нові питання і завдання. Ефективна реалізація і впровадження ідей інклюзивної мистецької освіти в подальшому буде залежати від можливостей знаходження точок перетину, розуміння, врахування інтересів і специфіки цілей представників різних суспільних груп у їх ставленні до проблем інклюзивної мистецької освіти. Це, зокрема, чиновники

та науковці, які забезпечують ресурсну базу – розробляють законодавство, готують методологічне на наукове підґрунтя, доносять ідеї інклюзії до освітянського мистецького середовища, оцінюють та спостерігають процеси інклюзії в мистецькій освіті на певній відстані; споживачі – батьки та вчителі/адміністрація мистецьких шкіл – ті, хто безпосередньо, у повсякденному житті відчуває на собі досягнення, успіхи та проблеми, труднощі інклюзивної мистецької освіти; громадські та батьківські організації, благодійники, донорська спільнота, які допомагають реалізовувати ідеї інклюзії в мистецькій освіті; населення України, громадська думка якого є важливим компонентом загальної картини сприйняття інклюзивних процесів у мистецькій освіті.

Окремо хочеться зупинитися на проблемі психологічного супроводу процесу інклюзивного навчання у мистецьких закладах. В основі такого навчання, на нашу думку, повинні лежати принципи спільної роботи психологів, артпедагогів, викладачів різноманітних мистецьких напрямків, вчителів-асистентів, тьюторів тощо. Навчання в мистецьких закладах за умов інклюзії має забезпечуватись шляхом формування в особистості мистецьких компетентностей з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку кожного учасника освітнього процесу.

Зважаючи на те, що інклюзивна мистецька освіта реалізується декількома напрямками діяльності, ми вважаємо, що особливості психологічного супроводу мистецького освітнього процесу залежать від специфіки цього спрямування. Зокрема, у методичній діяльності практичний психолог бере участь у створенні спільно з викладачами мистецьких дисциплін індивідуальних навчальних програм із врахуванням особливостей нозології кожної особи з ООП; у розробці диференційованих методів

та психотехнічних прийомів із врахуванням форми захворювання, ступеня вираженості порушень, рівня розвитку інтелектуальних процесів, особливостей емоційно-вольової сфери особистості тощо.

Підвищення кваліфікації викладачів мистецьких дисциплін у роботі з дітьми з ООП потребує включення в програми курсів питомої ваги дисциплін із спеціальної психології та корекційної педагогіки.

Освітній напрямок, відображаючи безпосереднє навчання дітей з ООП мистецьким дисциплінам, потребує психологічного супроводу на рівні корекційної роботи з дітьми, які мають проблеми в психічному й особистісному розвитку, та на рівні консультативної діяльності з їх батьками. Особливої уваги потребують з боку консультативної та просвітницької діяльності психолога батьки і діти, які не мають проблем з розвитком, але навчаються в одному класі з дітьми з ООП, разом відвідують групові заняття та спільні заходи.

Специфіка психологічного супроводу викладачів мистецьких дисциплін щодо взаємодії з дітьми, які мають вади розвитку, та їх батьками спрямована на профілактику негативних явищ у групі однолітків (наприклад, конфліктів, булінгу/цькування, насильства тощо), створення сприятливого мікроклімату під час групових занять і під час проведення різноманітних заходів (звітних концертів, публічних виступів тощо), надання послуг медіації.

Також практичний психолог мистецького закладу здійснює вплив на психічний та особистісний розвиток дітей з ООП через складання індивідуальних корекційно-розвивальних програм арттерапевтичного спрямування з врахуванням особливостей психічного, особистісного та фізичного розвитку; консультує фахівців мистецьких дисциплін, батьків дітей з вадами щодо вікових та

індивідуальних особливостей психічного та особистісного розвитку залежно від варіанту дизонтогенезу.

Психологічний супровід у закладах мистецької освіти може реалізовуватись через прикладний аспект, який передбачає надання психологічних артпослуг: 1) особам з фізичними вадами та проблемами розвитку незалежно від віку (діти, дорослі, особи похилого віку) з метою гармонізації особистості, її соціальної активності, адаптації, формування адекватних міжособистісних відносин; 2) особам, які перебувають у кризових ситуаціях (учасники АТО та ООС, переселенці, поранені, члени сімей учасників бойових дій та загиблих під час бойових операцій тощо) з метою розвитку в них психосоціальної стійкості; 3) багатодітним сім'ям, які усиновили (удочерили) або взяли під опіку дітей, з метою їх взаємної адаптації та співпраці і т.ін.

Окреслення загальної ситуації щодо місця психологічного супроводу та його особливостей у системі мистецької освіти, ролі практичного психолога в наданні інклюзивних мистецьких послуг; рівень поінформованості, сприйняття та ставлення до ідеї інклюзивної мистецької освіти з боку професійних груп, громадських організацій, суспільства в цілому; досвід впровадження – задоволеність та ефект, які вже відчули від інклюзії учасники освітнього процесу, та реальні бар'єри й проблеми, з якими вони стикнулися, їх очікування і оцінка подальших перспектив розвитку інклюзивної освіти, а також рекомендації по удосконаленню існуючої практики створює всі підстави для актуалізації на рівні держави проблеми введення посади практичного психолога в мистецьких школах.

МАНІВА Наталія Дмитрівна,
заступник директора з навчально-методичної роботи,
викладач-методист
ЛУК'ЯНЕНКО Анастасія Сергіївна,
викладач вищої категорії,
Ірпінська дитяча школа мистецтв
ім. М. Вериківського

ПОЧАТКОВА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА ЯК СКЛADOVA СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ: ПРАКТИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗІЇ

У доповіді розглянута ланка початкової мистецької освіти як складова розвитку соціоемоційного інтелекту дітей та інклюзія як чинник розвитку етичних якостей всіх учасників процесу (учні, батьки, вчителі). Також розкрито характерні проблеми дітей з ЗПР, пропонуються практичні поради з педагогічного досвіду.

Ключові слова: діти з затримкою психічного розвитку, особливості, практики, перспективи.

Головною особливістю сучасної освіти вважаємо збільшення уваги до розвитку емоційної сфери пізнання, налагодження взаємодії у вирішенні поставленої мети, що може бути означено терміном «соціально-емоційний інтелект».

Впродовж багатьох років спостерігається почергове превалювання раціонального та емоційного начал в пізнанні світу. На прикладі розвитку різних видів мистецтв: епоха класицизму (строгі форми, правила гармонії, узагальнюючі сюжети) змінюється епохою

романтизму (вільні нові форми, індивідуальні переживання, емоційне наповнення). Завжди людство шукало поєднання і рівноваги між «раціо» та «емоціо». На наш погляд, сьогодні переважає «сухий» інтелект, у дітей спостерігається недорозвинена емоційна сфера почуттів (віртуальний світ не дуже переймається питаннями співпереживання, навіть в категоріях життя і смерті: якщо у героя віртуальної гри «27 життів», то нема за що переживати...).

Початкова мистецька освіта сприяє саме збагаченню емоційної сфери почуттів у дітей, не перекреслюючи необхідності розвитку логічної розумової складової в процесі засвоєння навчального матеріалу. Форми поєднання індивідуального навчання на уроках спеціальності (учень – вчитель) і групових занять з предметів колективного музикування (хор, сольфеджіо, музична література, ансамблі, оркестрові групи тощо) сприяють розвитку соціально-емоційного інтелекту з потужною етичною складовою.

Необхідною умовою успішного набуття якісного освітнього рівня в навчанні є «золотий трикутник»: учень, батьки, вчитель. Багаторічний педагогічний досвід дозволяє зробити однозначний висновок: початкова мистецька освіта необхідна кожній дитині незалежно від її природних музичних здібностей чи стану фізичного і, навіть, психічного здоров'я.

З огляду на тему конференції «Інклюзія в мистецькій освіті: виклики, практики, перспективи» спробуємо поділитись деякими практичними набутками і привернути увагу до існуючих на практиці болючих питань. Нашій школі (Комунальний заклад «Ірпінська дитяча школа мистецтв імені Михайла Вериківського») в цьому році виповнюється 45 років. У нас завжди були учні з особливостями психофізичного розвитку. Слід зазначити,

що за останні 10–15 років спостерігається збільшення відсотку таких дітей. Світові і вітчизняні науковці в сучасній дитячій популяції від 6 років налічують приблизно 10–12% дітей з психолого-педагогічним відхиленням в психофізичному розвитку названим ЗПР («затримка психічного розвитку») [3].

В цілому, для такого стану характерні заповільнений темп психічного розвитку, особистісна незрілість, негрубі порушення пізнавальної діяльності. Типовим для психічної сфери дитини зі ЗПР є поєднання дефіцитарних (відсутніх) функцій і збережених. Часткова дефіцитарність вищих психічних функцій супроводжується інфантильними рисами особистості та поведінки. За таких умов порушується нормальний темп психічного розвитку, уповільнено визріває емоційно-вольова сфера, розумові здібності дитини не відповідають її віку.

Не заглиблюючись в клінічні характеристики, вважаємо важливим для практичних занять з дітьми усвідомити наявність:

- збережених психічних функцій, які частково можуть замінити недорозвинені;

- здібність до навчання у випадку раціонального розподілу навантаження, організації спеціального режиму занять і врахування індивідуальних особливостей;

- достатньо адекватне сприймання допомоги від вчителя (додаткові пояснення, пошук асоціацій, уточнення завдання, попередні вправи-нагадування, організація навчальної діяльності, ознайомлення з приміщенням, інструментом та ін.);

- відпрацьовування здібності до логічного переносу засвоєних знань і навичок у нові умови, використання набутих компетентностей у змінених обставинах.

У клініко-психологічній структурі всіх варіантів ЗПР є специфічні чинники незрілості емоційної та

інтелектуальної сфери, що виявляються в особливостях пам'яті, уваги і сприйняття за умови затримки психічного розвитку [1]. З досвіду батьків і нашої педагогічної практики в дітей зі ЗПР найчастіше спостерігається:

- зниження мимовільної пам'яті, перевага сприйняття наочного матеріалу над вербальним, коливання продуктивності пам'яті, інколи порушення механічної пам'яті [2];

- концентрація уваги можлива за умови достатньої мотивації (наявність зацікавленості), але нестійкість уваги не дозволяє довго займатись одним видом діяльності в результаті порушення довільної уваги;

- як наслідок порушення інтеграційної діяльності великих півкуль головного мозку погіршується координація різних аналізаторних систем (слуху, зору, системи рухів), що призводить до зниження рівня аналітичного сприйняття (бездумні випадкові відповіді без повноцінного аналізу умов завдання, «бачу, але не думаю»).

Мета викладача і батьків допомогти дитині з ЗПР впорядкувати процеси сприйняття і навчити відтворювати предмет цілісно. На першому етапі дорослий скеровує сприйняття дитини, в подальшому необхідно навчити учня діяти за планом, послідовно (можуть допомогти схеми, кольорові позначки, картки, малюнки і т.ін.) [2].

Розумова діяльність дітей зі ЗПР має свої особливості в кожному окремому випадку. На розвиток мислення впливають всі психічні процеси: рівень розвитку уваги, рівень сприймання і уявлення про навколишній світ (досвід і висновки), рівень розвитку мовлення: як зовнішнього, так і внутрішнього. До загальних недоліків розумової діяльності дітей зі ЗПР можна віднести:

- несформованість пізнавальної пошукової мотивації (незацікавленість у результаті), підміна складного інтелектуального завдання більш простим ігровим (спроба вирішити задачу частково, спрощеним способом);

– намагання швидше закінчити роботу, не аналізуючи умови для отримання якісного результату;

– інтуїтивний підбір відповіді може бути вірним формально, але дитина не може пояснити своє рішення;

– характерна шаблонність, стереотипність мислення.

Загалом діти 6-7 років за умови нормального розумового розвитку намагаються все пояснити, зробити самостійні висновки і оволодівають двома видами мислення самостійно [2]: індукцією (загальний висновок з ряду окремих фактів); дедукцією (від загального до окремого).

Дітям зі ЗПР дуже важко вибудовувати найпростіші висновки, навіть логічний висновок з двох елементів завдання. Допомога дорослих полягає в скеровуванні думки дитини у вірному напрямку, знаходженні залежностей елементів завдання, які призведуть до правильного, а не випадкового рішення.

Під час роботи з такими дітьми слід особливу увагу фокусувати на розвитку всіх форм мислення.

Практичні заняття в музичній школі дозволяють стверджувати, що такі діти можуть досягати досить високих результатів за умови комплексного підходу до розвитку їх інтелекту, емоційно-вольової сфери, постійній увазі до режиму дня (роботи, відпочинку, харчування) та медикаментозної корекції психічних станів.

Узагальнюючи багаторічний досвід викладацької роботи нашої школи та допоміжні поради батьків, зокрема щоденникові записи Огданської Т. С., пропонуємо деякі практичні поради з нашої «педагогічної майстерні»:

1. Завжди досягати мети (результату) в кожному завданні, а це означає невтомно пояснювати суть справи, навички, задачі, вправи, звички тощо. Пояснювати на «тепер» (сьогодні) і на майбутнє (завтра, завжди) – змальовувати можливі ситуації, образи, стани, відчуття, користь.

2. Режим в роботі: від незнання до знання, невміння до вміння, щоденний контроль і постійне оцінювання, заохочування в різних формах (поїздки, шопінг, гості, розваги). Батькам і педагогам слід бути дуже справедливими і чесними. Обман і хитрощі такі діти не сприймають і не розуміють.

3. Враховуючи характерні індивідуальні особливості, для деяких дітей позитивним напрямом у контакті є обійми, дотик, погляд в очі, а для інших – заборона тілесного контакту («аутичний синдром»).

4. Особливості розвитку інтелекту, пов'язані з вродженими якостями центральної нервової системи, потребують різноманітності і збільшення повторювань, врахування швидкості сприйняття (помірність, спокій). Необхідна зміна занять, паузи, як для маленьких дітей, з огляду на швидку втомлюваність.

5. Маючи слаборозвинені комунікативні навички, дитина наче весь час відокремлена прозорою пеленою (бачить, але не чує), виключається з простору, знаходиться у своєму «закапсульованому» стані, на своїй території, може прокладати свій маршрут між людьми, не контактуючи, потребує конкретного ознайомлення з приміщенням, щоб пізнати і окреслити межі (доторкається до стін, дверей, близько розглядає). Спілкування обмежене, одноманітне. Зазвичай діти зі ЗПП «оцінюють» тембр голосу співрозмовника, інтонацію, придивляються до артикуляції (так вони сприймають) і тільки потім «схоплюють» суть розмови.

6. Для поглиблення контакту з дитиною необхідно зустрітись поглядами, усміхнутись, використовувати азбуку жестів. Для кращого результату слід будувати спілкування в повільному темпі, фіксує реакцію на почуте, постійно підтримувати зворотній зв'язок (інколи дитина шепоче слова завдання для «себе», але може сказати

і вголос), додавати світлові і кольорові асоціації для кожного явища чи події.

7. Таким дітям необхідний особистий час і простір для відновлення. Якщо дитина має самостійно виконати певне завдання, вона додає свою творчість – грає ролі персонажів казок (котів, собак і т.п.), пізніше – героїв книжок, кумирів, кіноперсонажів, відомих людей і т.п. Стимулювання розвитку фантазій дитини, побудованих на симбіозі почутого, побаченого, вивченого, відчутого (збоку це видається зануренням «у себе») дає можливість відпочити нервовій системі після напруження і навантажень.

8. Під час вивчення нового музичного твору у сферу ознайомлення потрапляють, крім звичних для всіх прослуховування, розмови про стиль, форму, характер, технічні задачі, ще багато інших особливостей, що стосуються тієї епохи – це все додатково відтворюється в малюнках, кольорі, цифрах, графіках, словах-асоціаціях, плакатах, світлинах і багато іншого, щоб створити базу для сприйняття музики.

9. На уроках і вдома регулювання емоційно-вольової сфери, формування дисципліни як зовнішнього підпорядкування, а потім і самодисципліни досягається і за допомогою дозволів та обмежень на розваги.

Багаторічний педагогічний досвід роботи в мистецькій освіті дає можливість стверджувати, що діти з особливими потребами (фізичними і психічними) мають бути включені в загальну систему освіти і навчатися разом із своїми однолітками. Цей процес взаємовпливу може збагатити обидві сторони емоційно і етично. У дітей зі ЗПР важкий шлях розвитку. Для подолання затримки психічного розвитку цим дітям необхідний особливий індивідуальний (особистісно-орієнтований) підхід [2]. Також впевнені,

якщо ви знаєте, чому ви хочете навчити, то знайдете методи і способи це зробити.

У разі виховання дитини із ЗПР близькі, рідні люди і вчителі слугують прикладом для самопізнання, самовиховання і саморозвитку дітей з ООП. Такі діти мають абсолютний слух (не тільки в музичному сенсі) і не можуть жити і грати фальшиво. Це постійний виклик для дорослих, які звикли до життєвих умовностей, неповної правди щодень. Можливо такі діти прийшли до нас, щоб ми ставали кращими!

Література

1. Коррекционная педагогика и специальная психология: словарь / сост. Н. В. Новоторцева. Санкт-Петербург : КАРО, 2006. 144 с.
2. Крекшина Л. Л. Психология детей с задержкой психического развития. *Экстернат*. URL: <http://ext.spb.ru/2011-03-29-09-03-14/75-correctional/1817-2012-11-11-19-29-42.html> (дата звернення: 25.10.2019).
3. Сухарева Г. Е. Лекции по психиатрии детского возраста. Федеральное бюджетное научное учреждение «Научный центр психического здоровья». URL: <http://www.psychiatry.ru/lib/1/book/52> (дата звернення: 25.10.2019).

УДК 144.376

МАРТИНЮК Валерій Васильович,
викладач образотворчого мистецтва,
Дитяча художня школа №1 ім. К. К. Костанді,
м. Одеса

ДЕЯКІ ОСОБИСТІ РОЗДУМИ В ПРОЦЕСІ ЗАЙНЯТЬ З ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА З УЧНЕМ ІЗ СИНДРОМОМ ДАУНА

У доповіді розглядаються деякі питання реабілітаційного спілкування в процесі образотворчості з дитиною із синдромом Дауна. Представлено власний педагогічний досвід.

Ключові слова: інклюзивне навчання, позашкільне навчання, малювання, діти з синдромом Дауна, реабілітаційне спілкування, художня школа, творчість дітей.

У представленій доповіді збережено стилістику автора (прим. ред.).

Моєму учневі Колі зараз вже 17 років. Ми малюємо з ним вже три роки. Треба зазначити, що його батьки по-різному пов'язані з образотворчим мистецтвом, але дитина в сім'ї малювати не хоче. Малює тільки з учителем в художній школі. Хоча до занять в «художці» дитина малювала постійно, і це стало причиною того, що батьки захотіли віддати його навчатися в художню школу, з надією дати йому професію на майбутнє, так би мовити ремесло для дорослого життя.

Як викладач художньої школи, я викладаю малювання з 1985 року. За цей час я не вчив малювати повністю сліпих людей. Життя надало мені досвід спілкування з достатньою різноманітністю архетипів серед учнів. І викладацька діяльність привчила завжди «служити» людям в їх прагненні навчитися тому, що умію і знаю. Як викладач я давно усвідомив, що передача знання – це тристоронній процес: учитель–учень–середовище навчання (умови шкільні і сімейні). Працюючи на різних рівнях освіти (загальноосвітня школа 1 – 6 клас, студії, художня школа, художнє училище) і переживаючи різні системи, освітні політики, змішування дітей, розділення, вирівнювання, відбір, відсіювання та інші форми експериментальної педагогічної активності, я прийшов до чіткого розуміння: природу, закладену в програмі розвитку людини, потрібно усвідомити і працювати у відповідності до неї, а не всупереч

і, навіть, бажано, неpribлизно співпадаючи. Знаючи закони, створені Творцем, працювати легше і ефективніше. Тим паче, що вони вже відкриті давно, зусиллями багатьох Великих педагогів, психологів, філософів, теософів. Навчання в такому плані: «а що, якщо зробити так», чи «зробити як там», чи «так зараз модно», не приносить нічого, окрім проблем батькам, дітям і, звичайно, учителям. Наприклад, діти до 6 років формують свій світ, навчаючися переважно від батьків. Їх завдання перших семи років життя: зміцнення імунітету, формування міцної фізіологічної основи організму і зростання в лоні любові сімейного спілкування. З 7–14 років завдання змінюються: організм росте відповідно до фізичних і розумових навантажень. У дітей повинне помінятися середовище сприйняття світу, гра попереднього періоду нині змінюється випробуванням. Внутрішній світ дитини потихеньку замінюється досвідом в колективі під впливом учителів. 14–21 років – період ствердження, придбання сили, практичних навичок, формування особистого світу на основі особистого досвіду. І так далі. Це ритми природи. Порушення їх приводить до дисбалансу в розвитку дитини. Віддали дітей у школу з 6 років. Що з'явилося розвиненіше або розумніше покоління? Ні. Діти стали догравати в школі свій попередній період, школа стала вирішувати завдання дитячого садку і сім'ї, замість того, щоб почати знайомити дітей із законами Всесвіту, ще кількість років додаємо до 12, ще більше заплутуючи природні ритми. В навчанні образотворчому мистецтву та ж історія. Розуміння того, для чого дитина малює – визначає зовнішню допомогу в освоєнні цього процесу. На перших етапах життя малювання – це один з видів діяльності, такі ж як копання в піску і ляпаса по воді. Потім – це реакція відображення побаченого, осмислення зорових вражень. Потім малювання стає засобом передачі інформації. І, нарешті,

стає графічною мовою – зі своїми правилами, системами, засобами і завданнями. Це крок до мистецтва. І ставити дитині завдання, яке він вже вирішував раніше, або яке йому вирішити не за віком, – однаково не приносить користі і просто перетворюється на малювання.

Які завдання ми ставимо перед художньою школою? Раз установу ми назвали школою, то логічно, що основне завдання школи – учити. Коли в дитячому садку малюки до 6-ти років малюють, ми розуміємо, що учити їх там згідно вікової психології особливо нічому. Як користуватися фарбою, олівцем, як організувати своє робоче місце. Діти цього віку малюють від символічних знаків до репродуктивного малювання. Тобто криво і навкідс дублюють те, що їм показали, бо свого досвіду немає або мінімум. Плюс моторика рук, природно, неупевнена і «тремтяча» лінія в цьому віці – норма. З 7-ми років діти уважніше вбирають те, що бачать навкруги, і коло отримання інформації розширюється, а її осмислення стає варіативним. Поступово індивідуальне перемагає, і малюки малюють свій досвід, а не репродукують зразки. І цей процес триває роками. І, нарешті, з 14-ти років процес малювання стає усвідомленим і цілеспрямованим. Цей початок формування професійних знань і навичок, вибору орієнтури на професійну діяльність.

Цей екскурс у загальну вікову дидактику потрібний, щоб ефективно навчати наших дітей мистецтву. Але, коли йдеться про дітей з синдромом Дауна, слід зробити корекцію завдань і за віком, і взагалі за трьома складовими умовами навчання: учитель–учень–середовище навчання (умови шкільні і сімейні). У чому проблеми?

Перше – учень. Як правильно погоджувати його перебування з групою, в якій він буде навчатися: за віком, за рівнем знань або умінь? Дисбаланс у наявності в будь-якій ситуації. Діти з синдромом Дауна відстають

у розумовому розвитку, і в них дуже проблематична моторика для вирішення навчальних завдань у малюванні, і віку відповідають лише фізіологічні параметри і потреби, які, до речі частіше за все далекі від манер культурної поведінки, покликаної створити комфортне співіснування в колективі.

По-друге, учитель. Учитель за наявності в групі просто неуспішних або невстигаючих у навчанні учнів розробляє комплекс методичних вправ, додаткових завдань для того, щоб вирівняти групу. Якщо учні в групі не встигають, то рухатися далі, ускладнюючи програму освіти, означає лише розривати цілісність групи. Це призводить до втрати інтересу до навчання тих, хто не встигає, і тих, хто попереду, оскільки відбувається вповільнення розвитку через постійне очікування неуспішних. Та все ж цей розрив об'єктивно існує завжди, і планується в роботі педагога для постійної його корекції до зменшення. У випадку, коли в групі є учень з синдромом Дауна, розрив не тільки значний, а настільки помітний, що педагог в програмі йде далі вже просто непомічаючи відсталість цих дітей, оскільки «семеро одного не чекають». Тому ефективність навчання для такої дитини низька. Хапаючи потрохи те, що встиг, він йде далі без розуміння. А педагог просто «пасе» його на уроці, розуміючи, що нічого більшого йому не залишається, бо є ще учні, перед якими у нього є «більша відповідальність». Варіант, коли викладач призначає такому учневі додатковий час, щоб підтягнути, поступово перетворюється на постійну індивідуальну роботу. Тобто реабілітаційне спілкування дитини в групі нормальне і бажане. Але проведення з ним уроків в групі типовонормальних дітей ускладнюється передусім тим, що вчитель або зменшує до мінімуму увагу для нього, або вимушений толерантно ігнорувати, якщо не хоче втратити усіх інших своїх учнів. І наявність супроводжуючого мало вирішує цю проблему.

По-третє, середовище, в якому учень розвивається. Це шкільний колектив, в якому для успішного вирішення освітніх завдань повинен скластися робочий клімат. Це умова групової роботи. Якщо щось або хтось відволікає, то це відволікає усіх. Діти з синдромом Дауна без «гальм» і часто стають просто предметом абстрактного інтересу для інших. Так само, якщо запустити маленьку дитину на дорослий збір – усі розуміють, що з цим нічого не поробити і терплять з докором. Щось подібне виникає на зайнятті в групі, в якій серед звичайних дітей є «сонячний учень». Іноді урок перетворюється на виставу, яка після закінчення переростає в обговорення і обмін думками із питання «де тут заняття?».

Інша сторона середовища навчання – це батьки, сім'я. Якщо сім'я навчає, підтягує, то це полегшує процес. Але буває так, що в сім'ї просто виконують за дитину завдання, щоб не «морочиться», або взагалі не допомагають процесу. Це крайнощі. Але вони є. Батьків, так або інакше, реально турбує не так процес навчання їх дитини, а те, наскільки успішний процес адаптації його в колективі на предмет спілкування і інтеграції. Але це виховне завдання. І його не обов'язково вирішувати за рахунок угальмування навчання серед типоворозвинених дітей.

Це мій досвід роботи з учнем із синдромом Дауна в загальному колективі. Він виявився корисним тільки для мене, учителя. Вирішивши займатися з Колею окремо, без колективу, індивідуально, я розв'язав практично усі проблеми, що стояли переді мною, коли він вчився разом з усіма. Клас прийшов у звичайний режим роботи, а я міг зосередитися на реальній допомозі дитині.

Відразу я став вирішувати питання, на прохання його батьків, про формування навичок малювання в Колі, подібно до навчання в класичній школі. Для цього ми з ним вирішували завдання для дітей 6–9 літнього віку (йому було 15): моторика малювання (рівна і контрольована лінія),

порівняльних дій (розуміння пропорцій, кутів перетину, характеру простих форм, складання складної форми з простих і так далі). Далі акуратно заповнювати обмежену поверхню олівцем (для посилення навичок координації руху). Потім вчилися аналізувати дані предмети, від простих (яблуко) до більш складних – глек, наприклад. Суть нашої роботи полягала у створенні бази знань і навичок для натурного малювання, яка дає базовий досвід для творчості. Результат був мало втішливим. Старання учня більше були схожі на послугу учителеві, щоб підтримати хороші стосунки. Зрозуміло було, що це не той шлях, яким Коля рухався б самостійно надалі. Оскільки вдома він продовжував малювати багато, але знання з нашого заняття так і залишалися на наших уроках. Було прийнято рішення змінити методику і перейти на творчу сторону мистецтва: зосередитись на композиціях. Ми обговорювали теми, і що він хотів би малювати в них. Коля малював схематичну чернетку, ми обговорювали її, з моїми правками і далі він малював на аркуші А-2 вже остаточну роботу. У Колі поганий зір. Дуже поганий. Він працює в сильних окулярах і вкрай близько схиляється обличчям до поверхні аркуша. Це обумовлює постійну помилку композиційного розташування на аркуші частин композиції. Усі навички на заняттях попереднього періоду були зовсім забуті. І мені довелося змиритися, що все, що він міг узяти від природи, він вже узяв. Тепер з цим потрібно щось робити. Мене як учителя надихав Пабло Пікассо і купа інших художників-авангардистів. Я подумав, що, якщо вони до такого малюнку йшли усе життя і ця гілка еволюції мистецтва розквіла в мистецтві популярністю і затребуваністю в суспільстві, то чому мій учень не може розпочати відразу з кінцевої стадії їх мистецької еволюції? Мене зміцнили декілька перемог Колі на Європейських конкурсах дитячого малюнку (двічі в Лідіці), де в його творчості побачили

креатив. У плані продуктивності заняття налагодилися. Через два роки занять робіт набралось на персональну виставку, яку ми провели у Болгарському центрі культури Одеси. І тут, як буває, слава зачіпає глибини мотивації. Після виставки інтерес Колі до малювання загальмувався. Але він продовжує малювати. Малювати за звичкою. Це не було потребою для вираження його світобачення, навіть на рівні символу, це звичайний вид діяльності, за який, до того ж його схвалюють і заохочують.

Кожному учителеві приємно та радісно бачити успіхи свого учня під час навчання. Але удвічі приємніше, коли учень, отримавши уміння та навички, стає самостійним майстром. Адже це і є остаточним завданням навчання. У випадку з Колею я розумію, що його малювання несе інший сенс. Це спілкування через малювання. Він не оцінює свою роботу. Йому важливо саме схвалення від іншої людини. Йому важливий спільний принцип творіння. Це характерно для дітей 2–6 років. І уся його поведінка говорить про те, що основне його завдання не вміти, не стати кимось, а просто бути, бути з кимось поруч, поряд з ким ти можеш проявити свою безкорисливу любов і турботу. Спілкуючись з друзями Миколи на відкритті його виставки, я подумав, що діти з синдромом Дауна дані людству для прояву таких якостей. У першу чергу їх батькам. Потім усім, хто з ними стикається. Вони потрібні суспільству. І суспільство потребує їх. Адже усі можуть любити кішку або собаку, вибачаючи їм «нелюдність», але не усі можуть любити людину, з симптомами «домашніх вихованців». Усе це глобальні питання моральності і здоров'я суспільства. Помалу розуміння приходить. Але не так швидко, як хочеться. І силомиць питання не вирішити. Думаю, що для таких дітей треба організовувати спілкування, але впевнений, що більше у рамках індивідуального навчання або при

умові добровільної згоди усіх учасників освітнього процесу. Оскільки, безумовно, тут є особливості, і люди мають бути підготовлені до такого спілкування. Тому для навчання цих дітей повинні залучатися педагоги, які мають відповідну атестацію, визначати й групу дітей, які також є підготовленими – пройшли роз'яснювальні бесіди і добровільно погодилися спільно вчитися. Це стосується і батьків колективу дітей. Напевно так вирішувати питання інклюзивного навчання буде правильно.

УДК 376.3

МОЦАК Людмила Петрівна,
старший викладач хореографії,
Бобровицька школа мистецтв

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН

У доповіді розглядаються проблеми впровадження інклюзивного навчання в мистецькій освіті, позитивний вплив занять з хореографії для розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами, хореографія, методичні прийоми, діти з тяжкими порушеннями мовлення.

Сьогодні одним із пріоритетних напрямів політики нашої держави є створення інклюзивного освітнього середовища. Як і в більшості країн світу, в Україні концепція інклюзивної освіти застосовується, як правило, для людей з особливими освітніми потребами. Влада, наука, суспільство прагнуть наблизитись до розуміння труднощів,

з якими зустрічаються ці особи; активно дискутують з приводу переваг спеціальної чи інтегрованої освіти; намагаються створити певні умови для їхнього життя (пандуси, сурдопереклад тощо); впроваджують зарубіжний досвід. Практика європейських країн, США, Канади свідчить, що діти з особливостями психофізичного розвитку можуть отримувати освіту не лише у спеціальних, відокремлених від загальної освіти закладах, а й у загальноосвітніх школах за моделлю інтегрованої чи інклюзивної освіти, яка реалізує право на отримання якісних освітніх послуг незалежно від рівня розвитку дитини. Не винятком стали і мистецькі заклади, які можуть надати дітям з особливими освітніми потребами додаткову освіту, розвиток творчих здібностей, соціальне та професійне самовизначення.

Нормативно-правовою базою забезпечення освіти дітей з особливими потребами в Україні є Конституція України, закони України «Про освіту», «Про реабілітацію інвалідів», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», Указ Президента України від 01.06.2005 р. № 900 «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов з життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями».

Первинним і найважливішим етапом підготовки мистецьких закладів освіти до реалізації процесу інклюзії є етап психологічних, ціннісних змін і підвищення рівня професійних компетентностей їх фахівців. Саме стан кадрового потенціалу є важливим чинником, що впливає на поширення сучасних технологій інклюзивної освіти та методів виховання, навчання і розвитку дітей, у тому числі – з порушеннями психофізичного розвитку. Професійна готовність педагога мистецької школи до інклюзивної освіти дітей на початковому рівні – фундаментальна умова успішного здійснення професійної інклюзивної освіти.

Сучасні дослідження об'єктивно підтверджують позитивний вплив мистецтва на дітей з порушеннями психофізичного розвитку. У процесі занять музикою, співом у дітей активізується мислення, формується цілеспрямована діяльність, довготривала увага. Заняття мистецтвом сприяють сенсорному розвитку дітей, диференціації сприймання, уваги, комунікації, розвитку мовлення. У практиці реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку широко застосовують спеціальні види допомоги, насамперед арттерапію (терапію мистецтвом), основними видами якої є терапія малюнком, танцювальна терапія (хореографія), музикотерапія (інструментальна та вокальна).

Деякі категорії дітей з порушеннями психофізичного розвитку мають порушення опорно-рухового апарату, порушення точності, рівноваги, координації рухів, естетичних відчуттів, через які діти часто бувають незграбними, швидко втомлюються, втрачають працездатність, мають труднощі в навчанні. Тому заняття хореографією мають велике значення для фізичного розвитку дітей, сприяють формуванню стрункої осанки, граційності рухів, позбавляють від сутулості, зайвої ваги тощо. Тому педагогам-хореографам, яких стосується інклюзивне навчання, потрібно організовувати заняття з урахуванням індивідуальних особливостей розвитку дітей з порушеннями психофізичного розвитку, а також використовувати в роботі різні методичні принципи. Наприклад, такі: *метод «від простого до складного»*, в якому застосовується розподіл однієї танцювальної комбінації на кілька елементів за складністю, доступною дітям; *метод «від відомого до невідомого»*, тобто поступове ускладнення рухів з додаванням елементів; *метод вербального впливу* – процес і спосіб подачі у вигляді вступної бесіди, пояснення, опису тієї чи іншої техніки або руху; *метод показу*, особливо важливий під час пояснення

техніки виконання рухів. Показ допомагає всім учням засвоїти, перш за все, єдині технічні прийоми виконання, тому він завжди точний, музично правильний.

Не можна розглядати кожний конкретний метод окремо від інших, тому на уроках потрібно використовувати сукупність методів, так як їх взаємозв'язок дозволяє досягти найвищого результату – розвивається інтерес дітей до хореографічного мистецтва, вони отримують задоволення від уроків, що викликає подальше бажання танцювати.

Хореографія є ефективним засобом розкриття творчого потенціалу учнів, так як дозволяє набути силу і свободу рухів, дає відчуття себе часткою колективу, нести за нього певну відповідальність, і в результаті – отримати величезний позитивний емоційний заряд.

Всі ці твердження не є марними, оскільки серед своїх вихованців я теж маю дитину з особливими потребами. Це учениця з тяжкими порушеннями мовлення. Складна структура цього дефекту передбачає не лише проблеми у мовленні, а й наявність вторинних (порушення загальної та дрібної моторики, порушення просторового сприймання та уявлення; порушення координації рухів пальців і кистей рук, системи «око-рука», незграбність) та третинних (занижена самооцінка, виявляються невпевненість у собі, тривожність) відхилень. Тому під час проведення уроків у цьому класі, я використовую загальні та спеціальні методи роботи, наприклад, індивідуальний та диференційований підхід. Для цієї учениці надаю допомогу у вигляді повторення інструкції, а також збільшую час на вивчення матеріалу. З колективом проводжу короткі бесіди з приводу рівності у взаємостосунках та проявів емпатії один до одного. Я вважаю, що лише працюючи згуртовано, можна досягнути успіху.

Отже, підсумовуючи вищесказане, можемо сказати, що впровадження інклюзивного навчання в мистецьку освіту, а саме в хореографію, надасть дітям з особливими освітніми потребами можливість для всебічного гармонійного розвитку, а також сформує відчуття рівності у всіх людей в українському суспільстві.

Література

1. Ашиток Н. Проблеми інклюзивної освіти в Україні. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. Випуск 1 (33). 2015. С. 4–11.
2. Логопедия / Л. С. Волкова и др.; под. ред. Л. С. Волковой. Москва : Просвещение, 1989. 528 с.
3. Падалка Г. Педагогіка мистецтва. *Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін*. Київ : Освіта України, 2010. 274 с.
4. Падалка Г. Теорія і методика мистецької освіти: Інноваційна проблема. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Серія 14: Теорія і методика мистецької освіти : зб. наук. пр. Вип. 5. Київ : НПУ, 2010.
5. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (українсько-канадський досвід) : матеріали міжнар. конф. / за ред. В. Бондаря, Р. Петришина. Київ : Наук. світ, 2004. 200 с.

УДК: 78.70:78.15

НАЗАР Лілія Йосифівна,

викладач-методист,

Львівська середня спеціалізована музична

школа-інтернат ім. С. Крушельницької,

доцент кафедри історії музики

Львівської національної музичної

академії імені М. Лисенка,

кандидат мистецтвознавства

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИ МУЗИЧНОЇ АРТТЕРАПІЇ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНКЛЮЗИВНІЙ МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

У доповіді піднімається питання застосування музичних арттерапевтичних практик у інклюзивній мистецькій освіті. Дасться огляд світових та вітчизняних здобутків у цій сфері та пропонується ряд найбільш прийнятних методик щодо застосування арттерапевтичних можливостей музичного мистецтва і у іманентному звуковому вимірі (музикування), і у комплексному синтезі з іншими формами і видами мистецької діяльності – казкотерапії, танцотерапії, драмотерапії тощо.

Ключові слова: інклюзивна мистецька освіта, арттерапія, музичне мистецтво.

Арттерапія є доволі новою дисципліною в галузі художньої терапії, заснованої на імпульсах з США і Європи в середині ХХ-го століття. Практика арттерапії та її теорія виходить на контакти з різними дисциплінами, такими як історія мистецтва, психологія та педагогіка, які тісно пов'язані між собою. В останні кілька десятиліть розвинулися різні форми арттерапії з особливими підходами. Вони були створені в клінічних, освітніх та соціальних галузях, враховуючи також інклюзивну складову. Особливе значення має використання мистецтва в засобах арттерапії в сфері психосоціальної терапевтичної практики. Будучи складовими наукового знання, артпедагогіка і арттерапія тісно взаємодіють з рядом суміжних наукових областей, використовуючи їх дані при розробці теорії та практичної реалізації. Філософську та морально-етичну основу арттерапії складає аксіологічна концепція, яка базується на ідеї гуманізації, самоцінності людської особистості, поваги до її прав, достоїнств, свободи, потреб і визнання її вищої цінності в суспільстві. Саме ці ідеї є базовими для розбудови інклюзивної освіти. Тісні зв'язки арттерапія виявляє з філософією культури, яка розглядає художню культуру як єдність матеріально-духовної сфери, як складову частину всієї системи культури

суспільства. Арттерапія виявляє зв'язок з мистецтвознавством, психологією художньої творчості, соціологією мистецтва. Знання в цих галузях дають уяву про закономірності розвитку мистецтва, що необхідно для розуміння суті виховної, соціальної, пізнавальної, регулятивної та інших функцій мистецтва, без цього неможливе усвідомлення коригувальної та катарсичної функцій мистецтва. Очевидний зв'язок арттерапії з фізіологією, невропатологією, психіатрією та іншими клінічними дисциплінами, а також загальною та віковою психологією. Взаємозв'язок з гуманістичною психологією зумовлює орієнтацію арттерапії на персоналізацію корекційно-розвиткового процесу, на становлення психічних функцій, на розвиток емпатії, на активізацію творчого потенціалу засобами мистецтва. Очевидно, що спираючись на основні положення спеціальної психології, арттерапія якнайтісніше пов'язана з цією дисципліною, а також з соціальною педагогікою, її цілями і завданнями. Кінцевим результатом арттерапії, як і соціальної педагогіки, є забезпечення соціальної адаптації людини в мікро- і макросоціумі.

Звертаючись до найактуальніших ідей освітньо-виховного плану з їх джерельною базою, рівнями реалізації та її наслідками, в інклюзивній мистецькій освіті очевидним є доведення необхідності їх творчого сприйняття, переосмислення та використання з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей об'єктів навчально-виховного процесу, орієнтації на самозаглиблення в різноманітні області арттерапії, пов'язаної з музичним мистецтвом (хореотерапія, терапія рухом і танцем, ігрова арттерапія, драматотерапія, музикотерапія, відеотерапія, казкотерапія, артсинтезтерапія) та шляхи їх активізації-актуалізації в сучасних суспільно-економічних та політичних умовах розвитку української держави.

Поняття «арттерапії» (терапії мистецтвом) розглядається в психотерапевтичній практиці як один з *методів терапевтичного впливу, який засобами мистецтва* допомагає психічно хворим людям висловити свої приховані психотравмуючі переживання та звільнитися від них. Рівно ж актуальним видається використання арттерапевтичних практик і у галузі інклюзивної освіти. Адже в подальшому це поняття здобуло широку концептуальну базу, включаючи гармонійні моделі розвитку особистості (К. Роджерс, А. Маслоу).

На сучасному етапі поняття «арттерапія» має декілька значень: як сукупність видів мистецтва, які використовуються в лікуванні та корекції; як *комплекс арттерапевтичних методик*; як *напрям* психотерапевтичної і психокорекційної *практики*; як *метод*. Вона використовується в медицині (психіатрії, терапії, хірургії і т. ін.) в психології (загальній, медичній, спеціальній). Численні наукові роботи, пов'язані з вивченням терапії мистецтвом, демонструють її ефективність та перспективність в галузі інтегративної медицини, загальної та спеціальної психології, надаючи їй статусу наукового напрямку.

Арттерапія відносно спеціальної освіти постає як *синтез декількох областей наукового знання (мистецтва, медицини і психології), а в лікувальній та психокорекційній практиці – як сукупність методик, побудованих на використанні різних видів мистецтв у своєрідній символічній формі, що дозволяє за допомогою стимулювання художньо-творчих (креативних) проявів людей з проблемами здійснювати корекцію порушень психосоматичних, психоемоційних процесів та відхилень в особистому розвитку*. В даний час арттерапія в широкому розумінні включає в себе: *ізотерапію* (лікувальний вплив засобами образотворчого мистецтва: малювання, ліпка,

декоративне мистецтво); *бібліотерапію* (лікувальна дія читанням); *імаготерапію* (лікувальний вплив через образ, театралізацію); *музикотерапію* (лікувальна дія через сприйняття музики); *вокалотерапію* (лікування співом); *кінезітерапію* (танцтерапію, хореотерапію, корекційну ритміку) і т.ін. Основними функціями арттерапії є: *катарсична* (очищуюча, звільнююча від негативних станів); *регулятивна* (зняття нервово-психічного напруження, регуляція психосоматичних процесів, моделювання позитивного психоемоційного стану); *комунікативно-рефлексивна* (забезпечує корекцію порушень у спілкуванні, формування адекватної міжособистісної поведінки, самооцінки). В арттерапії не ставиться акцент на цілеспрямоване мистецьке навчання і оволодіння навичками та вміннями в певному виді художньої діяльності. І хоча мистецька освіта передбачає вищеперелічені завдання, однак для роботи з дітьми з особливими потребами необхідно створити специфічний простір для їх творчого становлення та розвитку, в чому здобутки арттерапії можуть стати дуже корисними, актуальними та з успіхом використовуватися, адже вона передбачає наступні аспекти.

Арттерапія має очевидні переваги перед іншими, заснованими винятково на вербальній комунікації, формами психотерапевтичної роботи, а саме: а) практично кожна людина (незалежно від свого віку, культурного досвіду і соціального стану) може брати участь в арттерапевтичній роботі, яка не вимагає від неї якихось здібностей до мистецької діяльності чи спеціальних художніх навичок; б) арттерапія є засобом переважно невербального спілкування; в) мистецька діяльність є могутнім засобом зближення людей, своєрідним «містком» між вчителем і учнями з особливими потребами; г) арттерапія є засобом вільного самовираження і самопізнання, припускає

атмосферу довіри, терпіння й уваги до внутрішнього світу людини; д) продукти мистецької діяльності є об'єктивним свідченням настроїв і думок людини, що дозволяє використовувати їх для динамічної оцінки стану, проведення відповідних спостережень за прогресом в розвитку таких учнів; е) арттерапевтична робота в більшості випадків викликає в людей позитивні емоції, допомагає перебороти апатію і безініціативність, сформувати більш активну життєву позицію; є) арттерапія заснована на мобілізації творчого потенціалу людини, внутрішніх механізмів саморегуляції і зцілення. Вона відповідає фундаментальній потребі в самоактуалізації – розкритті широкого спектру можливостей людини й утвердження нею свого індивідуально-неповторного способу буття у світі.

Навіть побіжний історичний екскурс використання різних видів мистецтва в лікуванні та корекції доводить давність походження багатьох арттерапевтичних практик. Магічна сила мистецтва та її використання в доцивілізаційну епоху розвитку людства були пов'язані з охоронною магією, яка породила різноманітні форми лікування мистецтвом. Синкретична свідомість та діяльність первісних людей, релікти мистецької освіти яких збереглися в усній традиції та етнопедагогіці, дозволяла застосовувати цілий комплекс мистецьких видів діяльності.

У біблійних притчах (притча про лікувальну гру на арфі царя Давида зі Старого Заповіту), у міфології древніх греків, наприклад, Аполлон (покровитель мистецтв) і його син Асклепій (покровитель лікування) – стали символами зв'язку мистецтва і медицини. Ще Піфагор (VI ст. до н.е.), Арістотель, Платон (IV ст. до н.е.) говорили про профілактичну і лікувальну силу впливу музики. Так, музика встановлює порядок у Всесвіті, в тому числі – порушену гармонію в людському тілі. Основні компоненти

музики – мелодія, ритм, гармонія, особливо, лади – змінюють настрій людини, її емоційний стан. «Евритмія» Піфагора полягала в здатності людини знайти відповідний ритм у всіх проявах життєдіяльності. Цілющий вплив звучання певних музичних інструментів виявив Демокріт (V ст. до н.е.). Гру на флейті використовували для лікування смертельних інфекцій. На думку Платона, зняттю головного болю допомагали лікувальні трави в парі зі співом і музикою магічного характеру. Італійський теоретик музики епохи Середньовіччя Дж. Царліно (1517 – 1590) описує, як Сенократ звуками труби повернув здоров'я божевільним, а Талет звучанням кіфри лікував від чуми. Асклепій музикою втихомирював сварки, звуками труби покращував слух. В трактаті Боеція (480 – 524) «Наставлення до музики» зустрічаємо факти про те, що «музиканти Терпандр та Аріон з Метімни за допомогою співу позбавили мешканців Лесбоса та іонян від важких хворіб. А Ісменій Фіванський – від страждань беотійців, яких мучили сильні подагричні болі» [3, с. 10., с. 157]. Греки цінували і усвідомлювали ефективність музикотерапії. Ідеї Платона про музикотерапію і призначення ладів та Арістотелеве «вчення про катарсис» склали концепцію очищення душі людини в процесі сприйняття мистецтва. Танець теж мав свої лікувальні властивості. Поширеним було витанцьовування хворіб («Тарантели» – від укусів тарантула, «Танці святого Віта» – від чуми). В Давньому Китаї – музика була одним з правил традиційної китайської медицини. Існує музична акупунктура. Музичний лад в Китаї – пентатоніка – має 5 тонів – 5 першоелементів природи (земля, метал, дерево, вогонь, вода), які відповідають 5 органам людини (селезінка, легкі, печінка, серце, нирки). Лікування душевних і фізичних хворіб відбувалося за допомогою психосоматичних підходів. Особливого значення надавали інструментам, вібрації яких впливали на органи тіла

і гармонізували його з космосом і природою. Середньовічна практика музикотерапії пов'язана з теорією афектів, яка уможлилювала виявлення і скоригування співвідношення темпераменту пацієнта і характеру музики. Німецький теоретик Атаназіус Кірхер писав про лікувальні сили *musica mundana*, *musica humana* та *musica instrumentalis* (поділ Арістотеля). На початку ХІХ ст. французький лікар-психіатр Жан Етьєн Домінік Ескіроль ввів музикотерапію в практику психіатричних закладів, хоча це носило емпіричний характер. Перші спроби наукового осмислення відбулися на початку ХХ ст. Так, В. Бехтерєв, практикуючи в Росії, у 1913 р. організує комітет по вивченню музично-терапевтичних ефектів. Їх висновки лягли в основу наукового обґрунтування використання музики в корекційній роботі з дорослими пацієнтами і дітьми.

У Європі впродовж ХХ ст. застосовувалися арттерапевтичні практики (Великобританія – М. Річардсон, Дж. Дебуффе, Е. Гутман, які працюють з взаємодією представників «художнього світу» з психіатрами). Образотворче мистецтво хворих стає об'єктом наукового осмислення, наприклад, в діагностиці А. Хілла «Образотворче мистецтво проти хвороби» (1945), який і вводить термін «арттерапія». В США в 1940-х рр. М. Наубург працює з дітьми над малюнками як виразом психоемоційного стану та досліджує несвідоме. Розвивалася арттерапія і в контексті теоретичних ідей психоаналізу З. Фрейда і К. Юнга. Дослідники-практики Р. Пікфорд, М. Мілнен, Д. Віннікотт внесли цінний вклад в розвиток арттерапії, в основі якої було образотворче мистецтво.

Створення перших професійних об'єднань арттерапевтів відбувається в другій половині ХХ ст. (1963 – Британська асоціація арттерапевтів, 1965 – Американська арттерапевтична асоціація). Мистецтво починає виступати в якості психотерапевтичного інструменту. Х. Рід (1943),

Е. Крамер (1958, 1971) працюють над дитячою арттерапією. В Росії – це роботи Е. Бурно (1989), Г. В. Бурковського, Р. Б. Хайкіна (1982), О. А. Карабанової (1997).

У другій половині ХХ ст. музикотерапія виділяється в самостійний напрямок в США та країнах Європи, враховуючи Швецію, Австрію, Швейцарію, Німеччину. Так, у Франції і Нідерландах музикотерапія застосовується не лише в практиці психотерапії, а й у в хірургії. Музика використовується при лікуванні серцевих захворювань. Французький отоларинголог А. Томатіс доводить, що вухо – один з органів, який формує свідомість. Звук є також одним з центральних енергетичних джерел мозку та цілого організму. Виявлено безпосередній зв'язок між діапазоном слухового сприйняття, діапазоном вібрацій голосу та станом здоров'я людини. Шведська школа музикотерапії (А. Понтвік) виходить з концепції психорезонансу (глибинні шари людської свідомості резонують зі звуковими гармонічними формами і піддаються частковій розшифровці, стають зрозумілими). В США музикотерапія була визнана після Другої світової війни, коли вона успішно використовувалася при лікуванні емоційних розладів у ветеранів, згодом демонструвалася ефективність в роботі з дітьми та літніми людьми. Арттерапевтичний центр США був створений на базі університету Нью-Йорку (1990), в якому активно функціонувала клініка музичної терапії Нордофф-Роббінса, де розвивають напрямки інструментальної та вокальної терапії (роль «живої» музики як засобу комунікації). Створення музики для різних інструментів чи пісень для голосу в поєднанні з драмтерапією дає синтетичні види арттерапії. У Лондоні в 1975 р. відкрито Центр музтерапії, який займався розробкою музтерапевтичних програм для спецшкіл та клінік Лондона. У Німеччині на медичному факультеті університету Віттен/Хердеке створено Інститут музтерапії,

в теорії та практиці якого задіяні різні області медицини: дитяча і загальна психіатрія, педіатрія, невропатологія, інтенсивна терапія. Ефективність різних видів арттерапії в корекції та лікуванні дало широкий спектр робіт з музтерапії в Росії (Л. Брусиловський, В. Петрушін, М. Гриньова), вокалотерапії (С. Шушарджан), ізотерапії (А. Захаров, Р. Хайкін, М. Бурно), бібліотерапії (В. Мурашевський, А. Міллер, Ю. Рау, Ю. Некрасова), імаготерапії (Е. Вольперт, Н. Говоров). У Москві в 1997 р. засновано Міжнародну академію інтегративної музтерапії (МАІМ), де застосовуються досягнення клінічної і традиційної (народної) медицини, комп'ютерних технологій та мистецтв, що об'єднані в систему інтегративної медицини, яка торкається профілактики, корекції і підтримуючої терапії¹. У 1970 – 1980-х роках розвинулася теорія арттерапії в дітей з неврозами (К. Швабе, 1974), раннім аутизмом (Р. О. Бенензон, 1973), органічними захворюваннями головного мозку (Є. Коффер-Ульбріх, 1971). У дослідженнях ряду вчених відбувається об'єктивізація впливу музики на дітей (У. Грюс, Г. Грюс, З. Мюллер, 1971). У 1982 р. в Берліні вийшла книга Ю. Брюкнер, І. Медеракета К. Ульбріх «Музтерапія для дітей» [3].

Принципи арттерапії можуть застосовуватися і в полі інклюзивної освіти, оскільки *Арттерапія (терапія мистецтвом) постає як один з методів психологічної роботи, що використовує можливості мистецтва для досягнення позитивних змін в інтелектуальному, емоційному й особистісному розвитку людини. Вона постає у кількох важливих вимірах. Арттерапія як знак про себе.*

¹ Ректор МАІМ – С. Шушарджан, доктор медичних наук, професор, президент Міжнародної асоціації традиційної музики, професійний оперний співак.

Будь-яка людина здатна виразити себе, свої почуття і свій стан мелодією, звуком, рухом, малюванням. Для деяких людей це єдиний спосіб дати світу знати про себе, заявити про себе як про творчу особистість. *Арттерапія як шлях до встановлення відносин.* За допомогою мистецтва людина може не тільки виразити себе, але і більше довідатися про себе і про інших людей. Будуючи відносини з людьми, які володіють мовою звуків, фарб, рухів, тобто мовою несловесного спілкування, вона отримує новий досвід, полегшуючи своє спілкування з іншими людьми. *Арттерапія як процес усвідомлення себе і світу.* У творчості втілюються почуття, надії і страхи, очікування і сумніви, конфлікти і примирення. Творчі можливості як дитини, так і дорослого, реалізовані в процесі арттерапії, припускають інтелектуальний, емоційний розвиток, розкриття творчого потенціалу, здійснення прав на гідне життя, можливість перебороти обмеження, викликані хворобою чи травмами. *Арттерапія як творчий пошук.* Переживання моменту творіння дає сили для подолання перешкод і вирішення внутрішніх і зовнішніх конфліктів. *Арттерапія як спосіб соціальної адаптації.* Арттерапія особливо важлива для осіб з особливими освітніми потребами, що в силу фізичних чи психічних особливостей свого стану найчастіше соціально дезадаптовані, обмежені в соціальних контактах. Творчий досвід, усвідомлення себе, розвиток нових навичок і умінь, дозволяють цим людям більш активно і самостійно брати участь у житті суспільства, розширюють діапазон їхнього соціального і професійного вибору. Розвиток творчого потенціалу людини сприяє її можливостям приймати рішення, більш успішно будувати своє життя.

Арттерапія покликана допомогти дитині подолати свої психологічні проблеми, відновити емоційну рівновагу чи усунути порушення поведінки. Одна з особливостей дитини полягає в тому, що вона в більшості випадків має труднощі

у вербалізації своїх проблем і переживань. Для неї природною є невербальна експресія, у тому числі й музична. Це є особливо значущим під час мовних порушень у дитини. Переживання і почуття дітей безпосередніше і жвавіше «звучать» в музичній продукції, ніж у словах. Відбиті в ній, вони доступні для сприйняття й аналізу, однак тут необхідно враховувати дитячу фантазію і схильність до ігрової діяльності. *Ігровий простір, музичний матеріал і образ* є для дитини засобами психічного захисту і саморегуляції, до яких вона звертається у важких для себе обставинах. Це, зокрема, пов'язано з творенням певного образу, можливістю доволі тривалий час «утримувати» афекти, не даючи їм «виплеснутися» назовні. Тому образ може виступати для дитини своєрідним «контейнером» («нагромаджувачем»), усередині якого складні почуття зберігаються до тих пір, поки дитяча свідомість не зможе їх «почути» чи «прийняти».

Арттерапевтичні методи у роботі з аутичними дітьми становлять окрему специфічну ділянку. Вербальний контакт із ними вкрай утруднений. Вони «занурюються в себе», а їхня діяльність носить ритуальний, стереотипний характер. Спроби змінити ці стереотипи, як правило, викликають сильну тривогу і навіть агресивну реакцію. Арттерапія дозволяє якоюсь мірою отримати доступ до переживань таких дітей, активізувати їх, а в деяких випадках і сприяти розвитку практичних навичок. Варто враховувати і те, що в деяких випадках аутичні діти виявляють особливі здібності до музикування.

Є два головні аспекти впливу музики на людину: психосоматичний (лікування функцій організму) та психотерапевтичний (корекція відхилень, психоемоційних станів). Можна виділити кілька сфер впливу музики:

- регулювання психовегетативних процесів, фізіологічних функцій організму;
- катарсис, регуляція психоемоційного стану;

–підвищення соціальної активності, набуття нових засобів емоційної експресії;

–активізація творчих проявів.

Провідними дослідниками музотерапії вважаються В. Бехтерев, С. Корсаков, Б. Асаф'єв, Л. Брусиловський, В. Петрушін, В. Шушарджан.

У музотерапії практикуються індивідуальні та групові форми, які поділяються на три основні види:

Рецептивна музотерапія має два напрямки:

– *музикопсихотерапія* (комунікативна стадія – контакт з арттерапевтом; реактивна стадія – осягнення катарсису, зняття болю, негативних станів тощо; регулятивна стадія – зняття нервової напруги, релаксація). За такої умови застосовуються такі методи як «музичні сни», прослуховування музики, бесіди про прослухану музику, музично-образна медитація (В. Петрушін–К. Роджерс).

– *музикосоматотерапія* (безпосередній вплив на тіло людини – зональна (В. Гуськов), аплікаційно-точкова, акупунктурна (В. Шушарджан). Тут задіюються такі музично-медичні спецпрограми як: «Антистрессова», «Астма», «Попередження інфаркту» тощо.

Активна музотерапія – активне включення в процес передбачає спів сольний і ансамблевий чи хорový (вокалотерапія), рух (кінезітерапія – танцотерапія, хореотерапія), гру на музичних інструментах (інструментальна музотерапія).

Вокалотерапія відмінно впливає на корекцію емоцій та загальне оздоровлення (Л. Брусиловський, П. Нордролф, К. Роббінс, В. Петрушін, Е. Макаров).

Кінезітерапія представлена болгарською школою в особах Л. Бонєва, А. Слинчева, Ст. Банкова, які ввели цей термін. К. Г. Юнг присвятив увагу лікувальним властивостям пластики в поєднанні з музикою.

Тут в особливій нагоді можуть стати етнографічно зорієнтовані на народно-пісенні і танцювальні зразки систем В. Верховинця, О. Сухверської. Популярною є теорія тілесної терапії В. Райха та А. Лоуена. В системі К. Станіславського активно присутня музична компонента, зокрема, корекційна ритміка. Можуть застосовуватися і елементи системи Жака Далькроза – евритмія, В. Гіляровського чи психогімнастики А. Верон (США).

Інтегративна муз терапія – поєднує рецептивну та активну. До неї належать: *світломузтерапія* – передбачає поєднання кольору і музики; *образомузтерапія* або музична *імаготерапія*, яка єднає малюнок, ліпку, пісок і музику для створення цільного та багатогранного образу, *драмотерапія* та інші синтетичні види, наприклад, активне задіяння музики в казкотерапії тощо. Як супроводжуючий елемент музика може активізувати та корегувати при заняттях найрізноманітнішими видами мистецтв.

Отже, принципи і окремі методи арттерапії з успіхом можуть і повинні застосовуватися в інклюзивній мистецькій освіті, допомагаючи дітям з особливими потребами відчутти і зрозуміти красу музики, а також велику життєдайну силу цього мистецтва.

Література

1. Аллан Д. Ландшафт детской души. Санкт-Петербург – Минск, 1997. 256 с.
2. Артпедагогика и арттерапия в специальном образовании: учебник для вузов / Е. А. Медведева, И. Ю. Левченко, Л. Н. Комиссарова, Т. А. Добровольская. Москва : Академия, 2001. 248 с.
3. Петрушин В. И. Музыкальная психотерапия. Москва, 1999. 310 с.
4. Arteterapia w medycynie i edukacji (red. Wiesław Karolak, Barbara Kaczorowska) ; Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi. Łódź: Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna, 2008. 347 s.
5. Adamson E. Art as Healing. London: Coventure, 1984. 210 p.

ОРЕЛ Лідія Олексіївна,
викладач-методист,
Полтавська дитяча художня школа

ІНКЛЮЗИВНЕ НАВЧАННЯ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ЗАВДАННЯ АРТТЕРАПІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З ОБРАЗОТВОРЧОГО ТА ДЕКОРАТИВНО-ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА

У доповіді розкриваються психолого-педагогічні аспекти інклюзивного навчання в початкових мистецьких навчальних закладах. Арттерапія розглядається як метод розвитку і трансформації особистості, групи чи колективу за допомогою різних видів і форм мистецтва та творчості.

Ключові слова: рівні можливості, арттерапія, творчість, корекція, гармонізація.

«Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання в загальноосвітніх та початкових мистецьких навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» (Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 № 912). Інклюзивне навчання означає, що всі учні можуть навчатися в будь-яких школах за місцем проживання, в яких у разі необхідності їм буде надаватися підтримка як у навчальному процесі, так і перепланування школи, класів, програм і діяльності з тим, щоб всі учні без винятку навчалися і проводили час разом.

Інклюзивне навчання ґрунтується на правах людини і принципах рівності. Це процес усунення бар'єрів в системі освіти та системі підтримки. Термін «діти з особливими освітніми потребами» стосується дітей до 18 років, які потребують додаткової навчальної, медичної і соціальної підтримки з метою покращення здоров'я, розвитку, навчання, якості життя, участі в громаді, тобто включення.

Інклюзивне навчання означає, що всі учні отримують освіту у звичайних класах. В інклюзивному класі можливості створюються для всіх учнів з тим, щоб вони навчалися разом. Інклюзивне навчання не розділяє учнів у класі. Всі діти отримують користь від інклюзивного навчання. Воно дозволяє їм розвивати сильні сторони і таланти, працювати над досягненням індивідуальної мети, беручи участь у житті громади та класу.

Арттерапія – це лікування мистецтвом. Мистецтво є невидимим містком, що поєднує два протилежні світи: світ фантазії та реальності. Часто таємні бажання, підсвідомі почуття та емоції легше викласти у творчості, ніж виразити у словесній формі. Тому останнім часом великої популярності набуває метод лікування за допомогою художньої творчості або арттерапії. Не маючи протипоказань, арттерапія може бути використана не тільки в психотерапії, а й у педагогіці та соціальній роботі, допомагаючи дізнатись більше як про самих себе, так і про оточуючих.

Креативна терапія – арттерапія, в основі якої лежать ідеї Фрейда та Юнга. Це не стільки лікування, скільки розвиток у людини властивої їй креативності, гармонізація та розвиток особистості, що допомагає при вирішенні проблем. Згідно з Фрейдом, внутрішнє «Я» людини виявляється у візуальній формі кожного разу, коли вона спонтанно щось малює чи ліпить, а образотворче мистецтво, маючи багато спільного з фантазіями

та сновидіннями, виконує роль, що компенсує та знімає психічну напругу. Юнг наголошував на важливості використання персональних та універсальних символів. Центральною фігурою в арттерапевтичному процесі є особистість, яка прагне до саморозвитку й розширення діапазону своїх можливостей. Він уважав, що символічні образи несуть у собі способи вирішення внутрішньо психологічних конфліктів. У науково-педагогічному розумінні арттерапія розглядається як метод розвитку та зміни особистості, групи чи колективу за допомогою різних видів і форм мистецтва та творчості. Хоча творчі цілі й мають велике значення, перше місце в арттерапії все ж таки відводиться терапевтичним цілям.

Малювання – одна з основних технік арттерапії. Арттерапія є найбільш давньою та природною формою корекції емоційного стану, якою можна користуватись для зняття накопиченої психічної напруги, для того, щоб заспокоїтись чи просто зосередитись. Творчість як дитини, так і дорослого, реалізована в процесі арттерапії, дає можливість висловити та відтворити внутрішні почуття, переживання, сумніви, конфлікти та сподівання, у символічній формі переживши ще раз важливі події, адже спонтанна образотворча діяльність здатна виражати неусвідомлюваний зміст психічного життя.

Педагогічні завдання арттерапії:

– діагностичні – аналіз продуктів спонтанної художньо-творчої діяльності учня дає унікальні відомості про його індивідуальні особливості розвитку, психічний та емоційний стани;

– корекційні – корегується образ «Я» дитини, який раніше міг бути деформованим, покращується самооцінка, зникають неадекватні форми поведінки, налагоджується взаємодія з іншими дітьми. Позитивні результати можуть бути досягнуті в роботі з подолання деяких відхилень

розвитку емоційної та вольової сфери дитини, оскільки арттерапевтичні техніки застосовуються для корекції тривожності, агресивності, страхів, сором'язливості та гіперактивності;

– психотерапевтичні – в процесі творчої діяльності створюється атмосфера емоційної теплоти, доброзичливості, спілкування, відчуття психологічного комфорту, захищеності, радості та успіху;

– розвивальні – завдяки використанню різноманітних норм художньої експресії виникають умови, за яких кожна дитина переживає успіх, що виникає в результаті виявлення прихованих талантів. Це не лише розвиває художні здібності, а й підвищує самооцінку дитини, сприяє виникненню віри у власні сили, почуття гідності та самоповаги;

– виховні – використовуючи групові форми роботи, викладач будує взаємодію в учнівському колективі таким чином, щоб учні навчалися коректному спілкуванню, самодисципліні, що забезпечує орієнтацію в системі моральних норм та сприяє формуванню моральних цінностей.

Література

1. Засенко В. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 3 (71). С. 20–29.

2. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: монографія. Київ : Саміт-Книга, 2009. 272 с.

3. Лозниця В. С. Психологія і педагогіка. Київ, 2001. 288 с.

4. Тарарина Е. В. Песочная терапия: практический старт. Киев : Астамир-В, 2017. 120 с.

5. Тарарина Е. В. Практикум по арт-терапии в работе с детьми. Київ : Астамир-В, 2019. 256 с.

ПОГОРСЛОВА Ольга Володимирівна,
викладач першої категорії,
директор комунального закладу
«Лисичанська дитяча школа мистецтв № 1»

ПРОФЕСІЙНІСТЬ ТА ФАХОВА МАЙСТЕРНІСТЬ ПЕДАГОГА СУЧАСНОЇ МИСТЕЦЬКОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У доповіді розглядаються особливості впровадження в мистецьких школах інклюзивної освіти, акцентовано увагу на психологічних та соціально-педагогічних складових професійності та фахової майстерності сучасного викладача.

Ключові слова: інклюзивна мистецька освіта, психологічна та соціально-педагогічна допомога, діти з особливими освітніми потребами.

Кожна людина, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має право на отримання освіти, якість якої не різниться від якості освіти, що здобувають здорові люди.

Здобуття мистецької освіти дітьми, які позбавлені можливості вести повноцінне життя внаслідок вад психологічного або фізичного розвитку потребує, насамперед, зміни ставлення суспільства до дітей з особливими потребами. Громадяни нашої держави, які відчувають на собі всі проблеми, пов'язані з інвалідністю, як правило, обмежені в спілкуванні та пересуванні. Обслуговування процесу їх життєдіяльності залежить від задоволення потреб іншими людьми, саме на цьому базується складний процес соціальної реабілітації та

адаптації людей з особливими потребами. Будь-яка дитина, яка виявляє інтерес та схильність до мистецької освіти, має право на її здобуття. Визнання прав такої дитини, її зацікавленості, потреб, надання допомоги у цьому процесі та вибору професійної діяльності – є дуже важливим на сучасному етапі розвитку освіти. Тому важливого значення набуває інклюзивне навчання, що передбачає спільне перебування дітей із порушеннями психофізичного розвитку та їх однолітками.

Інклюзія (від *inclusion* – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті. Це політика й процес, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах. Інклюзивна мистецька освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема, в умовах мистецької школи.

У цьому питанні актуальною є проблема підготовки кваліфікованого викладача мистецької школи до здійснення інклюзивної освіти. В Україні практика впровадження інклюзивних форм освіти в систему мистецьких навчальних закладів є складною, що пов'язано з низкою проблем: недостатній рівень компетентності педагогів у рамках цієї проблеми; відсутність системного бачення проблеми інклюзії і шляхів її вирішення в різних освітніх структурах.

Забезпечення якісної інклюзивної освіти можливе лише за наявності високопрофесійних та креативних викладачів, які застосовують неформальні підходи до своєї роботи, спрямовують свою педагогічну діяльність на задоволення освітніх потреб здобувача початкової мистецької освіти, вони мають будувати індивідуальні освітні траєкторії для кожної дитини шляхом розробки відповідних освітніх програм, прийняття організаційних

заходів, розробки стратегії викладання. Для цього сучасному педагогу потрібно постійно підвищувати свою кваліфікацію, фахову майстерність та приділяти увагу власному професійному розвитку. Як результат, викладач повинен створити такі умови, за яких усі учасники навчально-виховного процесу мають однаковий доступ до освіти, у тому числі діти з особливими освітніми потребами.

Основний принцип інклюзивної освіти полягає в тому, що всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними, а навчальні заклади мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання. Сучасна мистецька школа повинна стати середовищем для розвитку дитини, як особистості, виявляти та вдосконалювати її таланти та здібності, виховувати здатність до творчості в кожного, хто виявив здібності та бажання навчатися мистецтву.

Дітям молодшого шкільного віку з особливими освітніми проблемами буває складно встановити контакт з однолітками. Переважна більшість з них мають складності або затримку у оволодінні соціальними вміннями спілкування, що неодмінно погіршує і результати навчання.

Кожна людина, залежно від особливостей свого характеру, темпераменту й віку, по-різному діє в життєвій ситуації, пов'язаній з інвалідністю її дитини. Часто в сім'ї діагноз сприймають як вирок. Батьки змиряються з вадами дитини та мало що роблять для того, щоб вона була соціально адаптованою, мала навички самообслуговування. Саме тому сприятливий психологічний клімат у сім'ї є основою гармонійного розвитку дитини. Здорове сприйняття батьками фізичного стану своєї дитини нівелює ризик виникнення психічних порушень як вторинного симптому інвалідності. Характеризуючи соціально-

педагогічні та психічні умови виховання в сім'ї дітей з особливими потребами, зважаючи на узагальнення досліджень, що ведуться у цьому напрямку, та досвіду роботи з дітьми-інвалідами у багатьох країнах світу, можна виділити два аспекти соціалізації таких дітей: перший – це індивідуальна фізична, педагогічна та психологічна реабілітація. На цьому рівні викладач допомагає дитині, в тісному зв'язку з його рідними, вирішувати особливі проблеми та складнощі в процесі навчання. Тривалість цього процесу залежить від ступеню важкості захворювання, і тому підхід до кожної такої особливої дитини теж має бути особливим та індивідуальним. Деякі діти потребують спеціальних вправ і, навіть, розвиваючих навчальних ігор. Вони повинні пройти ретельне обстеження у фахівців для визначення найбільш ефективних методів психолого-педагогічної допомоги для дієвої корекції навчального процесу як на індивідуальних, так і на групових заняттях у мистецькій школі для загального розвитку дитини та досягнення найкращих результатів у навчанні. Другий аспект – це виховання педагогом гармонійної особистості, соціально активної людини, яка бере участь шляхом індивідуальної та групової роботи у різноманітних культурно-дозвіллевих заходах, засвоює значні культурні надбання людства, має змогу проявити свою індивідуальність та креативність, формує цілісний життєвий шлях, що допоможе їй при взаємодії з оточуючим середовищем.

Поняття «інклюзивний» відображає сучасні погляди не лише на освіту, але й на місце дитини в суспільстві та поступово замінюється терміном «інтеграція», оскільки механічне поєднання в одному місці дітей з особливими потребами та дітей із стандартним розвитком не означає повноцінної участі перших у житті колективу. В основі інклюзії лежить нова філософія та методологія навчання

мистецтву, яка має враховувати потреби людини та розвивати таланти і здібності кожної дитини, у тому числі й тих, котрі мають особливі освітні потреби, і головна роль у цьому процесі відводиться саме фаховій майстерності педагога сучасної мистецької школи.

Література

1. Міщик Л. Інклюзивна освіта як умова соціалізації дітей-інвалідів у процесі навчання. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2012_5/12mliupn.pdf (дата звернення: 21.10.2019).

2. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання. Наказ МОН № 912 від 01 жовт. 2010 р. URL : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/ (дата звернення: 22.10.2019).

3. Концепція сучасної мистецької школи: затв. Наказом Міністерства культури України від 20 грудня 2017 року № 1433. URL: http://mincult.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245318404&cat_id=244931905 (дата звернення: 22.10.2019).

4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. Київ : «Саміт Книга», 2009. 272 с.

УДК 37.376.3

ТАЛАНЧУК Любов Дмитрівна,
викладач першої категорії, старший викладач,
заступник директора з навчально-виховної роботи,
Давидівська дитяча музична школа
Давидівської ОТГ

ВАЖЛИВІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

У доповіді зазначається важливість впровадження інклюзивної освіти в мистецьких школах України для вирішення суспільного завдання допомоги дітям з особливими потребами адаптуватися в житті та показати, що вони як і інші діти здатні до навчання та побудови майбутньої професійної кар'єри.

Ключові слова: інклюзивна освіта, особливі потреби, адаптація дітей, створення умов, українські школи, мистецька школа.

Незалежність Україна здобула порівняно недавно, і реформа освіти за цей час організаційно ще не досягла європейського рівня. Тому в Україні існують досі спеціалізовані школи та інтернати для дітей з особливими потребами як у радянські часи. У такому середовищі діти зростають в певній «ізоляції» від учнів із звичайних шкіл та потім досить важко адаптуються до життя в суспільстві. Тому важливим є впровадження інклюзивної освіти в різних школах в Україні.

Інклюзивна освіта передбачає право на якісне навчання за місцем проживання для дітей із особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітньої школи чи позашкільного закладу, зокрема в мистецькій школі. З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти інклюзивні освітні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних потреб дітей.

«Для дітей з особливими освітніми потребами організовуються спеціальні навчально-виховні заклади, так звана інституалізаційна форма їх освіти, з оптимальними умовами для їх життя, навчання та реабілітації. Проте після закінчення такого закладу його вихованці часто виявляються не підготовленими до життя в незахищеному середовищі, яке не пристосоване до їх особливих потреб, мають низький рівень соціалізації та соціальної адаптації, не вміють спілкуватися з незнайомими людьми» [2, с. 8]. Тому впровадження інклюзивної освіти є дуже важливим для дітей. Це сприятиме їхньому розвитку, соціальній активності, підготовленості до життя поза навчальними закладами та до роботи

в дорослому віці. У навчальному процесі важливо дати зрозуміти дітям, що всі люди однакові у своїх правах та не наголошувати на фізичних чи розумових відмінностях.

Для запровадження інклюзивної освіти в загальноосвітніх школах або в позашкільних закладах потрібно зрозуміти її основні принципи. Варто звернути увагу, що не дитина повинна адаптуватися до системи, а система має адаптуватися під потреби дитини. Для підготовки навчальної програми в школі також як рівноправних партнерів та перших вчителів своїх дітей слід залучати їх батьків. Школа повинна забезпечити командний підхід у навчанні дитини, що передбачає об'єднання зусиль всіх спеціалістів, батьків і педагогів, а складність навчання повинна враховувати можливості учня.

Інклюзивна освіта має свої переваги як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для інших учнів школи. Діти, що потребують інклюзивної освіти, у такому середовищі спілкуються з своїми однолітками, що покращує моторний, когнітивний, соціальний, мовний та емоційний розвиток дітей. Навчання спирається на сильні якості таких дітей, та враховує їх інтереси. В такому випадку інклюзивна освіта стане причиною оволодіння дитиною новими навичками та вміннями.

Інші діти у свою чергу вчитимуться толерантно сприймати людські відмінності, це навчить їх розуміти, що люди бувають різними, і людська цінність не залежить від здібностей чи досягнень. Таким чином діти будуть навчатися будувати дружні стосунки та налагоджувати спілкування з людьми, які відрізняються від них, отримають досвід співпраці з такими людьми та знатимуть як допомагати тим, хто цього потребує. Переваги від такої освіти будуть мати не тільки учні, а й викладачі, адже це допоможе їм краще розуміти дітей, усвідомити, що до кожної дитини слід шукати підхід, спираючись на її

індивідуальні якості, педагог також матиме досвід в оволодінні різними методиками навчання, що сприятиме кращому засвоєнню учнями викладеного матеріалу.

Однак, у впровадженні інклюзивної освіти існують суттєві перешкоди. Брак фінансування мистецьких шкіл відіграє тут найбільшу роль, адже не всі школи мають змогу облаштувати кабінети необхідними технічними засобами та навчальними матеріалами [1]. Однак, при проведенні успішної освітньої реформи, всі бар'єри між дітьми з особливими освітніми потребами та мистецькою освітою можна подолати. Така освіта стане їхнім підготовчим етапом до життя в суспільстві та допоможе краще адаптуватися до нього.

Література

1. Луценко І. В. Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання. *Інклюзивна освіта: стан і перспективи розвитку в Україні* : наук.-метод. журн. Київ, 2007. С. 20–33.
2. Пантюк Т. І., Невмержицька О. В., Пантюк М. П. Основи корекційної педагогіки : навчально-методичний посібник. Дрогобич, 2009. С. 7–10.

УДК 7.01/.09

ЧУПН Інна Михайлівна,
викладач фортепіано,
Бобровицька школа мистецтв

САМОМОТИВАЦІЯ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ШКІЛ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У доповіді висвітлюється питання щодо самомотивації викладачів мистецьких шкіл в умовах впровадження інклюзивної

освіти, створення освітнього середовища, яке відповідає потребам і можливостям дитини, незалежно від її психофізичного розвитку.

Ключові слова: інклюзія, мистецтво, технології, творчість, самомотивація.

Питання навчання і виховання дітей з особливими потребами є дуже актуальними як для нашої країни, так і для інших держав, адже значний відсоток сучасних дітей мають певні відхилення в розвитку. Інклюзія передбачає створення освітнього середовища, яке відповідає потребам і можливостям дитини, незалежно від її психофізичного розвитку. Мистецтво має колосальні можливості для забезпечення ефективності розвитку та освіти таких дітей, а педагогічний працівник повинен бути готовим до соціальних реалій та процесів, які досить швидко змінюють навколишній світ. Мистецтво є специфічною формою суспільної свідомості та естетичної діяльності людини, виступає засобом зберігання і передавання раціонального й емоційного досвіду людства [1].

Викладачі, що прагнуть навчитись працювати з дітьми з особливими потребами, повинні оволодіти новими технологіями, засвоїти, що мистецтво, різні його напрямки містять значні можливості в розвитку та майбутній професійній діяльності таких дітей. Завдання викладчів – вдосконалювати знання щодо методик особистісно-орієнтованої педагогіки, психології, виховання та навчання учнів з особливими потребами, вміти розрізняти та враховувати різні аспекти в роботі з такими учнями, вчитися будувати весь освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дитини, спираючись як на традиційні принципи та методи в мистецькій педагогіці, так і використовуючи сучасні педагогічні технології. Напрямок підготовки вчителя, що передбачає урахування унікальності, своєрідності

кожної особистості, її духовного, внутрішнього світу, розкриваються в класичних та сучасних наукових працях А. Макаренка, В. Сухомлинського, М. Монтессорі, А. Маслоу, С. Максименка, М. Барішевського та інших. Наше завдання спрямоване на те, щоб дослідити творчу спадщину видатних та всесвітньовідомих педагогів, які впроваджували та впроваджують в інклюзивній освіті різні методи, пов'язані з мистецтвом. Наприклад, Д. Кабалевський вивчав чинники становлення творчої особистості педагога. В. Асмус, І. Гончаров, М. Каган, В. Розумний, Г. Шевченко досліджували мистецтво як одне з найбільш ефективних засобів естетичного виховання особистості. Для сучасного викладача мистецької школи «обов'язковим є постійний самоаналіз, самовдосконалення, глибоке пізнання дитини...» [2, с. 219].

У роботі з особливою дитиною особливої уваги заслуговує мистецтво музики. Музика стає помічником вчителя, бо «живе в глибині душі» як самого викладача, так й дитини, виявляючи себе в діях, відкриваючись іншим джерелом: фарбами, рухами, словами, думками, спілкуванням чи мовчанням. Цей ефект сприяв розвитку особливої галузі терапії – музичній терапії. Поступове визнання ефективності музичної терапії в світі призвело згодом до необхідності розробки академічних програм для підготовки професійних музикотерапевтів, яких, на жаль, ще не готують в наших закладах вищої мистецької освіти.

В Україні музичну терапію у своїй практиці використовують лікарі, психологи, педагоги, музиканти. На наш погляд, в початкових класах мистецької школи, необхідно використовувати музично-терапевтичні методи, бо музика позитивно впливає на емоційно-психічний стан всіх дітей, що сприяє розвитку їхньої уваги, сприйняття, пам'яті, мислення, тобто тих психічних процесів, що забезпечують пізнавальну діяльність потрібну для їх розвитку.

Емоції та почуття, які викликає музика, здійснюють сигнальну та регулятивну функції, спонукають людину до знань, праці, вчинків або, навпаки, стримують її [1, с. 211]. Розвиваючи цю думку, треба зазначити, що значний емоційно-творчий потенціал мають національне та світове музичне мистецтво, фольклор, а також їх натхненник – сама природа. Звичайно кожний вчитель, викладач впливає на свого учня, бачить, як він відчуває себе на уроці, як думає, як себе оцінює. Але хороший вчитель не просто навчає свого предмету, він вчить життю. Вчитель має великий вплив на учня й тому, якщо ми хочемо змінити світ на краще, то зміни в початковій мистецькій освіті треба починати зі змін у собі.

Література

1. Максименко С. Д. Загальна психологія : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 272 с.
2. Шишова І. А. Емоційно-творчий аспект підготовки з психолого-педагогічного профілю до роботи із дітьми з особливими потребами. *Наукові записки. Педагогічні науки*. Вип. 133. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. С. 203.

УДК 376.356

ШТИРБУЛ Світлана Анатоліївна,

старший викладач,

Дитяча школа мистецтв ім. Л. М. Нагаєва,

м. Чорноморськ Одеської області

НАВЧАННЯ ГРІ НА ФОРТЕПІАНО ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЗАСІБ ЇХ РОЗВИТКУ ТА ПОДАЛЬШОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

Спираючись на сучасні дослідження, присвячені впливу музики на дітей з порушенням слуху, та на власний педагогічний досвід, автор надає рекомендації щодо організації занять з гри на фортепіано з дітьми, в яких існують такі освітні особливості.

Ключові слова: слабочуючі діти, корекція патології, звукове відчуття, музичний розвиток.

Цілющі властивості музики були відомі людям з глибокої давнини. Античні мудреці вважали, що музика лікує душу й тіло. Тому поява в класі викладача фортепіано слабочуючого учня свідчить про далекоглядність батьків, які прагнуть дати своїй особливій дитині не тільки естетичне виховання, а й відкоригувати його патологію. А з тієї причини, що проблеми зі слухом відображаються на мовленні, то саме музична діяльність може бути використана в якості мовленнєвої терапії.

Відомо, що в кожній людині «існують міцні зв'язки центрів руху, слуху, мови, музики та інтелекту» [1, с. 28]. Тому слухання музики та її відтворення напряму впливає на інтонаційну якість слуху та мовлення частково глухої дитини, якій в процесі навчання гри на фортепіано «стає доступним досить тонке слухове диференціювання при сприйнятті звуковисотних, темпових, метричних, ритмічних та динамічних відносин» [5, с. 57]. За умови наявності систематичних занять в класі фортепіано протягом кількох років слабчущий учень, відчуваючи емоційні переживання від спілкування з музикою, починає «розрізняти характерні особливості музичних творів», розуміти їх образний зміст і відтінки настрою [4].

Для дітей з порушенням слуху найбільш ефективними є індивідуальні уроки. Гра на фортепіано – це дуже різнобічна діяльність, яка за допомогою музичних звуків може поліпшити сприйняття звичайної мови, а також різних

звуків і шумів у повсякденному житті, що дуже важливо для адаптації в ньому особливих людей. Застосування наступних рекомендацій для занять грою на фортепіано, крім придбання знайомих кожному піаністу навичок дрібної моторики та розвитку музичної пам'яті, допоможуть слуховій реабілітації та нормалізації мови слабчучої дитини, що в подальшому стане запорукою її успішної соціалізації.

Починати систематичні заняття музикою потрібно до встановлення слухових апаратів. Найбільш оптимальний вік – 5–6 років. Це необхідно для того, щоб у дитини правильно формувалися внутрішні звукові відчуття, які при застосуванні апаратів спотворюються. Для дітей з порушенням слуху ранній початок музичної діяльності (спів або гра на будь-якому інструменті) стане корисним для сприйняття ударності, тривалості та ритмічної організації мовних і музичних звуків. Крім цього, такі діти отримують естетичну насолоду від спілкування з музикою на рівні тактильного відчуття (натискання на клавіши), яке відбувається синхронно з візуальним сприйняттям (нотний текст та ілюстрації до нього). Також відомо, що мозок найбільш пластичний саме в дошкільному віці і, отже, гра на фортепіано в цей період може значно посилити ефективність впливу на нього. Досвід підтверджує, що систематичні заняття музикою протягом одного року істотно поліпшують мову слабчучої дитини. Згодом, при продовженні занять, її мова стає абсолютно нормальною.

Під час заняття педагогу необхідно постійно утримувати увагу дитини на своїх губах, голосі та рухах. У навчанні гри на фортепіано потрібно використовувати рухи, які візуально підтверджують слова. При вивченні клавіатури, одночасно зі словесним поясненням, педагог може допомогти дитині визначити місцезнаходження музичних звуків, вказавши рукою зі закріпленням свого

погляду в напрямку потрібної клавіші. Такий підхід до орієнтації на клавіатурі легко перетворюється на гру, під час якої дитина отримує можливість розпізнавати звуки та визначати їх локалізацію. Полісенсорна інформація у вигляді мови, погляду та руху значно підвищує рівень сприйняття учня. За такої умови особливо важливим є те, що таке навчання на основі звуковисотності може поліпшити разом з тим і сприйняття мови.

Рухи, які візуалізують слова та музику, також можна використовувати для пояснення звукової динаміки. Наприклад, енергійні рухи рук повинні відповідати голосному звучанню (*forte*), а м'які і ніжні – тихому (*piano*). Такі візуальні підказки дадуть можливість учневі набути навичок нюансування на фортепіано, які в подальшому допоможуть правильно передати музичний образ твору, що виконується.

На початковому етапі навчання, особливо, якщо дитина дошкільного віку, потрібно проспівувати голосом звуки, які видобуваються з інструменту. Це особливо важливо тому, що інтонації співочого голосу слабчучі діти наслідують «краще, ніж мову», а рух рук викликає «реакцію голосових зв'язок» [1, с. 29, 12]. Практика доводить, що гра на фортепіано з включенням співу не тільки підтверджує те, що діти розрізняють музику краще, ніж мову, а й значно посилює терапевтичний ефект від подібних занять. Починаючи вчити дитину поєднувати ці два види музичної діяльності, педагогу потрібно стежити за тим, щоб учень весь час бачив, як рухаються його губи під час співу. Оскільки відтворення текстів представляє значну складність під час поєднання співу з грою на інструменті, можна використовувати картинки, які візуалізують тексти пісень. Подібна робота допоможе мозку зв'язати слухову та візуальну інформацію з рухами рук, губ, язика та голосових зв'язок.

Використовувати спів, як найбільш природний вид музичної діяльності, в навчанні дітей з вадами слуху можна і без включення гри на музичному інструменті. Для цього дитину з порушенням слуху потрібно залучати до співу в хорі, тому що цей вид діяльності сприяє психологічно активному сприйняттю і відтворенню музики. Дане німецьким музичним психологом Е. Куртом визначення мелодії, яка виявляється в «чуттєвих формах ладотональної та метроритмічної організації» і відчутті руху зв'язку тонів, є найбільш точним відображенням завдань встановлення відсутніх у дітей зі слуховим дефектом звукових відчуттів [2, с. 402]. При систематичних колективних заняттях співом, їх, спочатку приблизне, інтонування звуків стає більш точним і, зрештою, може стати абсолютно чистим. Крім того, такі діти часто мають хороші ритмічні задатки. Ще одним позитивним моментом колективного співу є спільні концертні виступи, які забезпечують основу для позитивної самооцінки себе як творця музики і мотивують для подальших музичних занять. Але на початковому етапі навчання співу в хорі слабчучого учня не слід просити співати сольно перед іншими дітьми, тому що спів перед однолітками з нормальним слухом може призвести до того, що дитина може замкнутися чи відмовитися співати надалі взагалі.

Використання багаторазових повторень є необхідним компонентом роботи над музичним твором зі слабчучою дитиною, тому що їй «потрібен більш тривалий... термін для засвоєння матеріалу, особливо на ранньому етапі навчання» [1, с. 9]. Відпрацювання одних і тих самих музичних фраз з подальшим об'єднанням їх в єдине ціле дуже корисне для пам'яті учня з дефектом слуху і дозволяє його слуховій системі формувати моделі творів шляхом повторень, роблячи виконання все більш точним. Для розуміння чіткого розподілу музичної побудови на фрази можна використовувати гру «Питання-відповідь», коли

педагог грає першу фразу, пропонуючи учневі продовжити речення, і навпаки. Використання коротких побудов дуже важливо, тому що діти з порушенням слуху відчують труднощі зі слуховою робочою пам'яттю, наслідком чого є складність запам'ятовування довгих музичних фрагментів.

Підтримка сім'ї та створення її членами особливої домашньої музичної атмосфери надзвичайно важливі для навчання слабочуючої дитини грі на фортепіано. Ця умова є чи не ключовим компонентом її музичного виховання. Саме залучення сім'ї в складний процес оволодіння інструментом може бути запорукою успішної слухової реабілітації дитини. Музика повинна бути присутня не лише на уроках, а й у повсякденному житті. Для створення музичної атмосфери вдома батьки можуть використовувати відеозаписи творів, які вивчає дитина, малювати разом з нею картинки, що візуалізують музичний образ, правильно організовувати домашні заняття за інструментом. Також вони повинні бути в тісному контакті з педагогом, а на ранніх етапах навчання бажана їх присутність на уроках.

І, нарешті, заключна рекомендація відноситься до педагога, який безпосередньо працює зі слабочуючою дитиною. Його особистість надзвичайно важлива, тому що саме вона допомагає учневі «ствердитися в правильності відображення ним навколишнього середовища», направляє «формування сприйняття, уявлень, понять, художнього смаку, і, в кінцевому підсумку, свідомості» [3, с. 232]. Тому фортепіанний педагог повинен створити на уроках особливу музичну атмосферу, яка сприяла б зростанню інтересу дитини до занять і налагодити з ним дружні довірливі відносини. Незважаючи на те, що у кожного викладача є свої методи навчання грі на фортепіано, існують деякі особливості роботи з дітьми зі слуховим дефектом, на які слід звернути увагу. До них, перш за все, відноситься ретельний підбір музичного репертуару,

найбільш корисного, який відповідає рівню розвитку та індивідуальним здібностям кожної дитини, є досить легким для засвоєння, але, в той же час, сприяє подальшому зростанню. Дотримання цієї умови дозволить дітям завжди досягати бажаного результату, який полягає в самовираженні за допомогою музики. Водночас потрібно враховувати інтереси і потреби самих дітей. Тому, при підборі музичного репертуару, викладач повинен дотримуватися балансу між педагогічною необхідністю та думкою дитини. Тільки в такому випадку його робота буде успішною.

З усього вищевикладеного можна зробити наступні висновки. Необхідно всіляко підтримувати дітей зі зниженим слухом в їхньому бажанні займатися грою на фортепіано. Це дозволить їм відчувати емоційний зв'язок з музикою, розвивати мовлення, музичний слух і стимулювати розвиток мозкової діяльності. Реалізація права на музичне навчання дитини з порушенням слуху суттєво допоможе їй в майбутньому стати повноправним членом суспільства.

Література

1. Белик И. С. Музыка против глухоты. Москва: Владос, 2000. 159 с.
2. Галкин О. Введение в музыкальную психологию / Психология музыки и музыкальных способностей: хрестоматия ; сост. и ред. А. Е. Тарас. Москва : АСТ ; Минск : Харвест, 2005. С. 362–616.
3. Готсдинер А. Л. О стадиях формирования музыкального восприятия. *Проблемы музыкального мышления* : сб. ст. / сост. и ред. М. Г. Арановский. Москва : Музыка, 1974. С. 230–251.
4. Пономарева Е. В. Методы моделирования в диагностике музыкального восприятия детей с нарушением слуха. *Apriori. Серия: гуманитарные науки*, №4, 2014. URL: <http://apriori-journal.ru/serial/4-2014/Ponomareva1.pdf> (дата звернення: 27.10.2019).
5. Яхнина Е. З. Методика музыкально-ритмических занятий с детьми, имеющими нарушения слуха / под ред. Б. П. Пузанова. Москва : ВЛАДОС, 2003. 272 с.

**Варіативність технологій
та методик
інклюзивного навчання
в мистецькій школі
(педагогічна майстерня
з досвіду роботи
викладачів закладів
мистецької освіти)**

7. ВАРІАТИВНІСТЬ ТЕХНОЛОГІЙ ТА МЕТОДИК ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В МИСТЕЦЬКІЙ ШКОЛІ (ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНЯ З ДОСВІДУ РОБОТИ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ)

УДК 37.376:374/78

АНДРЕЄВА Олена Василівна,
викладач-методист,
Броварська школа мистецтв

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ГІПЕРАКТИВНИМИ ДІТЬМИ НА УРОКАХ З ФАХУ В КЛАСІ ГІТАРИ

У доповіді розглядаються деякі аспекти роботи з гіперактивними дітьми викладача по класу гітари на уроках з фаху, особливості поведінки гіперактивних учнів та засоби впливу і корегування, а також акцентується значення підбору навчального репертуару як вагомого складника в досягненні учнями ефективного навчального результату.

Ключові слова: інклюзивне навчання, інновації, гіперактивність, досвід, метод.

Останнім часом серед дітей, що приходять на навчання до мистецьких шкіл, зустрічається все більше гіперактивних дітей. В більшості – це хлопчики. На вступних співбесідах вони демонструють добрі музичні дані: слух, пам'ять, гарно відтворюють нескладні ритмічні малюнки і ведуть себе досить стримано.

І ось дитина прийшла на урок, де треба певний час сидіти з інструментом та виконувати вказівки викладача. Звичайно, на перших уроках увесь час сидіти

з інструментом важко будь-якій дитині. Періодично треба давати можливість учневі вставати і рухатись. Але тут починається щось неймовірне: дитина не може всидіти на одному місці спокійно навіть 5-10 хвилин. Вона рухається на стільці, підстрибує, барабанить пальцями по гітарі, у будь-яку мить може відпустити інструмент. Їй важко утримувати гітару, а також зосередитися на виконанні певного завдання, кожен її рух супроводжується поглядом на викладача. Дитина проявляє невпевненість у собі і шукає підтримки. Тоді я прошу дитину «допомогти» своїм поглядом його пальчикам та «спостерігати за ними».

Несподівано дитина може перестати грати, здійснює неконтрольовані рухи, інструмент випадає. Вона може навіть різко піднятися, забувши про те, що в неї в руках є інструмент. Якщо я помічаю найменші ознаки того, що дитина недостатньо себе контролює, то сама злегка підтримую інструмент. Дії таких дітей взагалі неможливо передбачити. Треба бути готовим до будь-яких несподіванок: раптове вставання, покачування на задніх ніжках стільця, несподівані повороти; також дитина може взяти якийсь предмет одягу, як то шапка, шарф, рукавички, і почати підкидати їх. Дехто починає кричати, якщо щось не виходить. Такі діти також не люблять, коли їм намагаються допомогти або торкаються їхніх рук.

СДУ – синдром дефіциту уваги та СДУ у поєднанні з гіперактивністю – СДУГ (синдром дефіциту уваги з гіперактивністю) – це незначний функціональний розлад центральної нервової системи, під час проявів якого процеси збудження переважають над процесами гальмування. Значно частіше він зустрічається в хлопчиків, ніж у дівчаток. Частіше за все проявляється в 4–6 років і продовжується до підліткового віку. Дітям з синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю притаманна імпульсивність, різка зміна емоцій, плаксивість, підвищена втомлюваність. Вони непосидючі, не можуть

зосредити свою увагу на одній дії, можуть задати питання, але не слухати відповідь на нього. Основною ознакою СДУГ є короткий проміжок уваги, який заважає дитині зосередитись на конкретній дії, а підвищений вміст гормонів норадреналіну та адреналіну у їхньому організмі утримує їх у стані постійного стресу. Щоб позбавитись надмірного вмісту цих гормонів, дітям потрібні значні фізичні навантаження, треба багато рухатись, займатись спортом. Як правило, вони й відвідують спортивні секції (плавання, карате, футбол, хокей, лижний спорт та ін.), але батьки обирають для своїх дітей ще і заняття на музичному інструменті, усвідомлюючи, що розвиток дрібної моторики сприяє розвитку інтелекту, виховує увагу та посидючість.

Маючи значний педагогічний досвід, я не лякаюсь такої поведінки учнів і ніколи не відмовляюсь з ними працювати, знаю, що треба набратись терпіння на довгий час, і результат неминуче буде. Завдання даю дуже короткі і обов'язково хвалю дитину за виконання, захоплююсь досягнутим результатом, дозволяю дитині часто вставати, рухатись, рухаюсь разом з нею. А заодно щось пояснюю, розповідаю.

Робити зауваження таким дітям недоцільно. Вони їх не сприймають і ображаються, іноді проявляють агресію, або починають плакати і кричати: «що я зробив не так?», «я все роблю правильно!», «я більше не буду повторювати, самі грайте!». Ще гірше, коли дитина впадає в ступор і взагалі нічого не хоче робити. Вона ніби випробовує вас на міцність. З такими дітьми треба бути надзвичайно терплячим і винахідливим. Абсолютний спокій і доброзичливість у поведінці викладача а також щира похвала за кожную виконану дію на дитину мають значно більший вплив, ніж зауваження.

Якщо учень – початківець, і він робить лише перші кроки в опануванні інструментом, я намагаюсь формувати технічні навички в ігровій формі, для підтекстовки використовую улюблені дитиною віршики, скоромовки.

Взагалі не фіксую його увагу на тому, що щось вийшло не так, а придумую сама, або разом з учнем інші завдання з тією самою технічною задачею. Це може бути така сама вправа або музична побудова, але вона буде виконуватись на інших струнах, або трохи видозмінена та з іншою підтекстовкою. Учень навіть не помічає, що він відпрацьовує одну й ту ж технічну задачу. З більш старшими дітьми для відпрацювання складних технічних елементів я використовую невеличкі побудови з використанням того самого елемента, який учень не зміг виконати або проводжу аналогію з іншими творами, які він уже виконував.

Трохи пізніше я даю дітям вправи, які вони дуже люблять грати, – невеликі, образні, моторні. Я вигадую їх сама, даю образні назви. Це приваблює дітей, іноді вони самі зі задоволенням долучаються до цього процесу і подають цікаві ідеї. Вправи їх заспокоюють, бо руки постійно зайняті безперервною роботою.

На початковому етапі навчання в гіперактивних дітей, які успішно пройшли вступні співбесіди, рідко бувають проблеми ритмічного характеру. Але, коли ритмічний малюнок у творах стає більш розвиненим, з частою зміною тривалостей, настає багато несподіванок. Учень може довільно перетримати любую коротку тривалість, не дослухати довгу ноту. Гіперактивним дітям взагалі важко витримувати довгі ноти, особливо половинні, цілі, а то й чверті після восьмих. І не тому, що вони не знають теорії – їм не вистачає терпіння. Ситуація значно покращується, коли учень виконує твори (п'єси, етюди, лаконічні твори великої форми), в яких немає великої різниці у тривалостях, а також з мінімальною кількістю пауз (ще краще, якщо їх взагалі не буде). Твори беру невеликі за розміром, з чіткою формою, зрозумілі за змістом. Помічаю, що на гіперактивних дітей благотворно впливає виконання нескладних поліфонічних творів, особливо музики Й.-С. Баха. Вони навіть краще справляються з вивченням

поліфонічних творів, ніж гомофонно-гармонічних, але обов'язково – нескладних і невеликих за розміром, щоб учень якомога швидше міг опанувати твір.

Свого часу, коли я керувала шкільним оркестром, серед його учасників теж були гіперактивні діти. Звичайно, під час зведених репетицій, якщо в їхніх партіях траплялись паузи, вони не могли всидіти на місці, ставали центром уваги всього оркестру. Тоді я стала писати для них нескладні партії, але майже без пауз.

В міру того як гіперактивні діти стають дорослішими, вони починають більше себе контролювати, стають більш врівноваженими. У моїй практиці ознаки гіперактивності майже повністю нівелювались у дітей у віці 14–15 років. На цей час своєю поведінкою вони майже нічим не відрізнялись від своїх однокласників і досягали необхідних навчальних результатів. За роки моєї педагогічної практики в моєму класі було 5 гіперактивних дітей. Всі вони успішно закінчили школу. З них один – продовжив навчання у вищому навчальному закладі за фахом, 4 учні продовжили навчання у технічних вищих навчальних закладах, один – у професійно-технічному коледжі. Двоє гіперактивних учнів навчається в мене в теперішній час, і я спостерігаю за позитивною динамікою в опануванні інструментом.

Література

1. Батьки і діти. Гіперактивні діти : вебсайт. URL: <https://upsihologa.com.ua> (дата звернення: 01.11.2019).

2. Гіперактивність дитини: ознаки. Поняття синдром гіперактивності : вебсайт. URL: <http://vemakids.com.ua> (дата звернення: 31.10.2019).

3. Гіперактивність: як вижити з легкою не нормою: вебсайт: URL: <https://m.dt.ua> (дата звернення: 31.10.2019).

4. Коли обійми стають ліками. Боротьба з гіперактивністю дітей: вебсайт. URL: <http://life.hravda.com.ua> (дата звернення: 01.11.2019).

БАБАЛЯН Юлія Валер'янівна,
старший викладач,
Харківська середня спеціалізована
музична школа-інтернат

ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДІВ АРТПЕДАГОГІКИ ТА АРТТЕРАПІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

У доповіді розкрито актуальність та необхідність надання музичної освіти для дітей з особливими потребами. Визначена специфіка сприйняття музики такими дітьми, розглянуто методи та прийоми артпедагогіки та арттерапії, які доцільно застосовувати в організації їх навчання музиці.

Ключові слова: діти з особливими потребами, артпедагогіка, арттерапія, музична освіта, методи навчання.

Музика – особливий вид мистецтва, що здійснює потужний вплив на людину, її почуття і емоції, проникає в глибини свідомості. Про її благодійний вплив на душевний стан людини писали ще Піфагор, Платон, Аристотель. У школах Давньої Греції багато текстів розучували співом, а в початковій школі Індії азбуку і арифметику вивчають за допомогою співу і зараз. Використання музики з метою оздоровлення також вивчали з давніх часів. Авіцена лікував музикою психічно хворих. Гіпократ зцілював нею безсоння та епілепсію. Лікарі Стародавнього Китаю прописували музичні рецепти для впливу на той чи інший хворий орган. На музичних інструментах епохи Відродження можна часто побачити напис: «Музика зцілює душу і тіло». Відомий педагог

Ян Амос Коменський писав, що той, хто не знає музики, подібний до того, хто не знає грамоти. Ще І. Сеченов і його учень І. Тарзанов дійшли висновку, що музика впливає на фізіологічні процеси. Вона сприймається не тільки слухом, а й усіма аналізаторами й системами організму, здійснює вплив на біологічно активні точки та меридіани, змінює фізичний та психічний стан людини. Значний вплив музики на людину зумовлюється взаємозв'язком елементів музики (гармонії, ритму, мелодії) з усіма важливими сферами людини – вольовою, емоційною та розумовою діяльністю.

Діти з особливими потребами є часто обдарованими в музичному плані. Дитина прямує за ритмом, мелодією, залучаючись до руху тілом, спокійне звучання музики не викликає відторгнення.

Особливості музичного впливу на дітей з інклюзією стали основою музикотерапії. Музична терапія більш ніж століття поширена у світі й активно входить у соціальний простір багатьох країн. Вона народилася у сфері медичної лікувальної практики й має всі шанси стати універсальною виховною системою. У практиці накопичилися численні приклади дивовижного впливу музики на людину:

- є унікальні приклади зцілення дитячого церебрального паралічу завдяки заняттям музикою;

- багато разів підтверджено факт: Ре-мажорна соната Моцарта припиняє напади епілепсії і навіть звільняє від неї, поліпшує зір;

- встановлено, що звучання певної ноти змінює не тільки колір, а й форму клітин. Звук «до» змушує клітини крові відновлюватися, а звук «ля» руйнує клітини ракової пухлини;

- французький актор Жерар Депардьє позбавився заїкання протягом трьох місяців, слухаючи музику Моцарта.

Наукою доведено, що музика є ключем до імунної

системи, до адаптаційних механізмів організму. Музика Моцарта сприяє покращенню пам'яті, підвищує інтелект, підсилює творчі процеси. Зняти хвилювання й тривогу допоможуть мазурки і прелюдії Шопена, вальси Штрауса, «Місячна соната» Бетховена. Для заспокоєння варто послухати «Місячне світло» Дебюссі, «Аве Марія» та токкату ре-мінор Баха, «Баркаролу» Чайковського.

У другій половині ХХ століття наукові дослідження фізіологічних реакцій, що виникають в організмі в процесі музичного сприйняття, незрівнянно розширились. Інтеграція музичних і педагогічних наук на сучасному етапі розвитку суспільства може бути визнана пріоритетною. Зміст, форми та методи навчально-виховної роботи мають корекційну спрямованість, не лише на засвоєння знань, а й на урахування індивідуальності дитини. Основним відкриттям Альфреда Томатіса була система слухових тренувань для поліпшення здатності мозку сприймати і переробляти інформацію, сприйняту на слух.

Музикотерапія показана всім дітям. Невміння аналізувати і засвоювати інформацію призводить до проблем у навчанні та гальмує розвиток соціальних навичок. Показниками до використання такої терапії є мовленнєві порушення, проблеми концентрації уваги, емоційні розлади.

Всі методи використовуються в певному поєднанні, яке визначає цілі і задачі освіти, виховання, віку, індивідуальних особливостей, рівня підготовки і специфіки навчального предмета. Методи виховання і навчання в артпедагогіці спрямовані на оволодіння художніми засобами самовираження, забезпечення задоволення особливих потреб, організації корекційно-розвивальної роботи в різноманітних видах і формах музичної діяльності.

Вибір методів і форм навчання в артпедагогіці визначається: віковими і індивідуальними особливостями;

інтересами і нахилами; особливостями і ступенем відхилень розвитку; цілями і задачами розвитку дітей.

Методи можуть бути словесні – бесіда, розповідь; наочні – використання музичних творів, показ рисунків, музичних інструментів; практичні – вправи. Словесні методи можуть широко застосовуватись у роботі з всіма категоріями дітей з дефіцитом уваги. Пояснення, уточнення, роз'яснення допомагають дитині з порушенням розвитку мовлення, слуху, зору зрозуміти характер, зміст музичного твору. Найбільшого ефекту можна досягти при поєднання словесних методів із наглядними, а також з тактильними і кінестетичними методами, пов'язаними з сприйманням мови. Розвиток сприйняття музики в особливих дітей здійснюється на полісенсорній основі. Під час слухання музики використовується зорове сприйняття ігри педагога на інструменті, спостереження за мімікою, рухом рук. Потім слух дитини сприймає елементи музики. Доцільним буде використання системи вправ для розвитку сценічних здібностей дітей (сценічні етюди). Пластична виразність досягається за рахунок вправ-ігор з уявними предметами. Важливо фіксувати м'язові відчуття для розкриття образів невербальними способами. У роботі з дітьми з порушенням слуху активно використовуються словесні, наглядні і практичні методи. Спочатку розповідь про музичний твір, потім виконання педагогом, потім рух під музику. Вправи – один з методів закріплення навичок розвитку слуху, ритму, голосу. Ритмічні вправи – «Гра з водою», «Збираємо каменці», «Гра з м'ячом» та інші розвивають координацію руху, уяву.

Отже, діти із затримкою психічного розвитку відрізняються повільним темпом сприйняття, вони не завжди точно реагують на характер музики, не можуть дати вербальну оцінку музичному твору. Організація сприйняття музики з такими дітьми потребує використання корекційно-

спрямованих прийомів. Серед різноманітних форм, методів і засобів навчальної роботи музично-естетична діяльність займає важливе місце в навчально-виховному процесі дітей з особливими потребами. Професійна діяльність педагога фортепіано в умовах інклюзивної освіти поєднує не тільки педагогічну та виконавську діяльність, а й знання загальної психології, корекційної педагогіки та музичної терапії. Такі вміння дозволяють вести корекційно-розвивальну роботу необхідну в умовах інклюзивного навчання.

Література

1. Бекетова Ю. В. Використання музики у навчанні дітей з аутизмом. Харків, 2005. 69 с.
2. Виготський Л. С. Психологія мистецтва. Москва : Педагогіка, 1987. 344 с.
3. Петрушин В. И. Музыкальная психотерапия: теория и практика: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2000. 176 с.
4. Музична психологія і терапія : навч. посіб. для студ. спец. «Музичне мистецтво» / В. Драганчук; передмов. Л. Кияновської. Східноєвр. нац. ун-т ім. Л. Українки, 2016. 230 с.

УДК 376.112.4

БАКШЕСВ Ілля Григорович,
викладач класу флейти,
Дитяча школа мистецтв № 5
ім. І. О. Дунаєвського,
м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРШИХ ЕТАПІВ НАВЧАННЯ ГРІ НА БЛОКФЛЕЙТІ ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

Різнманітність проявів порушень аутичного спектру актуалізує необхідність обміну практичним досвідом

викладання. Доповідь спрямована на систематизацію досвіду роботи задля подальшого аналізу та практичного використання.

Ключові слова: інклюзивне навчання, порушення аутичного спектру, психолого-педагогічні методи викладання, творчий розвиток, розумова діяльність.

Різноманітність проявів розладів аутичного спектру створює специфічні складнощі в спілкуванні з учнем. Певний час доводиться витратити на розуміння та систематизацію реакції учня на зауваження, поради і настанови, встановлення взаєморозуміння. Залежно від індивідуальних особливостей кожного окремого учня цей процес може розтягнутися від декількох тижнів до декількох місяців. Для оптимізації процесу слід, перш за все, звернути увагу на такі моменти: висновок із ресурсного центру, поради психолога, поради батьків; попередній досвід роботи з учнями, які мають розлад аутичного спектру.

1. Спираючись на аналіз наданої інформації, необхідно: *приблизно оцінити строки встановлення зв'язку з учнем.* Діти з особливими освітніми потребами більш емоційно вразливі. Враховуючи це, на першому етапі навчання слід приділити увагу тому, щоб психічно не травмувати дитину. Якщо відносини з учнем без особливих потреб можуть бути зкорегованими, то для інклюзивних дітей недовіра та неприязнь до вчителя або предмета на цьому етапі можуть стати на заваді подальшого процесу навчання. Правильна оцінка строків проходження першого етапу є важливою через те, що межа рівномірного розподілу навантаження на учня складається саме в цей період. Тому корегування строків є необхідністю, а не помилкою. На цьому етапі також слід визначити для себе час занять,

інтервали між перервами, обсяг інформації, яку учень може засвоїти під час заняття.

2. Позначити методи встановлення зв'язку з учнем. Одними з основних методів заохочення дитини до спілкування та навчання є власний приклад та виконання творів на музичному інструменті. Діти з розладами аутичного спектру жваво реагують на живу музику та завзято намагаються теж щось виконати на інструменті, тому ці методи підходять і для учнів із проблемами мовлення або дислексією. Загалом навчання через власний приклад є найбільш продуктивною формою заняття. На уроках слід приділяти увагу також розмовам на теми, що не пов'язані з музикою: хобі, школа тощо. Перерви на такі розмови є одним із найефективніших шляхів встановлення взаємодовіри з учнем. Також слід надавати дитині можливість на певний час відволіктися від вивчення матеріалу заняття та звернути увагу на власні думки щодо музики загалом, процесу навчання або певних музичних творів.

3. У процесі спілкування з учнем вести щоденник занять, звертати особливу увагу на поведінку та настрій учня. Систематизовані спостереження є запорукою передбачення та запобігання проблем та помилок у процесі навчання. Також на основі цих спостережень можна проводити поглиблений аналіз як успіхів дитини, так і власних методичних надбань, проводити роботу над помилками. Слід зазначати, за яких обставин учень не приділяв достатньої уваги процесу навчання. Які події, не пов'язані з навчанням, вплинули на настрій дитини та її спроможність сприймати матеріал, робити висновки щодо навантаження за таких умов. Зазначати власні педагогічні помилки та особливості сприйняття навчального матеріалу. Аналізуючи власний щоденник, слід відстежувати взаємозв'язок між емоційним станом

учня, його спроможністю сприймати інформацію під впливом дій викладача та зовнішніх факторів.

Узагальнюючи вищезазначене, можна звернутися до порад А. Колупасової та Л. Савчук, поданих у науково-методичному посібнику «Діти з особливими потребами та організація їх навчання»:

Кілька порад вчителів:

- встановити позитивний емоційний контакт;
- використовуються стереотипи дитини;
- навчати дитину мові почуттів, фіксувати увагу на емоційному стані людей і тварин;
- навчати поведінковій етиці на емоційній основі, аналізувати світ емоцій. В подальшому розвиток творчих здібностей та уяви дозволяє дитині адекватно сприймати літературні казки;
- педагогам не слід використовувати травмуючі слова: «ти злякався...», «не вийшло...». Завдання педагога – попередити наростання негативізму, подолати комунікативний бар'єр;
- одним з напрямків роботи є соціально-побутова адаптація дітей, формування навичок самообслуговування [1, с. 52–53].

Насамперед у класі духових інструментів слід зазначити складність звуковидобування для дитини під час гри на флейті. Комплекс дій, такий як використання правильної аплікатури та видобування звуку за допомогою повітряного струменя, є доволі складним для сприйняття. Тому виникає потреба у більш простому способі встановлення взаємозв'язку між висотою звуку та засобом його видобування. Найлегше досягти цього завдяки практиці на фортепіано. Слід мати на увазі, що можуть виникати складнощі із вивченням назв нот, тому починати краще з використання кольорових позначень. Кожна нота співвідноситься з окремим кольором. Це надає учню змогу

доволі швидко засвоїти «нотопис» та без допомоги викладача вчити та виконувати прості твори. Наступним етапом буде проєкція кольорових позначень на аплікатуру блокфлейти. Взаємозв'язок, встановлений між кольорами та пальцями, дасть змогу зосередитись на диханні та інших аспектах звуковидобування. Використання цього методу доволі ефективне. Навіть учні, які вже досягли певних успіхів у вивченні нотної грамоти, поліпшили свої результати.

Засвоєння ритму переважно відбувається в ігровій формі. Плескання в долоні із рахуванням уголос дозволяє доволі швидко вивчити тривалість звуків, а використовуючи цей метод разом із кольоровим позначенням нот, учня легше підготувати до сприйняття традиційної системи нотації. Завдяки такому підходу можна обійти обмеження сприйняття інформації учнями з дислексією та порушеннями мовлення.

Як було зазначено, важливим аспектом засвоєння навичок гри на блокфлейті є взаємодія з фортепіано. Звуковидобування на фортепіано менш складне, ніж на блокфлейті, тому відчуття звуковисотності в учня розвивається швидше. На уроках твори повинні виконуватись в унісон із фортепіано, це надає змогу почути помилки, а також будувати взаємозв'язки в мисленні між аплікатурою на фортепіано та блокфлейті.

Література

1. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 206 с.
2. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : ТОВ «АТОПОЛ», 2016. 152 с.
3. Падалка Г. Педагогіка мистецтва. *Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін*. Київ : Освіта України, 2010. 274 с.

4. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 26.11.2019).

5. Соколова Е. Психология детей с задержкой психического развития : учеб. пособ. Москва : Сфера, 2009. 318 с.

УДК 373-056.2/.3:7

ВЕЛІГУРА Олена Олександрівна,
викладач-методист,
Комунальний заклад
«Семенівська дитяча музична школа»
Семенівської міської ради,
Чернігівська область

ПРИНЦИП НАСТУПНОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

У доповіді висвітлено психолого-педагогічні аспекти інклюзивного навчання на сучасному етапі розвитку мистецької освіти, зроблено акцент на важливому принципі – наступності, який є необхідним у побудові освітнього процесу в закладах відповідного профілю.

Ключові слова: інклюзивне навчання, освіта, принцип наступності.

Згідно з «Концепцією розвитку інклюзивної освіти», затвердженої Наказом МОН від 01.10.2010 року № 912, поняття «інклюзивне навчання» визначається як «комплексний процес рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання з урахуванням індивідуальних

особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей» [1].

Інклюзивне навчання сьогодні є актуальним стратегічним напрямком сучасної освіти для дітей з особливими освітніми потребами та є предметом обговорення науковців на всеукраїнських і міжнародних форумах, конференціях, семінарах та в засобах масмедіа. Так, учасниками напрямку «Актуальні проблеми інклюзії в умовах реформування початкової школи» II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми педагогіки початкової школи в контексті освітньої реформи», яка відбулась 30.11.2018 року на базі ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» було підготовлено та розкрито цікаві теми з даного напрямку. Педагогічні умови підготовки майбутніх вчителів до реалізації завдань інклюзивної освіти у навчальному процесі обговорено Т. Борохвіною; основні аспекти професійно-психологічної готовності педагога до праці в інклюзивному середовищі закладів загальної освіти розглянуто О. Вознюк; формування соціальних навичок у дітей з аутизмом за допомогою методу соціальних історій К. Грея представлено О. Колосовою; особливості організації логопедичної допомоги учням з тяжкими порушеннями мовлення в умовах інклюзивного навчання запропоновано А. Король; арттерапевтичний потенціал процесу формування трудових умінь у дітей з особливими освітніми потребами в системі інклюзивної форми навчання початкової ланки загальноосвітньої школи розкрито Т. Масевич; реальність і перспективи інклюзивної освіти у Вірменії деталізовано С. Мурадян; особливості створення інклюзивного освітнього середовища в початковій школі в контексті реформування освіти в Україні систематизовано та надано Н. Родюк.

Інклюзивне навчання запроваджується в закладах загальної середньої освіти протягом останніх років. Щодо функціонування інклюзивних освітніх закладів, у «Концепції розвитку інклюзивної освіти», затвердженій Наказом МОН від 01.10.2010 року № 912 ідеться про забезпечення освіти дітям з особливими освітніми потребами, про адаптацію навчальних програм та планів, методів і форм навчання та про партнерство з громадою щодо індивідуальних потреб таких дітей.

Водночас із забезпеченням інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти, актуальним сьогодні є запровадження його й у закладах початкової мистецької освіти. Враховуючи специфіку освіти такого профілю, ми визначаємо поняття «інклюзивна мистецька освіта» як процес творчого розвитку дітей з особливими потребами з використанням типових освітніх програм і скорегованих освітніх та типових навчальних та робочих програм із спрямуванням їх індивідуального, особистісного розвитку, та впровадженням сучасних ефективних методик і форм особистісно орієнтованого навчання.

Дійсно, запровадження інклюзії в початковій мистецькій освіті передбачає не тільки розроблення та апробацію різноманітних освітніх стратегій, форм, методів та методичних прийомів навчання, а й побудову освітнього процесу з урахуванням психолого-педагогічних аспектів окресленого напрямку. Серед них ми розглядаємо наступні: теоретичний, методичний і практичний (корекційний та рефлексивний). Усі зазначені аспекти повинні бути поєднані між собою та представляти єдину освітню модель.

Сучасна педагогіка на теперішньому рівні спрямована на теоретичну розробку та запровадження принципу наступності в закладах дошкільної загальної середньої освіти та в мистецькій школі. У його сутності полягає забезпечення єдиної лінії творчого розвитку учнів на всіх

етапах навчання. На нашу думку, побудова сучасної освітньої системи для дітей з особливими освітніми потребами у закладах початкової мистецької освіти, повинна базуватися на актуальному принципі наступності.

З метою запровадження в освітній процес закладу початкової мистецької освіти цього принципу викладачем-методистом Комунального закладу «Семенівська дитяча музична школа» Семенівської міської ради Чернігівської області було розроблено Навчальну програму «Музичний інструмент – фортепіано / для ПСМНЗ» та «Навчальну програму із академічного вокалу для ПСМНЗ», що мають методичний супровід – «Навчально-організаційні рекомендації до програм». Окреслені видання було підписано до друку 30.08.2017 року та опубліковано у видавництві Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. В освітньому закладі запроваджується принцип наступності й за допомогою методичних матеріалів – Навчальних матеріалів для музичних керівників дошкільних установ, вчителів англійської мови та музичного мистецтва шкіл різного типу «На порозі реалізації принципу наступності», Навчальних матеріалів для музичних керівників закладів дошкільної освіти, вчителів музичного мистецтва шкіл різного типу «Між дошкіллям та початковою школою» та Навчальних матеріалів для вчителів музики загальноосвітніх навчальних закладів та викладачів музичних шкіл (шкіл мистецтв) «Принцип наступності у вивченні музичної грамоти».

Задовольняючи потреби в навчанні обдарованих учнів, виникла можливість роботи з дітьми, які мають вроджені патології. Так, працюючи за сумісництвом у ЗДО № 6 «Сонечко» Семенівської міської ради Чернігівської області в логопедичних групах, де незначна частина дітей мала вроджені порушення психофізіологічного розвитку,

вроджені хвороби психосоматичного характеру, було визначено їх особливості музично-естетичного розвитку: більшість з них мали нестійку увагу. Початковий етап здійснення музично-ритмічних рухів вимагав корекції та детального опрацювання. Значна частина вихованців переставляла літери, склади або слова в іншій послідовності, спостерігалось відставання у запам'ятовуванні віршів, текстів пісень, під час виконання пісень відбувалось накладання відповідних звуків з одночасним невідповідним вимовлянням (у залежності від відсутності спроможності вимовляння певних літер кожною дитиною, внаслідок вродженої патології голосового апарату, або неналежної роботи слухових органів у співпраці із голосовими м'язами). Для таких дітей, які потребували корекційної методики з формування співацьких та мовленнєвих навичок, було запроваджено авторський методичний прийом «Спів по малюнках», який висвітлено у дисертаційному дослідженні О. Велігури «Наступність у формуванні співацьких навичок молодших школярів». Він дозволив поєднати наочно-образне сприймання, яке є типовим для дітей дошкільного віку з роботою артикуляційного апарату в ігровій формі.

Необхідно зазначити, що в учнів Комунального закладу «Семенівська ДМШ» Семенівської міської ради Чернігівської області (2 особи), які потребували особливих освітніх підходів, методів, умов, методом спостереження було визначено такі особливості в музичному розвитку: спостерігалась зміна темпу в бік пришвидшення, уривок зі складним ритмічним малюнком значно повільніше запам'ятовувався в порівнянні з більш зручною, полегшеною фактурою та спрощеним ритмом. Вивчення нотної грамоти з такими учнями відбувалось за спеціально розробленою методикою, висвітленою у Навчальних матеріаліх «Принцип наступності у вивченні музичної

грамоти», що уявляє собою ознайомлення та засвоєння музичної грамоти шляхом впровадження письмових, усних завдань, використання багатокольорових малюнків, зроблених за допомогою комп'ютерної програми «Paint» із зображенням сучасних героїв мультиплікаційних фільмів, авторських віршів та артказок, різнокольорової клавіатури музичного інструменту – фортепіано.

На нашу думку, інклюзивне навчання на сучасному етапі розвитку мистецької освіти та здійснення реформ цієї галузі потребує подальшого розроблення та впровадження в освітній процес.

Література

1. Концепція розвитку інклюзивної освіти. URL : http://www.osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/ (дата звернення: 25.10.2019).

УДК 373.3/.5.043.2-056.2/.3].018.54:75

ВІНОКУРОВА Олена Вячеславівна,
викладач образотворчого відділення,
Золотівська філія
Попаснянської дитячої школи мистецтв

ВПЛИВ ЗАНЯТЬ МИСТЕЦТВОМ НА ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ТА ЇХ ВКЛЮЧЕННЯ ДО КОЛЕКТИВНОГО ТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ

У доповідії розглядаються шляхи впровадження інклюзивної освіти в умовах життя дітей в «сірій зоні» завдяки мистецтву малювання.

Ключові слова: інклюзивна освіта, діти-переселенці, «особлива» дитина, техніки малювання.

Основою концепції інклюзивної освіти є принцип, що всі діти, незважаючи на різне культурне й соціальне походження та рівні навчальних можливостей, повинні мати однакові можливості в навчанні в усіх типах закладів освіти. Це означає, що ідеологія інклюзивної освіти спрямована на надання кожній дитині, всім відособленим і вразливим групам можливостей для результативного навчання. Інклюзивна освіта є підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та навчальне середовище до потреб учнів, які відрізняються своїми навчальними можливостями.

В умовах життя в «сірій зоні» інклюзія має не абияке значення. Адже дітей з особливими потребами тут значно більше. Це не тільки діти, які офіційно визнаються «особливими», багато учнів пережили настільки серйозний стрес, що він дуже позначився на психологічному стані та на здоров'ї дітей. А якщо додати до цього відсутність якісного медичного обслуговування, то стає зрозумілим, чому учні нашої територіальної зони відрізняються від однолітків з інших регіонів.

Офіційно «особливих» дітей за період чотирирічної роботи в школі мистецтва на лінії розмежування в мене було четверо, кожен із своїм діагнозом та характером. Але якщо дивитись глибше, то можна назвати ще багато дітей, яким потрібна особлива увага – це і діти-переселенці, які і досі пам'ятають як сиділи по підвалах та як було їм страшно (перші пару місяців вони більше розмовляли, аніж малювали, а чорні фарби «кричали» за них); це чудовий та «сонячний» хлопчик з дисграфією, який пару років навчався правильно тримати олівець і пензлика та малювати рівні лінії або правильні літери (олівець він все одно тримає як хоче, але малює якимось щиро та по-своєму цікаво вже другий рік, навіть вийшов до фіналу одного з конкурсів). А ще є діти, які приходять з неблагополучних родин,

і офіційно вони не відрізняються, але тільки офіційно, бо дивитись в очі тим дітям навіть вчителю дуже важко.

У нас існують кілька правил спілкування, які допомагають робити життя в класі добрішим:

– Ми поважаємо думки та бачення образу кожного;

– Якщо сьогодні немає натхнення виконати складне завдання, можна вибрати те, яке є посильним;

– Якщо ти вже знаєш та умієш – допоможи іншим, це круто;

– Ми не шукаємо поганого в роботах, знаходимо те, що добре;

– Запитати та порадитись між собою – це правильно.

Завдяки цим правилам всі діти почувають себе комфортно, і якимось так складається, що наш «мурашник» не розрізняє та нікого не віддаляє.

Кожна «особлива» дитина потребує особливих моментів. Наприклад, дівчинка П. страждає на епілепсію. Напади найчастіше можуть бути зпровоковані звичайним, хвилюванням з будь-якої причини. Перші два роки батьки приходили на уроки, щоб не тільки контролювати доньку, а і самим відчувати спокій. Щоб інші діти не почували себе незручно, після недовгих роздумів ми долучили батьків до процесу. Той з них, хто був присутнім, не сидів очікуючи за дверима, а допомагав підготувати олівці, або почистити фарби чи врятувати від пролітої води. А ще у нас зв'явився ГЛЯДАЧ, який щиро радів за наші успіхи і це надихало! Тобто ніхто не дражнив нашу маленьку художницю за супроводження, а навпаки – отримав нових помічників.

Не тільки в П. бувають проблеми із зображенням різних об'єктів – живих та неживих. Для цього майже до кожної теми я готую спеціальні листівки. На них є малюнки одного предмета, але різного ступеню складності та в різних техніках, тож це теж додає спокою та впевненості – кожен, і в першу чергу ті, хто цього особливо потребує,

мають вибір: як саме виконати завдання. І вже ніхто нікого не буде дражнити – адже простір варіантів вже заданий, а вибір можна робити самостійно та досягати своєї мети.

Дуже гарно впливає на творчі здібності техніка «Мозаїка», її можна використовувати для всіх вікових категорій. Бо фокус в тому, що вона теж може бути різного рівня складності, у цьому разі використовувати можна найрізноманітніші матеріали: шматочки паперу, сіль або натуральну крупу чи інший природний матеріал. Ця техніка дуже подобається маленькому хлопчику І. У нього гемофілія, тому треба вчитися поводитись уважно та спокійно (для своєї безпеки). Проблеми із здоров'ям не дозволили йому відвідувати дитячий садочок, тому мама попросила взяти сина на заняття з малювання. Мозаїка – одна із найулюбленіших технік І., для того, щоб натхнення не покадало хлопчика, мозаїку я пропоную йому робити не просто на чистому аркуші, а вибрати собі розмальовку із запасів (вони не зовсім звичайні – це контури фігур, які під час розфарбовування будь-яким способом можуть перетворитися на красиву картинку. І знову ж таки ця техніка дозволяє зробити диференційний підхід та отримати гарний настрій та чудові результати у всіх працюючих юних художників.

Ніколи не залишає байдужими дітей, що мають «особливості» спілкування командна робота та застосування спільних проєктів. Справжня знахідка для цього – малювання без пензликів, а паперовими аркушиками, шматочками поролону, ватними паличками тощо. Дитина з онкозахворюванням С. прийшов до нас із впевненістю, що він нічого не зможе. Колективне творче завдання таки зачепило і його: воно полягало в «створенні» цікавих паперових шаблонів для малювання осіннього лісу яскравими гуашевими фарбами. І якщо спочатку він тільки використовував те, що пропонували йому «колеги»

по групі, то процес швидко надихнув і його, і врешті робота С. мала не тільки чужі ідеї, але і його власні, а ще була нагода ними ж поділитися.

Ще одна гарна ідея, яка має багато рівнів складності – гратаж. Він подобається всім, бо має ще й маленьку психологічну терапію – під чорним шаром гуаші ховаються яскраві барви, які під час дряпання створюють цікаві картинки. Хлопчик К., якому складно було досить довгий час навіть рівні лінії проводити саме за допомогою гратажу, на мій погляд, та ще трафаретів, які ми іноді використовуємо, зробив перші кроки до впевненості. Саме ці роботи отримали перші, справді щирі, захоплення «колег».

Життя бурхливе, діти шустрі, тому ніхто не може передбачити неприємностей. Так сталося ще з одним нашим учнем А. Цього літа він отримав дуже складну травму хребта, і тепер може ходити чи стояти лише 2-3 години в день, а інший час лежати, сидіти не можна. Мешкає дитина поруч з філією, тому на годину обов'язково приходиться на заняття. Ще одна улюблена техніка – ліплення з солоного тіста – виявилась в цьому випадку справжньою знахідкою, бо опанувавши її на уроках, він вдома, за підтримки батьків теж робить деталі для своїх робіт, навіть лежачи, і час спливає швидше, і А. спокійний, і одужання, маю надію, буде швидким.

Не можу не підкреслити важливість ще одного фактору: дякуючи волонтерам, які не залишаються байдужими, у нас є фарби, папір, пензлі, олівці прямо в класі. Ці «рівні можливості» теж створюють атмосферу більшої доброзичливості. Діти з не зовсім благополучних сімей не відчують заздрощів. А якщо хтось приносить до класу щось нове – то ділиться з друзями, бо знає, що в класі будуть матеріали для творчості і коли йому буде потрібно – він все візьме. Це у нас такий невеличкий, але

дуже корисний бонус від того, де ми знаходимось. І я дуже вдячна волонтерам-психологам Харківського АК Центру, небайдужій молоді організації «Восток-SOS», а також всім нашим друзям-близьким та далеким за підтримку творчих здібностей дітей.

Процес нашого навчання динамічний та невпинний, ми не тільки навчаємось, а і готуємо сувеніри та подарунки, які зроблять цей світ краще та добріше. Діти вчать не тільки набувати знання, а і ділитись ними. А завдяки цілеспрямованому спілкуванню дітей з «особливими» потребами з однолітками поліпшується когнітивний, моторний, мовний, соціальний та емоційний розвиток всіх дітей.

УДК 7.06+37.04:376

ЗАДОРЖКО Тетяна Володимирівна
завідувачка відділом образотворчого мистецтва, викладач
САНДУЦА Віталій Дмитрович
викладач
Дитяча музична школа № 8, м. Одеса

РОЗВИТОК ХУДОЖНЬОГО СВІТОГЛЯДУ В ГЛУХИХ ДІТЕЙ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У доповіді висвітлюються основні аспекти розвитку художнього світогляду в глухих дітей засобами образотворчого мистецтва із залученням до конкурсно-виставкової діяльності.

Ключові слова: глухі діти, нетрадиційні техніки, виставки, конкурси, світогляд.

Образотворче мистецтво – це одне з найважливіших і найбільш доступних видів естетичного виховання для

глухих дітей. Робота над розвитком художнього світогляду в процесі викладання образотворчого мистецтва тісно пов'язана з роботою з розвитку мовлення.

У процесі образотворчої діяльності вдосконалюється мовленнєвий розвиток глухих дітей. Діти опановують словниковий запас, пов'язаний з назвою матеріалів та інструментів, дій, характерних для даної діяльності: ліпити, малювати, розфарбовувати, штрихувати, обводити, обмацувати. Коли дитина робить конкретні дії з предметами, вона краще опановує значеннями відповідних слів позначаючих колір, форму, величину, просторові відносини, знайомиться з назвами нових предметів, закріплює раніше засвоєні слова і висловлювання.

Під час формування уявлень про предмети та явища, важливо навчити дітей зображати не тільки ті об'єкти, що знаходяться перед ними, але й ті, які діти спостерігали раніше, актуалізувати уявлення, що виникли в процесі читання, розповідей. Вміння бачити за словом різноманітні образи предмета або явища дуже важливо як для збагачення образотворчої діяльності, так і для керівництва цією діяльністю зі сторони педагога [2]. З одного боку – чуттєвий досвід дітей закріплюється в слові, уточнюються і розширюються значення слів, пов'язаних з предметами і об'єктами сприйняття; з іншого – дітей вчать за вербальними позначеннями бачити конкретні об'єкти, розуміти, що словом позначається предмет, який може бути різним за кольором, формою, величиною. Особливе значення представляє цей аспект у разі навчання малюванню на основі прочитаних дітьми текстів, вербальних описів предметів.

На всіх етапах навчання дуже важливо формувати і підтримувати інтерес і бажання учнів до творчої діяльності [3].

Тому в нашу роботу з глухими дітьми часто потрібно

вводити нетрадиційні техніки образотворчого мистецтва, наприклад: пальчиковий живопис, малювання на сирому папері, монотипія, малювання крапками, малювання простим олівцем і гумкою, колаж з домальовуванням, графографія, дудлінг. Нетрадиційні техніки образотворчого мистецтва створюють атмосферу невимушеності, сприяють розвитку ініціативи, самостійності дітей, створюють емоційно-позитивне ставлення до художньої діяльності, розвивають творчі здібності. Заняття з використанням нетрадиційних технік образотворчого мистецтва розвивають абстрактне мислення, фантазію, спостережливість, сприяють розвитку трудових навичок.

Так само завдання розвитку художнього світогляду дітей з порушеним слухом вирішується в процесі ознайомлення і аналізу творів мистецтва. Послідовність аналізу художнього твору (в даному випадку – картина) побудована за методикою О. О. Мелік-Пашаєва [4]:

1. Як би Ви назвали цю картину? (назва може збігатися або не збігатися з авторською; можна запропонувати кілька назв).

2. Чи подобається Вам картина, чи ні? (можлива неоднозначна відповідь.)

3. Розкажіть про цю картину так, щоб людина, яка її не знає, могла скласти про неї уявлення.

4. Які почуття, настрої викликає у Вас ця картина?

5. Що, на Вашу думку, автор «хотів сказати» цією картиною? Яка її головна думка, «навіщо» він її написав?

6. Що зробив автор для того, щоб ми зрозуміли його задум? Якими засобами він цього досяг?

7. Чи не хочете додати або змінити щось у Вашій відповіді на перше питання?

8. Поверніться до відповіді на друге питання. Чи залишилася Ваша оцінка або змінилася? Чому ви так оцінюєте картину?

Аналіз творів треба проводити в формі колективної роботи, під час якої створюються сприятливі умови для розвитку мовної комунікації.

Сьогодні творчий розвиток дітей має бути спрямований на їх самореалізацію, особливо в молодшому шкільному віці, коли дитина ще тільки вступає на першу сходинку творчості і не знає, що для неї важливо, яка мета її навчання, що може і вміє робити особисто вона. А це означає, що основний акцент повинен бути не просто на розвиткові творчих здібностей дітей, а й на розвиткові особистості, здатної до саморозвитку, пізнання себе і своїх можливостей.

Саме тому конкурсно-виставкова діяльність є значущим результатом творчого освітнього процесу і важливою частиною розвитку художнього світогляду кожної дитини. Розвиток виставкової діяльності в школі є важливою підтримкою для творчо обдарованих дітей.

Можливість участі в конкурсах і виставках є найсильнішим стимулом для наполегливої роботи як учнів, так і педагогів. Організована конкурсно-виставкова діяльність стимулює учнів продовжувати навчання, народжує інтерес до творчого зростання. Участь у виставках ставить перед дітьми конкретну мету, близьку їхньому розумінню: себе показати, інших подивитися.

Участь у виставках допомагає дитині формувати свій унікальний творчий світ. За допомогою подібних заходів учні можуть перевірити знання, вміння, навички не тільки у себе, а й порівняти свій рівень з іншими дітьми, дізнатися багато нового.

Не варто забувати і про те, що учасники виставок, конкурсів після підведення підсумків, як правило, отримують пам'ятні призи, грамоти та дипломи, які можуть стати відмінним доповненням для вступу на подальший ступень освіти і розвивають впевненість у своїх силах.

Вихованці філії ДМШ № 8 беруть активну участь на виставкових майданчиках нашої школи, міста Одеси і за межами України. З 2014 року вони беруть активну участь в артпроекті: виставці-пленері «... на вулиці Репіна» на базі Дитячої музичної школи № 8. На виставці представлені роботи учнів, створені під час літніх канікул вдома, на пленері в школі і в майстерні по пам'яті і з натури. Це пейзажі, натюрморти, фантазійні композиції. Основна мета виставки – виявити і підтримати талановитих дітей, передати їм досвід художньої майстерності педагогів. Назва виставки носить певне смислове навантаження, безпосередньо пов'язане з розташуванням школи в мальовничій зоні Київського району міста Одеси – між вулицями Баштанна і імені Репіна.

Виставка-пленер «... на вулиці Репіна» концентрує багато актуальних явищ в повсякденному житті одеситів, українців, робить свій внесок,—у становленні і розвитку загальнолюдських цінностей сучасного суспільства. Це один з ефективних способів передачі інформації, де асоціативне мислення юного художника презентується з перших кроків [1, с. 80].

В грудні 2016 року, напередодні Міжнародного дня інвалідів, в Міській художній галереї Свято-Архангело-Михайлівського жіночого монастиря проходила виставка художніх робіт «Стежиною творчості». На виставці були представлені творчі роботи учнів філії для глухих дітей та учнів відділу образотворчого мистецтва Дитячої музичної школи № 8. Щороку учні філії для глухих дітей приймають участь у виставці до Дня інвалідів в Будинку з ангелом, займають призові місця в Міжнародному конкурсі дитячого малюнка ім. Миколая Реріха в будинку-музеї імені М. К. Реріха, беруть участь у виставках в Українському культурному центрі Посольства України в Державі Ізраїль, в місті Бат-Ям.

Перемоги і участь дітей у конкурсах є яскравими показниками якості освіти. Будь-який, навіть скромний за масштабами, конкурс не просто проект або захід – це культурна подія, яка дозволяє виявити обдарованих дітей та оцінити професіоналізм педагогічних сил.

Література

1. Фоміцька Н. Ю. На улице Репина. *Мистецький простір*. № 3 (3-4). Одеса, 2014.
2. Головчиц Л. А. Дошкольная сурдопедагогика: Воспитание и обучение дошкольников с нарушениями слуха: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2001. 304 с.
3. Козлова Т. В. Особенности художественного восприятия людей с потерей слуха. *Международный научный журнал Инновационная наука. Искусствоведение*. № 12. 2015. С. 188–189.
4. Мелик-Пашаев А. А. «Праздничный день» или «Страшный праздник»? (К проблеме понимания авторского замысла). *Искусств в школе*. 1993, № 6. С. 14–21.

УДК 78(09)(4770)

ЗОРІНА Поліна Борисівна,
заступник директора з виховної роботи,
викладач-методист

МАЛЮГА Лариса Іванівна,
викладач

Дитяча музична школа № 13 ім. М. Т. Коляди, м. Харків

**ЕЛЕКТРОННИЙ ДИСК-ПОСІБНИК
«ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ МУЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ ІХ – ХVІІІ СТОЛІТЬ»
З УРАХУВАННЯМ ОСВІТНІХ ПОТРЕБ УЧНІВ
З ВАДАМИ ЗОРУ**

У доповіді презентовано електронний диск-посібник з історії української музики, що охоплює її розвиток від культури Київської Русі до епохи класицизму. Його специфіка полягає у залученні спеціальних технологій для учнів, що мають вади зору.

Ключові слова: мультимедійні технології, незрячі учні, українська музика.

У сучасних умовах використання мультимедійних технологій відкриває нові можливості в організації освітнього процесу та в розвитку творчих здібностей учнів. Від того, як подається матеріал, здебільшого залежить міра його засвоєння. Особливо це стосується дітей з особливими потребами. Для учнів з обмеженими можливостями комп'ютерні технології набувають цінність не лише як предмет вивчення, але і як потужний та ефективний засіб корекційної дії. Необхідно враховувати сучасні тенденції в освіті, орієнтовані на інтенсивність і креативність навчання, володіння новими технологіями і оперування інформаційними джерелами. Учні з дитинства знайомі з ресурсами мережі Internet, вільно поводяться з електронною технікою, користуються низкою комп'ютерних програм, навчаються не у бібліотеці, а за допомогою інтерактивних енциклопедій і звикли до високої якості аудіозаписів.

«Електронний диск-посібник з української музичної літератури» розроблено викладачами ДМШ № 13 ім. М. Т. Коляди м. Харкова Зоріною П. Б., Малюгою Л. І., комп'ютерне втілення забезпечено Зоріною А. А. *Диск є універсальним посібником, який може бути використаний як викладачем на заняттях, так і учнем вдома. Але головною і унікальною його особливістю є те, що він може використовуватися дорослими та дітьми з особливими потребами.* Школа має філію, яка спеціалізується на роботі

з дітьми – інвалідами по зору. Враховуючи багаторічний досвід викладачів і було створено цей електронний посібник.

На сучасному етапі гостро постає проблема пристосування вивчення курсу «Української музичної літератури» до реалій сучасності. Одним з питань якості освіти є питання *дистанційного* навчання, оскільки сучасні діти розумово та психічно, а найчастіше й фізично, перевантажені. Впровадження даного електронного посібника дає можливість викладачеві більш якісно вирішувати питання з засвоєнням матеріалу учнями, що з різних причин не могли бути присутніми на уроці. Використовуючи електронний формат інформації, учень має можливість ознайомитись, вивчити необхідну тему, одразу пройти тестування з неї та отримати результати, не виходячи з дому.

Під час створення диску були також враховані всі особливості з використання посібника *дітьми з інвалідністю по зору*. Зауважимо, що питання доступності електронних видань з точки зору експлуатації їх сліпими і слабозорими людьми, нечасто розглядаються в Україні, в той час у інших країнах це питання вирішується на державному рівні [1].

Для того, щоб донести інформацію до користувача з дефектами зору, ми використовували програми типу «screenreader», що забезпечують розпізнання, інтерпретацію і перетворення тексту в звуковий сигнал за допомогою встановлених в системі синтезаторів мови. Найбільш відомими аналогами є програми невізуального доступу: NVDA, Балаболка, Dspeech, Govorilka тощо.

«Електронний диск-посібник з української музичної літератури» включає матеріал третього року вивчення курсу української музичної літератури в мистецькій школі та відповідає Програмі з предмету «Українська та зарубіжна

музичні літератури» [2]. Диск містить навчальний матеріал з історії української музики від музики Київської Русі до епохи класицизму (М. Березовський, Д. Бортнянський та А. Ведель) та поєднує в собі елементи навчального посібника та зошита для практичної роботи.

Методичним завданням укладачів було зробити процес навчання цікавим та активно-пізнавальним, тому дидактична частина запропонованого диску містить значний ресурс інформації пізнавального плану не тільки суто музичних, але й супутних культурологічних (художніх, архітектурних, загальнокультурних) відомостей. Достатньо зробити «клік» на виділене слово та перейти на потрібну сторінку, ознайомитись з термінологією у глосарії, або подивитись відео, зображення, прослухати аудіофайл. Тестова частина представлена різноманітними творчими завданнями, у тому числі з нотними прикладами, музичними кросвордами, стислими біографіями композиторів, що вивчаються. Завдання відрізняються не тільки методичними цілями, а й різним рівнем складності та можуть бути використані як на уроці, так і дома.

Укладачі презентованого методичного посібника мають за мету в подальшому удосконалити розробку за допомогою додавання тифлокоментарів до деяких відео та зображувальних файлів. На жаль, метод аудіодискрипції передбачає великий комплекс кропіткої праці, а саме написання професійних та специфічних коментарів, що потребують консультування з незрячими користувачами, роботу диктора, редактора та звукорежисера. Але цей спосіб передачі емоційно-понятійного змісту відео та зображувальних файлів є на сьогодні найбільш досконалим та затребуваним незрячими користувачами, що підтверджено численними опитуваннями тих, хто навчається.

Можливо також у подальшому тематичне розширення навчального матеріалу шляхом висвітлення таких тем, як «музичний фольклор» тощо.

Запропоноване мультимедійне видання покликане суттєво полегшити роботу викладача музичної літератури. Воно має за мету такі цілі, як виховання художньо-естетичного смаку і культури сприйняття музичного твору, толерантності, поваги до культурних традицій України; формування світогляду; засвоєння історичних епох, стилів та напрямків в музичному мистецтві України; оволодіння вміннями аналізу художніх творів та висловлювання власної естетичної оцінки.

Також «Електронний диск-посібник з української музичної літератури» може бути рекомендовано як засіб розширення методичної бази з навчання учнів з вадами зору і використовуватися як навчальна комп'ютерна технологія. Диск-посібник забезпечить навчально-методичну підтримку викладання для незрячих та слабозорих користувачів, забезпечить їм необхідний доступ до навчальної інформації.

Література

1. Закон и средства массовой информации: сборник законодательных и нормативных материалов / авт.-сост. В. И. Рохлин, А. Д. Баконин. Санкт-Петербург : Издательский Дом «Нева», 2004, 571 с.
2. Музична школа : навч.-метод. вид. Вип. 34. Київ. № 8. 2011. 56 с.
3. Музична школа : навч.-метод. вид. Вип. 36. Київ. № 10. 2011. 56 с.
4. Нечипоренко Т. П. Українська музична література : посіб. для учнів дит. муз. шк. Вид. 2, допов. Бердичів, 2005. 223 с.
5. Українська та зарубіжна музичні літератури. Програма для музичної школи, музичного відділення початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу (школи естетичного виховання) / Я. А. Бодак та ін. Київ, 2008. 232 с.

КРАВЦЕВИЧ Ганна Володимирівна,
викладач музично-теоретичних дисциплін
КРАВЦЕВИЧ Надія Вікторівна
дитячий психіатр, волонтер,
Дніпровська дитяча музична школа №19

УРОКИ МУЗИКИ ЗА ПРОГРАМОЮ «МУЗИКА, ЩО ЗЦІЛЮЄ»

У доповіді представлено аналіз основних принципів щодо розвитку дітей з особливими освітніми потребами в умовах навчання в музичній школі. Представлено педагогічний досвід організації занять з інклюзивними дітьми за авторською навчальною програмою «Музика, що зцілює».

Ключові слова: інклюзія, музичне виховання, реабілітація, корекція.

Сучасна спеціальна та корекційна педагогіка доводять ефективність використання мистецтва не тільки як засобу художнього розвитку, але й як засобу профілактики, корекції і реабілітації. Заняття мистецтвом сприяють творчому вираженню, допомагають дітям з особливими освітніми потребами набути досвід і розвинути нові способи налагодження та підтримки стосунків з іншими.

У 2017 році у ДДМШ № 19 м. Дніпра була відкрита група музичного розвитку для дітей з особливими освітніми потребами. Протягом року викладачі розробили експериментальну програму для навчання інклюзивних дітей в нашій музичній школі. *В основу програми* були закладені найважливіші навчально-виховні принципи розвитку дітей з особливими освітніми потребами:

1. Соціалізація, покращення якості життя інклюзивних дітей, надання їм можливості займатися різноманітними

формами творчої діяльності на рівні з нормотиповими дітьми.

2. *Стимулювання пізнавальної діяльності.*

3. *Розвиток мови та пам'яті;*

4. *Розвиток рухової активності, координації, дрібної моторики.*

За період 2017–2019 рр. у школі за інклюзивною програмою підготовки навчалися діти з такими особливостями: порушенням слуху (двостороння кохлеарна імплантація), поєднаними порушеннями зору та мови, розладами спектру аутизму, затримкою психічного та мовленевого розвитку, із ДЦП.

У травні 2019 р. проєкт нашої школи «Музика, що зцілює» став одним з переможців міського конкурсу творчих проєктів. Це надало можливість обладнати клас для занять, придбати необхідні музичні інструменти (маракаси, шейкери, кастаньети, трикутники, бонго, кабасса тощо) та дидактичні матеріали.

Інклюзивна програма підготовки «Музика, що зцілює» здійснюється за трьома рівнями, в залежності від особливих потреб учня:

I. Ознайомчий – спілкування через музику. Передбачена для учнів зі *значними* порушеннями адаптації (тяжкі порушення психологічного розвитку, зору, опорно-рухового апарату). Курс навчання 1-6 міс.

II. Корекційний (1–2 роки навчання). Програма для учнів із *помірно-вираженими* порушеннями адаптації. Заняття спрямовані на корекцію мовних порушень та вдосконалення моторних навичок.

III. Початковий навчальний (1–3 роки навчання за індивідуальним планом). Для учнів із *незначними* порушеннями адаптації, з перспективою професійного розвитку.

Індивідуальні та групові (не більше 3-х учнів) заняття проводять педагог-фахівець та психолог, можлива також присутність батьків на уроці. Тривалість заняття з урахуванням індивідуальних особливостей триває від 30 до 45 хв.

Основні напрямки навчального процесу.

I Рівень. Спілкування через музику.

1) *пасивна музикотерапія.* Прослуховування музики під час основних форм діяльності на уроці. Індивідуальний підбір музичного матеріалу, використання навчального диску, вкочання музики вчителем;

2) *розвиток рухового апарату та дрібної моторики.* Прості рухові вправи в музичному супроводі;

3) *розвиток мови та пам'яті.* Елементарні логопедичні вправи за системою Железнових, на основі музичного матеріалу збірників Кравцевич Г. В «Малюк та музика» та «Гра в сольфеджіо»;

4) *практичне музикування та співи.* Знайомство з деякими ударними інструментами К. Орфа. Механічне використання шумових інструментів під час звучання музики.

II Рівень. Корекційний.

1) *активна музикотерапія* – прослуховування музики та виконання дитиною простіших музичних вправ.

2) *розвиток мови.* Логопедичні вправи, розучування та декламування нескладних текстів пісень зі збірника «Малюк та музика».

3) *ритмічно-рухове виховання.* Формування в дитини навички рухатися під музику, відчувати пульсацію.

4) *розвиток музичного слуху.* Розпізнавання на слух регістрів, напрямку мелодії тощо.

5) *елементи музичної грамоти.* Знайомство з клавіатурою фортепіано, уява про властивості музичних звуків.

б) *практичне музикування та співи*. Виконання на фортепіано та перкусійних інструментах нескладних ритмічних малюнків. Супровід на ударних інструментах пісень зі збірника «Малюк та музика».

III Рівень. Початковий навчальний.

1) *музично-естетичне виховання*. Формування музичного смаку. Знайомство з творами вітчизняної та світової класики;

2) *ритмічно-рухове виховання*. Відтворення ритмічних малюнків середньої складності в рухових та логоритмічних вправах;

3) *розвиток мови*. Вправи на розвиток дикції, артикуляції. Розучування логоритмічних вправ за системою Железнових;

4) *розвиток музичного слуху*. Розпізнавання на слух регістрів, напрямку мелодії, тембрів деяких музичних інструментів;

5) *практичне музикування та співи*. Виконання сольних та ансамблевих ритмічних вправ на ударних інструментах, інтонування нескладних дитячих пісень;

б) *основи музичної грамоти*. Поняття про властивості музичного звуку, знання та запис нот першої та другої октави, диференціація динамічних відтінків.

Дворічний досвід роботи за програмою «Музика, що зцілює» дає можливість зробити деякі висновки. Музичні заняття сприяють формуванню комунікативних навичок, корекції емоційно-вольової сфери та мовних порушень. Прослуховування музичних творів, елементарне, «живе» музикування на уроці, виконання різноманітних рухових вправ під музику розвиває творчі здібності дітей, приносить їм велику радість. Уроки музики – це універсальний та дієвий засіб реабілітації, який робить життя дитини з особливими освітніми потребами активним, цікавим та яскравим.

Література

1. Дмитриева Л. Детское музыкальное творчество как метод воспитания. *Музыкальное воспитание детей в школе*. Вып. 11. Москва, 1976. 136 с.
2. Куришев С. В., Куришева Л. К. Теорія та практика музично-естетичного виховання за системою К. Орфа. Київ : ІСДОУ, 1994. 72 с.
3. Лисицын Ю. П., Жилиева Е. Л. Музыка, пение и танец на службе здоровья. *Союз медицины и искусства*. Москва, 1985. 192 с.
4. Ярмошук І. Інклюзивне навчання в системі освіти. *Шлях освіти*. 2009. № 2. С. 24–28.

УДК 376.112.4

КРАВЧУК Оксана Вікторівна
викладач-методист, директор
Дитяча школа мистецтв № 5
ім. І. О. Дунаєвського, м. Харків

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ НА ФОРТЕПІАННОМУ ВІДДІЛЕННІ В МИСТЕЦЬКІЙ ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Інклюзивна освіта передбачає створення рівних можливостей для всіх категорій дітей в Україні. Індивідуальний підхід до навчання учнів з особливими освітніми потребами з моторними порушеннями, ДЦП, порушеннями зору на заняттях фортепіано вимагають від викладача більше зусиль, створення унікальних комфортних психологічних умов навчання, застосування різних форм та методів роботи. Інклюзивна початкова мистецька освіта може стати першим кроком до професійного інклюзивного мистецтва та підґрунтям створення якісного культурного продукту майбутніми митцями.

Ключові слова: інклюзивне навчання, інклюзивний простір, нові моделі психолого-педагогічної роботи, моторні, зорові порушення,

Актуальною проблемою сьогодення є порушення комунікативних зв'язків між дітьми з ООП та суспільством. Спрямування соціальної політики в Україні на вирішення проблем людей з обмеженими можливостями ще знаходиться на стадії формування. Розвивається соціальне законодавство, змінюється суспільна думка. Багато соціальних чинників впливають на умови життя дітей з ООП, зокрема, упереджене ставлення з боку оточуючих. Завдяки недостатній увазі суспільства до дітей з ООП відбувається їх ізоляція, затримка особистісного розвитку, обмеження мобільності та контактів з однолітками, виникають недоступність багатьох культурних цінностей, відчуття втрати життєвого сенсу. Соціальний розвиток особистості може ефективно проходити за допомогою засобів мистецтва в процесі «співтворчості» та «співпереживання». Виходячи з цього, залучення до спільного навчання дітей з ООП, їх однолітків, батьків та викладачів різних позашкільних мистецьких закладів є надзвичайно актуальною формою роботи, оскільки саме завдяки мистецтву відбувається процес розкриття творчого потенціалу дитини. У мистецькій школі ці діти на рівні з іншими дітьми можуть виявляти свої творчі здібності, самореалізуватися, отримати початкову мистецьку освіту, що дозволить їм успішно адаптуватися у соціумі та створить передумови стати у майбутньому професійними митцями.

Досі в Україні ще не розроблено систему мистецького спрямування розвитку та виховання дітей з ООП у початкових мистецьких закладах за різними напрямками по нозологіях. Викладачі мистецьких шкіл не отримують спеціальних знань ні під час навчання та здобуття професійної освіти, ні в системі післядипломної освіти, ні на курсах підвищення професійної кваліфікації. Загалом не вистачає системного інформування щодо розвитку та

запровадження інклюзивного навчання у початкових мистецьких школах України. Брак детальних нормативних документів на рівні держави, інертність органів місцевого самоврядування стосовно фінансування реформування закладу, відсутність підготовленої матеріально-технічної бази школи, готовності та бажання адміністрації та викладачів, інформації щодо історій успіху колег в мистецьких школах. Але є непоодинокі випадки, коли викладачі самостійно ініціюють запровадження в школі навчання учнів з ООП, починають займатися самоосвітою з цього питання, самовдосконаленням, вичають інноваційні методики викладання мистецьких предметів учням з ООП, розробляють нові моделі психолого-педагогічної роботи з такими учнями, здобувають досвід впровадження інклюзії у мистецьких школах. Такі викладачі стикаються з багатьма викликами та проблемами під час освітнього процесу. Залишаються сам на сам з учнем і його батьками, але досвід педагогічний, творча інтуїція, особиста відповідальність та наполегливість під час кожної зустрічі на занятті об'єднуються в створення особливого інклюзивного простору навчання для учня, який починає розвиватися, демонструвати позитивні покрокові досягнення.

Мета цієї доповіді надати інформаційну допомогу у розробці власної методики викладання з фаху фортепіано учням з ДЦП та порушеннями зору викладачам початкових мистецьких закладів.

Що таке інклюзивне навчання? Це процес звернення і відповіді на різноманітні потреби учнів через забезпечення їхньої участі в навчанні, культурних заходах і житті громади, та зменшення виключення їх з навчального процесу. Це такий спосіб отримання освіти, коли учні з особливими освітніми потребами навчається в загальному мистецькому освітньому середовищі за місцем свого проживання, і це є альтернативою інтернатній системі,

за якою такі учні утримуються та навчаються окремо від інших дітей, або в умовах домашнього чи індивідуального навчання. Але питання інклюзії варто розглядати не лише виключно в аспекті створення доступного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивна освіта в широкому сенсі передбачає створення рівних можливостей для всіх категорій дітей в Україні. Жоден з них не повинний відчувати себе нерівним – це головне завдання інклюзії.

Кого ми називаємо дітьми з особливими освітніми потребами? Наразі законодавчо схвалено вживання терміну «діти з особливими освітніми потребами» до 18 років, які потребують додаткової навчальної, медичної і соціальної підтримки з метою покращення здоров'я, розвитку, навчання, загальної якості життя та соціалізації, тобто включення в громади своїх однолітків та інших дітей. До цієї категорії належать і діти з постійною або тимчасовою інвалідністю.

Індивідуальний підхід до навчання учнів з ООП з моторними порушеннями, ДЦП, порушеннями зору на уроках фортепіано вимагає від викладача кропіткою викладацької роботи, не менш детальної, як і з учнями всього класу. В такій роботі безліч особливостей: тонкощі індивідуальної траєкторії розвитку дитини, дій щодо створення унікальних комфортних психологічних умов навчання, застосування різних форм та методів роботи на уроці, сучасних інформаційних технологій, якісна організація виконання домашніх завдань, залучення до процесу організації навчання практичного шкільного психолога, а саме присутність на заняттях, включення до процесу навчання батьків учня, ведення не тільки навчальної документації, а й щоденника спостережень на уроці, проведення постійного аналізу проведеного заняття, планування своєї самоосвіти, ознайомлення з міжнародним

досвідом мистецької освіти для людей з особливими освітніми потребами. Для ефективної роботи в класі викладачу необхідно мати хороший настрій на уроках, віру в учня, віру в себе. Кожен урок має бути неповторним. Є успіхи, є й поразки. Необхідно шукати нові прийоми організації піаністичного апарату, застосовувати універсальні прийоми навчання та розвитку техніки піаніста.

З чого почати? Прийняти учня з особливими потребами таким, який він є. Ознайомитися з офіційним діагнозом, стати йому другом-викладачем, провести бесіди з батьками, використовувати на уроках музикотерапію, казкотерапію, залучати фахівців з інших спеціальностей мистецької школи до проведення занять.

Представимо досвід організації занять з ученицею в класі фортепіано – Оленою Л. п'яти років. Олена прийнята на навчання по класу фортепіано з вересня 2019 року. Дівчинка має такі особливості розвитку: порушення опорно-рухового апарату, порушення зорового аналізатора, середній темп розвитку розумової діяльності. В контакт вступає легко. Увага нестійка. Має інтерес до співпраці. Темп працездатності рівномірний. Емоційно лабільна. Дрібна та загальна моторика розвинута недостатньо. Має хороші музичні здібності: відтворює нескладний ритмічний малюнок, чітко, без помилок, інтонує в межах першої октави від ноти «до» до «соль», на слух розрізняє кількість звуків, що звучать одночасно від одного до чотирьох, відчуває різницю ладу. Запам'ятовує швидко.

Протягом початкового та подальшого періоду навчання, починаючи з першого ознайомлення з клавіатурою, необхідно контролювати посадку за інструментом, свободу рухів, комфортність, піаністичний апарат формувати на кожному уроці так, щоб вправи для учнів з вадами опорно-рухового апарату

компенсували проблеми, намагатися синхронізувати піаністичний апарат, навчити універсальним прийомам гри на інструменті для створення художніх образів у музичних творах. Під час навчання учня з ООП викладач, який постійно аналізує досягнення і поразки, маючи велику любов у серці до учня, обов'язково знайде спільно з учнем нові позиції для рук, які з часом пристосуються до труднощів і фізично будуть змінювати відповідні групи м'язів. Орієнтація на слух учня дуже важлива. Координація рухів у дітей з вадами опорно-рухового апарату має порушення у різному обсязі. Розвиток координації піаністичних рухів є головною метою у навчанні гри на фортепіано. Діти з порушеннями опорно-рухового апарату не мають м'якого піаністичного апарату, що впливає на музичну інтонацію та створення художнього образу. На перших уроках починати роботу необхідно з правильної посадки за інструментом, вправ для розвитку пальців та рук, слухання музики, гри прийомом «рука на руці» викладача та іншими.

Головною формою організації освітнього процесу є індивідуальний урок, час заняття може бути від 30 до 45 хвилин, що залежить від психофізичного стану учня в цей день, його настрою. Викладачеві необхідно використовувати різні методи навчання, а саме: ігровий, опис словами, практичний, пояснювальний. Використовувати наочні допоміжні засоби.

До чого треба бути готовому викладачу? Що учень з ДЦП, з порушенням зору не може привести одразу в дію необхідний палець, оскільки він рухає всі п'ять пальців одночасно. Поганий зір, слабка координація на початку уповільнює темп уроку, але з кожним уроком є позитивний розвиток. І викладач за умови правильно організованої освітньої траєкторії учня, зможе досягти значних успіхів у розвитку свого учня. На що слід звернути увагу: м'язова

пам'ять не розвинута достатньо; гра поперемінно двома руками зупиняється під час переходу мелодії від однієї до другої; на першому етапі складно виконувати музичні твори двома руками; складність присутня в поєднанні гри на клавіатурі і читанні нотного тексту одночасно; дитина з ДЦП має невеликий об'єм м'язової пам'яті рухів, тому це треба компенсувати за рахунок слухового, логічного, зорового, тактильного видів пам'яті. Через фізичні вади порушено відчуття метричної, ритмічної пульсації.

Головне завдання на уроці фортепіано – скоординувати рухи, розвинути дрібну моторику пальців, навчити художньо мислити, слухати музику, залучити до чудового світу мистецтва, мотивувати до навчання, бо для дитини з ООП це в кілька разів складніше.

У дітей з ДЦП руки, як правило, мають різні природні фізичні можливості. Викладачу необхідно враховувати це під час підбору навчального матеріалу. Головний етап в навчанні – це перехід до гри двома руками. Завжди треба враховувати індивідуальні можливості, ступінь розвинутої координації, ступінь сформованості піаністичного апарату, володіння піаністичними прийомами гри.

На сьогоднішній час є брак теоретичної основи здійснення якісного та повноцінного навчання дітей з ООП у мистецьких школах; викладацька практика носить «точковий», інтуїтивний характер діяльності, відсутня цілеспрямована програма підготовки викладачів до роботи з цією категорією учнів та розробка методик з інклюзивного навчання. Мистецька підготовка таких дітей повинна бути зорієнтована на духовно-емоційний та розумовий розвиток особистості, в якому переважають інтереси й потреби дітей, враховано їхні психофізіологічні особливості розвитку. Інклюзивна початкова мистецька освіта може стати першим кроком до професійного інклюзивного мистецтва та

підґрунтям створення якісного культурного продукту майбутніми митцями.

Створення нових нормативних документів, методичних посібників – це поштовх для вирішення вищезазначених проблем, відповідно до Закону України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», «Дострокової стратегії розвитку української культури – стратегія реформ» Міністерства культури України, «Концепції сучасної мистецької школи», «Положення про мистецьку школу».

Література

1. Інклюзивна освіта: вебсайт. URL: <http://poroshenko.com/projects/inklyuzivna-osvita> (дата звернення 28.10.2019).

2. Концепція сучасної мистецької школи: Наказ Міністерства культури України від 20 грудня 2017 р. № 1433. URL: https://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=245415870 (дата звернення 28.10.2019).

3. Милич Б. Воспитание ученика-пианиста в 1 – 2 классах. Київ : Музична Україна, 1977. 78 с.

4. Музичний інструмент. Фортепіано: методичні рекомендації і програмні вимоги для викладачів початкових спеціалізованих мистецьких навчальних закладів щодо диференційованого підходу до навчання дітей, які володіють обмеженими музичними задатками / уклад. М. Й. Мельник. Вінниця : НОВА КНИГА, 2005. 20 с.

5. Про мистецьку школу: Наказ Міністерства культури України від 09 серпня 2018 р. № 686 «Про затвердження положення про мистецьку школу». URL:

<https://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?artid=245420100> (дата звернення 20.10.2019).

6. Про позашкільну освіту: Закон України від 22 червня 2000 р. № 1841-III. URL:

<https://mincult.kmu.gov.ua/control/publish/article?artid=245417061> (дата звернення: 20.10.2019).

7. Про освіту : Закон України від 05 верес. 2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 01.11.2019).

КРУК Маргарита Василівна
викладач Львівської державної дитячої
школи мистецтв № 10
м. Львів

З ДОСВІДУ РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ВАДИ ЗОРУ ТА НАВЧАЮТЬСЯ В КЛАСІ СКРИПКИ

В доповіді представлено практичні поради викладача-практика щодо роботи з учнями-скрипальцями, які мають вади зору. Пропонуються шляхи донесення навчальної інформації до таких учнів.

Ключові слова: інклюзивне навчання, скрипалі, учні з вадами зору.

Навчити дитину грати на скрипці справа, яку не можна назвати легкою. Кожен учень або учениця мають різні стартові можливості. Навіть дуже добрий слух, почуття ритму та пам'ять, які перевіряються на вступних іспитах, зовсім не дають гарантії, що процес навчання буде простим. Необхідно враховувати значно більше чинників, які впливають на процес навчання гри на скрипці. Це стан опорно-рухового апарату, вміння сприймати на слух інформацію, розуміти її та застосовувати на практиці, комунікабельність, вміння концентрувати увагу на своїх діях, контролювати емоційний стан та спокійно сприймати, довірятись викладачеві. І це далеко не повний список всіх необхідних умов успішного освітнього процесу. Комфортним і успішним він стане тоді, наскільки швидко викладач підбере «свій ключик» до кожного конкретного учня.

Робота викладача зазвичай починається із завдання встановлення контакту з учнем або ученицею. Не завжди вдається зробити це з першої спроби, навіть тоді, коли дитина не має проблем зі здоров'ям. А якщо дитина не бачить викладача, то процес суттєво ускладнюється. Так склалось, що мені прийшлося шукати можливості налагодити контакт з дітьми, які або зовсім не бачать мене, або майже не бачать. Це означає, що ми з учнями були позбавлені, мабуть, найважливішої складової в навчальному процесі. У мене як викладача залишалися лише дві можливості донести до моїх учнів потрібну інформацію.

Перший: *чітко і виразно промовляти* те, що я маю повідомити учневі. Зазначу, що далеко не всі діти вміють сприймати на слух інформацію, зрозуміти її й пізніше застосувати на практиці. Які вимоги повстають перед викладачем у цьому випадку? Точно формулювати свої настанови. Якщо є відчуття, що дитина не все сприймає і не все виконує з того, що хотів донести викладач, необхідно спрощувати інформацію, розділяти її на дрібніші і простіші порції, щоб пізніше скласти в єдине ціле. *Постановочне оформлення* учнів-скрипалів має будуватись виключно на природньому, фізіологічному положенні тіла, рук, ніг, вільному стані м'язів. Хочу зазначити, що переважна кількість дітей з вадами зору мають супутні хвороби. Найчастіше це є хвороби опорно-рухового апарату, які вимагають укріплення м'язового корсету, регулярних курсів гімнастичних вправ. Найбільшою ж перешкодою для моїх учнів з вадами зору виявилась проблема з координацією.

Для подолання цієї проблеми ми стали використовувати *тактильні відчуття*. Й це стало другим шляхом донесення інформації до таких учнів. Все, що мали зробити мої учні, спочатку робила я, а мої учні клали свої руки на мої, і ми повторювали будь-який рух або вправу

велику кількість разів. Обов'язково робили це під музику. Спочатку рухи мали бути короткими і дуже чіткими. Для тих, кому і це було складно, виконували рухи з проміжними зупинками. Поступово ці рухи ставали довшими і плавними. Ситуація вимагала досить тривалий час виконувати п'єси на відкритих струнах. Щоб дітям врешті не набридло грати такі простенькі твори, ми вчилися грати в дуеті, де я виконувала мелодії різного характеру, а мої учні супровід. І тут відкрилися можливості урізноманітнення репертуару в плані ритму, характеру, тембру. Крім того, це розвивало в учнів вміння слухати мелодію та розуміти особливості ансамблевого виконання.

Наступним кроком було *відпрацювання падіння пальців на струну*. Це досить складний період у навчанні, тому що відстань між струнами маленька і «потрапити» на потрібну струну для моїх учнів виявилось досить серйозною проблемою. Ми застосовували вже апробований спосіб: учні накладали свою руку на мою, і ми разом вимірювали кут падіння пальчиків дитини на струну. Пізніше діти вже самі, шляхом багаторазового повторення відпрацьовували цю навичку. Для її полегшеного засвоєння ми використовували інструменти з більш широкою відстанню між струнами. Спочатку відпрацьовували одночасне падіння трьох пальців, бо це вдавалось дітям краще. Подальший етап – *з'єднання лівої та правої рук*. Подолали його поетапно. Спочатку я грала смичком, а учні пальчиками, потім мінялись – я грала пальчиками, а дітки смичком. Поступово об'єднали рухи двох рук. Хочу також додати, що весь процес навчання має супроводжуватись слуханням музики: класичної, популярної, творів, що ми вивчали. Я награвала ці твори, батьки записували на гаджети, проспівувала нотами і давала завдання прослуховувати записи якомога частіше.

На завершення не можу не відзначити, що майже завжди діти, які мають проблеми із здоров'ям навчаються з великим бажанням, бо це для них один з небагатьох шляхів для самореалізації. Треба постійно пильнувати кожне своє слово і рух, аби не загубити це бажання та підтримати його.

УДК 376.3:372.874

КУТНЯХОВА Тетяна Олександрівна,
викладач-методист,
Київська школа мистецтв № 6 ім. Г. Жуковського,
член Національної спілки художників України

ШЛЯХИ АДАПТАЦІЇ ОСОБЛИВИХ ДІТЕЙ В СОЦІУМІ ЗА ДОПОМОГОЮ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У доповіді описано досвід роботи вчителя образотворчого мистецтва на художньому відділенні школи мистецтв з ученицею з розладами аутичного спектру. Визначено шляхи співпраці викладача з особливою дитиною. Підкреслено необхідність змін всередині держави і суспільства в умовах сучасних реалій, соціалізації таких дітей за допомогою образотворчого мистецтва, як одного з чинників успіху.

Ключові слова: аутизм, образотворче мистецтво, особливі діти, адаптація, співпраця.

Чи знаєте ви, що аутизм в людському соціумі не новина? Але чи чули ми про нього ще 20-30 років тому? Я особисто ні. Тільки з 40-х років ХХ століття почалося вивчення цієї проблеми. Людство навчалося класифікувати, шукати методи лікування. Зараз, в наші дні, вчені та медики б'ють на сполох. Починаючи з 80-х років минулого століття виявлено 70 млн. аутистів серед населення Землі. За статистикою в середньому в навчальних закладах на два

класи може бути один аутист. З кожним роком середньо статистичні цифри зростають. Кількість таких дітей збільшується. Ця проблема також несе в собі ще й гендерний характер. Серед хлопців такі розлади зустрічаються в чотири-п'ять разів частіше ніж у дівчат [1].

Аутизм можна виявити з 18-го місяця після народження дитини. Ця проблема потребує якомога швидшої реакції батьків. Для яких це шок, трагедія, неприйняття – це перша реакція, далі депресія, пошуки виходу. Ці особливі діти потребують особливої любові і зусиль. Діти приходять в цей світ не просячись і отримують нашу генетику, забруднену екологію. На ранніх стадіях вагітності неможливо виявити проблему. Дитина народжується в нормі. Але далі все іде не так. Починаються різні реакції – неприйняття матері або повна прив'язка до неї, довготривалі істерики, повна замкненість в собі, сенсорна повторюваність рухів. Також можна спостерігати небажання спілкуватися, затримку розвитку мовлення та інші проблеми, характерні для таких дітей [1].

Зовнішньо діти не відрізняються від своїх однолітків на відміну від «сонячних» дітей з синдромом Дауна. Їхня поведінка не приймається оточенням або різко критикується, коригується силовими методами. Батьки страждають найбільше. Відчуття провини, страх критики, або співчуття оточуючих можуть ранили їх. Вони б воліли не мати цих проблем. Але прийнявши свою ношу і задіявши додаткові зусилля можна вирівняти ситуацію, допомогти своїй унікальній дитині вписатися в соціум [1]. А те, що ці діти унікальні, я вірю і знаю. Просто їхній світ інакших. І образотворче мистецтво один із засобів їх адаптації.

Моя учениця з аутичними розладами завжди сідала за мольберт в останньому ряду. Її акуратно підстрижена чорнява голівка визирала поза спинами інших, таких самих восьми-дев'ятиричних учнів першого класу. Це був жвавий народ.

Після занять в загальноосвітній школі їм кортіло рухатись, голосно спілкуватись. Вони любили той час в кінці уроку, коли ми обговорювали прикріплені на стіні роботи і самі олівцем, по черзі, ставили оцінки, жваво обговорюючи та визначаючи кращі твори. Але спочатку треба покритикувати себе, відповісти на питання, чи задоволений собою і чому. Така методика дає можливість дітям відчутти результат своєї діяльності і оцінювання себе та інших у порівнянні з новим досвідом. Вміння аналізувати, висловлювати свою думку прищеплюється з самого початку. Група стає більш відкритою для спілкування, з'являються авторитети, взірці для наслідування, «випускається пар».

Аля (так ми будемо називати дівчинку) ніколи не брала участі в цих обговореннях. Біля неї на табуретці всі знаряддя, олівці, пензлі, фарби лежали в ідеальній геометричній конфігурації. Палітру вона вимивала довго до «первозданної» чистоти. Після занять мовчки збиралась і йшла додому тримаючись прямо, притиснувши руки до тулуба, трішки навшпинець, не дивлячись по сторонам. Сумка була розпухлою, там було все необхідне і навіть трохи більше. Вона ніколи не перепитувала і якщо не розуміла чогось, дивилась в підлогу. Помітивши це, я підходила і намагалась знайти якісь нові слова і образи. Коли її рука тяглась до пензлика, це був знак «замовчи, я все зрозуміла». І я знала, що далі мої поради не потрібні. Робота буде виконана ідеально, акуратно, неповторно. Давно переконавшись, що всі діти дуже різні, я не сильно дивувалась особливостям нової учениці, але увага до неї була притягнута особливо. Моя інтуїція інколи давала збої. Захопившись поясненням теми, задачі, яку треба було вирішити, я могла шукати приклади в дуже різних площинах, розповідати легенди, наукові новини та інше. Коли я бачила повне усвідомлення в очах, пожвавлення рухів, готовність до праці, замовкала. Ходячи поміж мольбертів, спостерігала за учнями, ходом їх роботи. Алін аркуш довго

залишався недоторканим. Їй потрібні були інші слова, інші приклади. З часом, проінформувавшись про цих унікальних дітей, я дізналась, що вони сприймають інформацію чітко і коротко, без зайвої лірики. Так продовжувалося до весни, або кінця зими. Це був період застуд і епідемії. На заняття прийшла одна Аля. Вона мовчки сіла на своє місце, і ми почали урок. Я не чекала від неї реакції і як завжди говорила, а вона мовчала. Захопившись своїм монологом, я поставила якесь питання і почула відповідь. Вона заговорила! Я дивилася на неї, а вона говорила безупинно. Розповідала щось доволі швидко і голосно. Сиділа як завжди прямо. Її темно-карі округлі очі дивились в мої. Я опустила погляд, боячись порушити та стривожити її.

З тих пір Аля роззнайомилась з класом. Вона була доволі розумна і життєрадісна. Її всі любили і поважали ще більше, бо вона трішки відрізнялась. Її роботи також. Вони були холодно-вишуканими, мінімалістичними. Це було красиво. Їй подобались графічні матеріали, фломастери, гелеві ручки. До сих пір пам'ятаю враження від її роботи на тему «Шум трави». Всю картинну площину вона щільно до чорноти заштрихувала гелевою ручкою, залишивши тоненьку похилену білу лінію чистого паперу – травинку, що зігнулась на вітру. Ця біла смужечка звучала.

Окремо хочу відмітити наполегливу працю Аліних батьків, які, будучи доволі зайнятими і успішними в роботі, приділяли багато уваги, любові своїй дитині. Адаптуючи її в соціумі, з 12-ти років відправляли за кордон в літні мовні табори, водили на фітнес. Вони, наче казали їй «Ти можеш!». Думаю, дівчинці було не завжди просто, але вона розуміла, що є «інші правила гри» і вона намагалась їх прийняти, бо знала, що її люблять. І вона поступила в київський вищий навчальний заклад. Закінчивши навчання, поїхала здобувати дизайнерську освіту в одну з розвинених європейських країн. Зрідка ми листуємось

через соціальні мережі. Радію її успіхам. Вона не стала «як всі», а залишилася унікальною. Японська стилістика, аніме завжди були їй більш до душі ніж європейський реалізм. Академічні натюрморти вона виконувала «як вам треба», приймаючи правила. Людей і тварин вона робила з анімешними емоціями, великими кругляшками або вузькими смужечками очей. Мій портрет Аля намалювала анімешно і підписала «ТеО–сенсей», що означає Тетяна Олександрівна – вчитель. Він висить у мене на стіні в майстерні. Відтоді я вирішила підписувати свої роботи – ТЕО.

Знання про особливості аутичних дітей прийшли з часом. У розмовах з іншими вчителями, у яких траплялися подібні учні, народжувались досвід і висновки. Увага, емпатія не завжди вірний помічник в таких ситуаціях. Важлива співпраця з батьками! Вони мають інформувати, а не замовчувати проблему. Повідомляти, які особливі характерні ознаки аутизму саме в їхньої дитини! Тому що ознаки різняться і ступені важкості різні. На моєму прикладі, підтримка дитини батьками була активною і творчою. Вони шукали шляхи розвитку і адаптації дитини в суспільстві і отримали результат! Але бувають і важчі розлади. Тут потрібне, можливо, індивідуальне навчання, дозоване, в комбінації з активними фізичними рухами. Для таких особливих дітей необхідні обладнані приміщення, вчителі-психологи, можливо психіатри.

Звичайний дитячий колектив може бути агресивним середовищем для інакших однолітків. Всі мають бути попереджені і озброєні знаннями і технічними засобами. Цивілізовані країни світу пішли далеко вперед в питаннях стосовно особливих потреб кожного члена суспільства. Словами і гаслами не обійтись. Потрібне фінансування і реалізовані проєкти.

Час рухається і ставить нам нові виклики. Всі жаліються, що діти стали важчими до навчання. Перевтомлення від загальноосвітньої школи, смартфонів, інформаційно переобтяженого негативом поля, поверховості знань з інтернету. Вони не читають книжок і не знають до ладу ні своєї, ні іноземної мови. Контакт з реальним світом переходить в площину віртуального. Логопеди нарікають, що дітей з уродженими вадами мовленнєвого апарату побільшало. Уроджена деформація шелеп, піднебіння, «важкий язик» – характерні ознаки генетичних вад. Чула, від знайомого лікаря-логопеда, що, як не диво, частіше такі випадки зустрічаються в матеріально забезпечених родинах! А може не диво, можливо звернутися до професіонала і отримати якісну допомогу не всім по кишені. Батьки, у поті чола заробляючи гроші на «хліб насущний», чекають від школи спасіння. Забувають про важливість своєї присутності в житті їхньої дитини. Унікальних дітей стає дедалі більше. Їм потрібна наша любов в пошуках взаєморозуміння.

Наша країна не готова до приходу нових дітей. У всіх учнів ми вимагаємо довідку від лікаря і отримуємо від всіх – «здоровий». Але нещодавно я бачила в коридорі дівчинку, що заламувала руки, розгойдувалась, кричала. Її перевели до нас з іншої школи, давши позитивну характеристику, але вона зриває заняття. Школі потрібні досвідчені кваліфіковані психологи, обладнані сучасні приміщення, гідні у вирішенні сучасних реалій, педагоги. «Війни виграють вчителі шкіл...», – почула я крилату фразу. Тут можна лишити без коментарів.

Література

1. Аутизм у детей – причины, первые признаки, диагностика, методы коррекции. *Университет Здорового ребёнка Няньковских*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Rm6NmnAP8M8> (дата звернення: 28.10.2019).

ЛЮБЕНКО Лариса Іванівна,
викладач-методист
ЛЮБЕНКО Іван Валерійович,
викладач-методист
Київська дитяча музична школа № 33
імені В. В. Пухальського

МЕТОДИКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

У доповіді розглянуто питання методики та пошуку ефективних засобів організації процесу навчання в інклюзивній мистецькій освіті.

Ключові слова: інклюзивна освіта, корекційна робота, методика, навчання, діти.

Держава має визнавати принцип рівних можливостей для освіти дітей, але повинна створювати особливі умови для дітей з особливими потребами.

Музика – це важливий засіб профілактики та корекції ряду порушень у дітей з особливими потребами. Вона позитивно впливає на розвиток усіх сенсорних систем, пам'яті та психоемоційної сфери. Викладач повинен шукати найбільш ефективні засоби організації освіти та виховання. Він повинен бути впевнений у своїх діях, щоб кожне його слово доходило до учня та давало свій результат.

Необхідна загострена спостережливість викладача. Треба не тільки слухати гру учня та помічати всі деталі рухів, а бачити всі зміни виразів обличчя, розуміти що він відчуває та на що звертається його увага.

Основа інклюзивної освіти – це поєднання чутливості, симпатії, терпіння та витримки викладача. Необхідно створити систему ефективної соціальної реабілітації дітей

з особливими потребами. Суть її полягає у всебічному розвитку особистості дитини. Це не корекція її окремих функцій, а забезпечення цілісного підходу, що дозволяє підняти на більш високий рівень всі потенційні можливості дитини – психічні, фізичні та інтелектуальні, щоб в неї з'явилась можливість до самостійної життєдіяльності в майбутньому [2, с. 15].

Використання музики в лікувальних цілях та з метою корекції відокремилось в окремий напрямок в педагогіці, медицині, психології та отримало назву – *музикотерапія* [1, с. 17]. Музична освіта є ефективним засобом активації вищих функцій мозку. Між руками та інтелектом є зв'язок, і тому гра на фортепіано – це дієвий засіб підвищення працездатності кори головного мозку. Потрібна програма продиктована необхідністю втілення особистісно-орієнтованого підходу до навчання в класі фортепіано.

Методика інклюзивного навчання повинна допомогти дитині, незалежно від її природних даних проявити себе в музиці, відчувати радість творчості, виявити інтерес, направити в бік соціальної активності через розвиток музичних здібностей:

а) навчання повинно бути спрямоване на створення успіху, радості творчості та праці;

б) кожен повинен навчатись по індивідуальній програмі відповідно до музичних даних.

Методи навчання: словесний – пояснення, бесіда, розповідь; наглядний – показ, спостереження; практичний – творчі завдання.

Існує ряд проблем: як навчати, для чого навчати, з чого починати, де межа можливостей у дітей з особливими потребами? *Головною метою* для викладача стає пошук більш ефективних засобів організації процесу навчання та виховання. Успіх у цьому – це поєднання чутливості, симпатії, терпіння та витримки, що й є основою [3, с. 48].

Завдання уроків:

а) знайти спеціально підібраний репертуар та вправи з урахуванням індивідуальних особливостей піаністичного апарату учня, використовувати інтернет-ресурси, зацікавити в самостійній роботі;

б) виховувати впевненість у собі, комунікативні здібності, відчуття сценічної витримки;

в) чергувати різні види навчальної діяльності;

г) слідкувати за психологічним кліматом на уроці, здійснювати контроль за втомою учня;

д) пам'ятати про зняття емоційного та фізичного напруження;

є) тримати емоційний контакт, об'єднувати дорослих та дітей;

ж) ставити проблеми, розвивати мислення та уяву від музики до техніки, разом шукати засоби;

з) використовувати слухові асоціації (звуки природи, життя), різні музичні інструменти оркестру, особливості людської мови.

Особливості навчання дитини з порушенням зору на уроках фортепіано.

У цьому випадку важливим органом сприйняття предметів у дітей з порушенням зору є рука. У них добре розвинений кистьовий та пальцевий засіб сприйняття. Тому заняття на фортепіано є гарною корекційною роботою. У процесі навчання в цих дітей спостерігається зниження цілісності та швидкості сприйняття, зорова зосередженість. Зорова пам'ять послаблена. Проблеми зі сприйняттям кольору, можливість розрізняти чорне та біле (клавіші на клавіатурі) можуть стати фундаментом у формуванні сенсорних уявлень.

Щоб грати двома руками учень відразу вчить нотний текст на слух чи три рази. Така робота вдома може привести до помилок в тексті. Помилки в тексті треба виправляти,

що дає певну складність. Поліпшити процес навчання можна за допомогою вірно підбраного матеріалу.

Моторні порушення та дитячий церебральний параліч (ДЦП).

1. У більшості дітей з моторними порушеннями і ДЦП збережений інтелект (мова йде тільки про дітей зі збереженим інтелектом). Це стартова основа в роботі. Необхідно встановити психологічний та емоційний контакт з дитиною, спробувати зрозуміти, що вона відчуває.

2. У дітей з ДЦП часто порушена зорово-моторна координація, що приводить до складності в розборі тексту. Для полегшення сприйняття використовується крупний шрифт та кольорове оформлення.

3. Механічна пам'ять розвинута дуже слабко. Важко привести в рух один палець, не рухаючи всіма іншими. Тому простіше ставити на клавішу не один палець, а два – перший та другий. Так можна грати одноголосні мелодії кілька місяців, спочатку кожною рукою окремо – потім двома руками разом.

4. Невеликий об'єм м'язової пам'яті необхідно компенсувати логічною, зоровою та тактильною видами пам'яті. Поряд з поясненням, показом можна використовувати засіб спілкування за допомогою дотику – начебто грати на руці чи спині учня, підказуючи напрямок, силу, характер звуковидобування.

5. Пальчикові ігри – важлива частина роботи по розвитку дрібної моторики рук. Це інсценування казок і віршів за допомогою пальців. Вони сприяють розвитку мови, творчості. В ході ігор дитина повторює рухи викладача, активізує моторику рук. Також використовують вправи на розвиток хватальної функції (гра з м'ячем).

6. Є тісний зв'язок ручної та мовної моторики. Дрібна моторика пальців разом зі співом, читанням віршів – важливий напрям корекційної роботи з формування

правильного мовлення, мислення, пам'яті, зорового та слухового сприйняття.

7. Гра в ансамблі має велике значення. Дитина емоційно втягується в гру і музика стає своєрідним видом спілкування.

8. Велике значення мають виступи на сцені, що допомагають дитині самовиразитись, позбавитись від комплексів, підвищувати самооцінку.

Ніколи не можна ставити перед учнем з особливими потребами складних завдань. В кожний момент необхідно знати межу можливостей: поєднання чутливості та симпатії до учня, вміння мобілізувати його волю. Терпіння та витримка – основа педагогічного успіху.

Література

1. Колупаєва А. А., Єфімова С. М. Вступ до інклюзивної освіти : навч. курс. Київ: Науковий світ, 2010. 20 с.

2. Основи інклюзивної освіти / ред. А. А. Колупаєва Київ: Науковий світ, 2011. 260 с.

3. Сварник М. Інклюзивна освіта в Україні: попередній аналіз ситуації / Інклюзивна освіта : зб. матеріалів проекту. Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2013. 96 с.

УДК 78.05:376.37

МАЛАСВА Тетяна Миколаївна,
концертмейстер, викладач вищої категорії,
Маріупольський коледж мистецтв

РОЛЬ МУЗИКУВАННЯ В КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У доповіді висвітлено теоретичний аналіз питання музикування. Обґрунтовано можливості використання

зазначеного процесу в корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями. У ході викладу матеріалу висвітлено взаємозв'язок розвитку дрібної моторики, слуху і мовлення. Висвітлено роль системи музичного виховання в розвитку мовлення.

Ключові слова: мовленнєві порушення, музичне мистецтво, слухання, спів, гра на музичних інструментах.

Сучасний етап розвитку України характеризується інтеграцією до європейського простору. Приєднавшись до основних міжнародних договорів у сфері прав людини (Декларації ООН про права людини, Конвенцій ООН про права інвалідів, про права дитини), Україна взяла на себе зобов'язання щодо дотримання загальнолюдських прав, зокрема, щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами. В офіційних державних документах: закони України «Про дошкільну освіту», «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про реабілітацію інвалідів в Україні», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про охорону дитинства», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Національній програмі «Діти України» та ін. – визначено загальну мету здійснення комплексної реабілітації таких дітей, набуття ними побутових та соціальних навичок, розвиток здібностей, втілення міжнародної практики щодо збільшення кількості загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивним навчанням, готових до надання освітніх послуг дітям з особливими освітніми потребами. Значними можливостями для розвитку особистості і реалізації поставлених питань володіє музичне мистецтво, що прилучає дитину до загальнолюдських цінностей, сприяє її духовному становленню [2, с. 6–9].

Аналіз літературних джерел із загальної та музичної педагогіки (Б. Асаф'єва, О. Кононко, О. Медведєва, К. Стеценко, О. Сухомлинський, М. Лисенко, О. Лобова, Л. Масол, Г. Ніколаї, Г. Падалка та ін.) виявив низку праць наукового й методичного характеру щодо виховного, освітнього й розвивального впливу музичного мистецтва на особистість дитини. Але з початку ХХ ст. й до теперішнього часу залишається актуальною і проблема корекційного впливу музичного мистецтва на розвиток дітей з особливими освітніми потребами: порушеннями центральної нервової системи, слуху, порушеннями та затримкою розумового розвитку, зору, мовлення.

У вивчення проблеми мовленнєвих вад в дітей та їх корекції значний доробок внесли такі відомі науковці: М. Богданов-Березовський, К. Зелінська-Любченко, Р. Белова-Давид, Г. Гуцман, Р. Коен, А. Кусмауль, А. Лібман, Н. Трауготт, Е. Фретельс, а в більш пізній час Л. Волкова, В. Воробйова, М. Єрмакова, С. Кондукова, Р. Левіна, В. Левченкова, О. Мастюкова та інші. Дослідники дійшли висновку, що складний симптомокомплекс мовленнєвих розладів у дітей чинить негативний вплив не тільки на мовленнєву комунікацію, але певною мірою і на розвиток пізнавальної діяльності. Дослідники наголошують на помітному відставанні у формуванні та розвитку звуковимови таких дітей, що свідчить про необхідність корекційно-логопедичного впливу в цьому напрямі. Динаміка досліджень у галузі спеціальної освіти показує тісний взаємозв'язок логопедії з іншими науками. Особливого значення набуває зв'язок із музичним мистецтвом. На нашу думку, фонопедичні прийоми активного слухання, пасивного голосоутворення, пасивного і активного музикування доцільно

використовувати в мистецькій освіті під час корекційної роботи із мовленнєвими порушеннями.

Головною метою цієї доповіді є висвітлення можливості використання музичної мистецької освіти в корекційно-педагогічній допомозі дітям із мовленнєвими порушеннями.

Корекційні заняття – це інтегрована діяльність, у процесі якої поєднуються завдання розвитку дитячої особистості. Міждисциплінарний підхід до розробки системи занять дозволяє зібрати з корекційно-розвиваючою метою все краще, що є в теорії та практиці педагогіки й профільних методів, а також в психології, медицині тощо.

Ідея лікувально-педагогічного впливу музики зародилася ще в античні часи. Провідні вчені з давніх часів визнавали важливу роль музики в лікуванні та корекції людини. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває вивчення можливості практичного використання музичного мистецтва в роботі з дітьми для різнобічного розвитку особистості: від традиційного вдосконалення музичних здібностей – до виходу на широкий рівень загальних аспектів розумової, мовленнєвої розвиненості тощо [1, с. 45–57]. Мовленнєві порушення в різних категорій дітей проявляються в різноманітних формах, різних ступенях та неоднаково піддаються педагогічному впливу.

У музиці та мові існує чимало загальних засад, навіть спільностей. Одна з них (можливо, найважливіша) полягає в тому, що і музичне мистецтво, і мова мають спільний початок – звук. Ще до появи звичних для нас слів, і тим більше речень і текстів, звук був єдино можливим засобом спілкування між людьми. Здатність людини говорити, співати або грати на музичних інструментах найтіснішим чином пов'язана зі здатністю сприймати звуки знавколишнього середовища. Тому в музичній корекційно-

педагогічній допомозі дітям із мовленнєвими порушеннями ми виділили наступні види музичної діяльності:

- 1) сприймання (слухання) музики;
- 2) спів;
- 3) гра на музичних інструментах.

Слухове сприймання – це найперший етап придбання будь-якої мовленнєвої навички, певна акустична норма, якій буде підпорядкована надалі вся робота з налагодження м'язового голосового апарату. Важливим у роботі з формування мовленнєвої діяльності є виховання м'язового чуття. Найважливіша роль м'язового чуття не обмежується тільки участю в утворенні голосу. Воно бере участь і в сприйнятті співу, музики та мовлення. Це твердження здається неймовірним, проте це – факт, твердо доведений сучасною наукою.

У 1935 році лікарі-ларингологи Б. Малютін і В. Анцишкіна, обстежуючи музикантів, виявили сильне почервоніння голосових зв'язок у скрипалів і духовиків після тривалої гри на музичних інструментах. Спираючись на це явище, можна висловити припущення, що під час прослуховування в дітей із мовленнєвими порушеннями також відбуватимуться скорочення відповідних м'язів мовленнєвого апарату. Отже, активне слухання музики особисто вокальної, є необхідним елементом у корекційно-педагогічній роботі з розвитку (виховання слухової уваги із наступним залученням уваги і мовлення). Слухання музики і музично-виконавська діяльність дітей сприяють становленню звукової культури мовлення. Спів відіграє важливу роль у музичному та особистісному розвитку [3, с. 11–14].

Завдяки тексту, пісня більш доступна дітям за змістом, ніж будь-який інший музичний жанр. Пісні глибоко сприймаються і усвідомлюються дітьми завдяки єдності художнього слова і музики. Спів розвиває в дітей музичні

здібності, музичний слух, пам'ять, відчуття ритму, розширює загальний музичний світогляд, є одним із найефективніших чинників і найважливішим етапом в корекційній діяльності з мовленнєвими порушеннями. У профілактично-лікувальному процесі логопедії стимуляцію мовленнєвої діяльності порівнюють із роботою над формуванням правильного спектру звуків у вокалістів. Співаючи, діти змушені протяжно вимовляти слова, що формує чітку вимову, сприяє правильному засвоєнню слів. Крім того, слова в пісні підпорядковані певному ритму, що також допомагає вимові важких звуків і складів. Діти набагато легше запам'ятовують і відтворюють мелодії пісень, а не окремі слова і тексти. Вокальна дикція вимагає активності артикуляційного апарату, який складають такі голосоутворюючі органи: губи, язик, м'яке піднебіння, щелепи, гортань з голосовими складками, зуби. Млявість артикуляції (малорухливі губи, язик, нижня щелепа, маловідкритий рот) є однією з причин поганої дикції при співі – голосні і приголосні не мають необхідної ясності та чіткості, звук набуває одноманітного й невиразного характеру. Щоб діти під час співу добре відкривали рота, треба, щоб вони розуміли смисл слів, виділили головне слово, яке визначає зміст фрази. З них починаються всі музичні заняття. Нескладні, добрі тексти і мелодії, які складаються зі звуків мажорної гами, піднімають настрій, задають позитивний тон до сприйняття оточуючого світу, покращують емоційний клімат на занятті, готують голос до співу. Наприклад, скоромовки можна застосувати для розвитку не тільки розмовної, а й співацької дикції. Мелодії на тексти скоромовок мають бути нескладними, інакше їх важко співати у швидкому темпі: «Ворона проворонила вороненя», «Їла Марина малину», «На возі коза, під возом лоза» та ін. Співочий голос порівнюють з музичним

інструментом, яким дитина може користуватися з малих років.

Використання музичних інструментів дуже цікава й корисна музична діяльність. Це позитивно впливає на розвиток мовлення дитини, під час занять розвиваються не тільки почуття ритму та темпу й моторика, яка тісно пов'язана з мовленням. Одним із важливіших факторів гри на інструменті є удосконалення пальцевої моторики. З другого боку, рухи пальців рук філогенетично пов'язані з мовленнєвою діяльністю. Справа в тому, що в головному мозку людини центри, відповідальні за мову і рухи пальців рук, розташовані дуже близько. Стимулюючи тонку моторику і активізуючи тим самим відповідні відділи мозку, ми активізуємо і сусідні зони, що відповідають за мову. У музичній педагогіці є багато методик гри на музичних інструментах. Однак спеціалізованої музичної методики для виховання дітей з мовленнєвими порушеннями в сучасній мистецькій освіті недостатньо, на нашу думку, на початку роботи викладачам може допомогти дуже цікаве вітчизняне навчальне нотне видання для учнів і викладачів – журнал «Музична школа», також до корекційної роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями доцільно використання і адаптування методів видатних музичних діячів сучасності таких, як австрійського композитора і педагога Карла Орфа, видатного японського музиканта та педагога Ш. Сузукі, Л. С. Ходоновича, С. Н. Недериці, Л. Є. Казанцева, Є. В. Скрипниченко, Т. Є. Тютюнікової та інших

Дослідження заявленої теми виявило взаємозв'язок розвитку дрібної моторики, слуху і мовлення, обґрунтовано ефективність музикування і роль системи музичного виховання у корекційно-педагогічній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями. Враховуючи те, що на сучасному етапі в музичній освіті недостатньо методичної

бази в напрямку заявленої теми, це тільки підтверджує актуальність теми і потребує її подальшого розвитку.

Література

1. Бондаренко Ю. А. Теоретико- методичні засади корекційного спрямування музичної діяльності дошкільників зі зниженим зором: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.03 / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2017. 718 с.

2. Інклюзивна освіта в Україні: шляхи від теорії до практики / уклад. Л. Г. Айдарова: відп. ред. О. Г. Коробкіна. Харків: ХНПУ, 2017. 57 с.

3. Квітка Н. О. Методичний посібник з музикотерапії для дітей дошкільного віку зі складними порушеннями психофізичного розвитку. Київ. 2013. 82 с.

УДК 37.013:376.015

НКІТЮК Лідія Степанівна,
викладач-методист,
Хмельницька дитяча школа образотворчого
та декоративно-прикладного мистецтва

ОСОБЛИВІ УЧНІ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

У доповіді аналізуються особливості розвитку учнів з ООП в образотворчих класах Хмельницької дитячої школи образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва.

Ключові слова: інклюзивне навчання, інновації, малюнок, живопис, композиція, виставки.

Нині особлива увага приділяється дітям з особливими освітніми потребами і можливостям їх навчання.

У травні 2017 року Верховна Рада прийняла закон № 6437 Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг. Найголовніше завдання

сьогодення – створити систему освіти, де ці діти змогли би реалізувати своє право на інклюзивну освіту, тобто навчались разом з іншими дітьми, ходили в школу, а не були «зачиненими у чотирьох стінах», як це відбувається під час індивідуального навчання, мали друзів, жили самостійним і повноцінним життям.

У нашій школі з лютого 2017 р. було відкрито клас для дітей з особливими освітніми потребами. Ми разом з викладачем А. Ю. Томчишиним проводили уроки, організовували пленери, займались з групою й індивідуально і зуміли втілити задум про відкриття інклюзивних класів, який виношувався в нас багато років.

Роботу в школі почали з групою в 7 учнів. На сьогодні кількість учнів складає вже 17 осіб, які розподілені на 4 класи. У школі навчаються учні з різною нозологією. Для дітей з обмеженими можливостями дуже важлива соціалізація в суспільстві, тому залучення їх до образотворчості, розкриття творчого потенціалу, розвитку уяви сприяє цьому якнайкраще. Кінцевий результат цього процесу бачиться в тому, що, якщо хоча б одна дитина стане художником, дизайнером-професіоналом, ідеальну мету буде досягнуто.

У творчому процесі дуже велике значення в роботі з учнями, а особливо з такими, має розвиток їхньої уяви. Серед предметів естетичного циклу образотворче мистецтво сприяє найбільшому стимулюванню учнів до творчої діяльності, сприяє формуванню пізнавальних та емоційних функцій, розвитку творчого мислення, здібностей, комунікативності, а також позитивних якостей характеру, систематичності, працьовитості, наполегливості у досягненні мети, а також розвитку естетичного смаку. Образотворче мистецтво розвиває в дитини уяву, вводить у світ кольорів, тонального розмаїття, створення нових художніх образів, відчуття краси і величі природи та людини.

Розвиток творчої уяви учнів – головна мета уроків образотворчого мистецтва. На уроках учні знайомляться з різними видами діяльності: ліплення, аплікація, малювання графітним олівцем, фломастером, гелевими ручками та фарбами. У школярів розвивається багата уява, надзвичайні асоціації, прагнення до самостійних композиційних рішень, створення ними цікавих образів.

Важливо навчити учнів доводити розпочату роботу до кінця, а головне – створювати нові образи, щось своє, втілювати у цих роботах власні уявлення про красу, гармонію.

Потрібно розвивати в учневі бажання працювати, а не очікувати швидкого результату. Тому доцільно більше працювати над розвитком естетичного прагнення, наявність його – важлива вимога довершеного, найбільш виразного виконання, творчої самореалізації особистості учня.

Перенести естетичні переживання в діяльність значною мірою допомагає прийом демонстрації робіт однокласників, дорослих. Кращі малюнки учнів відбираються на виставку, обираються кращі роботи кожного учня. Це значною мірою стимулює їх до активної роботи на уроках образотворчого мистецтва, викликає бажання повніше відтворити власні почуття, краще виконати роботу без композиційних та інших помилок.

Учні з великою зацікавленістю, дуже старанно і наполегливо працюють над виконанням своїх робіт. Вчитель повинен створити умови для творчого самовираження кожного учня. Корисно, щоб на уроці він постійно наголошував: «Тут усі талановиті», «Дуже добре», «Умій виразити себе». Це дає змогу дитині не зациклюватися, сміливіше, цікавіше та яскравіше проявляти свої внутрішні можливості.

Розвитку творчих здібностей сприяє надання дітям вільного вибору в усьому, де є для цього можливість і доцільність. Щоб сформувати творчу активність, інтерес

до образотворчого мистецтва, враховуються побажання дітей, навчальний матеріал уроку закріплюється здебільшого у процесі різних видів діяльності: розповіді з історії мистецтв, малювання, ліплення, а також в колективній роботі учнів. Для дітей є захоплюючим процес створення малюнків, скульптур та аплікації. Найперше, ми ознайомились з такою технікою як акварель, а також з роботою гуашевими фарбами. Діти надзвичайно емоційно сприймають роботу в кольорі, а особливо їм подобається наносити пензлем легкі мазки, які на їхніх очах творять образ.

Поряд з правами на створення образу і розвиток уяви учнів ми знайомимо з основами композиції: організація аркуша, плями, композиції на аркуші, – це найперші кроки в осягненні основ образотворчої грамоти. А далі, в старших класах, відбудеться перехід до більш складних компонентів цієї дисципліни. Також, крім композиції, вони знайомляться з основами «Кольорознавства».

Особливу увагу хотілось би приділити навчальній дисципліні «Рисунок». У роботі з такими учнями було виявлено, що на початковому етапі вони не розуміли, що таке робота графітним олівцем, навіть коли їм були показані зразки подібних робіт, вони діставали фарби і починали все малювати ними. Тому постало питання, як вирішити цю проблему. Перше, що було зроблене – дозволено виконувати завдання кольоровою гелевою ручкою. Потім ми перейшли до робіт чорною гуашевою фарбою, чорними маркерами і фломастерами і нарешті – чорною гелевою ручкою. Так ми підійшли до виконання завдань простим олівцем. Були зроблені вправи на тональні градації – від світло-сірого до насиченого чорного тону, а вже після цього ми підійшли до виконання основного завдання. На сьогодні в 2 класі вони чудово розуміють, що таке графічне

виконання роботи. Але діти з аутизмом не сприймають роботу графічними матеріалами.

Наші учні за майже два роки досягнули значних успіхів у вивченні науки художнього творення – юні художники залюбки навчилися малювати кульковими ручками, олівцями і фломастерами, писати пензликом акварельною та гуашевою фарбами, ліпити з глини і пластиліну, витинати різнобарвні фрагменти і наклеювати їх на папір, створюючи цікаві колажі. Учні розуміють, що вони повинні зробити такий твір, щоб він був не просто подібний на щось, а мав би свій індивідуальний стиль і характер, передавав би настрій, емоційний відгук, адже кожний юний художник, наділений своєю мірою таланту, темпераменту, особистими уподобаннями. Те, що і як вони малюють, можна було побачити на виставках, а також на стінах в їхньому навчальному класі. Вражає багатожанровість, що, починаючи від зображення звичайного дерева розвиток та реалізація здібностей простягається до пейзажу, від яскравої квітки – до натюрморту, від зображення метелика, равлика – до анімалістичного жанру, від окремих замальовок – до побутового жанру, тематичної картини, а також портрету.

Вже відбулось 3 виставки їхніх творів в стінах школи, а також виставка на вулиці Проскурівській під час святкування Міжнародного Дня матері. Роботи цих талановитих учнів також беруть участь у міських, обласних, всеукраїнських і, навіть, міжнародних виставках і отримують вагомні відзнаки. Це, зокрема, золота медаль у престижному міжнародному конкурсі «PICASSO-ART», два дипломи на міжнародному конкурсі «НОВА ЗАГОРА» (Болгарія), диплом Всеукраїнського конкурсу «Творимо добро заради миру», диплом на обласному конкурсі імені Людмили і Миколи Мазурів, у міських конкурсах «Портрет моєї матусі», «Диво-птах і диво-звір», «Рідна мова калинова» отримані дипломи за перші місця. Примітно, що роботи цих учнів, які подаються на конкурси,

не позначені, що вони належать особливим дітям. Відрадно, що наша місцева влада, піклуючись інклюзивною освітою в місті, допомагає заохочувати юні обдарування. У 2018 році на першому поверсі одного з корпусів відкрився спеціальний клас, куди можуть вільно потрапити й учні на візочках, що значно розширює контингент учнів з особливими потребами. У класі замінили вікна, його оснастили відповідними меблями, подбали про зручні парти і крісла для юних художників.

Сподіваємось і надалі продовжувати практику роботи з учнями з особливими потребами, заохочуючи їх на нові здобутки і прагнення стати не тільки цікавими художниками, а й повноцінними громадянами нашої країни.

Роботи Єви Б.:

Сонячне слоненя. 2018

Жираф-багатоніжка. 2017

Українка. 2011

Портрет мами. 2017

Роботи Вікторії К.:

Хлопчик. 2018.

Пташки прилетіли. 2018

Портрет моєї матері. 2017

Клоун. 2018

Література

1. Гребенюк Г. Є. Основи композиції та рисунок. Київ : Техніка, 1997. 221 с.
2. Кузін В. С. Психологія. Київ : Вища школа, 1982. 256 с.
3. Мозолюк-Коновалова О. М. Формування основ образотворчої діяльності у дошкільників з синдромом Дауна. Хмельницький, 2015. 169 с.
4. Сухомлінський В. А. Серце віддаю дітям. Київ : Рад. Школа, 1988. 271 с.

ПАВЛОВА Ганна Адольфівна,
викладач вищої категорії, методист,
КЗ БМР Білоцерківська музична школа № 3

ПЕДАГОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В МИСТЕЦЬКІЙ ШКОЛІ

Доповідь піднімає проблемні питання впровадження інклюзивного навчання в закладах початкової мистецької освіти. Висвітлюються методи і засоби вирішення цієї проблеми, звертається увага на використання методик Карла Орфа, Еміля Жак-Далькроза і Золтана Кодая на уроках з фаху «Скрипка» в класах інклюзивного навчання.

Ключові слова: інклюзія, дитина з особливими потребами, інноваційна методика, психофізичний розвиток, методи навчання, скрипка.

Що таке інклюзія і її місце в сучасній мистецькій школі? Сучасну мистецьку освіту неможливо уявити без новітніх прогресивних методів навчання і широкого спектру їх застосування, а також забезпечення рівного доступу бажаючих до освітнього процесу. Згідно до вимог нової освітньої програми важливим є адаптація в суспільстві дітей з особливими потребами. В усіх загальноосвітніх школах України запроваджується інклюзивне навчання.

Що ж таке інклюзія? В перекладі з англійської *inclusion* – включення, тобто, – це процес включення всіх громадян, які мають труднощі у психофізичному розвитку в активне суспільне життя. Щодо навчання дітей, то даний напрямок передбачає створення для них спеціального

освітнього середовища з можливістю займатися поряд зі здоровими однолітками.

Інклюзивне навчання в мистецькій школі – це новий підхід до музичного виховання, що вимагає особливої підготовки фахівців та постійного застосування ними педагогічних інновацій. Сучасні дослідження об'єктивно підтверджують позитивний вплив мистецтва на дітей з різними відхиленнями в розвитку.

На сьогодні поодинокі випадки навчання в музичних школах дітей з особливими потребами – є особистою ініціативою окремо взятого викладача на рівні експерименту, адже якісної державної освіти для таких дітей просто немає. Можна сказати, що таке навчання є скоріше винятком, аніж нормою. Насправді кожна школа за своєю філософією повинна бути інклюзивною. Це означає готовність прийняти на навчання будь-яку дитину, створивши за такої умови сприятливі умови для розвитку її потенціалу. Але водночас існує ряд серйозних проблем.

Одна з них – відсутність підготовлених фахівців. На сьогодні жоден вищий мистецький навчальний заклад України не готує своїх студентів до майбутньої педагогічної роботи в школах з інклюзивним навчанням. Система освіти в музичних училищах (коледжах) та музичних академіях спрямована на розвиток виконавської майстерності здобувача такої освіти, а не на спеціальні знання в галузі педагогіки чи психології. Але, як показує практика, тільки невеликий відсоток випускників мистецьких вишів продовжують свою професійну діяльність у концертних організаціях. Більшість випускників йдуть працювати до музичних шкіл та шкіл мистецтв. І тут існує величезна прогалина в підготовці педагогів-музикантів для роботи в інклюзії зі знаннями практичної психології і корекційної педагогіки.

Без цілеспрямованої підтримки на рівні держави та органів місцевого самоврядування впровадження інклюзивної мистецької освіти є проблематичним. Завданням державної політики в цьому напрямку може бути, на мій погляд, ціла система заходів. До них можна віднести:

1. Навчання та кадрове забезпечення (підвищення кваліфікації, проведення різноманітних тренінгів, семінарських занять, конференцій, майстер-класів).

2. Випуск методичної літератури.

3. Випуск навчальної літератури з фаху та теоретичних дисциплін.

4. Фінансування на предмет створення інфраструктури – освітнього інтерактивного середовища для дітей і їх батьків.

5. Придбання відповідного обладнання і пристосування музичних інструментів для дітей з фізичними вадами (наприклад: система для натискання рояльних педалей, підставка для тримання бандури та інше).

6. Підвищення оплати праці педагогічних працівників.

Ще однією перешкодою є те, що вся нормативно-правова та навчально-організаційна база мистецьких шкіл впродовж десятиліть була спрямована тільки на розвиток обдарованих дітей. Тому змін потребують і навчальні плани, і типові програми, в які необхідно вводити спеціальні уроки з музикотерапії для релаксації і збалансування нервової системи особливої дитини, предмети зі слухання музики, історії музичного мистецтва, ритміки тощо.

Дітей, які потребують інклюзивного музичного виховання, можна умовно поділити на наступні категорії:

– діти з інвалідністю по загальним захворюванням;

- діти з затримкою психічного розвитку (аутизм, синдром Каннера, Ретта, Аспергера, дезінтегративний розлад);
- діти з різними порушеннями зору, руху, мовлення;
- діти з порушеннями опорно-рухового апарату.

В останні роки ми все частіше спостерігаємо збільшення кількості дітей із розладом аутистичного спектру (РАС), або як його ще називають аутизмом. Хвороби аутизм в медицині не існує, так як хвороба має свій початок і кінець, а аутизм – це постійний стан. Офіційно в Україні проживає понад 6 тис. дітей з цим діагнозом, які потребують адаптації в суспільстві, налагодження комунікації з іншими дітьми. Діти з аутизмом типово уникають спілкування, можуть не розмовляти, не реагують на звертання. Будь-яке порушення повсякденного розпорядку й стереотипів стає для них трагедією. Проте інтелект такої дитини не завжди понижений, часто проявляються так звані «острівці знання» – ті області, в яких здібності аутиста досягають нормального рівня або навіть межують з геніальністю.

Всі аутичні діти різні. У них часто зустрічаються аномалії чуттєвого сприйняття. Вони сприймають навколишній світ фрагментарно і викривлено. Мозок аутичної дитини не встигає аналізувати все те, що вона бачить, чує, відчуває на дотик. Для того щоб мозок впорався з перевантаженням, у дітей з аутизмом з'являються повторні однакові рухи. У роботі з даною категорією дітей перші кроки повинні бути спрямовані до налагодження контакту учня з педагогом, а вже потім набуття професійних навичок та вмій.

Для досягнення позитивного результату все можемо мати значення: фізичний і розумовий стан дитини, можливість робити вільні і сконцентровані рухи, рівень психологічної адаптації в суспільстві, комунікація з іншими дітьми,

готовність психіки сприймати навчальне навантаження, швидкість засвоєння інформації і багато інших чинників.

Одним із них є присутність на уроці матері чи батька особливої дитини як своєрідного медіатора. Часто така дитина не бажає спілкуватися зі сторонньою особою і тоді навчання проходить невербально через батьків. Наприклад: дитина-аутист не бажає повторювати за вчителем якусь пісеньку чи вправу, не реагує на його прохання повторити або виконати якусь дію і тоді вчитель спілкується з її мамою: разом з нею співає, показує необхідний прийом тощо. У такий спосіб відбувається ніби дистанційне навчання. Присутній на уроці учень підсвідомо засвоює новий матеріал, а дома в неформальній і звичній для себе атмосфері під контролем батьків його засвоює. Запорукою вдалого навчального процесу є велике бажання і готовність батьків особливої дитини створити всі необхідні для занять умови, а також абсолютна зацікавленість в її музичному розвитку.

Загалом, характеризуючи таких дітей, слід відмітити, що вони мають слабкий розвиток пам'яті та уваги, відхилення в поведінці, складнощі в засвоєнні матеріалу. Ці діти потребують корекції духовно-емоційного розвитку. І, власне заняття музикою сприятимуть активізації мислення, формуванню цілеспрямованої діяльності, сталій увазі, комунікації. Основна мета занять полягає у гармонізації розвитку особистості через самовираження і самопізнання.

Використання методик Карла Орфа, Еміля Жак-Далькроза і Золтана Кодая на уроках з фаху скрипка в класах інклюзивного навчання.

Інновації в музичній педагогіці зорієнтовані насамперед на творчий саморозвиток педагога-музиканта із застосуванням авторських навчальних методик, проєктів, новітніх інформаційно-освітніх технологій тощо.

Саморозвиток вчителя – це «крила» для творчості його учнів.

На допомогу педагогу-музиканту в роботі з особливими дітьми можуть знадобитися методики виховання європейських авторів, таких як: Марія Монтесорі, Карл Орф, Еміль Жак-Далькрос, Золтан Кодай, Геза Зилвей і японця Шинічі Сузукі. Синтезуючи їх авторські методики, кожен сучасний педагог може взяти в роботу (освітній процес) те необхідне, що покращить результат музичного виховання і навчання його учня.

Для дітей з особливими потребами музика – це не просто задоволення. Вона корегує поведінку і реакції, спонукає до логічних дій. Невербальне спілкування комфортне для особливих дітей, оскільки вони часто не розуміють елементарних словесних інструкцій, а натомість жваво реагують на музичну мову, тілесно і емоційно на неї реагують. Важливим також є дотик на рівні передачі відчуттів «з рук у руки», коли педагог методом показу і тактильного дотику передає свої особисті відчуття пристосування до музичного інструменту. Тож педагог на уроках може розробляти спеціальні творчі завдання та з їх допомогою закріплювати нові навички.

Корисною в цьому випадку є методика К. Орфа (1895 – 1982) як альтернативна система музичного виховання, що базується на поспівках, різноманітних пальчикових вправах, вправах на відчуття ритму, гри на ударних інструментах, застосуванні народних мелодій з огляду на національні традиції. Намагаючись проникнути в таємниці природної музикальності людини, німецький композитор робить висновок, що першоджерелом музики є ритм і танець. Своїх вихованців німецький педагог уявляв в ідеалі як танцюючий та співаючий хор з оркестром. Педагогічні принципи К. Орфа втілені у його збірці «Schulwerk». Назва походить від двох німецьких слів

навчати і діяти, тобто навчати в дії. Процес навчання рухається «від простого до складного». Основна мета системи полягає у тому, щоб закласти міцний фундамент музикальності дитини.

До орфівської концепції входять також музично-фізичні вправи, які готують учня до спонтанних рухових виразів, вчать зображати настрій і звуки за допомогою елементарних рухів – ударів, притопів, плескання в долоні. Корисними є вправи на вільне падіння пальців на струну та їх активне підняття з подальшим розслабленням «аналог фортепіанного молоточка», вправи на розпруження м'язів рук «взмах крила» та шиї, вільна постава ніг на ширині плеч і т.д. У дитини виробляється швидкість реакції і вона починає сприймати музику через рух.

До інноваційних методів в роботі з дітьми з особливими потребами можна віднести і використання саморобних орф-інструментів. Разом з Куртом Заксом (1881–1959) Орф розробляє інструментарій, який склав основу дитячого оркестру до якого увійшли: мелодичні ударні інструменти (ксилофони, металофони); шумові ударні інструменти – дитячі литаври, барабани, тарілки, маракаси, дзвіночки тощо; найпростіші духові інструменти (іграшкові кларнети, гобої, блокфлейта); струнні (смичкові і щипкові) – лютні, гусла, скрипки для гри на порожніх струнах тощо.

Якщо вважати, що наша пам'ять зберігає 90% з того, що ми робимо, 50% – з того, що ми бачимо і 10% – з того, що ми чуємо, то стає просто необхідним в процес освоєння музичної мови ввести дію.

Також важливим є застосування наочних методів навчання, що сприятимуть формуванню асоціативного ряду в уяві учня. Особливість цих методів полягає у використанні педагогом зображень об'єктів та явищ. Застосування в навчальному процесі різноманітних

наочностей: малюнків, фотографій, карток, рослин, пристроїв (комп'ютерів, планшетів), звукозаписуючої апаратури з метою оптимізації засвоєння знань та навичок.

Обов'язковим у процесі навчання є показ (ілюстрування) викладачем якогось музичного моменту, частини твору або прийому. З цього формується самостійне спостереження учня, його вміння скопіювати «як робить вчитель». Обов'язковою умовою стає досягнення в процесі уроку максимального засвоєння поданого матеріалу, точного виконання прийому або розкриття музичного образу. Дана умова є частковою запорукою того, що в процесі самостійної підготовки учень зможе дома закріпити на практиці поставлене перед ним завдання, а педагогу на наступному уроці не прийдеться перевчати все по-новому. Тільки з повторенням закріплюються навички, які переходять у майстерність, а майстерність – це право вибору, це свобода мислення, це творчість.

У своїй практиці педагоги-скрипалі звикли застосовувати абсолютну систему сольмізації, яка передбачає чітко визначену висоту кожного звука. Але не завжди учень, що має вади розвитку, може сольфеджувати в абсолютній системі. Слід враховувати, що співучий діапазон дитини досить вузький від ре-1 до ля-1 октави, то й найзручнішою тональністю є Ре-мажор.

Роль співу в розвитку слухових навичок скрипаля є надзвичайно важливою. З практики відомо, що учень грає так, як він чує. Якщо учень може чисто заспівати, відповідно, він зможе і чисто заграсти. Не випадково всі хрестоматії для початківців гри на скрипці включають до свого репертуару народні та дитячі пісні, поспівки в тональності Ре-мажор, тим більше, що квінтовий стрій скрипки як найкраще цьому сприяє.

Для того, щоб навчити дитину сольфеджувати в абсолютній системі потрібно попередньо засвоїти з ним

нотну грамоту, що є досить тривалим процесом. На початковому етапі навчання на допомогу педагогу-скрипалю може стати відносна система сольмізації, яку ще називають релятивом.

Релятивна (відносна) сольмізація – метод, що ґрунтується на транспозиції основних щаблів ладу в різні тональності, зберігаючи при цьому ладові функції.

Перша відома система сольмізації була відносною. Започаткував її Гвідод'Арецо (991–1050) італійський вчений – монах-бенедиктинець у трактаті «Короткий виклад науки про музичне мистецтво» де він науково обґрунтував гексахорд – шестиступеневий звукоряд (до, ре, мі, фа, соль, ля) на основі молитви до Іоанна Хрестителя:

Utqueantlaxis →до	«Щоби слуги твої голосами своїми
Resonarefibris →ре	змогли оспівати чудні діяння твої,
Miragestorum →мі	очисти гріх з наших зганьблених вуст,
Famulituorum →фа	о, Святий Іоанне»
Solvepollute →соль	
Labiireatum →ля	
Sanctelohannes →сі	

Гвідод'Арецо розробив чотирилінійний нотний стан, де кожна лінійка мала свій колір (чорна, червона, чорна, жовта) – релятивну систему, а також ключ. Гексахорд вміщував півтон між 3 і 4 щаблями (мі-фа) і цей звукоряд можна було починати з будь-якого звуку, залишаючи незмінним півтон.

На основі «Гвідонової руки», завдяки якій у XI ст. вчили музиці «на пальцях» і яка мала багатовікову історію, була створена одна із прогресивних систем музичної освіти. Розробник цієї системи Золтан Кодай (1882–1967) – угорський композитор і педагог, що додав до відносної

системи сольмізації ще й ручні знаки, які дозволяють зображати рух мелодії з точною передачею ритму. Ручні знаки добре запам'ятовуються дітьми, оскільки поєднують зоровий образ з м'язово-моторними відчуттями. Релятивна методика сприяла розвитку внутрішнього слуху, звуковисотного мислення і чистого інтонування.

З точки зору практичного застосування на уроці з дітьми з вадами розвитку можна використовувати спів різноманітних поспівок від різних звуків з урахуванням їх вокальних та слухових особливостей.

Швейцарський музикант і педагог Еміль Жак-Далькроз (1865–1950) розробив гімнастику, у якій поєднувалися рухи і музичне звучання. Це розвивало слух і м'язове відчуття ритму. Жак-Далькроз стверджував, що відчуття музичного ритму можна розвинути тільки тоді, коли воно сприймається усім тілом. Його система дозволяє, за допомогою спеціально підібраних вправ розвивати у дітей музичний слух, пам'ять, відчуття ритму, пластичну виразність рухів. Дана методика не зводилась лише до музичного виховання, але мала на меті виховувати гармонійно розвинуту у всіх відношеннях людину. На заняттях має панувати дух пластичної та музичної імпровізації. Педагог не нав'язує учневі свій ритм, а намагається розвинути його власний, який він формує з власних м'язових відчуттів.

Далькроз помітив, що діти набагато простіше засвоюють пісню чи мелодію, якщо спів супроводжується рухом. Злагожденість рухів і ритму музики викликає у дітей особливе захоплення. Вміння швидко включатися в рух, зупинити або змінювати його виховувалось різними вправами задля розвитку швидкої реакції. Один крок = четвертній ноті, а два коротких = двом восьми. Більш протяжні ноти зображуються рухами рук і тіла. Важливими також є і вправи на правильне дихання, яке не повинно ніщо

стискати, а заняття ритмікою проводиться в прохолодних добре провітрюваних приміщеннях. Також заняття з дітьми мають проводитися в ігровій формі з великою кількістю творчих завдань, а не теоретичних пояснень.

Далькроз вважав передчасним вимагати від дитини правильно відтворити те, що насправді він ще не пережив і не усвідомив (це метод раннього навчання гри на інструменті). А тому стверджував, що самим гнучким інструментом є людський голос і тому всі завдання системи необхідно намагатися проспівати. В наслідок чого вироблявся абсолютний слух і всі учні могли вільно читати (співати) з листа, а плавні рухи відтворювали крещендо і димінундо. Далькроз перший ввів елементи диригування на уроках сольфеджіо зі своїми учнями, а пізніше додав ще і ритмічні рухи. Поліритмія в руках: одна диригує на $\frac{3}{4}$, а інша на $\frac{4}{4}$. Далькроз виступав проти захоплення віртуозністю, бо вважав, що музика без передачі простих почуттів ніщо. Також першим підняв питання прийому дітей до музичної школи не за фактом забезпеченості батьків, а за рівнем обдарованості дитини.

Для навчання за системою Далькроза в інститут Ритму у м. Хеллерау (відкрився 22.04.1911 р. неподалік Дрездена) приїжджали з усього світу (Бернар Шоу, Костянтин Станіславський, Анна Павлова, Сергій Дягілев, Вацлав Ніжинський). Так у ньому навчались відомий японській танцівник Мікіо Іто, завдяки якому Далькроз-ритміка стала дуже популярною в Японії. Український композитор В. Барвінський так само навчався в цій школі і у 1915 р. написав «Прелюдію методом Далькроза».

У 1920-х роках у Ленінграді діяв інститут ритму, в якому намагалися створити «танцюючу музику». Одним із провідних фахівців ритміки в Радянському Союзі була Ніна Георгіївна Александрова (1885–1964) – музичний діяч і камерна співачка (сопрано) – випускниця Женевського

інституту Далькроза 1907–1909, яка разом з сестрами Гнесініми впроваджувала цю методику. В 1913 р. вона організувала в Москві курси пластичних рухів, викладала ритміку і сценічну гімнастику в Московській консерваторії.

У багатьох країнах світу використовують «Евритміку» Далькроза в дитячих садочках, балеті, спеціальних школах для дітей із запізненным розумовим розвитком, для дітей глухих і сліпих. Інститут Далькроза в Женеві є світовим центром методики Далькроза, в якому постійно відбувається навчання, курси і конгреси, видаються методичні і наукові матеріали.

Комплексний підхід у застосуванні різноманітних методик і форм навчання, а саме: спів, зображення, ритміка і пластичні рухи, гра на інструменті, мультимедійні презентації в комплексі дають позитивний результат в розвитку музичних здібностей учнів у класах інклюзивної освіти. Найбільша радість для педагога – бачити як прогресує його учень. Але інклюзія не обмежується лише освітою. Особливу увагу треба приділяти інклюзивному вихованню суспільства в цілому. Тільки інклюзивне виховання дозволить змінити ставлення суспільства до дітей з особливими потребами і забезпечити їх рівні права та можливості.

Література

1. Дефектологічний словник: навчальний посібник / за ред. В. І. Бондаря, В. М. Синьова; упорядник В. М. Тімашова. Київ : «МП Леся», 2011. 528 с.
2. Жак-Далькроз Е. Ритм. Москва : Классика XXI века, 2001. 248 с.
3. Леонтьєва О. Карл Орф : монографія. Москва : Музыка, 1984. 334 с.
4. Скрипник Т. В. Феноменологія аутизму: монографія. Київ : видавництво «Фенікс», 2010. 368 с.

ПАТЕТЮРІНА Людмила Олександрівна,
викладач вищої категорії,
Дитяча школа мистецтв № 5
ім. І. О. Дунаєвського,
м. Харків

ОСНОВНІ МЕТОДИ ТА ФОРМИ РОБОТИ З ДІТЬМИ З СИНДРОМОМ ДАУНА НА УРОКАХ ХОРЕОГРАФІЇ

У доповіді висвітлені основні аспекти психофізичного розвитку дітей із синдромом Дауна, що належать до категорії дітей з особливими освітніми потребами. Запропонована оцінка комунікативних умінь дітей з синдромом Дауна та склад їх показників. Надані практичні рекомендації організації навчального процесу, методи та форми роботи з такими дітьми.

Ключові слова: інклюзивне навчання, психолого-педагогічна допомога, діти з синдромом Дауна.

Становлення в нашій країні системи ранньої допомоги дітям з обмеженими можливостями є сьогодні одним з пріоритетів розвитку системи спеціальної освіти. Саме створення інклюзивного освітнього середовища є основним завданням для забезпечення повної реалізації прав дітей з особливими освітніми потребами. Однією із категорій дітей, що потребують додаткового педагогічного обговорення, є діти із синдромом Дауна. Інноваційний підхід до формування нової моделі комплексної підтримки таких дітей передбачає активну взаємодію всіх учасників навчально-виховного процесу (фахівців, членів родини, самої дитини) в реабілітаційному процесі.

Систематична рання психолого-педагогічна допомога дітям із синдромом Дауна із залученням батьків у процес

корекційної роботи дозволяє вивести на новий якісний рівень не тільки сам процес розвитку дитини, але і значною мірою визначає процес інтеграції в суспільство.

Урахування психічних та фізичних особливостей розвитку дітей з синдромом Дауна під час планування уроків хореографії.

Найважливіший досвід у житті дітей – це контакт з людьми, яких вони бачать,чують, відчують, грають з ними. Більшість дитячих реакцій соціальні, тому що вони посміхаються і встановлюють контакт очима під час взаємодії з дорослими. Вони також навчаються інтерпретувати почуття інших людей, наприклад, задоволення, гнів, смуток, що супроводжується відповідними виразами обличчя, жестами, голосовою інтонацією. Це початок навчання соціально прийнятної поведінки, зокрема, як впливати на інших і розуміти почуття.

Незважаючи на відставання у розвитку, малюки із СД мають потенційно сильні сторони. Гарне зорове сприйняття і здібності до наочного навчання, увага до деталей. Такі діти мають здатність вчитися на прикладі однолітків і дорослих, прагнуть копіювати їхню поведінку. Саме ці особливості необхідно враховувати під час складання навчальних програм та побудові плану уроку хореографії. Дитина із синдромом Дауна чудово наслідує дії дорослих і дітей відповідного віку. Якщо потрібно сформувані певну навичку, достатньо на власному прикладі продемонструвати правильний порядок дій. Однак треба враховувати, що повторювати дії доведеться неодноразово, адже малюк із синдромом Дауна не відразу все запам'ятовує.

У дітей із синдромом Дауна знижений темп сприймання. Отже, якщо необхідно, щоб дитина почула і відповіла вам, розмовляйте з нею повільно, чітко вимовляйте та повторюйте фразу стільки, скільки їй потрібно. Важливо пам'ятати, що реакції та дії з боку дитини, на які ви очікуєте, з'являться

не одразу і можуть бути недостатньо чіткими, диференційованими.

Урок хореографії, в першу чергу, має на меті розвиток фізичних навичок та вміння вірно сприймати музичний матеріал. Але ми працюємо з незвичайними дітьми. Тому найпершим завданням для викладача є налагодження доброзичливої емоційної атмосфери та можливості спілкування. Головним у цьому плані є вміння зрозуміти запитання співрозмовника та вміння висловити свою думку. Дітей з порушенням мовленнєвої функції слід навчити супроводжувати свою розповідь певними жестами, мімікою тощо. У свою чергу надання нового матеріалу, формування запитань зі сторони вчителя обов'язково повинно бути чітким та лаконічним.

Урок повинен мати не формальну форму, а бути цікавим, творчим, близьким для сприйняття дітей. Доречно використовувати неочікувані форми та методи в навчанні. У практиці поширені уроки-подорожі (діти ніби пересуваються в просторі або часі), уроки з використанням казкових героїв, що приходять на заняття на навчання та ін. У дітей з синдромом Дауна гарно розвинене зорове, наочне сприйняття матеріалу в той час коли лише словесне пояснення потребує більшого часу на обробку та засвоєння. Будь-яку діяльність слід опановувати покроково, а саме: ділити на етапи, а будь-який етап – на окремі операції. Чим менше крок, тим швидше йде процес навчання. Потрібно чергувати і регулювати навантаження.

Класифікація порушень фізичного розвитку і рухових можливостей у дітей з синдромом Дауна

Для виявлення рухових відхилень і збережених рухових можливостей дітей А. А. Дмитрієв запропонував таку класифікацію порушень фізичного розвитку і рухових можливостей дітей:

«1. Порушення фізичного розвитку: відставання в масі тіла; порушення постави; порушення стопи; знижена життєва сміність легень; зменшена окружність грудної клітки

2. Порушення в розвитку основних рухів: неточність рухів в просторі; неточність рухів у часі; невміння виконувати ритмічні рухи; низький рівень диференціації м'язових зусиль; низький рівень розвитку функції рівноваги; дискоординація рухів, гіпер- і гіпотонус м'язової системи.

3. Порушення під час пересування: дискоординація рухів рук і ніг; шаркання ногами; неритмічність рухів; постійні відхилення під час пересування по прямій; неоднакова довжина кроків; неоднакова амплітуда розмаху рук; стопи обернені всередину або назовні; в'ялість; постійні відхилення тулуба від вертикальної осі. До цих порушень також слід віднести ходу на напівзігнутих ногах, а також опущену під час ходіння вниз або нахилену убік голову.

4. Порушення рухів під час бігу: великий нахил тулуба вперед; надзвичайно велике напруження рук; маленькі кроки; неритмічність; значний нахил голови вперед; притискання тулуба в сторони; біг на майже прямих ногах і біг на півзігнутих ногах.

5. Порушення в розвитку основних рухових можливостей: відставання від норми в показниках сили основних м'язових груп тулуба (рук, ніг, живота, спини); швидкості рухів; витривалості динамічного характеру; швидкісно-силових якостей; гнучкості суглобів» [7].

Негативно впливають на термін появи рухових навичок і їх якостей понижений м'язовий тонус, надмірна рухливість суглобів, що пов'язані зі слабкістю зв'язок. В медицині це явище називається гіпотонією. При гіпотонії м'язи розслаблені і дитині важче активно рухатися. При ретельних заняттях, стимулюючих руховий розвиток, з часом гіпотонія знижується. Суглоби діток з СД занадто рухливі через слабкі зв'язки. Це, звичайно, не означає що в дитини будуть постійно

вивихнуті руки. Необхідно враховувати таку особливість і уважно стежити за виконанням деяких вправ на гнучкість, що виконуються в партерній гімнастиці («літачок», «корабель», «місточок» тощо).

6. Порушення під час стрибків: дискоординація рухів рук і ніг при відштовхуванні в повітрі; слабе фінальне зусилля; невміння приземлятися; слабкий розмах руками; відштовхування виконується майже прямими ногами.

Важливо пам'ятати, що потрібно дотримуватися послідовності в розвитку дитини із СД, правильно визначати акценти на кожному з етапів, щоб ефективно використовувати час.

Методи та форми роботи на уроці хореографії

Урок хореографії поєднує в собі засвоєння багатьох навичок. Це розвиток слуху, ритму, музичного смаку, вміння розуміти музичну мову та відчувати зв'язок між рухами та музикою. І, як виявилось, це досить складне завдання для дітей з СД. Враховуючи психофізичні особливості дітей з СД слід виділити такі *форми роботи* з дітьми на уроці:

1. Індивідуальний урок.
2. Урок в групах по 3-4 дитини із СД.
3. Урок в загальних групах.

1. Індивідуальний урок на початковому етапі навчання є основною формою засвоєння знань, вмінь, навичок дітей з СД. Така форма роботи дозволяє встановити довірливий контакт між вчителем та учнем, знайти доступні способи спілкування, викликати інтерес до навчання. Діти з СД мають досить багато різних фізіологічних особливостей один від одного, різну ступінь фізичної підготовки. Урок необхідно будувати враховуючи особисті дані кожної окремої дитини. Однією з форм роботи на таких уроках є залучення в процес навчання батьків. Вони повинні бути не пасивними глядачами, а в повному обсязі включатися в учбовий процес. Насамперед – допомогти встановити мовний контакт вчителя з дитиною.

Діти з СД, як правило, мають певні вади мовленнєвої функції у зв'язку з низьким рівнем диференціації м'язових зусиль язика, тому слова виходять нечіткі та незрозумілі. На початковому етапі батьки виступають в ролі «провідника» у спілкуванні між вчителем та дитиною. Діти із СД із задоволенням беруть участь у таких спільних заняттях, адже вони дуже емоційні й радісні. Крім того, не варто все виконувати тільки як завдання – це нецікаво для будь-якої дитини. З нею треба гратися – не просто згинати-розгинати їй ногу, а придумати гру, водночас щось говорити, та ще бажано вимовляти слова ритмічно й римовано, це, у свою чергу, сприятиме розвитку мовлення. І ось так, будуючи роботу за допомогою маленьких, повільних кроків з урахуванням особливостей дитини, можна досягти певних результатів.

2. *Урок у групах по 3–4 дитини.* Така форма уроку дозволяє напрацьовувати навички спілкування з однолітками, формувати просторові уявлення такі як «лінія», «колонка», «коло» та ін. На уроках у малих групах також доцільно використовувати допомогу батьків. За умови напрацювання навичок ритмічності вводяться різноманітні ритмічні ігри, наприклад, плескання в долоні, як окремо, так і в парі з батьками, вистукування ногою музичного ритму, визначення початку або кінця музичної фрази та ін. Ці навички батьки з дітьми зможуть напрацьовувати і вдома. Також надати допомогу зможуть батьки на сумісних уроках під час вивчення таких елементів, як галопи, приставні кроки, оберти. Ці вправи треба виконувати в парі, стоячи обличчям один до одного, уявляючи, що перед нами знаходиться дзеркало.

3. *Урок в загальних групах* дітей з СД можливий після певної адаптації та набуття первинних навичок. Слід пам'ятати, що «сонячні діти» мають уповільнений темп сприйняття, тому в загальну групу їх слід долучати вже з певними вміннями та навичками.

Хореографічно-естетичний розвиток збагачує внутрішній світ дитини, допомагає глибше сприймати, розуміти і відчувати музику, «уважно відноситись до навколишнього світу». Велике значення в цьому процесі мають творчі ігри. В іграх можна знайти всі основні види рухів: хода, біг, стрибки; можуть бути і танцювальні рухи. Вірно проведені ігри сприяють розвитку уважності, кмітливості, зосередженості, сили, а колективні ігри, як і колективні танці – вихованню дружби і товариськості. За допомогою ігор можна відпрацювати деякі танцювальні рухи і набуті навички створення художнього образу. В іграх діти відрізняються високою емоційністю. Вони повністю розкривають свої позитивні і негативні риси характеру, а це має велике значення для кращого навчання дітей. За умови правильної організації і проведення, ігри завжди приносять дітям задоволення, створюють гарний настрій, що є дуже важливим [1, с. 74–76].

В українському суспільстві важливо утверджувати думку про те, що діти з особливими потребами мають право сповна скористатися можливостями суспільства та повинні перебувати разом із своїми однолітками.

Література

1. Алёхина А. В. Особенности психического развития детей с синдромом Дауна: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.10 / РГПИ им. А. И. Герцена. Санкт-Петербург, 2000. 202 с
2. Інклюзивне навчання дітей з синдромом Дауна: poradnik для батьків і спеціалістів. Інформаційний буклет / Т. Ф. Кушніренко та ін. ; за ред. Ю. А. Луценка. Київ : ТОВ «ГАНЕША Компані», 2013. 44 с.
3. Колногузенко Б. М. Методика роботи з хореографічним колективом. Частина 1. Харків : ХДАК, 2005. С. 74–76.
4. Комплексное развитие детей с синдромом Дауна: групповые и индивидуальные занятия : метод. пособ. Москва : Благотворительный фонд «ДаунсайдАп» при участии Гуманитарного центра «Монолит», 2004. 264 с.

5. Медведева Т. П., Панфилова И. А., Поле Е. В. Комплексное развитие с синдромом Дауна: групповые и индивидуальные занятия. Москва : Благотворительный фонд «ДаунсайдАп», 2004. 200 с.

6. Рунова М. А. Двигательная активность ребенка в детском саду: пособ. для педагогов дошкольных учреждений, преподавателей и студентов пед. вузов и колледжей. Москва: Мозаика-Синтез, 2002. 172 с.

7. Сімко А. В. Вплив ігрової рухової активності на психомоторний розвиток дітей дошкільного віку з вадами інтелекту. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2010. Вип. 1. С. 271–278. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2010_1_38 (дата звернення: 25.10.2019).

УДК 374:376

ПЕРЕВЕРЗЕВА Оксана Евгеньевна,
преподаватель-методист,
Запорожская детская школа искусств № 2

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ КАЗУ В КОРРЕКЦИИ РЕЧЕВЫХ НАРУШЕНИЙ В КЛАССЕ СОЛЬНОГО ПЕНИЯ

В докладе описывается использование музыкального инструмента казу для коррекции речевых нарушений у детей с логопатологией в классе сольного пения.

Ключевые слова: пение, казу, логопедия, коррекция, речевые нарушения.

Великий Россини говорил: «Певцу необходимы три качества: первое – голос, второе – тоже голос, и третье – ещё и ещё раз голос». Но можно обладать роскошным голосом и весьма посредственно им владеть. А можно, обладая и самым скромным голосом, петь технично, проникновенно и убедительно: всё дело в исполнителе – его музыкальности, эмоциональности, воле, интеллекте [4].

Одной из основных отличительных черт вокального искусства от инструментального исполнительства является не только умение в совершенстве владеть своим инструментом-голосом, но и обладать хорошо поставленной, четкой дикцией, так как слово является важнейшим выразительным средством вокальной музыки.

Нормальное развитие речи идет параллельно с физическим и умственным развитием ребенка и служит показателем его общего развития. Речевая деятельность имеет регулирующее и планирующее значение в осуществлении высших психических функций: восприятия, памяти, мышления и воображения [1]. К сожалению, согласно статистическим данным логопедических исследований последних лет, наблюдается увеличение количества детей, которые идут в школу с теми или иными речевыми нарушениями (70 – 80%). Класс постановки голоса также не является исключением. И в этом случае для педагога-вокалиста становится весьма актуальным поиск эффективных путей для коррекции нарушений речевой деятельности ученика.

При устранении речевых нарушений ведущим является логопедическое воздействие, основными формами которого являются воспитание, обучение, коррекция, компенсация, адаптация, реабилитация.

Освоение правильных речевых навыков представляет собой длительный процесс, который требует разнообразных, систематически используемых видов деятельности. Ведущими представителями в области логопедии и фонопедии Алмазовой Е. С., Волковой Л. С., Ипполитовой А. Г., Пустынниковой Г. Н. разработаны методики и комплексы упражнений для коррекционной работы по развитию фонетически правильной речи. основополагающим моментом в предложенных методиках является сочетание специальной артикуляционной

гимнастики для подготовки артикуляционной базы звука с развитием речевого дыхания ребенка и произнесения звука в высокой позиции. Вокальная работа в классе по постановке голоса способствует активизации работы мышц мягкого нёба, артикуляционного аппарата, выработке плавного, экономного фонационного выдоха, установления взаимосвязной системы колебаний резонаторов и голосовых связок, достижению высокой вокальной позиции, что в свою очередь способствует улучшению речевых навыков и, в частности, дикции.

На начальном этапе обучения для маленького певца, имеющего речевые нарушения, произнесение текста вокального произведения является сложной задачей. Даже имея хороший музыкальный слух и чувство ритма, ребенок с логопатологией, пытающийся справиться с произнесением текста, зачастую неточно интонирует мелодию, искажает ее метроритмический рисунок. Для решения этой проблемы на начальном этапе обучения можно использовать музыкальный инструмент казу (Рис. 1, 2).

Рис. 1. Казу

Рис. 2. Игра на казу

Казу (от англ. *kazoo*) – американский народный музыкальный духовой инструмент, мембранофон, применяемый в музыке стиля скиффл (*skiffle*). Представляет собой небольшой металлический или пластмассовый цилиндр, сужающийся к концу. В середину цилиндра сверху вставлена металлическая пробка с мембраной из папиросной бумаги.

Работа над дыханием является необходимой для воспитания правильной звуковой речи. Формированию правильной воздушной струи способствуют упражнения с дутьем на полоску бумаги, на бумажные игрушки, на ватку и т. п. Более трудным упражнением является игра на детских духовых инструментах.

Игра на казу не столь сложна, как на духовых инструментах, и может выполнять ту же роль в организации фонационного дыхания, но при этом в работу включается еще и голос, так как извлечение звука на этом инструменте невозможно без пения.

Как правило, ребенок достаточно быстро понимает принцип извлечения звука на казу и с удовольствием исполняет мелодии предложенных песен. Отсутствие элемента произнесения текста устраняет психологический дискомфорт и положительно влияет на эмоциональное состояние ребенка во время урока. Исполнение мелодии произведения на казу чередуется с исполнением песни с текстом. Такое чередование позволяет при вокальном исполнении произведения сохранить высокую позицию звука и формирование правильного фонационного выдоха, достигнутых при инструментальном исполнении на казу.

Игра на казу благоприятно сказывается на звонкости и силе голоса, что говорит об усилении головного резонирования, столь важного в коррекции речевых нарушений. Произносительная «неповоротливость», интонационная неустойчивость, тупозвучие, бесполётность – все это следствие недостаточности головной резонанции. Резонаторные возможности казу усиливают даже очень слабый голос, что в свою очередь способствует более активной работе голосового аппарата. В своей работе «Коррекционно-логопедическая работа при нарушении голоса» Таптапова С. Л., подчеркивает, что импеданс и резонаторные явления активизируют работу голосового

аппарата. Вибрационные явления в головном резонаторе стимулируют голосовую функцию, способствуют формированию звука в высокой позиции, а это в свою очередь положительно влияет на качество дикции и развитие речевых навыков ребенка.

Нарушения речевой деятельности усложняют процесс адаптации ребенка в школе, снижают возможности успешного усвоения учебного материала, влияют на общение со сверстниками, вследствие чего возникает проблема интеграции детей с речевыми нарушениями в общеобразовательное пространство [6].

Использование казу на уроках постановки голоса облегчает учащимся с речевыми нарушениями процесс формирования певческих навыков, способствует развитию полетности и силы голоса, улучшая качество речи, повышает психоэмоциональное состояние учащегося, что в свою очередь способствует более быстрому интегрированию ребенка в социум.

Литература

1. Алмазова Е. С. Логопедическая работа по восстановлению голоса у детей: практ. пособ. Москва : Айрис-пресс, 2005. 192 с.
2. Вильсон Д. К. Нарушения голоса у детей: пер. с англ. Москва: Медицина, 1990. 448 с.
3. Логопедия: Учебник для студентов дефектологических факультетов педагогических высших учебных заведений. / под ред. Л. С. Волковой. Москва : Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2006. 703 с.
4. Сквирский С. И. Настройка голоса. Педагогические наблюдения. Киев : ЗАО «Віпол» 2009. 681 с.
5. Таптапова С. Л. Коррекционно-логопедическая работа при нарушении голоса: кн. для логопеда. Москва : Просвещение, 1984. 112 с.
6. Яковенко А. О. Формування мовленнєвої готовності старших дошкільників з логопатологією до інтегрованого навчання: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2018. 330 с.

ПЕТРУНІНА Ірина Георгіївна,
викладач фортепіано, викладач вищої категорії,
Дитяча музична школа № 3, м. Кропивницький

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ, ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ І ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ ОПОРНО-РУХОВОЇ СИСТЕМИ

У доповіді подано опис досвіду роботи з учнем з порушенням опорно-рухової системи, методи та засоби вирішення навчально-виконавських задач з урахуванням фізіологічних особливостей.

Ключові слова: інклюзивна освіта, розвиток, інноваційні технології, професійні навички.

У сучасних умовах переходу всієї ланки освіти на роботу за новим державним стандартом загальної освіти, який передбачає особистісно-орієнтовне навчання та формування компетентностей учнів, актуально звучать слова В. Сухомлинського: «Немає абстрактного учня... Мистецтво й майстерність навчання і виховання полягає в тому, щоб, розкривши сили і можливості кожної дитини, дати їй радість успіху в розумовій праці. А це значить, що в навчанні має бути індивідуалізація – і у змісті розумової праці, і в характері завдань, і в часі. Дитина народжується не з готовими здібностями, а тільки з їх задатками. Тому, якщо створити відповідні умови для розвитку цих задатків, то школяр поглиблює їх швидко, невимушено, успішно. Такі діти в подальшому житті стають радісними, щасливими людьми, приносять користь собі і суспільству в цілому» [2]. Це також стосується і мистецької освіти, мета

якої, не просто давати знання, а формувати особистість, вчити займати позицію активного суб'єкта діяльності.

І це все є першочерговою задачею інклюзивної освіти, яка має на меті допомогти дітям з особливими потребами в розвитку таких якостей, які дозволять стати повноцінними та корисними суб'єктами суспільства.

На ці роздуми мене надихнула робота з учнем з порушенням опорно-рухового апарату, мовлення та пам'яті внаслідок перенесеного оперативного втручання в головний мозок. Ми почали працювати, коли Денису було 6 років. На даний час триває восьмий рік його навчання.

У своїй роботі, поряд з оволодінням професійними навичками, я орієнтувалась на такі завдання:

- пробуджувати інтерес до навчання, робити його цікавим, пізнавальним, розвивальним;

- розвивати різні види пам'яті: рухову, моторну, емоційну, логічну, слухову;

- розвивати уяву і фантазію;

- розвивати увагу і спостережливість;

- формувати мовленнєві вміння, комунікативно-творчі здібності;

- по-можливості, оновлювати фізично-рефлекторні можливості.

Виконувати такі завдання непросто навіть із здоровими дітьми, а з учнями, які мають особливі потреби, набагато складніше. Але я знаходила відповіді на ці питання, впроваджуючи в практичну роботу інноваційні технології та ігрові прийоми, використовуючи в роботі з учнями різноманітні методи: навчальні, розвивальні, пізнавальні, інтелектуальні, нестандартні. Для розвитку пізнавальних, творчих, інтелектуальних здібностей в пригоді стали завдання з логічним навантаженням, які тренують довільну увагу, вчать порівнювати, аналізувати, узагальнювати, класифікувати. Був створений додатковий

дидактичний матеріал: самостійно розроблені набори різнокольорових карток: з назвами та написанням нот та нотних знаків з ілюстрацією, за допомогою якої можна було б ідентифікувати ноту; з зображенням різних емоційних станів для відчуття гармонії й аналізу музичної форми та з тривалостями нот, які я використовувала для складання музичних прикладів. Також в нагоді стало «Музичне лото» видавництва «Ранок» (2008 р.) та мультиплікаційний музичний проєкт О. Титаренко «Лісовий концерт» (2012 р.), в якому діти за допомогою мультиплікаційних героїв знайомляться з музичними інструментами. Ряд музичних композицій, композиторів різних епох використовувався для «включення» різних станів активності, наприклад: для розумової активності (концерти І. Баха, В. Моцарта, Й. Генделя, А. Вівальді, Д. Скарлатті), для зняття емоційного перенапруження (твори Ф. Мендельсона, Ф. Шуберта, Ф. Мендельсона, Ф. Шопена), для стимуляції творчих здібностей (П. Чайковського, К. Сен-Санса, М. Римського-Корсакова, К. Дебюссі). Прослуховування цих композицій допомагало створити позитивний емоційний фон та зняти психологічне напруження, картки допомагали розвивати пам'ять та візуально формувати образи в уяві, як і в конкретних діях, так і як навчальний матеріал.

Для розвитку внутрішнього слуху я використовувала: вправи В. Кірюшина «Інтенаційно-слухові вправи для розвитку абсолютного звуко-висотного музичного слуху, мислення та пам'яті», які допомагали учню розвивати вміння читати та розрізняти нотні знаки і гармонічне забарвлення та запам'ятовувати мелодію. На початковому етапі навчання запроваджувалися пісні-ігри для пальчикової гімнастики А. Комлікової «Музика для малюків» 1 та 2 ч., які в невимушеній грі допомагають розслабити м'язи плечового поясу та частково розпочати роботу над логопедичними проблемами. Самостійно

виготовлений макет однооктавної клавіатури допоміг сконцентруватися учневі на звучанні окремих звуків, тактильно відчуючи їх ногами на клавіатурі.

Для розвитку мовлення можна використовувати збірку українських народних пісень, скоромовок та лічилок «Був собі журавель», збірка О. Осипенко «Розвиваємо мовлення в віршах» та «Логопедичні розспівування» Т. Овчиннікової, а також «Ігри та посібник для тренування спритних пальчиків» Т. Нікітіної, «Пісні-інсценівки» Л. Ткаченко з посібника «Музичні зернятка». В роботі над мовленням корисно залучати музичну підтримку: гармонізувати вірші (можна використовувати в якості гармонії звичайну гармонізацію в хроматичній послідовності, як при розспівуванні).

Для розвитку стійкого відчуття ритму дуже дієвим є набір шумових інструментів та створювання за їх допомогою міні-ансамблів. Це має неабиякий вплив і на емоційний стан дитини і на напрацювання ритмової стабільності, навіть у нашому досвіді працювало на вправи для реабілітації опорно-рухової системи. За основу можна взяти будь-який акомпанемент. Зразком є навчальний посібник для музичної школи «Граємо в шумовому оркестрі» Державного методичного центру навчальних закладів культури і мистецтв України, 2012 р.

Самим важким у роботі з моїм учнем виявилася робота над розслабленням та активністю ігрового апарату. В'ялість м'язової тканини та скутість скелету не давали можливості взаємодіяти з клавіатурою. На цю роботу була націлена більша частина часу. Допомогло подолати цю проблему ідея І. Іваськів і її «Ритмові ігри», а також використання вправ, які об'єднували в собі пісенний початок та ритмові відчуття: для рухливості ніг та рук: співаючи дитячі українські пісні, відтворюємо ногами ритм пісні, для рук робота з м'ячами для формування положення

пальців, також вправи на чорних клавішах фортепіано: під акомпанемент вчителя учень грає по черзі, то лівою, то правою рукою, спочатку три чорні клавіші, потім дві. Корисно залучати варіативність. Гімнастика для пальців: опираючись на стіну пальцями (в позиції пальців на клавіатурі), виконувати віджимання від стіни – то опираючись на подушечки пальців, то на долоню. Починати з 2-3 раз, поступово збільшуючи кількість. Мета – організувати пальці до правильного положення взяття звуку.

Подолання фізичних перешкод повинно відбуватися паралельно з отриманням знань у оволодінні майстерністю у виконанні. Допомогою в цьому напрямку можуть бути методичні рекомендації А. Шмідт-Шкловської та «Виховання піаніста» Е. Тимакіна. Всі навички, які ми здобували шляхом вправ та ігрового матеріалу, відразу закріплювали на творах різних авторів, вибираючи безпосередньо твори з розробленням конкретного прийому гри: на початку це твори із збірок: вправи для починаючих піаністів Г. Ємельянової «Ріпка», І. Беркович «Маленькі етюди для фортепіано», Е. Брилін «Сонячне намисто» і т. ін. для початківців. Результат нашої роботи: учень здобув функціональний ігровий апарат, налагодив психомоторні функції, укріпив пам'ять, виконує твори різних епох і стилів. На цей час має змогу виступати на концертах та фестивалях. А саме головне – вірить у себе, бо має результат самовдосконалення!

Розвиток творчих і інтелектуальних здібностей вимагає від учителя наполегливої праці і любові, адже він сіяч добра, правди, знань, творець дитячих душ. Мабуть, саме це мав на увазі І. Драч, коли в «Думі про вчителя» вустами свого героя сказав:

*Нема жахливішої роботи, ніж учительська.
Нема виснажливішої роботи від учительської,
Де нерви паляться, мов хмиз сухий,
Де серце рветься в клетоті і чаді.
Але нема щасливішої долі,
коли Людина з Твоїх рук, Учителю,
Іде у світ – на краплю світ людніє.*

Література

1. Артоболевська А. Д. Перша зустріч з музикою. Москва, 1988. С. 11–17.
2. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю. Вибрані твори. Т. 2., 1976. 670 с.
3. Тімакін Е. М. Виховання піаніста. Москва, 1989. С. 91–143.
4. Шмідт-Шкловська А. А. Про виховання піаністичних навичок. Ленінград, 1985. С. 15–28.

УДК 372.878:374

ПРИМАКОВА Алла Наумівна,
старший викладач по класу
фортепіано та синтезатора,
завідувачка естрадним відділом,
Київська дитяча музична школа № 3 ім. В. С. Косенка

ВІД ОСОБЛИВОГО ДО ОСОБИСТОГО: ДОСВІД ВИКЛАДАЧА МИСТЕЦЬКОЇ ШКОЛИ

У доповіді міститься опис власного досвіду роботи з учнем із ЗПР на уроках з фортепіано, поступового подолання психічних та фізіологічних вад й результат діяльності – успішна соціальна адаптація юнака та свідомий вибір ним професії музиканта.

Ключові слова: інклюзія, особлива дитина, музична терапія.

Відношення суспільства до дітей з обмеженими можливостями та поганим станом здоров'я в останні роки суттєво змінилося. Рішення цієї проблеми видається найбільш актуальною сучасною задачею для психологів та педагогів нашої країни та всього світу. Діти, які мають певні фізичні або психічні вади, більшу частину свого життя проводять у чотирьох стінах власних домівок, вважаючи себе майже зайвими людьми, та навіть і не мріють про те, щоб стати повноцінними та затребуваними членами суспільства. Таку сумну, навіть трагічну ситуацію потрібно терміново змінювати.

Саме інклюзивна освіта може і повинна надати таким дітям можливість інтеграції в соціальне оточення. Фізичні обмеження накладають певний відбиток на психіку дитини. Діти з інвалідністю зазвичай відрізняються вкрай заниженою самооцінкою, тривожністю та невпевненістю. Тому особливу увагу слід приділяти не тільки і навіть не стільки музичній освіті таких дітей, скільки покращенню їх психологічного стану, підвищенню самооцінки та соціальній адаптації.

Хочу поділитись власним педагогічним досвідом. Одного разу до мого класу в супроводі бабусі зайшов гарний білявий хлопчик років восьми. Усі двадцять хвилин, поки ми з бабусею розмовляли, хлопчик мовчки сидів на стільці, не рухаючись і дивлячись в одну точку. Коли я попросила його підійти до мене і сісти поруч за рояль, він навіть не подивився на мене та, здавалось, не розумів зовсім, що тут відбувається. Лише коли бабуся взяла його за руку та підвела до мене, я побачила його очі. Вони були розумні, погляд був уважним, зосередженим. І я зрозуміла, що цей хлопчик не був звичайною дитиною, він був особливий.

Так я познайомилась із Миколою. Бабуся розповіла, що через родову травму він мав затримку психічного розвитку, дуже погано розмовляв та мав безліч

фізіологічних та моторних розладів та порушень. Але його очі мене полонили, і я погодилась взяти Миколу у свій клас.

Протягом наступних дев'яти років ми зустрічались щонайменше двічі на тиждень. Виявилось, що в хлопчика чудовий музичний слух, майже абсолютний; непогане почуття ритму та (як я з'ясувала вже через пару років нашого спілкування) феноменальна музична пам'ять. Підкреслюю, що саме музична пам'ять, бо в побутових речах Микола був дуже забудькуватий, мав низький рівень самоконтролю. А збагнула щодо його музичних здібностей я випадково. Граючи якийсь музичний твір, щоб учневі вдома легше було розбирати п'єсу, я зробила невеличку помилку, двічі натиснувши в акорді лівою рукою не ту ноту. Наприкінці заняття Миколка забув лист з нотами цього твору на роялі. Природно, я очікувала, що він не зможе зробити домашнє завдання та розібрати новий твір. Яке ж було моє здивування, коли на наступному уроці він не просто зіграв мені цю п'єсу обома руками НАПАМ'ЯТЬ, але ще й зробив лівою рукою таку ж саму помилку, яку напередодні випадково зробила я. Двічі. З тих пір коли я грала Миколі якийсь новий для нього твір, я не дозволяла йому дивитися на мої руки під час гри. А потім стала показувати лише окремі уривки п'єси.

А ось над чим нам разом прийшлося дуже наполегливо працювати, так це над суттєвими фізіологічними недоліками. У Миколи була дуже жорстка постановка рук, викликана обмеженням кута згинання променево-зап'ясткового суглобу. Замість звичайного кута в 90° рука в нього згиналась максимум до 120°. Крім того, хлопчик просто не міг широко розчепірити пальці. Навіть вже в дорослому віці (14-15 років), маючи досить велику долоню, йому важко було взяти на клавіатурі навіть септиму, не кажучи вже про октаву. Додали ми з Миколою цю проблему поступово. Спочатку були пальчикові ігри, які

йому, до речі, дуже подобалися. Через два роки ми підійшли до виконання позиційних вправ на фортепіано, але поки що в межах сексти. Коли я побачила, що пальці вже почали його «слухатись», суглоби стали більш гнучкими, а рухи – більш вільними, настав час вправ та етюдів з октавами. Спочатку октавні ходи виконувались по черзі, а ще через рік – вже разом, одночасно, причому обома руками. Звикаючи до октавних пасажів, Микола паралельно розвивав і відчуття клавіатури взагалі.

Хлопчик добре сприймав ритмічну та метричну пульсацію. Але через те, що пальці на початку не хотіли його слухатись, в нього ніяк не виходило ритмічне виконання музичних творів. У цій справі нам дуже допоміг синтезатор. Спочатку в якості звичайного метроному – Микола просто грав на синтезаторі етюд чи п'єсу, а інструмент «відмірював» сильні та слабкі долі. На наступному етапі (приблизно на 4-му році навчання) ми стали використовувати технічні можливості цифрових клавішних інструментів, а саме автоаккомпанемент. Також постійно, на кожному уроці, грали в ансамблі. Засвоївши ці навички за рік-другий, Микола став творити справжні дива, виконуючи на синтезаторі складні імпровізації правою рукою під супровід автоаккомпанементу в лівій руці. До того ж хлопець чудово став відчувати навіть джазову ритмічну пульсацію – той самий «свінг», котрим і звичайна обдарована дитина не завжди може оперувати. У подальшому свінгування стало улюбленим заняттям Миколи, причому метроном або барабани йому вже не були потрібні – він все відчував всередині.

Багато педагогічних завдань стояло переді мною, кожне з яких потребувало зовсім іншого підходу, ніж при роботі зі звичайними дітками. Треба було навчити Миколу самостійно працювати, поступово розвивати його вміння зосереджуватись, свідомо перемикаючи увагу на якусь

конкретну задачу. Навіть його непосидючість дуже заважала нам у роботі, тому що спершу хлопчику важко було навіть всидіти на стільці більше ніж 10-15 хвилин. Доводилось нам час від часу вставати, ходити по класу, робити гімнастичні вправи; часто він стоячи слухав те, що я йому грала на роялі. Через два роки, коли Миколі виповнилось 11-12, він звик до необхідності спокійно сидіти, граючи на роялі або слухаючи мене. У старших класах цієї проблеми вже не існувало.

Найскладнішою щодо музичного виконавства виявилась малоемоційність хлопчика, майже повна відсутність власного відношення до твору, який він виконував. Взагалі Микола, особливо в дитинстві, дуже мало розмовляв. Він ніколи не звертався до мене першим, лише відповідав коротко на мої запитання «так» чи «ні». Пам'ятаю, як я здивувалась, коли одного разу після літніх канікул хлопчик раптово сам звернувся до мене і сказав, що «влітку вони з бабусею відпочивали на морі, і там було красиво і жарко!».

Поступово я стала спостерігати, як розвивалося його мовлення, потроху збагачувався словниковий запас. Адже постійний розвиток дрібної моторики безпосередньо пов'язаний із розвитком мовлення. Але ми не тільки грали на музичних інструментах, ми багато розмовляли. Я почала задавати «провокуючі» питання щодо характеру творів, які він слухав чи виконував, цікавилась, які емоції вони викликають. Іноді реакція учня була не досі адекватною; наприклад, він міг розсміятися, коли я розповідала йому про якісь душевні страждання чи сумні почуття. Приходилось знову і знову розповідати, пояснювати, наводити приклади, навіть вдаватись до акторської гри. І згодом Микола почав мене чути, і, найголовніше, розуміти.

Так ми підійшли до того, що без емоційного забарвлення музика є лише набором пустих нот. Коли

хлопчик збагнув, чого саме я від нього вимагаю, то почав старанно виказувати емоції під час виконання музичних творів. Його виконання перестало бути монотонним та однобічним, він став вживати динамічні відтінки, агогіку, інші засоби музичної виразності. І хоча іноді це виглядало надто збільшено та демонстративно, все одно я раділа цьому, бо це була ще одна перемога Миколи над собою. Ми дійшли і до образного мислення, причому його ідеї завжди були неочікуваними для мене.

В останніх класах хлопець демонстрував помітні успіхи. Коли він виступав на сцені, то виглядав доволі природно, а його виконавський рівень був навіть кращим, ніж у інших учнів. Він полюбив виступати, особливо його надихали оплески; жоден концерт класу чи відділу не обходився без Миколи. Згодом він почав брати участь у різних конкурсах та декілька разів навіть ставав лауреатом. Ці успіхи додали йому впевненості в собі, суттєво підвищили його самооцінку та без перебільшення позитивно вплинули на стан його психічного розвитку.

Після закінчення шестирічного курсу на естрадному відділі Микола виявив бажання займатися музикою й далі, професійно. Він провчився додатково в 7 класі, впевнено склав випускний іспит на 11 балів. Ми підготували досить серйозну програму, яка включала в себе 2 складних джазових етюди, першу частину сонати Бетховена та 3 естрадні п'єси. Влітку хлопець успішно склав іспити до одного з музичних коледжів Києва (навіть був першим у рейтинговому списку абітурієнтів) і зараз навчається на естрадному відділенні в класі фортепіано.

Дивлячись на цього високого усміхненого хлопця, неможливо навіть уявити собі той психічний та фізіологічний стан, у якому він знаходився дев'ять років тому. Саме завдяки музичним заняттям, котрі, безумовно, виправили та сформували його мислення, свідомість та

емоційність, Микола зміг не тільки стати повноцінним членом нашого суспільства, але й знайти своє покликання та, сподіваюсь, затребуваність і щастя у житті.

УДК 37.091.33:78

РЄЗНИК Олена Сергіївна,
аспірант ДЗ «Луганський національний,
університет імені Тараса Шевченка»,
викладач КУ «Кремінська РДМШ»

МІСЦЕ ТА РОЛЬ МЕТОДІВ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ В МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ТА ВИКОНАВСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У публікації дається визначення таким поняттям як наука, інтеграція, метод. Охарактеризовано шість основних загальнонаукових методів емпіричного та теоретичного рівнів дослідження з рекомендаціями їх практичного використання в музично-педагогічній та виконавській діяльності.

Ключові слова: наука, метод, дослідження, музика, педагогіка.

Наука – творча діяльність по отриманню нового знання і результат цієї діяльності: сукупність знань (переважно в понятійній формі), наведених в цілісну систему на основі певних принципів, і процес їх відтворення. На сучасному етапі розвитку науки відбувається процес інтеграції – взаємообмін методами і прийомами дослідження. Процес пізнання завжди здійснюється за допомогою історично вироблених методів. Вірне розуміння об'єкта чи предмета, що вивчається, може бути отримано лише за умови правильного підходу до його вивчення, тільки за допомогою певних методів

дослідження. Метод – це спосіб побудови і обґрунтування системи філософського і наукового знання, це шлях дослідження і практичного перетворення дійсності. Це система правил, послідовність прийомів і операцій, за допомогою яких здобувається нове знання [2].

Лише завдяки використанню різних методів людська діяльність може бути ефективною. Характеризуючи роль правильного методу в науковому пізнанні, англійський філософ-матеріаліст Френсіс Бекон порівнював його з ліхтарем, який освітлює мандрівникові шлях у темряві. Засновник емпіризму підкреслював, що навіть кульгавий, який іде по дорозі, випереджає того, хто біжить по бездоріжжю. Подібної думки дотримувався і П. Лаплас, котрий вважав, що вивчити метод, яким користувався вчений, роблячи геніальне відкриття, не менш важливо для науки, ніж саме відкриття [2, с. 599].

Метод лише тоді є правильним, науковим, коли він вірно відображає об'єктивні закономірності явища або предмета, що вивчається. Метод має об'єктивну основу, і чим він повніше відповідає об'єктивному, тим ефективніше досвід його застосування.

У процесі наукового пізнання використовуються численні і різноманітні методи. Всі методи наукового дослідження можна розділити на три основні види, або групи залежно від того, у вузькій чи більш широкій сфері вони застосовуються. Це – універсальні філософські методи пізнання, загальнонаукові методи і методи конкретних наук [2].

Основною метою даної публікації є аналіз загальнонаукових методів пізнання, які можна використовувати в музично-педагогічній та виконавській діяльності.

Загальнонаукові методи розділяють на три групи: методи емпіричного дослідження; методи, що використовуються як на емпіричному, так і на

теоретичному рівнях дослідження; методи теоретичного дослідження.

Основними методами емпіричного дослідження є: спостереження, порівняння.

Спостереження – такий засіб пізнання, коли людина безпосередньо сприймає існування будь-якого явища. Спостереження – навмисне і цілеспрямоване сприймання, зумовлене завданням діяльності. Результати спостереження надають нам первинну інформацію про об'єкт чи предмет. Спостереження є первинною передумовою пізнавальної діяльності людини [2].

У музично-педагогічній та виконавській діяльності особливості методу спостереження під час первинного ознайомлення з музичним твором зумовлюють слухове, зорове і комплексне спостереження. Слухове спостереження – прослуховування та перегляд музичного твору в аудіо чи відео запису або у живому виконанні викладача. Під час слухового спостереження визначається стиль, жанр, характер музичного твору. Зорове спостереження – ознайомлення з нотним текстом музичного твору. Під час зорового спостереженні з'ясовується тональність, розмір, особливості мелодії та акомпанементу, штрихи й прийоми гри. Комплексне спостереження – інтегративне поєднання слухового й зорового спостереження з метою визначення майбутньої інтерпретації музичного твору.

Порівняння – метод, прийом пізнання, коли установлюється тотожність, подібність або відмінність предметів і явищ. Це один з найбільш поширених і універсальних методів пізнання. Тільки порівнюючи предмети між собою, можливо правильно пізнавати їх. У результаті порівняння виявляється те загальне, що притаманне двом або декільком об'єктам. Для того, щоб порівняння було якісним, воно повинно відповідати двом

основним вимогам: по-перше, порівнювати слід лише такі явища, між якими може існувати яка-небудь об'єктивна спільність; по-друге, порівняння має здійснюватися за найбільш важливими суттєвими ознаками [2].

В музично-педагогічній та виконавській діяльності метод порівняння застосовується в аспекті смислової логіки – аналізуються схожості та відмінності мелодії, акомпанементу, ритмічного малюнку, типу фактурного викладення, тонального плану, гармонічного супроводу кожного розділу або частини, а також варіанти їх закінчень під час повторення.

До групи методів, що застосовуються на емпіричному й теоретичному рівнях дослідження, відносяться: абстрагування, аналіз, синтез, аналогія.

Абстрагування в розумовій діяльності людини – найбільш універсальний метод. Суть цього методу полягає в тому, що в процесі пізнання людина відмовляється від певних властивостей об'єкта (предмета) і відношень між ними і виділяє одночасно деякі сторони, які більше цікавлять дослідника. Абстрагування дозволяє тимчасово спростити явище за рахунок деякого відходу від діяльності, для того, щоб глибше зрозуміти сутність явища і його зв'язок з іншими явищами. Мислення завдяки абстрагуванню відходить від предмета, але для того, щоб глибше пізнати його. Абстракція виступає як ступінь пізнання, як форма відображення у свідомості об'єктивної реальності, глибокого проникнення в сутність речей [2].

В музично-педагогічній та виконавській діяльності дуже часто зустрічаються музичні твори, які у своїй органологічній будові мають різні фактурні елементи. У підході до застосування методу абстрагування під час вивчення музичного твору можливі наступні варіанти: тимчасове виконання одного фактурного елемента; почергове виконання двох фактурних елементів методом

естафети (учень – викладач – учень – викладач); одночасне виконання декількох фактурних елементів (учень з викладачем грають в ансамблі).

Сучасна гносеологія розглядає абстрагування в органічній єдності з аналізом і синтезом та іншими методами наукового пізнання.

Аналіз – це процес поділу в думці або фактично предмета на складові частини з метою всебічного вивчення цих частин і предмета як цілого. Поділ цілого на складові частини дозволяє виявити будову предмета, що досліджується, його структуру, зв'язки між окремими складовими, відділити суттєве від несуттєвого, складне звести до простого [3].

В музично-педагогічній та виконавській діяльності дуже широко застосовується метод аналізу. Використання цього методу передбачає два рівня. На макрорівні музикант-виконавець визначає основні розділи та частини музичного твору. На мікрорівні він аналізує формуючі елементи: мотиви, фрази, речення, періоди. Макроаналіз дозволяє визначити структурну будову музичного твору, а мікроаналіз – виявити особливості його семантики.

Синтез – це процес поєднання в єдине ціле частин предмета, роз'єднаних у процесі аналізу. Причому це не просте механічне поєднання раніше роз'єднаних елементів цілого, а такий процес пізнання, коли розкривається місце і роль кожного елемента в системі цілого. Синтез показує, що різні елементи об'єкта, що вивчається, його сторони і складові частини не просто існують у цьому об'єкті, а знаходяться в ньому в нерозривній діалектичній єдності, зумовлюють один одного і чинять вплив один на одного [2].

В музично-педагогічній та виконавській діяльності синтез – це поєднання окремо вивчених розділів та частин в цілісне виконання музичного твору з використанням динамічного оздоблення, визначенням основних

кульмінацій та розкриттям художнього образу. Концертний варіант музичного твору у форматі визначеної інтерпретації.

Аналогія – це відповідність елементів, збігання властивостей, що створює передумови для перенесення інформації з одного предмета (моделі) на інший (прототип) [2].

Метод аналогії в музично-педагогічній та виконавській діяльності доцільно використовувати під час вивчення імітаційної поліфонії. Так, наприклад fuga заснована на імітаційному проведенні однієї або двох тем у всіх голосах за визначеним тонально-гармонічним планом. Протягом фуги тема викладається не тільки у тональностях першого ступеня спорідненості, а й інколи дещо трансформується по відношенню до протискладення (мелодія, яка супроводжує друге та наступні проведення теми у вигляді контрапункту). Також тема фуги може бути викладена у зверненні, збільшенні, зменшенні або ракоходному напрямку [4]. Спираючись на властивості вихідної теми, фактично отримана інформація переноситься на її прототипи. Застосування методу аналогії актуально і при виконанні музичних творів із сонатною формою, яка передбачає протиставлення та розвиток двох контрастних тем, викладених в експозиції. Розробка – це драматичний центр сонатної форми, в якому відбувається зіставлення, зіткнення та широкий розвиток експозиційних тем (головним чином, шляхом їх мотивної розробки – видозміненого повторення мотивів). В репризі відбувається розв'язка дії, дещо видозмінене повторення експозиції з викладенням обох тем у головній тональності [1]. Слід зазначити, що при виконанні як імітаційної поліфонії, так і музичних творів у сонатній формі необхідне одночасне застосування методу аналогії з методом порівняння. Самий найпростіший спосіб використання методу аналогії у музично-педагогічній та виконавській діяльності

можливий при виконанні тональної або модулюючої секвенції (послідовного переміщення одноголосної або багатоголосної музичної побудови у висхідному або низхідному напрямку [1; 4].

Аналіз методів наукового пізнання, їхнього змісту, специфіки, значення для пізнання дає змогу визначити науковий метод як внутрішню закономірність руху людського мислення, або як «пересажену» та «переведену» в людську свідомість об'єктивну закономірність, що використовується як знаряддя пояснення та перетворення світу. Метод формується та розвивається в процесі активного впливу суб'єкта на об'єкт, твориться суб'єктом, але визначається об'єктом пізнання. Використання методів наукового пізнання в музично-педагогічній та виконавській обумовлює більш глибоке розуміння структури музичного твору, що дає змогу досягти більш якісного рівня виконання.

Вищезазначені методи мають бути спроектовані у процес навчання й виховання дітей, які потребують навчальної та соціальної підтримки, тобто інклюзивного навчання.

Література

1. Булучевский Ю. С., Фомин В. С. Краткий музыкальный словарь для учащихся. 7-е изд. Ленинград : музыка, 1984. 216 с.
2. Подольська Є. А. Філософія. Підручник. Київ : Фірма «Інкос», Центр навчальної літератури, 2006. 704 с.
3. Філософія: навч. посіб. / Л. В. Губерський т ін.; за ред. І. Ф. Надольного. 7-ме вид., стер. Київ : Вікар, 2008. 534 с.
4. Штейнпресс Б. С., Ямпольский И. М. Энциклопедический музыкальный словарь. Изд. 2-е, испр. и доп. Москва : «Сов. Энциклопедия», 1966. 632 с.

РУПША Наталія Григорівна,
викладач скрипки,
Одеська школа мистецтв № 5

МЕТОДИ РОБОТИ З УЧНЯМИ З ГЛИБОКИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ В МИСТЕЦЬКІЙ ШКОЛІ

В доповіді описується педагогічний досвід щодо особливостей організації занять і психологічно-педагогічних аспектів інклюзивного навчання під гри на скрипці та задоволенні індивідуальних потреб незрячих учнів у мистецькій освіті.

Ключові слова: навчання, гра на скрипці, учні з глибокими порушеннями зору.

Мій досвід роботи з учнями, які мають глибокі порушення зору та особливі освітні потреби в інтернаті № 93 м. Одеси становить 19 років. За цей період у мене сформувалися власні методи і підходи до особливих учнів.

Відомо, що з усіх видів мистецтв, музика має найбільшу силу впливу на людину, а на незрячу – тим паче. Для неї вона є мовою почуттів і моделлю людських емоцій. Тому заняття музикою їй потрібні і корисні. Незрячі мають право навчатися у відповідності зі своїми фізіологічними можливостями. Музичний розвиток дітей з порушеннями зору перш за все сприяє швидкому входженню в соціальний світ, музика допомагає впоратися їм з внутрішніми труднощами, розвиває їх емоційно пізнавальну сторону. Мій багаторічний досвід показує, що діти стають більш впевненими, оптимістичними, більшого досягають у житті. Я стежу за долею кожного свого учня і майже всі з них отримали вищу освіту: професії перекладачів, істориків,

культурологів, юристів, педагогів і т.п. Мої учениці Анна Шевіріна і Катерина Пояцика закінчили педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, факультет музичної освіти. Євген Ковальчук вчиться в Київському національному університеті культури і мистецтв на факультеті фешен- і шоу-бізнес. Протягом багатьох років, поки в моєму класі було багато учнів, існував ансамбль скрипалів до 10 осіб. Ансамбль щороку брав участь у конкурсах-фестивалях «Таланти твої, Україно», «Зоряна юність Одеси», «Чисті роси» і неодноразово ставав лауреатом I, II, III ступенів. Учні, крім академічних концертів, виступають на всіх концертах в інтернаті, а також на звітних концертах в школі мистецтв. Виступи на концертах дають учням відчуття своєї значимості, а батькам – ефективність музичного навчання їхніх дітей. Музичні навички діти потім використовують у повсякденному житті:

- вміння музикувати та співати в колі друзів;
- міркувати про музику, та вміти аналізувати її.

Загальноприйняті методи навчання гри на скрипці, часто виявляються малоефективними, або взагалі неприйнятними для незрячих. Навчання відбувається з урахуванням темпів появи навичок. Індивідуально підбираються методи, де враховуються особливості кожної дитини, тому що крім проблем із зором, більшість учнів мають по декілька інших порушень здоров'я. Важливо відзначити, що жоден вид інвалідності не впливає на психіку людини так, як втрата зору. Обов'язок педагога – знайти емоційно-чуттєвий контакт за допомогою музики.

Незрячі діти довше опановують постановочні навички. Пов'язано це з руховими порушеннями, відсутністю дрібної моторики, а також з особливою скутістю м'язів, властивою тільки незрячим. У роботі стикаюся з тим, що для більшості учнів на початковому

етапі навчання існує складність повернути голову вліво або вправо, помахати руками, стояти рівно не опускаючи голову, маршувати і т. п. З досвіду можу зазначити, що заняття на скрипці не тільки корисні, але і «лікувальні» для моїх учнів. Так, в учениці з кульгавістю і серйозними м'язовими проблемами рук і ніг раптом на 3 році навчання почали «слухатися» пальчики! Вона повірила в себе і це наша спільна радість! Або учениця, яку не могли навчити читати, писати, рахувати, на скрипці робила успіхи. А до цього в неї ніхто не вірив. Це теж перемога! У дітей з порушеннями зору існують специфічні рухові проблеми, які завдяки грі на скрипці коригуються, а інколи і зникають. Серед випускників, що займалися на скрипці, є хороші професійні масажисти. Завдяки музичним навичкам у них більш чутливі, еластичні, пластичні руки, і вони дуже затребувані в своїй професії.

Займатися з незрячими за звичайними програмами музичних шкіл недоцільно, обов'язково повинні бути програми, адаптовані під можливості та потреби таких учнів. Тому, що: 1) вивчення нотного тексту відбувається зовсім по-іншому, не так як у зрячих, і займає більше часу; 2) є супутні захворювання і особливий психоемоційний стан; 3) є специфічні рухові порушення і скутість м'язів. Коли дитина вступає до музичної школи, на неї навалюється стільки нових вимог, постановочних елементів, рухів, що дуже нелегко опанувати й звичайному учневі. А якщо уявити, що всього цього потрібно навчитися у повній темряві?... Опанувати ігрові навички в тих часових рамках, що висуваються для зрячих учнів, просто неможливо. У 1-й рік навчання діти повільно входять у ритм занять, я вчу їх полюбити заняття музикою за допомогою ігрових методів, співу, рухів, слухання музики, виконуючи їм на скрипці різні твори. Постановка – особливо ретельний і тривалий процес. Просування вперед йде в міру освоєння цього,

і у кожного тут свій темп розвитку. На цьому досить складному етапі дуже важливо, щоб учень не втратив інтерес до музики, до скрипки, і, найголовніше, щоб не втратив віру в те, що в нього все вийде. За умови відсутності зорового (такого важливого для людей контакту) повинен бути тісний тактильний і звуковий контакти. Діти повинні повністю довіритися тому, хто весь урок їх торкається, ставить пальці і поправляє рух рук.

Організовувати навчання грі на скрипці з незрячими дітьми різного рівня фізичного і розумового розвитку непросто, але можливо. Головне, зацікавити дітей, придумуючи ігрові прийоми. У дітей з порушенням зору внутрішнє напруження виражається в особливій скрутості рук, ніг та й усього тіла. А м'язове розслаблення можливо за умови спокійної і доброзичливої атмосфери. Важливо створити обстановку такою, щоб не було нудно і страшно, щоб учень чекав урок і хотів на нього приходити.

У 1-й рік навчання довгий час (кому скільки знадобиться) на кожному уроці треба також робити музичну гімнастику, щоб навчити учня контролювати м'язи тіла. Придумуємо разом з дітьми вірші, пісеньки, ігри і тільки потім переходимо до інструменту.

Одним із головних завдань музичного виховання незрячих дітей є розвиток слухового сприймання та музичної пам'яті. На власному досвіді переконалася, що у моїх особливих учнів швидше розвивається слух, ніж у звичайних. Це як компенсація за відсутність зору і відставання мовної і розумової функцій. Майже з перших же місяців занять, коли учні познайомилися з назвою і звучанням кожної зі струн, ми займаємося відгадуванням струн за звучанням нот. Діти досить швидко правильно відгадують. Потім вчимо мелодії з 2 або 3 нот і в такий спосіб запам'ятовуємо і відгадуємо ноти на слух.

Дуже важливо в початківця вчасно помічати стомлення (а вони втомлюються швидше, ніж звичайні учні) і перейти на інший вид діяльності, краще на музичні рухи або спів. Завдяки урокам музики (крім розвитку слуху, пам'яті, голосу, ритму, орієнтування, дрібної моторики, яка дуже часто не розвинена) в багато разів урізноманітнюється спілкування незрячої дитини (з педагогами музики, учнями школи, на концертах і т.п.), що теж його розвиває культурно і духовно. Діти вчать слухати музику, розуміти її зміст, з'являється музичний смак і, нарешті, формується любов до музики.

За умови відсутності зору спостерігається дуже слабе відтворення рухів, порушена їх координація. Це дуже помітно в музично-ритмічних рухах. Так для дітей з порушеннями зору являє істотну складність одночасний рух пальців лівої руки і рух смичка в правій руці. Основна складність під час навчання незрячих на скрипці полягає в тому, що «очима» для них служать пальці, а звуковидобування на скрипці здійснює саме смичок (хоч і за допомогою пальців). Тому постановка правої руки часто недосконала, і скоріше залежить від того, як учень пристосується до звуковидобування, не маючи можливості себе проконтролювати і критично оцінити. Необхідно навчитися відчувати рукою через смичок площину кожної струни, не бачачи струн. Навчитися усвідомлювати сенс і значення кожного ігрового руху і положення рук, прагнути до якісного звуковидобування. Це розвиває таку рису характеру як наполегливість.

Перерахую основне в роботі з починаючим учнем:

- знайомство і формування довірливо дружніх відносин;
- обстеження інструменту, назви частин скрипки, казки та історії про скрипку.

На кожному уроці показувати можливості скрипки з метою, щоб учень полюбив інструмент.

1. Знайомство з різнохарактерною музикою і відповідні рухи під музику.

2. Знайомство з нотами (віршики, пісеньки).

3. Запам'ятовування і впізнавання звучання струн (казки, пісні, вірші).

4. Музична гімнастика, вправи на розслаблення всього тіла.

5. Перші постановочні навички.

6. Гра щипком лівою і правою руками.

7. Постановка правої руки.

8. Вивчення нот на струнах.

9. Ведення смичка тільки серединою не торкаючись інших струн.

10. Робота над розподілом смичка (за допомогою спеціального пристрою).

Як приблизно відбувається вивчення п'єси з незрячим учнем в моєму класі?

1. Пропоную кілька п'єс на вибір.

2. Граю на скрипці кілька разів, розповідаючи про характер, особливості, завдання і т. п.

3. Граю на фортепіано. Якщо учень – початківець, то розучуємо зі словами і нотами, а якщо старший, проспівуємо фразами.

4. Вчимо різними тактами, фразами. Називаю кожну ноту, з'ясовуємо, на якій струні і яким пальцем грати і якої тривалості нота.

5. Коли твердо вивчена хоча б музична фраза, починаємо вчити арго. спочатку серединою смичка, потім робота над звуковидобуванням, штрихами, розподілом смичка.

Кожен учень за урок запам'ятовує стільки нового, скільки може. Коли учень запам'ятав текст, ми граємо в унісон – це найулюбленіше заняття учнів.

З кількома учнями ми вивчили ноти за системою Брайля, але це не прискорило запам'ятовування творів, це було незручно для учнів і відбирало урочний час для записування нот. На жаль, в учнів-скрипалів з різних причин відсутні самостійні заняття. З цих причин заняття по нотах за системою Брайля не прижилися в моєму класі.

Щоб успішно виступати на сцені необхідно мати впевненість у своїх можливостях. Намагаюся постійно вдихати в учнів віру у власні сили. Найчастіше мої учні – це невпевнені, затиснуті діти з травмованою психікою, дуже самокритичні. «В мене не вийде. Я не зможу» – доводиться чути дуже часто. Для них особливо важлива похвала за кожне подолання труднощів. Незрячим дітям легше вдається спів, ніж опанування мелодії на інструменті. Тому спочатку вчимо твір як пісню, якщо немає слів, то вигадуюмо або сольфеджуємо. Незрячі діти відрізняються нестійкістю уваги і швидкою втомлюваністю. Тому відпрацьовувати довго одне й те саме неможливо. А так як вони грають без нот, то ми повторюємо кожен раз вивчене і додаємо нове в тому обсязі, в якому може охопити даний учень. Завжди враховую ступінь його можливостей уваги, сприйняття, пам'яті, мислення, мовного і фізичного розвитку.

На мою думку, у рамках музичної школи організація занять з дітьми, які мають порушення зору досить проблематична, так як дітям складно переміщуватися, щоб потрапити на урок. Зручно організовувати заняття в спеціальній школі-інтернаті, коли викладач приїжджає до учнів (як у моєму випадку).

Найголовнішими якостями викладача в роботі з незрячими дітьми у викладача повинні бути терпіння

і доброта. Найважливіше – любити таких дітей! І саме не жаліти, а розуміти їх. Нагородою для нас стане їх щира любов до музики, яка дуже поліпшить їх життя.

Література

1. Как учить игре на скрипке в музыкальной школе. Москва : Издательский дом «Классика – XXI», 2006. 205 с.

2. Покутнева С. Компенсація як основна форма розвитку дітей із глибокими порушеннями зору. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 2. С. 44–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DLog_2014_2_7cde/uk/components.php(дата звернення: 25.10.2019).

УДК 37.013.43:376:78

РЯБЧЕНКО Ірина Миколаївна,
викладач-методист
ЛУК'ЯНОВА Наталія Вікторівна,
старший викладач,
Чернігівська музична школа № 2
імені Євгена Богословського

ПРАКТИЧНІ СКЛАДОВІ МЕТОДИКИ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В МИСТЕЦЬКІЙ ШКОЛІ

У доповіді піднімаються питання соціального підходу до дітей з особливими потребами, принцип індивідуального навчання учня зазначається як основний та надаються характеристики практичних складових методики інклюзивного навчання в мистецьких школах.

Ключові слова: інклюзивне навчання, варіативні технології, практичні складові.

Згідно статистичних даних, в Україні зареєстровано близько 100 тисяч дітей з інвалідністю, інвалідність яких

пов'язана з патологією нервової системи, та понад 1 млн. дітей із загрозою формування інвалідності. З точки зору соціального підходу до цієї проблеми, інвалідність розуміється не як обмеження можливостей, а як особлива потреба [1].

Відношення до дітей з особливими потребами в історії суспільства пройшло своєрідну еволюцію: від ізоляції до необхідності включення їх в суспільство і створення для них психологічно-безпечного середовища. З роками в педагогічну практику було введено модель інклюзивного навчання як процесу організації загальної та додаткової освіти, яка передбачає доступність навчання у плані пристосування до різних потреб дітей з особливими потребами. Головна мета такої освіти – всі діти індивідууми, незалежно від їх можливостей.

Зміни, які проходять у нашому суспільному житті, стосуються й мистецької освіти. Але музичне інклюзивне навчання дітей з особливими потребами в мистецьких школах для викладачів носить більш інтуїтивний характер, тому що музична інклюзивна система навчання на сьогодні ще мало розвинута. Це більш пов'язано з тим, що лікування, виховання і навчання такої категорії дітей здійснюється в спеціальних навчально-виховних закладах. Та сучасна медицина, психологія та нейрохірургія довели, що музика володіє значним психологічним впливом на людей, позитивно відбиваючися на стані нервової системи. У ній закладено великий потенціал для оздоровлення дітей.

Принцип інклюзивного навчання в мистецьких школах полягає в індивідуальному підході, котрий припускає вибір форм, методів та засобів навчання, дає можливість використовувати варіативні технології. Він насамперед будується на діагностиці функціонального стану дитини та припускає планування індивідуальної стратегії розвитку, а головне – надає самій дитині

можливість реалізувати свою природню індивідуальність, незважаючи на зовнішні чинники.

Традиційна структура музичних занять в мистецьких школах малоефективна в роботі з дітьми з особливими потребами. Тому потрібно шукати нові технології в побудові та проведенні занять. Працюючи вже декілька років з дітьми з особливими освітніми потребами, можна з досвіду виділити власні практичні складові методики інклюзивного навчання:

– враховуючи той психологічний аспект, що такі діти мають нестійку увагу, форми роботи на занятті повинні часто змінюватися, для того, щоб діти не встигли стомитися від певного виду діяльності;

– занурення в активний організаційно-творчий процес з використанням колективно-індивідуальних форм роботи. Для цього потрібно виключити пасивні форми роботи, об'єднатися з колегами-викладачами та батьками. Одна з форм роботи – просити дитину оцінити свою роботу (спів, гру, рухи тощо) або обговорити її, знайти свої помилки, бажано давати повні відповіді. У результаті створюється цілісне об'єднання (учень-викладач, батьки-помічники), що базується на довірі, зацікавленості та спільній меті;

– гра на інструменті (фортепіано) не повинна ставити за мету перетворити дитину в гарного музиканта. Головне – розвиток дрібної моторики пальців, координації рухів та концентрація уваги з використанням ігрових методів. Ми пропонуємо наступні *вправи*:

1. «Йдемо в гості» – постановка руки.
2. «Переліт пташок», «Влучний стрілок», «Полювання» – на координацію рухів.
3. «Знайти мене», «Луна», «Зозуля» – на розвиток слухових навичок.
4. «Прання», «Йде коза рогата», «Сорока», «Веселі маляри» – пальчикова гімнастика [2].

Оволодіння піаністичними навичками проходить більш тривалий час.

– засвоєння теоретичного матеріалу відбувається в простій загальній формі. Наприклад, засвоєнню метро-ритмічних формул допомагають музично-ритмічні ігри, вправи з використанням шумових інструментів (методика Карла Орфа).

– збільшення в роботі занять зі співу, вокально-логопедичних та дихальних вправ.

Спів включає в себе вокально-інтонаційні та логопедичні вправи, спрямовані на тренування периферійного відділу мовного апарату, а також вправи для розвитку дрібної моторики, ігри зі співами, координацію співів і рухів.

Вправа «Ведмежата»:

Ведмежата в ліс пішли,
ведмежата мед знайшли,
дружно в лапки набирали.
смачно медом ласували.

(імітація ходи ведмедя, а також артикуляційні вправи-облизування губ, верхніх та нижніх зубів 5-6 раз) [3].

Дихальна гімнастика за Олександрою Стрельниковою, що включає в себе доступні та прості вправи, бадьорить, підвищує життєвий тонус, покращує пам'ять та настрої, а також є профілактикою хвороб дихальної та нервової системи. Вправи виконуються під музику, дозволяючи тим самим виконувати їх ритмічно.

Вправа «Долоньки» або «Кулачки»: початкове положення (звичайне стояче, але у виняткових випадках можна і сидіти): руки зігнуті в ліктях (лікть повинні дивитися в підлогу), долоньки розгорнуто до глядача. Одночасно з стисканням обох долоньок в кулачки, потрібно зробити галасливий і активний вдих носом – О. Стрельникова порівнює його з різким

«принюхуванням». Спокійний і плавний видих (через ніс або рот – не важливо) повинен супроводжуватися розтисканням долонь.

Вправа «Кішечка» (нагадує танцювальні напівприсідання). Початкове положення: ноги на ширині плечей (або трохи вужче), спинка пряма, руки опущені уздовж тулуба. Одночасно з неглибоким присіданням треба повернути корпус вправо і різко вдихнути. З видихом повернутися в початкову стійку, після чого повторити в праву, потім в ліву сторону. За такої умови руки згинаються в ліктях і знаходяться на тому рівні, на якому зручно [4].

Логопедичні вправи язичком (лопатка, голочка, годинник, гірка тощо) та логоритмічні розспіви під музику підбираємо з простим ритмом та в доступному діапазоні.

– слухання музики використовується для релаксації та активізації слухової уваги. Музичні твори переважно програмного змісту;

– творчі вправи як методи музикотерапії: малювання під музику, інсценізація дитячих пісень, створення казок під час та після слухання музики, музично-сценічні етюди [5];

Музичний матеріал для уроку повинен відрізнятися:

– простотою і виразністю;

– невеликим об'ємом;

– посильним сприйняттям з урахуванням всіх особливостей дитини;

– музичний матеріал треба підбирати за принципом поступового ускладнення та індивідуального плану розвитку дитини.

Всім цим вимогам відповідають українські народні пісні, зміст яких доступний дитячому сприйняттю, легко виконуються у співах, грі та ритмічно-ансамблевих вправах. Наприклад: «Іди, іди дощику», «Іде, іде дід», «Два

півники», «Я-лисичка», «Ой у полі жито», «Сонечко» тощо. [6], [7].

Кожен викладач, що працює у своєму класі з дитиною з особливими потребами, частіше за все йде методом спроб та помилок, краплинами накопичує досвід в цій сфері, допомагає дитині рухатися шляхом самовиразності, самовпевненості та жити більш повноцінним життям.

Реалізуючи інклюзію в мистецькій освіті необхідно пам'ятати:

- цінність людини не залежить від її здібностей та досягнень;
- кожна дитина здатна відчувати та мислити;
- кожна дитина має право на спілкування і право бути почутим;
- всі діти потребують підтримки та дружби зі своїми однолітками;
- різноманітність посилює всі сторони життя дитини.

Література

1. Основи соціальної педіатрії / ред. Мартинюк В. Т. 1. Київ, 2016. 479 с.
2. Ковалевська М. Музична гімнастика для пальчиків: посіб. Санкт-Петербург, 2006. 27 с.
3. Малярчук А. Я. Сімейний логопед: посіб. для батьків і дітей: Київ: Літера ЛТД, 2019. 112 с.
4. Щетинін М. Н. Дихальна гімнастика Стрельникової. АСТ, ВКТ, 2011. 160 с.
5. Кошелева Н. О. Путь к гармонии и сообразительности. Киев, 2008.
6. Ткаченко Л. Музичні зернятка : навч.-метод. посіб. Київ: Мелосвіт, 2018. 50 с.
7. Горленко В. В. Екологічний пісенник: літературно-художнє видання: Чернігів, 2004. 16 с.

САКАЛИ Вікторія Анатоліївна,
викладач,
Дитяча музична школа № 8, м. Одеса,
Одеська державна музична академія ім. А. Нежданової

КОЛЕКТИВНЕ МУЗИЧНО-БЕЗБАР'ЄРНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Колективне музичне мистецтво відіграє важливу роль у корекційно-виховній роботі дітей з різними порушеннями зору і спрямовується на музично-особистісний розвиток дитини. Саме за допомогою мистецтва розвивається комунікативна, пізнавальна, естетична активність дитини.

Ключові слова: колектив, мистецтво, музика, порушення зору.

Різнобічний вплив музики на дитину з порушенням зору розглядається в аспекті колективних музичних методик, де музикотерапія використовується в системі корекційної допомоги дітям із проблемами в розвитку. Акцентується увага на корекційний та компенсаторний вплив музики на особистість дитини з порушенням зору.

Доведено, що зорові порушення й захворювання відбиваються на формуванні різних видів діяльності людини та її психічних функцій, провокують появу вторинних відхилень у особистості, що підкреслює важливість і необхідність організації корекційно спрямованого процесу колективного музичного виховання учнів із зниженим зором.

Корекційний вплив спрямовується на музично-

особистісний розвиток дитини як складову гармонійного розвитку особистості. Музично-особистісний розвиток розглядається як процес кількісних і якісних змін в особистісному розвитку дитини внаслідок її музичної діяльності та цілеспрямованого педагогічного корекційного впливу.

Музична діяльність корекційного спрямування трактується як спосіб залучення дитини зі зниженим зором у процес колективного музичного виховання, здійснюючи не тільки розвиваючий вплив на особистість, а й корекційний, стимулюючи виправлення різних компонентів музично-особистісного розвитку.

Досліджено рівні і особливості розвитку: потребово-мотиваційний (за показниками наявності інтересу до музичного мистецтва; бажання брати участь у різних видах музичної діяльності; емоційно-ціннісного (за показниками прояву емоційної активності в реагуванні на музику; сформованості емоційного словника; розвитку музичних уподобань); когнітивного (за показниками сприймання й розуміння музики; адекватності і виразності мовлення); психомоторного (за показниками музично-рухової активності, зокрема, активності та дійовості участі дитини в різних видах музичної діяльності; просторова організація рухів, зокрема, сформованість просторових характеристик рухів і навичок організації руху в напрямках; координації рухів (у різній площині, співвідношення рухів з мовленням); креативного (за показниками здатності до елементарної пісенної та музично-рухової творчості).

Специфіку корекційного спрямування колективного музичного виховання висвітлює змістово-процесуальний блок системи, у структурі якого виділено змістовий і процесуальний компоненти. Змістовий забезпечується принципами (педагогічного оптимізму, корекційно-компенсаторної спрямованості, індивідуального

й диференційованого підходу, оптимальності й варіативності засобів корекційно-педагогічних впливів, стимулювання активності, самостійності, мотивації та позитивного ставлення до музичної діяльності) та спеціальними видами музичного виховання (ритміка, музична логоритміка, горизонтальна ритмопластика, музикотерапія), специфікою використання методів (цілеспрямованої допомоги педагога, ритмодекламації, поетапного навчання, імітування, компенсаторного розвитку та ін.), прийомів (кольорового співвідношення, симультанних дій та ін.) і засобів музично-особистісного розвитку (музично-дидактичних, мультимедійних та ін.), корекційно-компенсаторною спрямованістю видів музичної діяльності. Процесуальний компонент відповідного блоку визначений як сфера практичного втілення експериментальної системи через зміст корекційно-розвивальної роботи в процесі музичного виховання та програмно-методичного забезпечення корекційних занять із музичного виховання.

Важливим корекційно-розвивальним досягненням у процесі роботи став компенсаторний розвиток, що передбачав використання збережених аналізаторних систем у різних видах музичної діяльності, які спрямовувалися педагогом на розвиток слухового сприймання, тембрового, динамічного, ритмічного, мелодійного слуху.

Зір відіграє провідну роль у житті людини, впливаючи головним чином на процес орієнтування в просторі, розвиток пізнавальної та трудової діяльності. Зрячому навіть тяжко зрозуміти, як можна без зору орієнтуватися у навколишньому середовищі, самостійно ходити, готувати, виконувати різні побутові справи, брати участь у суспільно-трудовій, музичній діяльності.

Проблеми осіб з інвалідністю традиційно розглядаються як, перш за все, медичні, а потім вже – економічні, тобто проблеми

задоволення матеріальних потреб таких людей. Але вона не обмежується цими важливими аспектами. Соціально-психологічний чинник, самовідчуття людини з інвалідністю в суспільстві – ось ще один значний психологічно-моральний бар'єр. Людина з інвалідністю має проблеми не просто внаслідок хвороби, каліцтва чи природжених обмежень, а й через непристосованість соціального оточення до її специфічних потреб.

Люди з глибоким порушенням зору відносяться до категорії членів суспільства, які потребують особливого ставлення, їх соціалізація є предметом постійної уваги. У наш час залучення осіб з вадами зору до активної музичної діяльності стає все важливішим суспільним завданням. Безумовно, що саме музична діяльність допомагає людині з вадами зору активно включитись у діяльність всього суспільства загалом, розкрити свої творчі можливості, досягти поставлених цілей та вести повноцінний спосіб життя на рівні зі зрячими.

Суспільство має максимально адаптувати свої стандарти до особливих потреб людей, що мають інвалідність, з тим, щоб вони могли жити самостійним життям. Тобто шлях вирішення проблеми не у намаганні «дотягнути» задоволення потреб людини з інвалідністю до рівня здорової людини, а у створенні специфічних умов суспільного життя, де розумові чи фізичні обмеження не формуватимуть залежності людей з інвалідністю від здорових людей або, принаймні, ця залежність буде мінімізованою.

Кожна людина має право на проявлення своєї індивідуальності, але інвалідам зору зробіть це значно важче, тому саме держава має допомогти кожній людині стати незалежною та дати можливість відчувати себе необхідною для суспільства, відчувати свою значущість, робити істотний внесок у розвиток держави. Не можна ігнорувати проблеми людей з різними вадами, а необхідно зробити все аби дана категорія людей займала активну

позицію у творенні держави та брала участь в суспільно корисній праці, яка буде приносити користь державі та задоволення потреб людини з інвалідністю.

За сучасних умов розвитку суспільства слід звернути увагу на зростання вимог саме до соціалізації, соціальної та соціально-трудової реабілітації й адаптації інвалідів, які включають у себе як матеріальну, так і духовну психолого-педагогічну допомогу.

Вся робота з дітьми в колективній музичній діяльності має на меті активізувати соціальну активність дитини, накопичення нею позитивного досвіду міжособистісного спілкування, толерантності. Цьому сприяють різні форми естетотерапії: музикотерапія, сміхотерапія, терапія рухом – кінезітерапія, пісочна терапія, казкотерапія тощо.

Основою роботи педагога є проникнення у внутрішній світ дитини з пониженим зором. Головним у роботі вважається цілеспрямований розвиток дитячої психіки, формування пізнавальних здібностей кожної дитини з метою її адаптації до звичайних умов життя у сучасному суспільстві.

За словами Генріха Альтшулера, інженера-винахідника, письменника-фантаста, автора теорії розв'язання винахідницьких завдань: «Кожна дитина від народження талановита і геніальна, але її потрібно навчити орієнтуватися в сучасному світі, щоб за умови мінімуму затрат досягти максимального ефекту».

Корекційно-виховна робота у взаємозв'язку з лікувально-відновлювальною завдяки спеціально організованим тренінгам з розвитку творчої уяви дітей, формування в них системного мислення дає можливість коректувати й аналізувати зорові функції, способи зорового сприйняття, запобігти виникненню вторинних відхилень.

Новизна полягає у використанні на групових та індивідуальних корекційних заняттях, у повсякденному житті нетрадиційних творчих завдань та методів активізації

творчого мислення із залученням усіх збережених аналізаторів дитини.

Одним із головних елементів в музичному колективі є дружні відносини, створення комфортної атмосфери, вміння спілкуватись, сміятись. В. О. Сухомлинський був переконаний: «навчити дітей користуватися зброєю сміху – одна з найтонших і найскладніших речей у формуванні поглядів, переконань, смаків». Характеризуючи дитячий колектив, великий педагог-гуманіст зазначав: «Здатність правильно сміятися-показник морального здоров'я колективу та особистості». Зарубіжні педагоги застосовують сміхотерапію для лікування різних хвороб. Якщо людина стане веселішою, подивиться на речі з оптимізмом, навчиться цінувати те, що вона народилася й живе, світ довкола неї зміниться на краще, до неї, мов магнітом, тягнутиме життєрадісних людей, а хвороби відступляться, а діти, чим більше сміятимуться і жартуватимуть, то легше в дорослому житті справлятимуться з труднощами. Тому, саме сьогодні, в умовах складного, стресогенного інформаційного простору, маленьким дітям так важливо адаптуватися до нових соціальних умов, ми широко використовуємо сміхотерапію у повсякденній роботі з дітьми.

Творче начало в людині – це здатність сприймати і створювати нове, це ініціативність, гнучкість мислення і поведінки, вміння слухати себе і інших, адекватна життєвим ситуаціям поведінка. Творча діяльність стимулює бажання людини з інвалідністю спілкуватись, розширювати міжособистісні стосунки. У процесі творчості дитина з вадами зору відкриває для вираження своєї емоцій, звільняється від напруження, почуття пригніченості. Це надає їй можливості виявити свої приховані хвилювання (стрес, агресію); самостійно вирішувати свої проблеми; створити таку атмосферу, що відображає почуття дитини,

в якій вона зможе відповідати за власні вчинки. У дітей з вадами зору підвищується довіра до себе і оточення; підвищується самооцінка; розвивається творча уява; у них виникає готовність до співпраці з дітьми і дорослими.

Отже, різні види музичного мистецтва відкривають значні можливості для нормалізації емоційного стану, розвитку навичок повноцінного навчання дітей з особливими потребами. А реалізація психотерапевтичних методів і підходів за умови комплексних корекційних впливів на дітей з вадами зору сприяє вдосконаленню соціально-психологічної адаптації цієї групи дітей. Діти, що захоплені тим чи іншим заняттям, успішніше проходять процес психологічної і соціально-культурної реабілітації, особливо якщо і батьки поділяють захоплення дитини. Реабілітація дітей з вадами зору засобами колективного мистецтва як суспільний інструмент формування особистості сприяє комунікативній активності, задовольняє духовні потреби самої особистості, збагачує її життя, максимально активізує природні здібності та духовний потенціал, закладений у кожній людині від народження, є надійним провідником на шляху творчого зростання.

Література:

1. Синьова Є. П., Федоренко С. В. Тифлопедагогіка : підручник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 325 с.
2. Капська А. Реабілітація дітей з вадами зору засобами мистецтва. Київ : ДЦССМ, 2002. 155 с.
3. Мистецтво як засіб терапії дітей і молоді з особливими потребами / упоряд. В. Певна, Н. Циганов. Луганськ : ЛОЦССМ, 2001. 160 с.
4. Освітні заклади соціальної реабілітації дитини: становлення, розвиток, перспективи : збірник матеріалів. Івано-Франківськ, 2003. 102 с.
5. Рейда К. Навчально-реабілітаційний центр для дітей з вадами фізичного та розумового. *Дефектологія*. 2001. № 3. С. 46–47.

СЕРГІЙЧУК Олена Анатоліївна,
старший викладач по класу фортепіано

РИМЦОВА Ліліана Олексіївна,
практичний психолог,
викладач по класу фортепіано,
школа мистецтв м. Новоград-Волинський,
Житомирська область

ШКОЛА ЖИТТЄТВОРЧОСТІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Доповідь містить матеріал з досвіду викладачів школи мистецтв м. Новограда-Волинського. Особливу увагу приділяється таким напрямкам роботи, як: музикотерапія, музикомалювання, музичним іграм, які суттєво впливають на психофізичний стан дітей з ООП.

Ключові слова: інклюзивна освіта, компетентності, музикотерапія, досвід.

*Важке – це те що може бути зроблене миттєво,
неможливе – те, що потребує трохи більше часу.
Джордж Сантаяна*

Кількість дітей з особливими потребами в Україні щорічно збільшується, тому впровадження інклюзивної освіти є актуальним.

В школі мистецтв м. Новограда-Волинського вже не один десяток років навчаються учні з особливими потребами, і для них створюються всі необхідні умови для реабілітації, повноцінного розвитку та отримання якісної мистецької освіти, а саме:

- запроваджуються інноваційні педагогічні підходи, методи;
- використовується диференційований підхід до кожної дитини;
- забезпечується психолого-педагогічний супровід дітей з ООП.

Які ж діти з ООП приходять до нас у школу?

- ЗПР – затримка психічного розвитку (порушення функціонування мозку);
- ДЦП – дитячий церебральний параліч (важке захворювання з ураженням головного і спинного мозку);
- діти з порушеннями зору;
- ММД – мінімальна мозкова дисфункція (функціональне відхилення в роботі ЦНЗ);
- РДА – (ранній дитячий аутизм);
- СДУГ – синдром дефіциту уваги і гіперактивність (функціональна незрілість мозку), невротичні стани.

Коли ми починаємо працювати з такими дітьми, то розуміємо проблеми, з якими вони зустрічаються в процесі навчання. Вже під час першої зустрічі ми оцінюємо готовність дитини до навчання і підбираємо індивідуальний стиль роботи, прислухаємось, шукаємо шляхи комунікації, йдемо за дитиною. Цей перший етап роботи – це завжди виклик для вчителя, бо і дітей з особливими потребами стає все більше і проблеми стають все складнішими. Отже, коли під час першої зустрічі вам здається, що це неможливо або виникає питання «що робити?», пригадайте, що ви – не тільки педагог, а ще психолог, людина, якій дитина повинна повністю довіряти, та ще й музикотерапевт.

З досвіду викладача Ліліани Р., психолога, викладача школи мистецтв м. Новограда-Волинського: «Прошло вже 20 років від того дня, коли я вперше зайшла в дитячий садочок, де була група, в якій виховувалися діти з проблемами опорно-рухового апарату. Чому прийшла

саме в цю групу – не розумію, бо на той час я не знала таких слів як «музикотерапія» і мало розуміла чим відрізняється ДЦП від ММД, або РДА і ЗПР. Дуже вразило, як ці діти слухали музику, як реагували, як чекали зустрічі, якими щасливими були їх обличчя. Стало зрозуміло, що треба вчитися, щоб допомагати таким дітям. Так з'явилася психологія в моєму житті: хочу допомагати таким дітям, хочу навчати їх музиці.

Музикотерапія (музична терапія) – контрольоване використання музики в лікуванні, реабілітації, освіті та вихованні дітей, що страждають від соматичних і психічних захворювань. Музикотерапія буває активна і пасивна. Активна музикотерапія – це корекційно направлена активна музична діяльність. Пасивна (рецептивна) музикотерапія – це процес прийняття музики з терапевтичною метою.

Викладач Ліліана Р. (клас фортепіано) учениця Ангеліна Х.: діагноз ДЦП, спастична диплегія зі стійкими важкими руховими порушеннями: «Проблеми з моторикою, мисленням не давали можливості почати навчання. І тільки пасивна музикотерапія змогла нам допомогти. Під час прослуховування музики, Ангеліна обов'язково сиділа у мене на колінах, а руки її лежали на моїх руках. Це був потужний зв'язок музики, вчителя і дитини. Це і була найпростіша форма музикотерапії, доступна їй на той момент. Цікаво було спостерігати, як дитина, нібито просинається, стає ближчою, зрозумілою. А далі ми вчилися звуковидобуванню на інструменті: формували і розвивали навички артикуляційної гри, синхронності рук та пальців, інтонаційної виразності мелодичної лінії; вчилися запам'ятовувати. Дуже важливо відчути, який репертуар використовувати в кожному окремому випадку. Спочатку репертуар складався з більш спокійних творів, але поступово додавалися п'єси іншого характеру: енергійні, більш рухливі, активізуючи до дій. Особливо надихали

Ангеліну такі твори: Й. Штраус «Вальс» («На блакитному Дунаї»), Ф. Шуберт «Музичний момент», В. Моцарт «Турецький марш». Згодом, добавили уроки з вокалотерапії, колективного музикування, що дозволило дитині виступати публічно. Цей випадок відкрив мені можливості музикотерапії. Це сміливо можна було назвати чудом, якщо порівняти перші кроки – перші уроки та виконання програми на випускному іспиті.

Ще один скарб музикотерапії – це музикомалювання. Музикомалювання як терапія – спокійний, комплексний вид діяльності, якій допомагає дитині символічно виразити свій внутрішній світ. Музика перетворюється її волею на палітру кольорів, сприяючи творчому самовиразу, яке характеризується почуттям здорової впевненості в собі.

Щоб підтвердити ці слова приведемо ще один приклад із практики викладача Ліліани Р. (клас фортепіано) з учнем Павлом З., діагноз ММД: «Під час першої зустрічі стало зрозуміло, що навчальний процес мусимо трохи відкласти. Хлопчик був дуже збуджений, постійно рухався, говорив голосно і не реагував на зауваження вчителя. Було помітно, що дитина дуже хвилюється і має страхи, а музикомалювання допоможе заспокоїть її і гармонізувати. Я не помилилася. У випадку з Павлом – музикомалювання стало базовою діяльністю, яку я по краплині перетворювала в навчальну. Хлопчик був у такому захваті від музики, що почав малювати історії про музичний світ, а я, зрозуміло, використовувала це у навчальних цілях. Так ми вивчили ноти і тривалості, і я зрозуміла – справа відбудеться. І ось настав час, коли він відмовився від малювання, став більш впевнений і вже без страху, з великим бажанням почав грати. Стосовно репертуару для Павла, зразу визначився важливий нюанс – хлопчик взагалі не сприймав музику сумного характеру. Реакція була миттєва – плач. Тому я підбирала музику з позитивним настроєм, спокійну

і радісну: Ф. Шопен «Етюд» мі мажор, Е. Гріг «Ранок» із сюїти «Пер Гюнт», П. Чайковський «Баркарола» з циклу «Пори року», В. Косенко «Пастораль» з альбому «24 дитячі п'єси для фортепіано».

Великою популярністю в дітей молодшого шкільного віку користуються музичні ігри, що сприяють викиду адреналіну, який супроводжується сильною акумуляцією енергії, що дуже допомагає в роботі з дітьми, які мляві, пасивні, пригнічені. Музичні ігри допомагають зняттю психоемоційного напруження і є одним із улюблених компонентів музично-терапевтичних занять. Як приклад, гра «Пантоміма» для зняття психічної напруги і як засіб комунікації. Це сприяє психічній релаксації та творчій стимуляції, розвиває фантазію та уяву, здібності до самовираження.

Допомагає зняти психічне напруження гра «Диригент». Ця гра розвиває загальну моторику, відчуття ритму, координацію рухів з музикою, розвиває емоційно-вольову сферу дитини, підвищує самооцінку, знімає відчуття тривожності, бо такий стан супроводжується сильним затиском різних груп м'язів.

У випадку з близнюками Ларисою С. (діагноз: ДЦП, спастичний монопарез зі стійкими тяжкими руховими порушеннями) та Єлізаветою С. (діагноз: ДЦП, спастична диплегія зі стійкими, тяжкими руховими порушеннями), інтелект постраждав менше ніж моторика, а це означає, що робота над координацією, яка так важлива для гри на фортепіано, стала пріоритетною. Гра «Пантоміма» допомагала дівчатам відчуті своє тіло і поступово краще володіти їм. Рухи поступово ставали більш скоординованими, що дало поштовх до кращої саморегуляції та покращенню ритмічного відчуття в музиці».

На образотворчому відділенні школи наразі навчається Валерія Ю. з діагнозом порушення слуху. Спілкування з нею відбувається як письмово, так й аудіально (вона розуміє по губах). У класі діти гарно сприймають її, допомагають у навчанні – це надає їй впевненості в собі і надихає на творчість. Валерія є переможницею зонального та учасницею обласного конкурсів.

В минулому році закінчила школу Марія С. з діагнозом ДЦП (клас бандури, викладач Інна В.). Порушення опорно-рухового апарату виражалося в обмеженій рухливості лівої руки. Завдяки грі на бандурі, яка їй давалася з великими зусиллями, наполегливості і сили волі самої дівчинки, рухливість руки набагато покращилася. Цей успіх вразив лікарів, які спостерігали за її станом. Протягом навчання Марія неодноразово виступала на концертах, конкурсах різних рівнів, нагороджувалася дипломами за перемоги. Наразі вона є студенткою Житомирського музичного училища ім. Косенка по класу бандури.

Діти з порушенням зору навчалися в школі в класах з вокалу (викладач Олена Б.) та фортепіано (викладач Світлана Ж.) – це Кирило Н., Тетяна Н. Викладачі готували наочний, нотний матеріал в альтернативній формі, використовуючи збільшений електронний і друкований формат; для кращого просторового орієнтування підбирали зручний за діапазоном репертуар; для підвищення активності і комунікабельності учнів використовували інтерактивні методи викладання. Учні із задоволенням навчалися і успішно закінчили школу.

Місія викладача – дбайливо, обережно, мудро вести дитину крок за кроком до повноцінного життя. Позитивні емоції, які виявляються в посмішці, радості та оптимізмі

покращують не лише психічний стан дитини, а й змінюють на краще її фізичне самопочуття.

Відвідування занять має викликати в дітей радість від спілкування з мистецтвом і активне свідоме бажання оволодіння елементарними компетентностями. Поступове ускладнення вимог та систематичний контроль за виконанням завдань забезпечує ефективність розвитку дитини та корекцію її психофізичних порушень.

Література

1. Колупаєва А. А., Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. Київ : Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

2. Корсунская Б. Д. Воспитание глухого ребенка в семье. Москва : Педагогика, 1970. – 192 с. URL: http://pedlib.ru/Books/1/0278/1_0278-1.shtml (дата звернення: 28.10.2019).

УДК 37.04-056.26:780.614.331.071.5

СКРИПАК Катерина Дмитрівна,
викладач вищої категорії,
Одеська середня спеціалізована
музична школа-інтернат
ім. П. С. Столярського

ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ РОЗВИТОК ВЕРХНІХ КІНЦІВОК ПІД ЧАС ГРИ НА СКРИПЦІ НА ПОЧАТКОВОМУ РІВНІ

У доповіді розкривається питання методики роботи з учнем з порушенням функцій верхніх кінцівок під час розвитку рухів ігрового апарату скрипаля. Особливості фізіологічного стану учня ускладнені недостатньою кількістю пальців (4) на лівій руці та недорозвиненням великого пальцю правої руки, а також загальною скутістю рухів обох рук. У методиці

викладачем впроваджені вправи з інструментом та без нього, розвиток свободи та психічної рівноваги.

Ключові слова: інклюзивне навчання, інновації, фізична реабілітація, психомоторика.

Протягом дев'ятнадцяти років я викладаю скрипку у ОССМШ ім. проф. П. С. Столярського. За цей час багато дітей пройшли шлях розвитку в музиці. Сучасне середовище і звичайні діти потребують інноваційного підходу до викладання музики. Особливо це стосується фаху скрипки, бо цей інструмент не є фізіологічним для людини. Необхідно розвивати та ретельно стежити за станом ігрового апарату скрипаля. Різноманітні рухи, увага під час ознайомлення з нотною грамотою, зосередженість в роботі на інструменті – все це може призводити до психологічної скутості учня. Працюючи з учнями в класі, я завжди контролюю їх психофізичний стан, впроваджуючи ігрові елементи та фізичні вправи.

Рік тому до мене звернулась родина з незвичайною дитиною, яка дуже хотіла грати на скрипці, але її верхні кінцівки мали деякі недоліки: ліва ручка має чотири пальці (указівний, середній, підмізинний та мізинець), права ручка має всі пальці, але великий недорозвинений, також рухи рук скуті. Оскільки для гри на скрипці необхідно розвиток всього ігрового апарату, який включає: плечовий пояс, верхні кінцівки, спину та увесь фізичний стан організму, виникла потреба в пошуку інноваційного підходу до цього питання. З урахуванням віку дитини (4 роки), маю надію під час роботи подолати фізичні недоліки, та надати змогу дитині втілити свою мрію.

Шукаючи вирішення цього питання, звернемось до вже існуючих методів роботи з фізичними вадами. Спираючись на медичні посібники, можна стверджувати

що: «функція руху є основним стимулятором процесів росту, розвитку і формування організму. Стимулюючи активну діяльність усіх систем організму, вона підтримує і розвиває їх, сприяючи підвищенню загальної працездатності...» [2, с. 13]. Також комплекс фізичних вправ сприяє «підвищенню тонусу та тренуваності всього організму, впевненості у відновленні своїх сил, удосконаленні рухових навичок й нейрогуморальній регуляції функцій основних систем...» [2, с. 14]. Виходячи з цього, можливо стверджувати, що, виконуючи ретельно підібраний комплекс вправ, дитина зможе розвинути гнучкість ігрового апарату. У своїх трудах В. Мазель звертає увагу на м'язовий стан музиканта: «Мышечные группы, окружающие каждый сустав, относятся к категориям разнодействующих. Равномерное гармоничное развитие каждой из групп служит залогом оптимального функционирования сустава. Непропорциональное развитие мышечных групп, окружающих сустав, основывается на четкой временной регуляции действий мышечных групп-антагонистов. Формируя двигательный процесс, необходимо предохранять суставы, окруженные слабыми мышечными группами, от излишних напряжений, не доводить их движения до предельных границ» [1, с. 21]. Стикаючись з питанням нестачі пальців на лівій руці, потрібно знайти зручне положення інструмента, яке дозволить вільно рухатись під час гри на скрипці. Звертаючись до узагальненої методики постановки ігрового апарату скрипаля зауважимо, що В. Стеценко стверджує, «овладение свободными исполнительскими движениями связано с врожденными способностями и склонностями ученика, с его природным темпераментом, свойственной ему силой и подвижностью нервных процессов. Однако не меньшую, если не большую роль играет и высокая культура

психофізического виховання молодого музиканта, привити йому правильних навичок роботи над ігровими рухами» [3, с. 62].

Спираючись на вже існуючі методики гри на скрипці та поєднуючи їх з інноваційними розробками в сфері реабілітації дітей з особливими потребами, під час для засвоєння гри на інструменті мною був розроблений індивідуальний комплекс вправ для особливої учениці. Кожен учень має свої особисті психофізичні можливості. Це стосується усіх дітей, але у деяких дітей ці прояви яскравіше. Тому задача викладача – знаходити усі можливі підходи до кожної дитини.

Однією з перших проблем, була негнучкість лівої руки. Дитина не могла достатньо повернути руку для гри на інструменті. Було впроваджено такі вправи:

1. Витягнути руки вперед, потім повернувши долоні до себе, згинати руки в ліктьовому суглобі (декілька разів).

2. З'єднати ліктьові суглоби та долоні, потім долонями торкнутись плечей (декілька разів).

3. Витягнути ліву руку вперед, торкатись мізинцем по черзі правого та лівого плечей (декілька разів).

4. Поставити пальці (указівний, середній, підмізинний та мізинець) на олівець на подушечки (так, як вони повинні стояти на струнах). Але рука «дивиться» вперед, потім викладач поступово повертає олівець в необхідному напрямку (як повинна бути повернена рука при грі на скрипці) (декілька разів).

5. Беремо скрипку та поступово тримаємо її: спочатку за корпус, а потім (з допомогою викладача) повертаємо руку до шийки скрипки. Якщо є змога, виставляємо пальчики на струни.

6. Розвиток незалежності пальців. Учень командує, який палець буде працювати, потім підіймає та опускає його

на потрібну струну. Викладач постійно контролює стан м'язів (декілька разів).

Користуючись цими вправами, та постійно контролюючи фізичний стан дитини, ми досягли певних успіхів. Спочатку учениця не могла утримати інструмент, пальчики зовсім не повертались до струн, але протягом п'яти місяців рука почала «розгортатися», і ми вже мали змогу поставити пальчики на струни. Попереду ще багато роботи над утриманням інструмента при вільному плечовому поясі, але вже зараз декілька секунд інструмент утримується без допомоги.

Працюючи з проблемою у правій руці (недостатній розвиток великого пальця) ми також використовували комплекс вправ для його розвитку:

1. Заховати пальчик. Кладемо великий палець на долонь та закриваємо його рештою пальців, ховаємо в кулак (декілька разів).

2. Утримання резинки для стирання або будь-якого невеликого предмета, тільки великим пальцем та долонею. Притиснути пальцем до долоні, решта пальців відпочиває (декілька разів).

3. Великий палець «ходить в гості». По черзі торкаємось долоні в місці початку росту пальців: указівного, середнього, підмізинного та мізинця (декілька разів).

4. Вправа зі смичком. Для більш чутливого контакту пальця і смичка в необхідному місці прикріплюємо ліпку стрічку. Це дає змогу дитині відчувати куди потрапив її палець. Згодом це можна зняти, але навичка закріпиться (декілька разів).

5. «Катаємо улюблених тварин» на смичку. Утримувати смичок вертикально, уявляючи, що на шпичці смичка «тримається якась тварина» та злегка його розгойдувати (декілька разів).

б. Покласти шпичь смичка на поверхню (стіл або фортепіано), утримуючи необхідну постановку правої руки. Під смичком повинен «проїхати уявний поїзд», для цього смичок потрібно підняти, а потім опустити знов (декілька разів).

Опанування різноманітними вправами нарешті дозволили учениці розпочати грати на скрипці. На уроці постійно зараз ми користуємось звичайними вправами для звільнення ігрового апарату та утримання м'язової гнучкості. Це рухи руками з використанням музичного супроводу та в ігровій формі, які дитина виконує створюючи уявні образи. Наприклад, розквіт квітки. Учениця обирає, якою вона зараз буде квіткою, спочатку квітка маленька (сидимо навпочіпки, руки складені в долонях), музика тиха та спокійна. Поступово музика стає голоснішою, дитина підіймається та підіймає руки догори, починає дути уявний вітер, розхитуємо руками в усі сторони, музика затихає і все повертається на вихідну позицію. У процесі роботи дитина співає пісні, виконуючи рухи руками та з'єднуючи їх з рухами ніг. Це дозволяє зняти напругу, надати більше свободи як фізичної, так і психологічної. Оскільки дитина розуміє, що вона інша, це впливає на скутість її рухів та проявляється в бажанні заховати руки або не працювати ними. Завдяки заняттям така скутість зникла. Учениця з радістю виконує завдання, працюючи руками.

Окрім занять з м'язами, постійно йде робота над відчуттям образів, які з'являються в процесі ознайомлення з світом музики. Учениця жваво реагує на зміну характерів, відрізняє мажор та мінор. В процесі уроку творчо відгукується на зміни ритму чи характеру музичних елементів, сама імпровізує, що допомагає в її психологічній адаптації. Враховуючи малий вік дитини (чотири роки)

можливо сподіватись на подальший ефективний розвиток її фізичного стану.

Використання фізичних вправ, постійна увага викладача та родини до психофізичного стану дитини дають надію на подальше розвинення та удосконалення функцій верхніх кінцівок. Можливо у когось виникають сумніви – чи треба навчати грі на скрипці дитину, якщо в неї є наявні фізичні недоліки? Але після того, як я взяла участь у Педагогічному марафоні інклюзивної початкової мистецької освіти «Arts for hearts», моя впевненість у відповіді «так, треба» стала непохитною. Ці надзвичайні діти показують нам, як подолати труднощі, тому важливим є питання підтримки та всебіного розвитку творчих здібностей у всіх дітей.

Література

1. Мазель В. Теория и практика движения : советы музыканта и врача. Санкт-Петербург : Композитор, 2010. 198 с.
2. Соколовський В., Романова Н., Юшковська О. Лікувальна фізична культура. Одеса: Одеський мед. університет. 2005. С. 12–13.
3. Стеценко В. Принцип движения как основа формирования игровых навыков скрипача. *Вопросы музыкальной педагогики*. Вып. 2. Москва : Музыка, 1980. С. 62.

УДК376-056.2

ТУРСЬКА Марія Володимирівна,
викладач Дитячої музичної школи № 10,
м. Київ

З ДОСВІДУ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У доповіді викладено опис досвіду інклюзивних занять з особливою дитиною на основі уроків по фортепіано. Проаналізовано поведінку учня на уроці, проблеми, що виникли у зв'язку з особливостями його розвитку, а також шляхи

вирішення цих проблем за допомогою знаходження гнучких методів навчання. Повний виклад методики опубліковано в окремому посібнику.

Ключові слова: інклюзія, дитина, розвиток, толерантність, культура.

Інклюзивна освіта – це форма навчання, за якої кожній людині, незалежно від наявних фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних та інших особливостей, надається можливість навчатися в освітніх установах разом зі своїми однолітками. Інклюзія під час навчання – це спосіб інтегрувати дитину з інвалідністю до спільноти дітей з нормотиповим розвитком. За такої умови дітям з обмеженими можливостями здоров'я створюються спеціальні умови, в яких застосовуються нові методики навчання, адаптований навчальний план, змінюються методи оцінювання тощо.

Позиція ЮНЕСКО по відношенню до інклюзії – це реагування на різноманіття потреб всіх учнів завдяки їх участі в навчанні, розвитку культури, з правом вступу до будь-якої школи і заборонаю виключення з неї з причини наявності вад. В основі цього процесу лежить загальна мета – створення вільного, безбар'єрного середовища в навчанні і професійна підготовка дітей з особливими потребами. В основі концепції інклюзивної освіти – забезпечення загального права на освіту кожної людини, проголошене ООН в 1948 році у Загальній декларації прав людини, де сказано: «Кожна людина має право на освіту. Освіта повинна бути безкоштовною, хоча б початкова і загальна. Початкова освіта повинна бути обов'язковою. Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною, а вища освіта повинна бути однаково доступною для всіх на

основі здібностей кожного» (п. 1 ст. 26 Загальної декларації з прав людини).

Ще в 1970-х роках в Скандинавії був проголошений принцип «нормалізації», який дозволяв людям з інвалідністю вести своє звичайне повсякденне життя в умовах, максимально наближених до умов життя в звичайному суспільстві. А в 1994 році під егідою ЮНЕСКО відбулася Всесвітня конференція з питань освіти осіб з особливими потребами, на якій був проголошений принцип інклюзивної освіти та введений в міжнародну практику термін «інклюзія». Одним з принципів прийнятої декларації був пункт про те, що «Особи, які мають особливі потреби в галузі освіти, повинні мати доступ до навчання у звичайних школах, які повинні створити їм умови на основі педагогічних методів, орієнтованих на задоволення потреб кожної дитини».

У всьому світі інклюзивна освіта в освітній системі стала основною. Більше 40 країн використовують інклюзивну освіту в загальноосвітньому процесі. Радує, що і в Україні інклюзивна освіта почала працювати в дитячих садах, школах, позашкільних, середніх і вищих навчальних закладах.

Найголовніше досягнення інклюзивної освіти для всіх дітей в тому, що в них формується безбар'єрне мислення. Перебуваючи в одному колективі діти з інвалідністю та звичайні діти отримують значну користь від спільного навчання: у дітей з інвалідністю розкривається потенціал до навчання, а звичайні діти стають більш толерантними до своїх особливих однолітків, турботливими, у них формується основа для моральних установок, що допомагає їм рости добрими, чуйними і культурними людьми.

Два роки тому до мене в клас прийшов маленький учень-струнник семи років, назвемо його Петром. З перших хвилин знайомства стало зрозуміло, що це особлива дитина,

з якою не просто буде знайти спільну мову. Петро виявився активною, живою дитиною, з досить гарними музичними здібностями.

Забігаючи вперед, скажу, що, і на початку нашого знайомства, і зараз, коли Петру вже 9 років, урок не проходить без того, що б він не включав нас з мамою у свої дитячі ігри, наприклад, роблячи свій улюблений фокус. Вибравши момент, коли я відвертаюсь, щоб взяти олівець або що-небудь сказати мамі (яка й зараз завжди присутня на кожному уроці, тому що дитина не завжди може спокійно поводитися в класі), він схоплюється зі стільця і ховається в різних місцях класу – під столом або між шафою і стіною. Урок зупиняється, і ми з мамою виразно вигукуємо: «Де ж наш Петрик? Куди ж він міг пропасти? А чий це синій рукавчик стирчить з-під столу?» Петро весело заливається сміхом, і ми витягуємо його зі «сховища». Іноді наші заняття перериваються тим, що Петро раптом починає різними голосами озвучувати героїв переглянутого раніше мультфільму, намагаючись правильно та виразно промовляти важкі для нього слова. Доводиться терпляче слухати його, а потім повертати думки до заняття. А якщо Петро, на його думку, добре зіграв або виконав навчальне завдання, він весело плескає сам собі в долоні і кричить «браво!».

Не відразу з Петром склалися дружні, довірливі відносини. Зараз ми вже можемо спокійно дивитися в очі один одному, я можу його обійняти, а він укладається на мій стілець за моєю спиною і в такий спосіб ховається. А на початку наших занять Петро не хотів грати вправи, співати поспівки, шукати звуки на інструменті, визначати довготу звуку, тобто робити все те, що легко погоджується робити більшість інших дітей.

Як зацікавити Петра? Стала розпитувати про його інтереси, пов'язані з природою, з тваринним світом,

і виявилось, що він в захваті від слонів, йому подобається, як вони сурмлять хоботом. А слони сурмлять досить довго! І ми відразу вирішили, що їх трубний глас можна порівняти з довготою цілого звуку. На альбомному аркуші я намалювала слона, чому Петро дуже зрадів, і вигадала двовірш: «Здрастуй слон, здрастуй слон! Як звать тебе?» – слон Бом!». До двовіршу створила на трьох звуках поспівку, яку Петро з великим задоволенням підібрав на слух, граючи правою, а потім лівою рукою. Так слон Бом, сурмлячи хоботом цілу ноту, на своїй широкій спині вивіз нас з цієї непростой ситуації. Далі я записала цю поспівку на одному нотному стані для гри двома руками поперемінно, де були ноти зі штилем вгору і вниз, і Петя із задоволенням програв мелодію ще один раз. Далі ця поспівка була записана на двох нотних станах, і Петро ознайомився з ще одним варіантом нотування музичного матеріалу для двох рук. А в кінці уроку ми всі разом з Петром і його мамою під мій акомпанемент, весело заспівали пісню про слона Бома. Так пройшов наш перший урок.

Через тиждень, перед наступним уроком, мама заглянула в клас одна і передала слова Петра про те, що якщо не буде пісеньки про слона, то він на урок не прийде. Будучи поставленою перед таким строгим ультиматумом Петра, я кинулася малювати слона і придумувати вірш. Надалі в нас так проходив кожен урок. Слонів я вже не малювала, а знаходила картинки в інтернеті і роздруковувала на принтері. Причому вдавалося знаходити дотепні картинки слонів, до яких самі собою придумувалися віршики. Мелодії до них складала спочатку прості, а потім – більш складні по мелодичі та в різних тональностях.

Наводжу кілька прикладів.

1. Картинка слоники зі слоненям, мелодія та віршик:
«Разом з мамою йдемо, на галявинці їмо. Гілка – раз, гілка – два, і галявинки нема!».

2. Картинка слоненяти, лежачого в калюжі, мелодія та віршик: «Я маленьке слоненятко, неслухняне я дитятко. Я знайшов калюжу, гарно мені дуже».

3. Картинка слона, який купається в річці, мелодія та віршик: «В річку слон зайшов купатись, став водою обливатись. Вуха він помив та спину, так плескався слон годину».

Так набралось до 30 уроків, аркуші яких Петро самостійно і педантично складав від першого до

останнього, і ніщо йому в цьому занятті не могло перешкодити.

Уроки мали таку послідовність: картинка – вірш – мелодія – підбір її на слух – гра правою і лівою рукою – запис нотами в нотний зошит – гра руками поперемінно і в запису на двох нотних станах.

Треба сказати, що така ігрова форма уроку сподобалася й іншим учням, яких не було необхідності додатково стимулювати картинками і віршиками. Ці діти із задоволенням програвали мелодії зі словами, проходячи відразу кілька уроків, жваво перегортаючи сторінку за сторінкою.

Надалі ми з Петром змогли перейти на «безслоновью» музику, і зараз ця дитина з успіхом грає п'єски рівня 1-2 класу для фортепіано.

Весь матеріал уроків зібраний в збірку «15 веселих слонів або Музична подорож зі слонами для малят», яка рекомендована «Київським міським методичним центром закладів культури і навчальних закладів» як посібник для початківців-піаністів для впровадження в освітній процес шкіл мистецтв м. Києва.

УДК 374/376

ФОКТ Ірина Едуардівна,
викладач, заступник директора,
Борівська школа мистецтв

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ З ДІТЬМИ ІЗ СИНДРОМОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА ГІПЕРАКТИВНІСТЮ В МИСТЕЦЬКІЙ ШКОЛІ

Доповідь містить аналіз особливостей, методів та прийомів роботи з дітьми з синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю (СДУГ) в мистецькій школі. Наведено приклади застосування корекційної арттерапії та ігрової діяльності в роботі з учнями з такими особливостями в мистецькій школі.

Ключові слова: синдром дефіциту уваги та гіперактивність, мистецька школа, арттерапія.

Цей маленький клубочок щастя вітерцем вкотився удвері школи. Хода? Про таке він не чув! Лише перекотиполем, кваплячись, підхоплюючись, перестрибуючи, випереджаючи та збиваючи все та всіх на своєму шляху. Скоком дістався невтома уроку, торкнувся струн, клавіш, смикнув, ляпнув що голосніш та незграбніш, то веселіш, з безперервним потоком слів, перерваних раптовою, цікавішою думкою і процесом...

– Агов! Моторчику, зупинись та схаменись! – Не чує...

– Овва! Мені ніколи! – І так постійно...

Цей епізод з життя маленького живчика, який презентує типовий поведінковий комплекс дитини з синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю (СДУГ), демонструє притаманні «двигунчику» симптоми:

- надмірна рухова активність;
- імпульсивність;
- відсутність уваги, концентрації, фокусування;
- зміна настрою.

І тому, навчально-виховні заходи, що застосовуються педагогічними працівниками, мають бути спрямовані саме на корекцію даних проявів, структурування освітнього процесу для дітей з особливостями розвитку нервової системи, психо-фізичними та психологічними порушеннями.

Арттерапія та її складові (кольоротерапія, музична терапія, танцювальна терапія та ін.) спроможні відіграти надзвичайно важливу роль в корекційно-виховній роботі з дітьми зі СДУГ. Специфіка мистецької школи обумовлює застосування варіативних важелів цієї обширної сфери, якими може оперувати педагог під час взаємодії з дітьми з цим синдромом. Мистецькі школи, що мають багатопрофільний напрямок, в яких функціонують різні, але так пов'язані між собою відділи, наприклад, музичний, образотворчого мистецтва, хореографічний і т. ін., наділені потужними засобами впливу на процес навчання, виховання та корекцію проявів даних дітей.

Навчально-виховний процес у мистецькій школі залежить не лише від обраного дитиною (разом з батьками) мистецького профілю, а й типу занять, які передбачені програмою мистецької спеціальності.

Так, на музичних відділах закладу учень переважно працює індивідуально з викладачем, що дає змогу максимально ефективно організувати навчальний процес, використовуючи персональні засоби впливу. У такий спосіб всі прийоми, методи можуть бути підібраними для конкретної дитини, її діагнозу, темпераменту і т. ін.

В межах групової діяльності, яка передбачена, наприклад, на заняттях з хору, теоретичних предметів, образотворчого мистецтва, викладач зіштовхується з потребою асиміляції особливих дітей в робочу групу. Це доволі складний процес, тому що він потребує посиленої диференціації уваги педагога на різних учнів у складі групи. Проводячи дидактичну роботу, викладач мусить правильно організувати роботу, структурувати її, врахувавши особливості дітей, адекватно реагувати на різні поведінкові прояви дітей зі СДУГ, утримувати концентрацію уваги у всіх дітей. Потрібно брати до уваги, що склад груп може

бути різним як кількісно, так і якісно. І це є передумовою для планування освітнього процесу в таких класах.

Звісно, найпродуктивнішою та найдоцільнішою для обох сторін є навчання в спеціально сформованих згідно медичних показань групах. Проте наразі більшість мистецьких шкіл такої можливості формування окремих груп не має, тому, грамотна інтеграція дітей з гіперактивністю та дефіцитом уваги до існуючих груп є єдино можливою.

У роботі з цими особливими дітьми педагогу варто працювати над такими аспектами:

- концентрацією уваги, фокусуванням;
- чітким структуруванням завдань з певним алгоритмом дій;
- координацією рухів, дрібною моторикою рук;
- зняттям емоційної напруги, корекцією проявів агресії;
- мотивацією, заохоченням.

Для досягнення цієї мети педагог-мистець може дотримуватися таких навчальних рекомендацій:

- розташовувати дітей якнайближче (за першою партою);
- вести полілог (або діалог) замість вчительського монологу;
- опиратися на різні сенсорні канали сприйняття інформації (зоровий, слуховий, тактильний), унаочнити дидактичний матеріал;
- надати свободу руху для дітей під час занять (не забороняти пересуватися по кімнаті, в разі потреби, дозволяти стояння замість сидіння), включати цікаві перерви, фізкультхвилинки,
- заохочувати дітей до участі в публічних виступах, заходах, створювати позитивну мотивацію.

Приклади застосування ігрової творчої діяльності в освітньому процесі:

– ігри на дрібну моторику рук, пальчиковий театр, театр-рукавичка;

– вправи на зняття тону, плавність рухів, вироблення спокійного дихання (особливо на уроках з вокалу);

– застосування пантоміми під час роботи над картиною, музичним твором, переказ сюжету твору руками, жестами, мімікою. Ігри типу: «Опиши без слів», «Вгадай, що зображено, виконано»;

– ігри на концентрацію уваги: «Скажи, що змінилось», «В якому порядку виконувались твори, наносились об'єкти...», « Чим схоже...», « Знайди зайве» т. і.;

– ігри на вироблення пунктуальності, точності, порядку: «Встигни доробити, вивчити, домалювати...», «Слідкуй за вказівками композитора (щодо темпу, характеру)», «Відтвори симетрію»;

– ігри на корекцію мовлення: декламування слів пісень, мелодекламація;

– ігри на зміну сенсорних рецепторів та асиміляцію: «Намалюй те, що програв (проспівав)», «Проспівай те, що намалював», «Який на смак твій малюнок, музика?, а на дотик?»;

– ігри емоційної складової: «Який настрої викликає цей колір (музика)?», «Якою музикою (малюнком) можемо зобразити це почуття, емоцію?»;

– тактильні ігри: «Заплющ очі, торкнись музики», «Вгадай на дотик».

У складному, багатогранному, кооперативному процесі-потязі, де беруть участь дитина, викладач, батьки, викристалізується Людина. І від всіх учасників залежить, чи залишиться в минулому валізка дитячих проблем маленького непосидька, чи кидатиме тінь на подальше

життя, чи залишиться лиш кумедними спогадами про веселе дитинство, виховавши і загартувавши найкращі риси юного активіста.

УДК 376.112.4

ШУГАЙ Алевтина Олександрівна,
викладач художніх дисциплін,
Дитяча школа мистецтв № 5
ім. І. О. Дунаєвського,
м. Харків

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ НА УРОКАХ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Доповідь спрямована на усвідомлення значущості творчості в процесі духовно-емоційної діяльності дітей, а також створення інклюзивного мистецького освітнього простору для всіх дітей, незалежно від фізичних чи розумових можливостей.

Ключові слова: діти або особи з особливими освітніми потребами, інклюзивне навчання, інклюзивне середовище, інклюзивний простір, інклюзивна освіта.

Якщо розглядати мистецтво в життєдіяльності осіб з особливими освітніми потребами, в першу чергу, як засіб терапії (або засіб реабілітації), відбувається «медикалізація» естетичної діяльності людини і самого мистецтва. Як відзначають І. Арджайл і Дж. Болтон, в рамках будь-якої терапії в медичному контексті людина відчуває себе пацієнтом, а займаючись мистецтвом – художником [4, с. 342], що само по собі, без будь-якого

прямого терапевтичного ефекту здатне підвищити її самооцінку і якість життя, яке наповнене сенсом.

В історії педагогіки проблема творчості завжди була актуальною у всіх видах діяльності, включаючи образотворчу. Практика доводить, що дитяча творчість допомагає дитині самовиразитись. На відміну від дорослих, які критично ставляться до того, що вони зробили, дитина живе почуттями. Для неї не настільки важливо, як намальовано – як те, що саме намальовано. Просто для дитини творчість – це її життя. Це її «мова», якою вона намагається розповісти нам про себе, про свої почуття, радості, переживання і страждання.

На важливу роль мистецтва в роботі з дітьми, що мають відхилення в розвитку, вказували представники як зарубіжної, так і вітчизняної спеціальної педагогіки, а також психологи і лікарі: Л. Виготський, Ж. Демор, Е. Сегін, В. Кащенко. Так, Л. Виготський відводив особливу роль у розвитку психічних функцій та активізації творчих проявів дитини з порушенням розвитку різним видам мистецтва (музиці, живопису, художньому слову, театру).

Заняття мистецтвом сприяють сенсорному розвитку дітей, диференціації сприймання, довільної уваги, комунікації, мови. Саме тому діти з особливими освітніми потребами повинні мати можливість здобувати мистецьку освіту, навчатися разом зі своїми однолітками в однакових умовах відповідно до освітніх навчальних програм. Таке навчання, яке забезпечує доступне освітнє середовище для дітей з особливими освітніми потребами та передбачає створення рівних можливостей для всіх категорій дітей в Україні, називається інклюзивним. Основним принципом інклюзивної освіти є те, що «не дитина пристосовується до існуючих умов і норм у навчальному закладі, а, навпаки, вся система освіти пристосована до потреб і можливостей конкретної дитини».

Тривожні, емоційно нестійкі, з вадами зору, слуху, опорно-рухового апарату – цим дітям дуже складно, вони відчують себе іншими, «не такими як всі», зазнають труднощів, долають труднощі. Але кожен з них унікальний – це цілий світ нереалізованих можливостей.

Доведеним є факт про більшу ефективність від занять мистецтвом в групі, завдяки розвитку почуття приналежності до групи, переживанню колективної поваги і зростанню групової згуртованості. Подібний ефект позначається на зростанні психологічного благополуччя учасників і він є сталим, бо впливає і на їх подальше життя. Аналізуючи і підсумовуючи існуючий світовий досвід інклюзивної мистецької освіти все більше викладачів сфери мистецтва України виявляють бажання працювати в інклюзивних класах та зацікавлені в глобальному поширенні подібних практик.

З огляду на власне професійне бачення процесу навчання образотворчому мистецтву в інклюзивному класі мистецької школи пропоную наступні методичні рекомендації, завданням яких є:

1) допомога в подоланні або пом'якшенні очевидних вад чи обмежених можливостей дітей з особливими освітніми потребами під час навчання образотворчому мистецтву;

2) реалізація шляхів розвитку зацікавленості учнів з особливими освітніми потребами до образотворчої діяльності;

3) впровадження технологій і методів ефективної роботи на уроках образотворчого мистецтва.

Дитина з особливими освітніми потребами обов'язково повинна бути включена в колективні, парні або групові творчі форми роботи: малювати, вирізати, клеїти або навіть просто тримати що-небудь у руках. У процесі навчання, де практикують дані форми роботи, виховується

відчуття колективізму, діти вчать разом розмірковувати і діяти в відповідності до поставленої мети, вислуховують один одного, тактовно роблять критичні зауваження один одному. Все це, безумовно, впливає на формування творчої особистості дітей.

Серед різних форм і методів викладання образотворчого мистецтва дуже ефективно використання педагогічного малюнка. Учням, малюючи разом з викладачем, подобається поетапне виконання завдання. Така робота в дітей з особливими освітніми потребами, як правило, дуже успішна.

Нетрадиційні техніки образотворчого мистецтва, навпаки, дозволяють уникнути копіювання запропонованого зразка, так як викладач демонструє лише спосіб дії з нетрадиційними матеріалами. Це дає поштовх розвитку уяви, творчості, виявленню самостійності, ініціативи, вираженню індивідуальності. Наприклад, аплікація з макарон, монотипія, обривна аплікація з газет та журналів.

Іноді в процесі творчої діяльності учням, які не дуже впевнені у своїх здібностях, можна запропонувати шаблони, щоб зобразити форму швидше, ніж намалювати її, звісно, якщо це не суперечить цілям і завданням уроку.

Беручи до уваги вікові можливості дітей та дітей з особливими освітніми потребами, слід використовувати ігрові прийоми, музичні паузи, слайд-шоу та фільми, тут у пригоді вчителю стане наявність інтерактивної дошки та проєктора. Вони активізують увагу, емоції дітей, сприятимуть успішному засвоєнню матеріалу, а, отже, дозволять формувати в дітей і необхідні навички, і впевненість у своїх здібностях.

Під час уроку потрібно робити перегляди робіт: хвалити, допомагати, висловлювати рекомендації учню, але в жодному випадку не критикувати роботу. В кінці уроку

організувати виставку робіт. Діти вчитимуться не порівнювати малюнки один з одним, а помічати особливості техніки кожного. Такі методи підвищують самооцінку учнів з обмеженими можливостями, дають впевненість, мотивують успіх наступного завдання. Будь-які завдання повинні відповідати віковим характеристикам дітей, бути чіткими і здійсненними.

Позитивні результати, досягнуті під час творчої праці, переконують, що розпочата діяльність затребувана, необхідна і значуща для інтелектуального і творчого розвитку особистості, і вимагає її впровадження і продовження на всіх етапах освіти. Отже, не втрачати, не сповільнювати розвиток здібностей, незалежно від фізичного чи психічного стану, – це особливо важливе педагогічне завдання навчання дітей з особливими потребами.

Література

1. Інклюзивне навчання: вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> (дата звернення: 26.10.2019).
2. Беяева С. Е. Основы изобразительного искусства и художественного проектирования : учебник для учащихся нач. проф. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2006. 240 с.
3. Ляшенко О. Д. Інклюзивна мистецька освіта: інноваційна проблема ХХІ ст. *Професійна мистецька освіта і художня культура: виклики ХХІ століття* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ.конф., 16–17 жовт. 2014 р. Київ, 2014. С. 483–491.
4. Argyle E., Bolton G. Art in the community for potentially vulnerable mental health groups. *Health Education*. 2005. Vol. 105, № 5. P. 340–354.

Державний науково-методичний
центр змісту культурно-мистецької
освіти

Професійна підготовка викладачів до роботи в умовах інклюзії

8. ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ВИКЛАДАЧІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

УДК 378.046.4:004-372.87-376

БАУРІНА Інна Володимирівна,
вчитель інформатики,
Харківська середня спеціалізована
музична школа-інтернат

ГОТОВНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ МИСТЕЦЬКИХ ШКІЛ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

У доповіді обґрунтовано доречність використання засобів ІКТ у мистецьких навчальних закладах в умовах інклюзивного навчання та необхідність відповідної підготовки педагогічного складу до такого використання, окреслено перспективи подальших досліджень.

Ключові слова: ІКТ, інклюзивне навчання, мистецька освіта, діти з особливими потребами, готовність до використання ІКТ.

Інформатизація освіти продовжує відкривати нові горизонти в справі підвищення якості освіти і забезпечення доступності освітнього процесу для всіх категорій його учасників. Широке використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) та інтерактивних мультимедіа, вільний доступ до Інтернету кардинально змінюють способи роботи з інформацією, спрощується процес отримання знань, обміну досвідом та взаємодії між людьми. Можливостям ІКТ у підвищенні якості освіти присвячено

безліч досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців. Висновки однозначні: на всіх освітніх рівнях, від дошкільної освіти до здобуття наукових ступенів, у тому числі під час самостійної освіти, ІКТ, безсумнівно, сприяють досягненню освітньої мети. Водночас спостерігається спрощення процесу засвоєння знань, підвищення зацікавленості учнів (студентів, здобувачів), зменшення залежності процесу навчання від фізичного розташування його учасників і, як наслідок, підвищення якісних показників освітнього процесу.

Використання ІКТ в умовах інклюзивної освіти є особливо доречним, адже такі технології здатні підвищити мотивацію до навчання, осучаснити класичні вербальні методи подання навчальної інформації, покращити процеси запам'ятовування та розуміння навчального матеріалу, організувати якісний і м'який контроль та оцінювання навчальних досягнень. Крім того, ІКТ хоч і потребують особливої підготовки вчителя (викладача) до заняття, але під час уроку значно розвантажують його. Тож педагог має можливість більше уваги приділити всьому учнівському колективу взагалі і учням з особливими потребами зокрема.

Не виключенням є й мистецька освіта. Адже діти з особливими потребами потенційно можуть досить успішно реалізувати свої здібності в тій чи іншій галузі культури і мистецтва, а засоби ІКТ відкривають широкі можливості в досягненні позитивних змін у навчанні таких дітей, покращують якість освіти, її доступність. Більше того, мистецька інклюзивна освіта не тільки можлива, але і корисна таким дітям. По-перше, є численні дослідження, які підтверджують благодатний вплив музики, художньої культури, хореографії на фізичний та психічний стан дітей з особливими потребами. Так, феномен цілювального впливу музики, танцю, живопису на людей з обмеженими можливостями покладено в основу музикотерапії, денс-терапії, різноманітних художніх реабілітаційних практик. По-друге,

інклюзивна освіта є однією з основних і невід'ємних вимог якісної соціалізації, забезпечення повноцінної участі в житті суспільства, успішної самореалізації в різних галузях мистецтва і культури. Тому питання готовності вчителів та викладачів до використання ІКТ в умовах інклюзивного навчання є досить актуальним.

В Україні нині проводиться послідовна політика переходу до інклюзивної моделі навчання шляхом створення умов для інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в освітній простір. Значною мірою успіх цього процесу залежить від рівня готовності педагогічних кадрів до використання ІКТ у освітньому процесі [2, 4]. Але, на жаль, результати констатувальних етапів науково-педагогічних досліджень свідчать про низький рівень готовності педагогів до використання засобів ІКТ у закладах освіти. І хоча відповідних досліджень у мистецьких закладах освіти не проводилось, ми припускаємо, що рівень такої готовності на сьогоднішній день недостатній. Це зумовлено як відсутністю відповідних технологій, методик формування такої готовності, так і недостатнім рівнем матеріально-технічної бази (комп'ютерів, під'єднаних до мережі Інтернет, мультимедійних комплексів, мультимедійних дошок та ін.) і програмного забезпечення (як загального, так і спеціального призначення) у закладах мистецької освіти.

Під ІКТ (від англ. *information and communications technology*, інформаційно-комунікаційними технологіями) розуміють інтеграцію інформаційних технологій (сукупність методів і програмно-технічних засобів: комп'ютерів, програмного забезпечення, накопичувальних та аудіовізуальних систем) з телекомунікаціями (телефонними лініями та бездротовими з'єднаннями), які дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати та змінювати інформацію.

Виокремлюють три основні шляхи використання ІКТ

в інклюзивній освіті:

– у компенсаційних цілях (використання ІКТ як технічної допомоги, підтримки, часткової компенсації або заміщення відсутніх природних функцій, що дозволяє учням з особливими потребами повноцінно залучатись до процесів спілкування й взаємодії);

– у комунікаційних цілях (допоміжні прилади і програмне забезпечення, альтернативні форми зв'язку, що полегшують або уможливають комунікацію в більш зручний спосіб, специфічний для кожного виду функціонального обмеження);

– у дидактичних цілях (сприяють диференціації, задоволенню індивідуальних потреб, особистісному розвитку дітей з особливими потребами, розкриттю їх здібностей, повноцінній інклюзії, включенню в освітнє й суспільне середовище) [2].

І якщо компенсаційні і комунікаційні потреби учнів з особливими потребами здебільшого справа лікарів, то забезпечення дидактичних потреб таких дітей засобами ІКТ досягається завдяки відповідній готовності навчального закладу в цілому (матеріально-технічна база) і кожного педагога зокрема. Шляхи формування такої готовності ми вбачаємо в організації відповідних заходів (курсів, спецкурсів, майстер-класів тощо) у системі безперервної педагогічної освіти.

Отже, використання засобів ІКТ особливо актуально і доречно в мистецьких закладах освіти в умовах інклюзії. Тому, обізнаність педагогів щодо різних засобів ІКТ, володіння методиками їх використання, накопичення відповідного досвіду є актуальною вимогою сьогодення та в подальшому сприятиме успішній інтеграції дітей з особливими потребами в освітній простір мистецького навчального закладу. Питання формування відповідної готовності педагогічних кадрів мистецьких навчальних закладів до використання ІКТ в умовах інклюзивного навчання залишається відкритим і потребує подальших ґрунтовних наукових досліджень.

Література

1. Дегтярьова А. Г. Інноваційні форми роботи з удосконалення ІКТ-підготовки вчителів-предметників у системі неперервної освіти. URL:

https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/14/statti/degtyarova.htm (дата звернення: 22.10.2019).

2. Запорожченко Ю. Г. Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти. *Інформаційні технології в освіті*: зб. наук. праць. Херсон : ХДУ, 2013. № 15. С. 138–145.

3. Кадемія М. Ю., Гордійчук Г. Б. Використання засобів ІКТ із метою здійснення інклюзивної освіти. URL: http://ito.vspu.net/repozitarij/Kademiia/stati/%D0%9Aademia_Hordituchuk_Vuk_IKT_16.pdf (дата звернення: 21.10.2019).

4. Носенко Ю. Г. Деякі аспекти впровадження засобів ІКТ в інклюзивну освіту. *Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих учених «Наукова молодь-2014»* / за заг. ред. проф. В. Ю. Викова та О. М. Спіріна. Київ : ІТЗН НАПН України, 2014. 168 с.

5. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник / А. В. Гета та ін. ; за заг. ред. Ю. Г. Носенко. Полтава : ПУЕТ, 2018. 261 с.

УДК 376-056.262-053.2+721.24(043.2)

ПІДГОРНОВА Олена Вікторівна,

викладач з класу музично-теоретичних дисциплін,
баяну та акордеону музичного відділення для дітей з вадам зору
КПСМНЗ «Дитяча музична школа № 13 ім. М. Т. Коляди»,
м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ НОТНОЇ СИСТЕМИ Л. БРАЙЛЯ ДЛЯ ДІТЕЙ, ЯКІ МАЮТЬ ВАДИ ЗОРУ

Доповідь призначено викладачам музики мистецьких закладів освіти початкового рівня, що інклюзивно навчають дітей з вадами зору. В ній окреслено особливості письма і читання за системою Л. Брайля та подається детальний опис

брайлівського нотопису. Також у роботі розглянуто основні принципи методики викладання нотної системи Л. Брайля з опорою на власний досвід автора.

Ключові слова: інклюзивна освіта, початкова музична освіта, діти з вадами зору, професійна підготовка викладачів, нотна система Брайля.

Входження нашої держави до європейського освітнього простору зумовило той факт, що останніми роками в Україні все більше уваги приділяється питанням вільного доступу до якісної освіти, поліпшенню умов навчання дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивний підхід до багатьох сфер життєдіяльності і, зокрема, до навчання поступово стає пріоритетним.

Також не викликає сумнівів те, що мистецтву, культурно-мистецькій освіті належить особливе місце в процесі духовно-емоційної діяльності школярів. А для дітей з обмеженими можливостями здоров'я культурно-мистецьке освітнє середовище стає не тільки безумовним підґрунтям повноцінного розвитку особистості та інтеграції в суспільстві, а також безперечним чинником подолання проблем психічного та фізичного здоров'я.

У цьому контексті забезпечення необхідних умов здобуття мистецької інклюзивної освіти дітьми з особливими потребами набуває великого значення. Оскільки інклюзивний підхід передбачає можливість вільного здобуття освіти в кроковій доступності від місця проживання, перед багатьма початковими мистецькими закладами нашої країни постає низка завдань щодо організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами та впровадження якісних методик викладання, створення доступного середовища тощо.

Значна частина інклюзивного контингенту початкових мистецьких шкіл – це діти з вадами зору, що навчаються музиці. Для багатьох з них музика може стати професією в подальшому житті. І в цьому сенсі перед викладачами музики постає нагальне завдання: опанувати нотну систему для незрячих, так звану нотну систему Луї Брайля. Адже саме серйозний, професійний підхід до викладання музики незрячій дитині унеможливило нехтування викладачем володіння цією нотною системою.

Дана робота – це спроба допомогти викладачам музики, що працюють з незрячими та слабозорими дітьми, зацікавитися нотною системою Брайля, опанувати її та успішно впроваджувати в освітній процес. Алгоритм вивчення системи Л. Брайля може виглядати так.

Вступ. Луї Брайль, його азбука та нотна система:

1. Основні біографічні відомості про Л. Брайля.

2. Характеристика рельєфно-крапкового шрифту Л. Брайля:

а) особливості письма та друку;

б) шестикрапкова клітинка як основний чинник системи Брайля;

в) «Дзеркальність» способів письма та читання: письмо – справа наліво, читання – зліва направо та необхідність приділяти належну увагу цьому факту при навчанні дітей з вадами зору.

3. Латинська абетка – основа більшості брайлівських абеток світу: знайомство з латинською абеткою та закономірностями, що полегшують її засвоєння;

Ознайомлення з українською брайлівською абеткою.

4. Позначення цифр:

а) паралелі при вивченні латинського алфавіту та десяти цифр;

б) цифровий знак та спосіб написання чисел;

в) позначення розмірів у нотному тексті.

Основна частина: Нотна система Л. Брайля.

I. Запис одноголосної фактури.

1. Нотні тривалості:

а) позначення восьми тривалостей як точка відліку в засвоєнні нотних знаків; наявність співпадання позначення восьми тривалостей, латинських букв та цифр як закономірність, що може в окремих ситуаціях полегшити та прискорити вивчення нотної системи;

б) інші нотні тривалості та спосіб їх написання шляхом додавання до позначення восьмої ноти третьої, шостої або ж третьої та шостої крапок;

в) групування дрібних нотних тривалостей: наприклад, перша нота записується як шістнадцята, інші – як восьмі (діє в рамках однієї метричної доли); цей спосіб спрощує як написання, так і розбір нотного тексту з численними дрібними тривалостями;

г) нота з крапкою: крапка 3 виставляється в наступній клітинці після ноти; слід звернути особливу увагу на те, що жоден знак не може бути виставленим між нотою та крапкою.

Примітка: на цьому етапі вивчення нотної системи вже постає питання поділу брайлівського нотного тексту на такти (замість тактової риски – пропуск клітинки); взагалі оформлення нотного тексту, як правило, розглядається дещо пізніше.

2. Позначення пауз:

а) чотири основні знаки пауз; співпадання в позначеннях пауз цілої та шістнадцятої, половинної та тридцять другої і т.п. Аналогічно з позначеннями нотних тривалостей;

б) ціла пауза як тактова в усіх розмірах;

в) у випадках, коли пауза триває протягом численної кількості тактів, слід позначати відповідне число та знак однієї цілої паузи, що значно скорочує нотне письмо.

3. Аплікатура:

- а) аплікатурний знак виставляється після ноти;
- б) для полегшення запам'ятовування знаків аплікатури слід звернути увагу на те, що всі вони складаються тільки з крапок 1, 2, 3;
- в) щоб запобігти поширеним помилкам, слід звернути увагу на те, що жоден знак (окрім крапки після ноти) не може бути виставленим між нотою та позначенням аплікатури.

4. Особливості позначення октав у нотній системі Брайля:

- а) шкала октав;
- б) під час засвоєння цієї теми слід звернути увагу на наявність певної зворотної симетрії октавних позначень, котра, як показує практика, викликає цікавість як в учнів, так і у викладачів, що вивчають нотну систему Брайля; крім того це також може прискорити вивчення цих знаків;
- в) слід відзначити, що октавні знаки складаються тільки з крапок 4, 5, 6; якщо враховувати цей факт, то можна значно швидше отримати результат у вивченні октавних знаків;
- г) розстановка октавних знаків у нотному тексті потребує особливої уважності і від викладачів, і від учнів, тому особливу увагу під час вивчення цієї теми слід звернути на певні правила, а саме:
 - октавні знаки виставляються на початку твору або його уривку (у разі поділу великого твору на декілька частин з метою полегшення розбору); також вони відновлюються після знаків динаміки, реприз, вольт тощо;
 - першочергову роль тут відіграє інтервальний склад мелодії, а саме: якщо інтервал між двома звуками становить секунду або терцію, октавний знак перед другою нотою не виставляється; якщо інтервал – кварта або квінта, октавний знак ставиться перед другою нотою тільки

у випадках, коли звуки цих інтервалів знаходяться в різних октавах; у разі ж, коли інтервал становить сексту, септиму тощо, октава перед другою нотою позначається завжди.

5. Знаки альтерації та ключові знаки:

а) в брайлівській нотній системі, як і в плоскодрукованій, існують відповідні позначення дієза, бемоля та бекара. Нерідко діти плутають ці знаки, але з практикою ця проблема зникає. Спираючись на особистий досвід, хочу відмітити, що під час вивчення з учнями знаків альтерації (як, власне, і інших нотних знаків), намагаюсь підійти до цього творчо: дієз позначається крапками 146, бемоль – 126. Якщо визначити крапки, що співпадають, можна вивести знак бекара – 16. Цей приклад показує, як, вивчаючи нотну систему Брайля, можна водночас розвивати логічне мислення в учнів;

б) необхідно пам'ятати, що знаки альтерації завжди пишуться перед нотою;

в) на відміну від плоскодрукованих нот ключові знаки слід виставляти перед розміром, котрий, у свою чергу, виставляється після позначення темпу або характеру твору (бажано в тому ж рядку);

г) якщо в тональності більш ніж 3 ключові знаки, слід за допомогою цифри вказати їх кількість, після чого виставити один знак – це скорочує запис.

Примітка: в нотній системі Брайля з причини запису, як кажуть, «в рядок», відсутня можливість позначати висоту музичних звуків графічно. Саме тому, наприклад, кожна нотна тривалість має особисте позначення. З цієї ж причини зникає необхідність у разі позначення ключових знаків виставляти відповідні ноти.

6. Штрихи:

а) різноманітні ліги слід писати між нотами, до котрих вони відносяться;

б) такі штрихи, як *staccato*, *tenuto*, акцент та інші виставляються перед нотами;

в) для скорочення дещо громіздкого письма за Брайлем штрихи, що поширюються на більш ніж 4 ноти, бажано подвоювати. Наприклад, 5 залігованих нот підряд можна записати таким чином: нота, 2 знака ліги (подвійна ліга), ще 3 ноти, одна ліга (вона відмінняє подвоєння) і остання нота. Такий спосіб подвоєння не тільки сам по собі є ергономічним; він також сприяє формуванню певної зосередженості з боку учня; адже про подвоєння слід пам'ятати, інакше – помилка.

7. Динаміка та інші словесні позначення:

а) настала черга звернути увагу на те, що так звана брайлівська шестикрапка дозволяє застосовувати лише 64 комбінації крапок. Тому одна комбінація може в різних випадках означати букву, ноту, математичний знак та ін. Саме для того, щоб диференціювати ноти та букви, у нотному тексті перед літерами виставляється так званий «знак слова» (крапки 345). Своїм маленьким учням я пропоную вважати цей знак своєрідною чарівною паличкою, що перетворює ноти на букви;

б) але як же зробити так, щоб букви знову обернулися нотами?! Для цього після знаку динаміки або будь-якого іншого словесного позначення треба «нагадати» перед нотою октавний знак – адже знаки октав і букви не співпадають.

8. Знаки скорочення нотопису:

а) для початкової та кінцевої реприз, *вольт*, *segno*, *дасаро* в брайлівському нотописі існують відповідні позначення, котрі вживаються, так би мовити, штатно, згідно з контекстом. Слід тільки пам'ятати, що після їх написання необхідно відновити позначення октави.

б) та, крім вищезгаданих, брайлівський нотопис має ще ряд знаків, що скорочують письмо. Наприклад,

повторити такт, частину такту один або декілька разів можна за допомогою знака *simile* (крапки 2356); щоб не писати ще раз чотиритактовий уривок, що повторюється, можна всього лише написати відповідну цифру 4, а щоб повторити, наприклад, з 8 вище написаних тактів тільки 4 (з першого по четвертий), слід поставити дві відповідні цифри – 8 і 4. Як вказувалось раніше, це суттєвий спосіб економії не тільки, власне, паперу для письма за Брайлем, а також такий підхід, так чи інакше, вирішує проблему зберігання нотних текстів, котрі потребують чимало місця.

Примітки:

1. Перш ніж перейти до запису багатоголосся, бажано розглянути кілька одноголосних прикладів з метою практичного засвоєння матеріалу, а саме звернути увагу на порядок запису або диктування нотного тексту. Наприклад: початкова реприза, динамічний відтінок, *staccato*, знак альтерації, октавний знак, нотна тривалість з крапкою, знак аплікатури.

2. За браком можливості організації семінарських занять тут не розглядаються такі теми, як «Мелізми», «Знаки особливого ритмічного ділення» тощо. Але, на нашу думку, викладач, що постійно користуватиметься нотописом за системою Брайля, без значних труднощів освоїть вище перелічені знаки.

II. Запис багатоголосся.

1. Запис інтервалів і акордів:

а) раніше вже говорилося про те, що в нотній системі Брайля відсутня можливість відображати звуковисотність графічно. Тому й запис гармонічної вертикалі набуває тут іншого вигляду. Так, для запису інтервалів та акордів існують спеціальні знаки інтервалів: секунда, терція і т.д. Ці знаки пишуться після ноти, від якої здійснюється відлік інтервалів. Водночас слід пам'ятати, що при записі партії правої руки відлік інтервалів ведеться в низхідному

напрямку, тобто від мелодії, а в партії лівої руки – у висхідному напрямку, тобто від басу;

б) сказане раніше стосується і запису акордів, при чому всі інтервали визначаються відносно верхнього (в партії лівої руки – нижнього) голосу. Так, наприклад, тонічний тризвук у C-dur, що звучить в першій октаві, слід записувати в такий спосіб: соль, терція, квінта;

в) перед знаками інтервалів у разі необхідності виставляються випадкові знаки, а після них – приміром, аплікатура або ліга;

г) у разі потреби, тобто коли протягом декількох тактів треба записувати одні й ті самі інтервали, їх можна подвоювати (про це вже говорилося раніше відносно штрихів).

2. Запис поліфонічного багатоголосся. Для запису поліфонії існують всього лише 3 спеціальні знаки:

– великий об'єднувач. Він, власне, об'єднує 2 або декілька голосів протягом такту і виставляється між голосами;

– малий об'єднувач, що об'єднує голоси протягом частини такту;

– тактодільник, котрий відділяє «поліфонічну» частину такту від «неполіфонічної».

Ці три знаки дозволяють музикантам, що користуються нотною системою Брайля, опанувати складну поліфонічну тканину. Водночас слід зазначити, що музиканти мусять вивчати напам'ять нотний текст, і засвоєння поліфонії, з одного боку, потребує неабиякої зосередженості, з іншого ж суттєво розвиває поліфонічне, фактурне мислення.

III. Запис партій правої та лівої руки.

1. Знаки партій. В нотній системі Брайля скрипковий та басовий ключі вживаються переважно для вокальної, хорової та одноголосної інструментальної музики.

Для запису нот для фортепіано, баяна, бандури застосовуються спеціальні знаки партій правої та лівої руки. Причому для партії руки для «готової» лівої руки баяна існує окремий знак.

2. Порядок запису «дворучної» фактури: знак партії правої руки слід ставити в наступному рядку після позначення темпу, характеру, ключових знаків (у разі необхідності) та розміру. За такої умови – обов'язково з абзацу. В кінці партії пишеться знак закінчення нотного тексту. Після цього також з абзацу виставляється знак партії лівої руки і після відповідних нот – знак закінчення нотного тексту.

3. Оформлення великих за розміром нотних текстів: якщо твір триває більш ніж 16 тактів, має сенс для полегшення роботи з нотним текстом поділяти його на декілька частин (відповідно структурі та формі). В цьому випадку порядок запису наступний: партія правої руки першої частини, відповідно до неї – партія лівої руки; так само записуються наступні частини.

Підведення підсумків:

У рамках одного, хоча і дводенного, семінару, неможливо осягнути всі особливості брайлівського нотопису. Адже для кожного музичного інструменту розроблені спеціальні нотні позначення. Нотна система Л. Брайля існує вже більш як два століття, і за цей час музиканти з вадами зору в усьому світі постійно доповнюють, вдосконалюють її.

Певно, що професійне володіння брайлівським нотописом потребує системної, постійної роботи з нею перш за все, викладачів музики, котрі навчають дітей з вадами зору. Але відданість та наполегливість завжди приносить суттєві результати.

Література

1. Красноусов П. Д., Шоев Ф. И. Луи Брайль : историко-биографический очерк. Москва : Просвещение, 1967. 83 с.
2. Кулаков В. Н. Азбука для начинающих незрячих музыкантов. Москва : 2003. 26 с.
3. Смирнов Г. А. Запись нот по системе Брайля. Москва : Просвещение, 1988. 141 с.
4. Шамина З. И., Клевезаль Г. П., Смирнов Г. А. Нотная система Брайля (руководство по изучению записи и чтения нот рельефно-точечным шрифтом) в 8 кн. Москва : РГБС, 2016.

УДК 78:159.9 (477)

САГАЛОВА Анна Володимирівна,

Заслужена артистка України, в. о. доцента,
Харківський національний університет
мистецтв імені І. П. Котляревського

МУЗИЧНА ТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СУСПІЛЬСТВА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У доповіді висвітлюється вплив звукового оточення в цілому та музики на психіку людини. Наводяться приклади соціальних проєктів із залученням музики, обґрунтовується необхідність впровадження музичної терапії для роботи з особами з особливими потребами та тими, які потребують підтримки.

Ключові слова: музична терапія, інклюзивна освіта, класична музика, вплив музики, психіка.

У нашому сьогоденні все збільшується фактор стресу: постійна недостача часу, невпевненість у майбутньому, нетерпимість оточуючих. Окрема проблема, яка дуже шкодить нашій нервовій системі – ми живемо в постійному

звуковому супроводі: на вулицях, у міському транспорті, у закладах громадського харчування. Тож, необхідно зазначити, що звукове оточення може чинити протилежні дії: одне – збуджувати, знищувати, інше – структурувати, заспокоювати.

Незаперечним є той факт, що музика безпосередньо впливає на світосприйняття і мислення, на поведінку і художній розвиток людини. Класична музика відіграє ключову роль у гармонійному розвитку особистості, є невід’ємною складовою її духовного становлення. Вже в епоху античності філософ-енциклопедист Аристотель розробив цілісну систему музично-естетичного виховання дітей, приділяючи особливу увагу музиці, висунув своєрідне обґрунтування морального впливу музики на психіку.

Тому на сучасного музиканта покладається велика відповідальність, адже через музику він повинен позитивно впливати на людину. Важливим питанням сьогодні є розуміння репертуару і аудиторії. Вплив програми на слухачів може бути дуже значним. Кожен музичний стиль викликає в людини ті або інші емоційні почуття. Наприклад, відомо, що музика епохи романтизму, до якої тяжіє багато молодих людей, завдяки її яскравій емоційності, гострим почуттям, швидким змінам настрою може викликати загострення неврозів, посилити депресивний стан.

Мистецтво бароко і класицизму з естетичним підґрунтям краси людської особистості навпаки надають слухачеві відчуття стабільності, надійності. Гармонічні зміни стійкості та нестійкості, струнка ритмічна організація і форма, життєстверджуючий настрій цієї музики – все це насправді стабілізує нервову систему, нормалізує тиск та просто надає оптимізму. Наразі у світі все більше набирають популярність барочні концерти, аутентична

манера виконання і це зовсім не випадково. Це яскравий доказ того, що люди потребують психологічного захисту, якій здатна впровадити саме така музика.

Музична терапія широко використовується в лікуванні неврозів, у праці з людьми, які мають певні проблеми з розвитком, з людьми з синдромом Дауна, аутистами тощо.

Слід підкреслити, що музична терапія спрямована не тільки на пацієнтів з психічними вадами або на інклюзію в будь-яких її проявах. Вона необхідна всім, бо кожен з нас потребує підтримки. Ради молодих вчених при Міністерстві культури та при Міністерстві охорони здоров'я були засновниками двох проєктів з музичної терапії. «Музика проти раку» – проєкт, спрямований на дестигматизацію, інформування та зближення суспільства й медичних працівників «неонкологічних» спеціальностей до людей з онкологічними захворюваннями, наближення його до міжнародних стандартів – дотримання рівноправності, чуйності, забезпечення медичних, соціальних, психологічних та духовних потреб у повному обсязі, створення умов для психологічної, фізичної та духовної реабілітації. Саме музика об'єднує, надає сили на боротьбу з недугом та, що є найголовнішим, – дарує надію. «Ноти здоров'я» – проєкт, спільний з Університетською клінікою Харківського національного медичного університету. Концерти та тренінги з ритмічних та вокальних вправ були спрямовані на пошуки можливостей боротьби з болем.

Для використання музичної терапії необхідні спеціальні компетенції, які включають не тільки знання та розуміння музики, але і навички з медичної психології та фізіології. У світі існує декілька принципів систем вивчення музичної терапії. Одна з систем – на базі вивчення психології студенти також засвоюють базові музичні навички. Такі психологи працюють з пацієнтами, які мають

синдром Дауна, аутистами і т.ін. Інша – професійні музиканти, які отримують освіту психологів, така система працює в Великій Британії, США.

Музичну терапію вже використовують в освітньому процесі в Україні на основі національної наукової бази. Так, наприклад, в Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка була створена робота «Музикотерапія як складова здоров'язбережувальної технології виховання студентської молоді», де «розглядаються наукові підходи видатних учених щодо використання у навчальному процесі музики з терапевтичною метою» [1, с. 20]. Автор зазначає, що «сутність здоров'язбережувальних технологій охоплює моніторинг стану здоров'я студентської молоді, розроблення здоров'язбережувальної стратегії з урахуванням вікових особливостей, урізноманітнення діяльності з метою підвищення резервів здоров'я і працездатності майбутніх учителів» [там само].

У статті Л. В. Пушкаря «Музично-терапевтичний потенціал ритмічнорухових компетенцій бакалаврів дошкільної освіти» (Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка) розглядається «необхідність формування ритмічнорухових компетенцій майбутніх вихователів дошкільних закладів» [2]. Дані роботи мають вагомe значення для розвитку музичної терапії в нашій країні.

З 2019 року Харківська академія дизайну впровадила нову освітньо-професійну програму «Художньо-педагогічна терапія» другого рівня вищої освіти за спеціальністю 022 «Дизайн», галузі знань 02 «Культура і мистецтво». Студенти отримують кваліфікації дизайнер та артвикладач. Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського наразі також розробляє освітньо-професійну програму «Музично-педагогічна

терапія» другого рівня вищої освіти, яка включає в собі компоненти спеціальності медична психологія та методика інклюзивного навчання.

У світі спеціальність музичний терапевт є затребуваною та дієвою. Завдяки музичній терапії вирішується цілий спектр проблем від соціальної адаптації до психічних патологій. Також – це широка сфера для розвитку музикантів. На основі вивчення зарубіжного досвіду та перших спроб вітчизняних фахівців вважаємо за необхідне працювати над подальшим розробленням та впровадженням освітньої кваліфікації «Музична терапія» в Україні. Класичне музичне виховання допомагає у навчанні будь-якої дитини, адже доведеним є факт того, що завдяки заняттям музикою покращується увага, пам'ять, діти краще сприймають інформацію на слух, адже музика навчає розуміти інтонацію, тобто сенс сказаного. Наразі проблема інклюзії постає дуже гостро, а «лікування музикою» є необхідною складовою допомоги дітям з особливими потребами. Все це свідчить про велику затребуваність професії музиканта в сьогоденному житті, необхідність збільшення робочих місць. Найголовніше – завдяки музиці та музичній терапії ми зможемо чути та розуміти друг друга, а це допоможе знизити кількість конфліктних ситуацій, вийти на новий рівень культури відношень, що так необхідно нашій країні.

Література

1. Гриньова В. Музикотерапія як складова здоров'язберезувальної технології виховання студентської молоді. *Витоки педагогічної майстерності*. Серія : Педагогічні науки. 2015. Вип. 16. С. 20-28. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2015_16_5 (дата звернення: 25.10.2019).

2. Пушкар Л. В. Музично-терапевтичний потенціал ритмічно-рухових компетенцій бакалаврів дошкільної освіти. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*. 2016. Вип. 2. С. 22-31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmov_2016_2_5 (дата звернення: 25.10.2019).

**Складові елементи
інклюзивної освіти:
командний підхід,
задоволення
індивідуальних потреб
дітей, співпраця з батьками,
створення сприятливої
атмосфери
в дитячому колективі**

9. СКЛАДОВІ ЕЛЕМЕНТИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ: КОМАНДНИЙ ПІДХІД, ЗАДОВОЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПОТРЕБ ДІТЕЙ, СПІВПРАЦЯ З БАТЬКАМИ, СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОЇ АТМОСФЕРИ В ДИТЯЧОМУ КОЛЕКТИВІ

УДК 37.04:376

БОНДАР Світлана Миколаївна,
викладач, завідувача відділенням образотворчого мистецтва,
КЗ «Рубіжанська міська дитяча школа мистецтв»
Рубіжанської міської ради Луганської області,
народний художник Луганщини

СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОЇ АТМОСФЕРИ В ДИТЯЧОМУ КОЛЕКТИВІ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ ХУДОЖНЬОГО ВІДДІЛЕННЯ МИСТЕЦЬКОЇ ШКОЛИ

Доповідь присвячено розв'язанню актуального питання створення сприятливої атмосфери в дитячому колективі інклюзивного класу на основі запровадження нових педагогічних технологій, спрямованих на розвиток здібностей та нахилів, творчого потенціалу особистості дитини з особливими освітніми потребами.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, інклюзивний клас, робота в групі, адаптація, сприятлива атмосфера дитячого колективу.

Сучасна мистецька школа – це заклад, де особистість має можливість розвинути мистецькі здібності, набути початкових професійних виконавських компетентностей,

естетичного досвіду та ціннісних орієнтацій через активну мистецьку діяльність.

Найважливіша місія сучасної мистецької освіти – виявляти, плекати й розвивати здатність до творчості в кожного, хто виявив здібності та бажання навчатися мистецтву [1].

Діти з особливими освітніми потребами (ООП) – це учні, які через різні причини потребують посиленої уваги викладачів, діти, яких природа позбавила можливості на достатньому рівні сприймати світ й почуватися належними до нього внаслідок хвороби, вади чи патологічного стану.

Освіта дітей з ООП спрямована на реалізацію Законів України, Указів Президента України щодо забезпечення рівного доступу до якісної освіти всіх дітей, запровадження інклюзивного навчання, удосконалення нормативно-методичного забезпечення освіти дітей з особливими потребами, дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

Розв'язання цих актуальних питань можливе на основі широкого запровадження нових педагогічних технологій, спрямованих на розвиток здібностей та нахилів, творчого потенціалу особистості. Адже художня діяльність розвиває певні моральні норми стосовно себе та навколишнього світу, загартовує волю, формує характер. У творчому художньому процесі молода людина вчиться ставитися до навколишніх і до себе, набуває почуття відповідальності, розвиває глибоку та стійку потребу в спілкуванні з мистецтвом, з чим пов'язані нові мотиви поведінки, що проявляються в прагненні задовольняти естетичні потреби. Художня діяльність здатна чинити позитивний вплив на особистість учня, викликаючи суттєве зрушення в його духовному світі та емоційній сфері [3].

Для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу в класі з інклюзивним навчанням кількість учнів з ООП становить: 1-3 учня з-поміж дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, затримкою психічного розвитку, зниженим слухом чи зором, легкими інтелектуальними порушеннями; не більш як 2-є дітей із числа сліпих, глухих, з тяжкими порушеннями мовлення, у тому числі з дислексією, розладами спектру аутизму, іншими складними порушеннями розвитку (порушеннями слуху, зору, опорно-рухового апарату в поєднанні з інтелектуальними порушеннями чи затримкою психічного розвитку) або тих, що пересуваються на візках [5].

Основними чинниками успішного функціонування інклюзивного класу на художньому відділенні сучасної мистецької школи є: командний підхід, задоволення індивідуальних потреб учнів, співпраця з батьками і створення сприятливої атмосфери в дитячому колективі.

Однією з умов, яка забезпечує ефективність інклюзивної освіти, є формування міжособистісних стосунків дітей з ООП і однолітків з типовим розвитком в інклюзивному класі. Суттєвим аспектом цієї проблеми є пошук шляхів та засобів подолання перешкод у процесі взаємодії учня з дитячим колективом. Чинниками, які визначають ступінь успішності входження учнів у новий клас, є особистісні якості школярів з ООП та особливості середовища, в яке вони включаються (А. Шевцов, Л. Кравчук, Л. Акатов) [4].

Саме формування позитивних взаємин дітей в інклюзивному класі є важливим напрямком роботи вчителя. Цей процес повинен відбуватись диференційовано і поетапно.

Диференційований підхід передбачає, з одного боку, формування готовності однокласників з типовим розвитком до взаємодії з ровесниками, які мають фізичні порушення,

з іншого – готовності дітей з ООП до навчання й спілкування в колективі інклюзивного класу. Важливим чинником успішного результату є позитивне ставлення до їх спільного навчання і вчителів, і батьків.

Основними складовими формування позитивних взаємин дітей у колективі інклюзивного класу є:

Підготовка дітей типового розвитку до взаємодії з однолітками з ООП. Здійснюється в позакласній виховній роботі (без присутності дитини з ООП) у формі бесіди, тренінгу, аналізу відеозаписів, використання етичних ситуацій, оповідань, казок. Вчитель на початку навчального року повинен ознайомити учнів із захопленнями, позитивними рисами школяра з ООП; пояснити, як потрібно себе поводити з новим учнем, яку надавати йому посильну допомогу. Доцільно показати школярам відеозаписи про дітей з ООП, за допомогою яких наголосити на позитивних рисах характеру; провести тренінг з метою адекватного ставлення до «особливих» однолітків.

Підготовка школярів з ООП до інклюзивного навчання. Відбувається за допомогою бесіди про учнівський колектив, соціально-психологічну атмосферу в інклюзивному класі, показ відеозаписів уроків і заходів, які проводились у цьому колективі. До початку навчального процесу діти з ООП запрошуються в класні кімнати з метою адаптації до атмосфери школи й класу, ознайомлення з обстановкою за відсутності школярів типового розвитку.

Врахування індивідуальних особливостей психофізичного розвитку кожного учня з виділенням окремих рис особистості. Навіть з однаковими діагнозами учні з ООП мають різні психологічні особливості, зумовлені багатьма факторами. Тому у роботі з такими дітьми важливо враховувати їх інтереси, особливості пізнавальної діяльності, особистісні характеристики,

обумовлені хворобою, особливостями сімейного виховання тощо.

Поетапне включення учня ООП у колектив інклюзивного класу: спочатку в парі, потім у мікрогрупу, з часом – до співпраці зі всім класом. Для роботи в парі, групі з дітьми з ООП варто добирати учнів, які доброзичливо і лояльно ставляться до них. Під час планування уроків вчителю доцільно спочатку ввести роботу учнів у парах (вересень, жовтень), потім поступово переходити до роботи у мікрогрупах (грудень, січень, лютий). Для гарного результату важлива систематичність такої роботи. Після налагодження стосунків школяра з ООП з однолітками в одній мікрогрупі, поступово склад групи змінюється, враховуючи розвиток взаємостосунків учнів. Наступним етапом включення є залучення учня до складу групи лідерів класу. Орієнтовно з березня місяця навчального року доцільно долучати дитину з ООП до співпраці з усім класом, використовувати ігри на перервах, виховні заходи.

Використання інтерактивних методів і технологій у навчально-виховному процесі, створення «ситуації успіху» для дітей з ООП. Навчитися будувати взаємини у класі й уникати конфліктів, знайти своє місце у системі міжособистісних стосунків з однолітками-школярам допомагає застосування таких технологій та методів, як: «Акваріум», «Мікрофон», «Коло ідей», «Незакінчене речення», «Обери позицію», мозковий штурм, аналіз моральної ситуації, елементи арттерапії. Завдяки створенню «ситуації успіху» на уроках, учні з ООП почуватимуться впевнено, матимуть можливість проявити себе в найбільш вигідних для них ролях і умовах [4].

Комплексна взаємодія групи фахівців психолого-педагогічного супроводу, які працюють з інклюзивним класом. Напрацювання професійної компетентності

педагогів у галузі формування колективу учнів інклюзивного класу відбувається через тематичні педради, методичні об'єднання, семінари-практикуми, консультації з практичним психологом, соціальним і корекційним педагогами.

У такий спосіб можна зробити висновок, що основою для об'єднання дітей є особистісні взаємостосунки. Потреба учнів відповідати соціальним вимогам, дотримуватись спільних правил, бути повноцінною особою реалізується в колективі. Художня діяльність у групі однолітків для дітей з ООП містить у собі водночас виховний, розвивальний, діагностичний і корекційний процеси завдяки творчості, в результаті якої налагоджуються емоційно-довірливі комунікативні контакти, пізнаються закони ефективної соціальної взаємодії. Мистецтво, як засіб корекційного навчання, надає дітям можливості зображувати, усвідомлювати й відчувати повсякдення і сприяє розвитку активності, їх соціалізації та інтеграції в суспільстві [5]. Інклюзивна освіта вчить учнів працювати в команді, спілкуватися з іншими дітьми. У сучасній мистецькій школі саме завдяки контактам між однолітками з типовим розвитком в умовах інклюзивного навчання діти з ООП розвиваються емоційно і соціально, вчаться жити в злагоді з людьми.

Література

1. Мистецька освіта. *Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти* : вебсайт. URL: <http://www.dnmczkmo.org.ua/> (дата звернення: 25.10.2019).

2. Образотворче мистецтво з спеціальною методикою : навчально-методичний посібник / уклад. І. В. Бабій. Умань : Візаві, 2014. 112 с.

3. Стрілець О. В. Корекційно-розвивальні технології в образотворчому мистецтві для дітей і молоді з особливими потребами. URL: <http://ephshair.phdpu.edu.ua:8081/xmlui/handle/8989898989/2853> (дата звернення: 28.02.2017).

4. Чопік О. В. Формування взаємин дітей з вадами опорно-рухового апарату із здоровими ровесниками в умовах інклюзивного навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к-та пед. наук : 13.00.03. Київ, 2013. 21 с.

5. Чопік О. В. Формування взаємин учнів інклюзивного класу : метод. посіб. Кам'янець-Подільський: науково-методичний центр ЗОШ №7, 2016. С. 6–16.

УДК 37.013:43

ЄСІНА Аліна Геннадіївна,
викладач театральних дисциплін,
Дитяча школа мистецтв № 5
ім. І. О. Дунаєвського,
м. Харків

ОСОБЛИВІ ДІТИ НА УРОКАХ З ТЕАТРАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Інклюзивне навчання в мистецькій школі – це рівний доступ до якісної освіти всім дітям, включаючи дітей з особливими освітніми потребами. Важливим в такому процесі є моделі формування готовності вчителя, дітей, батьків до організації інклюзивного навчання.

Ключові слова: інклюзивне навчання, професійна готовність, театральні дисципліни, батьки.

Згідно з Конвенцією про права інвалідів, дитина з інвалідністю має право на відпочинок та дозвілля, що надає можливість відновити сили, зміцнити здоров'я, а також – займатися мистецтвом, отримувати нові та яскраві емоції на рівні з іншими дітьми.

Інклюзія – це неперервний процес підвищення участі кожної дитини в освітньому процесі та зменшення кількості

випадків виключення з нього, навчальні заклади зі спеціальними (компенсуючими) групами/класами частково можна називати інклюзивними – діти з особливими освітніми потребами мають більше можливостей спілкування зі своїми однолітками, доступу до типової навчальної програми, ресурсів місцевої громади тощо в порівнянні з перебуванням у спеціальних навчальних закладах чи навчаючись удома [1, с. 11].

На уроках з театральних дисциплін дитячу позитивну самооцінку необхідно підсилювати і їх уміння надалі вчитись буде розвиватися. Вони будуть засвоювати базові вміння, знання та можливості з різних сфер мистецького навчання відповідно до їх віку і потреб. Навчання через гру є дуже важливим, бо діти будуть учитись розуміти важливість рівноправних груп у навчанні. Вони збережуть радість від ентузіазму до навчання та зустрінуть нові навчальні проблеми сміливо і творчо, отже, діти вчитимуться як розмірковувати над тим, що є погано, а що ні. Їх дії, як відповідальних членів суспільства, будуть підсилюватись. Вони будуть дотримуватись правил співіснування та передавати їх іншим, засвоять норми суспільства і зрозуміють їх важливість як частини щоденного життя, навчатись контролювати себе краще та долати щоденні складні ситуації, розуміти рівність і сприймати різноманітність людей. Вони навчатись зберігати здоров'я відповідно до їх віку; дитяча мовознавча та культурна особистість, їх можливості виражати себе по-різному повинні підсилитись і розвинути. Вони ознайомлюватимуться з різними формами мистецтва, місцевими та загальнокультурними традиціями.

Методи роботи. Учитель спрямовує дітей на усвідомлення їх навчання й розуміння того, що вони самі можуть впливати на власний успіх у навчанні, а також залучає до експериментів, досліджень, активної співучасті

в розв'язанні проблем у взаємодії з дорослими та іншими дітьми. Відправною точкою дитячих досліджень є явища та події, які близько пов'язані із середовищем життя дітей та з їх набутим досвідом. Діти тренуються розмірковувати над причиною взаємозв'язків і робити висновки. Діяльність вихованців має бути цілеспрямованою та стимулюючою. Робота в мистецькій шкільній освіті, а саме в театральних дисциплінах, базується на ігровій діяльності, яка відбувається відповідно до рівня розвитку кожної дитини, що також стимулює лінгвістичні здібності дітей, їх потенціал до вивчення нового. Діяльність включає дитячі потреби, які задовільняються через гру й уяву.

Що потрібно робити і яку форму повинен мати урок?
Насамперед – потрібно проводити декілька індивідуальних уроків. Перший – це розмова з батьками (хто, як не батьки знає особливості своєї дитини). А саме потрібно поцікавитися: що їй подобається, які передачі або мультфільми дивиться, яка музика подобається або ж вона виявляє інтерес до якогось музичного інструменту, які кольори полюбає, чи подобається малювати, що може дитину налякати, які емоції проявляє, коли їй щось не подобається або навпаки тощо. Потім потрібно поспілкуватися з дитиною, приділяючи велику увагу тому, як вона іде на контакт з викладачем, відповідає на питання чи ні, уважно слухає чи має розсіяну увагу. У процесі спілкування робимо для себе помітки – як дитина реагує на викладача, відзначаємо рівень її уваги, хід думок та вміння формулювати їх, емоційне налаштування дитини на першому занятті та на наступних. Це стане у нагоді в подальшій співпраці. Коли почалась індивідуальна робота з інклюзивною дитиною в театральній студії потрібно паралельно проводити налаштовуючі бесіди з батьками та дітьми в групі, до якої невдовзі буде залучатися особлива

дитина. Треба роздрукувати пам'ятку для батьків та учнів, зачитати її та зупинитися на кожному пункті, пояснюючи.

Пам'ятка для батьків та дітей:

1. Цінність людини не залежить від його здібностей і досягнень.
2. Кожна людина здатна відчувати і думати.
3. Кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою.
4. Всі люди мають необхідність у спілкуванні.
5. Справжня мистецька освіта може здійснюватися тільки в контексті реальних взаємин.
6. Всі люди мають потребу в підтримці і дружбі однолітків.
7. Для всіх учнів досягнення прогресу може бути швидше в тому, що вони можуть робити, ніж в тому, чого не можуть.
8. Різноманітність підсилює всі сторони життя людини.

Але провести саму бесіду – це дуже мало. Порушення, як правило, кидаються в очі, вони дуже помітні для дітей. І якщо учні не будуть розуміти особливостей свого однокласника в якого ДЦП або аутизм, то це буде викликати велику кількість питань. Тому необхідно проводити налаштовуючі ігри-тренінги, що дозволять дитині якнайближче відчувати ті почуття, які має дитина з особливими потребами.

Наприклад, дитина з особливими потребами не погано або зовсім не бачить. В цьому випадку потрібно пояснити дітям, що таке явище буває і не кожна людина має можливість бачити, розповісти про особливості психофізичного розвитку, характеристикау відчуттів і сприймання, пам'яті, мислення [2, с. 15–16]. І, щоб трішечки зрозуміти як відчуває себе така дитина, можна запропонувати гру під назвою: «Доведи сліпого».

Хід гри: по всьому кабінету можна розкидати речі на підлозі. Одному учню зав'язують очі, другий учень стоїть на протилежному кінці кабінету, його мета – довести вербально до себе учня, у якого зав'язані очі, оминув усі перешкоди.

Або, наприклад, в моїй практиці був учень з синдромом Дауна. У дитини були також мовні порушення. Було важко зрозуміти, що саме має на увазі ця дитина. Тому я запропонувала дітям гру під назвою «*Секрет*».

Хід гри: група дітей розташовується навпроти вчителя, вчитель кожній дитині задає індивідуально декілька питань, наприклад: як тебе звати, як у тебе справи, що у тебе трапилось цікавого сьогодні? тощо. Але відповіді на них можна лише звуком та емоціями.

Під час індивідуальної підготовки дитини з особливими потребами потрібно відштовхуватись від її інтересів, проводити ігри-тренінги, що підвищують самооцінку, заохочують до спілкування, звільнюють від «затисків» у спілкуванні з іншими. Якщо така дитина любить котів, то вчитель інколи може проводити заняття в образі кота. Запропонувати гру: «*Повтори-но!*».

Хід гри: Спочатку треба комунікативним шляхом виявити як саме поводять себе котики, що любляють, або розповісти та показати на власному прикладі і потім запропонувати разом пограти. Вчитель показує нескладні рухи та емоції, а дитина повторює.

Коли дитина з особливими потребами йде на контакт, тоді можна її залучати до групових занять.

Групові заняття мають починатися з відомих ігр-тренінгів, які в якості прикладу наведені вище.

У процесі індивідуального спілкування вчитель повинен виявити «сильні» сторони такої дитини, а на групових заняттях зробити на них акцент. Наприклад, особлива дитина має гарну фізичну підготовку,

тож запропонувати на предметі «Основи сценічного руху» допомогти вчителю провести групову розминку м'яз тощо.

У позашкільному навчанні мистецька діяльність значно впливає на емоційний, практичний та когнітивний розвиток дитини. Дитяча творчість, уява та самовираження розвиваються через малювання, музику, виконання поробок, театр, танці та рухи. Вихованцям надаються можливості участі в театралізації та обговоренні свого артистичного досвіду. У дослідницькій та експериментальній театральній діяльності або в грі діти знаходять інформацію про себе та феномени навколишнього світу. Так, на уроках театральних дисциплін діти забезпечуються підтримкою їх артистичної діяльності, що сприяє розвитку чутливості, сприйняттю та просторової орієнтації. Пізнавальні процеси стають глибшими, розвиваються мислення та навички вирішення проблем. Дітям надається можливість самопізнання завдяки засобам спілкування та його практиці. Педагоги із вихованцями займаються на акторській майстерності, сценічному русі, сценічній мові, сценічній практиці, працюють над постановками вистав, обговорюють їх смислове наповнення, візуальне вираження. Також викладачі заохочують дітей висловлювати свої власні думки словами та шляхом драматизації, через наголос і тембр голосу, вирази, жести та рухи тіла. Такі заняття допомагають дітям оцінювати та зберігати цінності природного та створеного людиною світу.

Література

1. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik dla pedagogів і батьків / уклад. Н. В. Заєркова, А. О. Трейтяк. 2016. 68 с.
2. Колупаєва А. А., Софій Н. З., Найда Ю. М. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник / під заг. ред. Шинкаренко В. І. Київ : Видавничий дім «Плеяди», 2013. 96 с.

КОВЧЕНКО Людмила Євгенівна,
викладач,
Дитяча музична школа № 8,
м. Одеса

ПІДГОТОВКА УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ ЗОРУ ДО ВИБОРУ МИСТЕЦЬКОЇ ПРОФЕСІЇ

У доповіді зазначається, що важливу роль у дітей з порушенням зору відіграє слухове сприйняття. За допомогою звуків діти з порушенням зору можуть визначати предметні та просторові властивості навколишнього середовища. У цих дітей є значний потенціал до навчання музиці, який треба розвивати.

Ключові слова: розвиток, музика, баян, порушення зору.

Значення музичних образів у вихованні дитини з порушеннями зору, а особливо їх вплив на розвиток функцій мозку, важко переоцінити. Вже у ранньому віці слід влаштовувати недовгі (5–15 хвилин) щоденні «сеанси» музикотерапії, ненав'язливо залучаючи дитину до слухання ритмічної негучної музики з красивою мелодією. Водночас можна злегка розгойдувати крихітку на руках або допомагати їй підстрибувати (інтонувати, підспівуючи). Важливо, однак, щоб після таких музичних слухань дитина залишалася не в тиші та ізоляції, а в атмосфері природних побутових звуків – голосів рідних, мами, її кроків по квартирі, криків дітей на вулиці, шуму трамваїв або закипаючого на плиті чайника і т. п., таким чином адаптуючись до навколишнього світу.

Музичне навчання дітей з порушеннями зору – складний процес, який базується на розумінні кожної особистості, її характеру, індивідуальних психофізичних

особливостей та інтересів. Тому дуже важливо в навчанні музиці таких дітей застосовувати індивідуальний та диференційований підходи, що базуються на розумінні специфіки сприймання ними естетичних об'єктів, спеціальному доборі змісту, форм і методів навчально-виховної роботи.

Дуже важливу роль у процесі формування музичних уявлень дітей з порушеннями зору відіграє враховування їх музично-естетичних інтересів й уподобань.

Музично-педагогічна практика роботи з дітьми з порушенням зору доводить, що розвиток інтересу до музичної діяльності, усвідомлення її мотиваційної сторони, розвиток музичних здібностей та якісний кінцевий результат процесу навчання стимулює і підвищує настрій дитини, збільшує бажання помножувати свої результати в цьому виді діяльності, що є запорукою успішності та ефективності навчання.

У свою чергу, активне залучення дітей до музично-пізнавального процесу стимулюється певними заохочувально-розвивальними завданнями, добір яких залежить від контингенту дітей та їх соціального досвіду. Тому, щоб пробудити в дітей з порушеннями зору бажання вивчати музичні твори, а потім їх грати на музичних інструментах, їх потрібно захопити цими творами, викликати інтерес до них, щоб вони отримували естетичну насолоду як від самого твору, так і від процесу заняття з музичним керівником.

Невід'ємною частиною розвитку інтересу до участі в різних видах музичної діяльності є вдумливий, професійно грамотний добір музичного репертуару (привабливого, емоційно-насиченого, культурно і соціально виховуючого), наукова організація процесу його подання, доступність викладу. Все це сприяє тому, що в дітей з порушеннями зору на фоні позитивної

емоційної реакції на музичний твір з'являється інтерес як стимул до певної музичної діяльності.

Музичний репертуар має бути різноманітним за жанром, характером, тематикою, емоційно-образною виразністю, який би сподобався дітям й сприймався ними із задоволенням.

Спеціальної підготовки, методики для роботи з такими дітьми у мене не було. Багато з учнів в інтернаті мають інвалідність дитинства по зору, є сироти, напівсироти. Виникли великі проблеми в роботі з цими дітьми – це тяж люди і вони не хочуть себе відчувати неповноцінними, обділеними в чомусь, і ось я почала шукати підхід до цих дітей і розробляти свої методи.

Завдяки дирекції нашої школи мені постійно надають допомогу і створюють умови для роботи з цими дітьми. В інтернат були завезені меблі, інструменти, всі наші заходи відвідує адміністрація школи. Учні інтернату виступають на відкритих концертах в ДМШ № 8 та на багатьох міських та обласних конкурсах.

У наше століття комп'ютеризації діти часто ізольовані один від одного, мало спілкуються. Коли я починала працювати в інтернаті, у мене було кілька таких дітей, зараз в класі 15 осіб з проблемами зору. Але я націлена на якість навчання і ніколи не спілкуюся з цими дітьми, як з «обділеними», а, навпаки, підбадьорюю їх, виховую впевненість у собі і тоді вони стають найблагополучнішими та благодарними учнями.

В інтернаті у нас завжди проходить багато свят, в яких ми беремо активну участь і, навіть, академконцерти в нас проходять відкриті – це свято всього інтернату – допомагають всі: і вчителі, і вихователі, і діти, і батьки учнів. Музика може не тільки прикрасити шкільне життя, а й істотно допомогти підняти загальний інтелектуальний рівень і навчальні показники учнів.

Тільки один вид мистецтва – музика – не вимагає зорового сприйняття. Тому нашим головним завданням є збагачення людей з вадами зору дитини знаннями навколишнього світу через музичні образи.

Втрата або глибоке порушення зору завдає великої шкоди розвитку дитини, з'являються другорядні відхилення в психічному розвитку, порушується орієнтація в просторі, способах сприйняття, у формуванні образного мислення.

Розвинути музичні здібності, сформувати навички слухового виховання – все це є дуже важливим в музично-естетичному вихованні дітей з вадами зору.

Як будується урок?

1. Перше – це знайомство з інструментом.
2. Підбір на слух – програю, співаємо, прохлопуємо, потім підбираємо зі словами найпростіші пісеньки – «Дощик», «Півник», «Волошка».
3. Вивчаємо тривалості, потім гама до-мажор – рахунок, аплікатура, механіка.
4. Хто може – малюємо широкий нотний стан і вчимося писати ноти різної тривалості.
5. Коли добре засвоєна права клавіатура, переходимо до вивчення лівої.

Даю вправи на різні ритми: марш, полька, вальс, а потім процес з'єднання – але ці ж п'єси спочатку співаємо, а акомпанемент граємо лівою рукою, потім з'єднуємо обома руками – обов'язково рахуємо.

Особистий досвід:

1. Проблема малорухливості, млявості рук, бо учень текст не бачить і треба багато тримати в пам'яті.
2. Велике значення має адаптація до середовища зрячих.

3. Велика проблема – відсутність самостійних домашніх занять, спеціальної літератури, зошитів (багато часу витрачається на розлінування зошитів).

4. Швидка втомленість, не можна перевантажувати.

5. Працездатність знижена внаслідок підвищеного втомлення очей.

6. Шукати до цих дітей індивідуальний підхід.

І тут великою стає роль учителя. Находити в таких дітей щось позитивне і утримувати це. Тоді ці учні стають самими вірними учнями. Багатьом із них не вистачає материнської ласки.

Як ми вже помічали, дефекти зору можуть привести до розвитку небажаних рис характеру, але за умови правильної організації виховання, та широкого залучення дітей в різні види діяльності формуються необхідні якості особистості. Не треба робити з дитини інваліда! Співчувати, опікати, або, навпаки, не звертати увагу на вади та проблеми і тоді з дитини виросте повноцінна людина.

Приклади:

Ганна М. – природжене помутніння рогівки і глаукома та інші побічні хвороби (1) -0,03; 2) -0,08)

Влад Ф. – часткова отрафія зорового нерва, постійні головні болі (1) -0,06; 2) -0,07)

Влад З. – міопія середньої міри (1) 0,2; 2) 0,3)

Артем Г. Діагноз Артема – вроджене недорозвинення зорового аналізатора, часткова атрофія зорового нерва. Окуляри не допомагають, немає зв'язку між очима і зоровим центром мозку. 0.05- 0.07% з 100%. Працювати, звичайно, дуже важко, але як важливо бачити результати своєї праці. У свої 12 років Артем пройшов вже великий шлях участі в конкурсах: займав призові місця на міських, обласних та міжнародному конкурсах.

Література

1. Кемеровська О. Мистецтво у розкритті творчого потенціалу дитини // Обдарована особистість: пошук, розвиток, допомога. Київ : Генезис, 1998. С. 150–154.

2. Литвак А. Г. Тифлопсихологія учеб. Пособ. Для студентів пед. Ін-тов по спец. Дефектологія. Москва : Просвещение. 1985. 208 с.

3. Рева В. Індивідуальні стратегії формування естетичного сприймання музики школярами. *Мистецтво та освіта*. 2006. № 1. С. 12–15.

УДК 376-056.45:7

РЯБОКОНЬ Олена Василівна,
заслужений працівник культури України,
директор, викладач-методист
КОЛТУНОВА Тетяна Іванівна,
заступник директора з навчальної роботи,
викладач-методист,
Київська дитяча школа мистецтв № 3

ОПТИМІЗАЦІЯ ТВОРЧИХ ПРОЦЕСІВ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ МИСТЕЦЬКІЙ ШКОЛІ ЯК ПОКЛИК СЬОГОДЕННЯ

У доповіді здійснено аналіз методико-педагогічних, соціально-реабілітаційних питань інклюзивної позашкільної освіти в мистецькій школі. Окреслені комунікативні процеси між викладачами, учнями та батьками, питання раціональної організації навчального простору інклюзивних груп.

Ключові слова: інклюзивне навчання, мистецька школа, викладацька практика.

Актуальність формування моделі інклюзивної освіти в початковому спеціалізованому мистецькому закладі є очевидною, оскільки серед багатьох проблем сучасного

суспільства важливою є проблема реабілітації, навчання та соціалізації дітей з особливими потребами.

Викладацька практика спілкування з такими дітьми в нашій школі дозволяє викладачам зробити висновки про те, що рухові, зорові та психофізичні вади дітей для сучасної мистецької педагогіки не є чинниками, які повністю виключають та заперечують можливість виховання та навчання різним видам мистецтва таких учнів.

Правильно організована методична робота, що спрямована на залучення спеціальних корекційних методів, прийомів і форм, спеціальних вправ, цілком відповідає принципам доступного та відкритого середовища, яке забезпечує інклюзивна освіта. Передбачений такою освітою особистісно орієнтований підхід до навчання учнів з особливими потребами допомагає викладачам побачити вперш за все дитину-учня з певним творчим потенціалом, а тільки потім наявність деяких функціональних обмежень, і допомогти дитині розкрити свій творчий потенціал.

У навчальному закладі де є інклюзивні навчальні групи, мають бути створені необхідні умови. Основною метою навчання є опанування навичок різних напрямків мистецтва – образотворчого, хореографічного, театрального, музичного – навчання гри на музичному інструменті – та набуття знань в галузі музично-теоретичних дисциплін, хорового співу. Також необхідно враховувати психофізичні, вікові особливості та стан здоров'я дітей з комбінованими порушеннями розвитку. Перш за все вирішуються корегувальні завдання з освоєння раціональних рухів, мислення, мови, суджень та завдання соціальної адаптації і комунікації. Створюються умови для максимального залучення до навколишнього життя, ствердження соціального статусу таких дітей у середовищі однолітків.

Це є об'єктивною потребою суспільства нової сучасної людини європейського світогляду у відповідності до Європейських стандартів прав людини, що є практикою всіх цивілізованих країн світу, і України зокрема.

Діяльність нашого навчального закладу співпадає з тенденцією введення моделі інклюзивної освіти в Україні, яка не лише відкриває більш широкі можливості навчання, соціалізації дітей з особливими потребами, але й допомагає створенню емоційно-психологічного клімату рівності можливостей всіх здобувачів мистецької освіти, виховує такі необхідні всім якості взаємодопомоги, доброзичливості, взаєморозуміння як запоруки майбутнього дорослого спілкування.

На цей час спостерігається така сумна статистика, що дітей з різними складними та комбінованими порушеннями психофізичного розвитку стає дедалі більше. Інклюзивне навчання в Київській дитячій школі мистецтв № 3 посідає особливе місце, так як саме на житловому масиві Троєщина розташований освітній спеціалізований навчально-виховний комплекс «Мрія». Питанням соціалізації, реабілітації, інтеграції в товариство однолітків дітей та підлітків з функціональними обмеженнями, розкриття їх творчого потенціалу приділяється особлива увага.

Батьки приводять до мистецьких шкіл дітей, які вже перебували в дошкільному навчально-корекційному закладі. Їх перше знайомство з мистецтвом вже відбувалось: були опановані елементарні початкові навички звукоутворення та співу, нескладних, доступних дитині рухів різних частин тулуба під музику, можливо, навіть художньої діяльності тощо.

Успіх творчого розвитку дитини в мистецькій школі залежить від багатьох важливих складових, конкретних зовнішніх та внутрішніх об'єктивних чинників:

– індивідуальних особливостей та ступеня психофізичних порушень розвитку дитини – рухових, зорових, слухових, розмовних та інших, які у кожній дитини є суто специфічними та потребують нестандартного ставлення в кожному конкретному випадку;

– зацікавленості батьків у розвитку здібностей своєї дитини, спроможності реально суміщати медично-корекційні процеси та навчання в загальноосвітньому закладі та мистецькій школі водночас;

– гнучкого та професійного підходу адміністрації мистецького закладу до організації роботи груп у складі яких є такі діти, організації тісної співпраці, поєднання спільних зусиль всіх педагогів-викладачів фаху, групових уроків сольфеджіо, хору, ансамблевого музикування, малювання, хореографії та інших;

– організації в мистецькому закладі належного облаштування класних кімнат, наявність дитячих музичних, шумових, народних інструментів, дидактичних розвиваючих іграшок, музичних центрів, синтезаторів тощо, оскільки все це посилює зацікавленість з боку дітей та забезпечує позитивну емоційність навчально-пізнавального процесу;

– підготовки та спроможності педагогічного колективу мистецької школи працювати з такою категорією учнів, наявності мистецьких фахівців, що знаються на специфіці інклюзивного навчання, засвоїли достатню теоретичну базову підготовку з питань режиму, форм художньо-естетичного розвитку, корекційно-терапевтичної роботи, мають практичний досвід, чуйність, бажання, толерантність під час здійснення мистецько-розвиваючого, соціально-педагогічного патронату таких дітей.

Спробуємо розглянути послідовно та більш детально деякі з наведених вище питань.

Найбільшою, на наш погляд, проблемою організації

інклюзивної освіти в мистецьких школах є відсутність професійної підготовки фахових спеціалістів до роботи з такими дітьми. Мистецькі школи, або позашкільні спеціалізовані мистецькі навчальні заклади, як вони називались раніше, були весь час спрямовані на роботу з обдарованими дітьми, які мають природні яскраві здібності до занять музикою, танцями, акторською та художньою діяльністю. Навчальний процес був чітко окреслений рамками програмних вимог, тестуваннями результатів навчання. У таких школах працювали і працюють на цей час педагогічні працівники з величезним досвідом мистецької практики: професійні музиканти з досвідом роботи у творчих філармонічних колективах, оркестрах, хорових колективах, художники, актори, хореографи тощо. Зміст роботи викладачів був спрямований на виховання «зірок», переможців та лауреатів мистецьких конкурсів різного рівня – всеукраїнських, міжнародних.

Достатньої підготовки та досвіду роботи з дітьми, що мають порушення психофізичного розвитку, як правило, викладачі мистецьких шкіл не мають. В штатному складі мистецьких шкіл немає корекційних фахівців або методистів, що знаються на специфіці саме цієї роботи. Зараз склалася така ситуація в мистецьких школах з інклюзивними групами та учнями, коли водночас «навчаються» і вчитель, і учень. Викладач набуває досвіду та вчиться розуміти, професійно корегувати психофізичні проблеми дитини. Учень вчиться мистецьким практикам та здобуває мистецьку освіту.

Від педагогічної майстерності залежить поєднання в одному колективі на групових заняттях хору, музично-теоретичних дисциплін, малювання, ансамблевого музикування, хореографії дітей з чітко окресленими мистецькими здібностями та дітей з порушеннями психофізичного розвитку, які потребують чуйного

корекційного поступового розвитку, адаптації, повільного сприймання та засвоєння навчального матеріалу та взагалі соціальної інтеграції.

Для максимального розвитку та адаптації таких дітей адміністрація, педагогічний колектив разом з батьками мають створити спільними діями необхідні умови навчання, а саме:

- оптимістична віра в дитину;
- пріоритет позитивного стимулювання;
- психологічний клімат довіри, відсутність прямого примусу;
- педагогічна відповідальність та зацікавленість долею дітей;
- атмосфера педагогічного спілкування на основі поваги та взаємодопомоги;
- співробітництво, майстерність, професіоналізм, спілкування;
- створення ситуації захопленості та успіху, зацікавленості до активності дітей, що підтримується переконанням у здатності до подолання ускладнень;
- терпимість до дитячих недоліків.

Безумовно, не можна досконало вирішити виконавчі піаністичні, співочі, хореографічні, художні або інші педагогічні завдання обмеженими фізичними можливостями, що існують в учнів, оскільки традиційні методики навчання, що практикуються для здорових дітей у даному випадку застосовувати неможливо.

Розглянемо ключові умови оптимізації інклюзивного навчання в сучасній мистецькій школі.

Включення в процес загального мистецького навчання дітей з особливими потребами є надзвичайно важливим. Це активно сприяє забезпеченню нормалізації життєдіяльності, вмикає внутрішні нестандартні творчі ресурси організму дитини, пізнавальну діяльність, створює

більше шансів для розвитку без медичних засобів впливу. Викладач має адекватно оцінювати весь комплекс психофізичних порушень – рівень інтелекту, відповідність між рівнем розвитку та біологічним віком. Узагальнений підхід у даному випадку не може застосовуватись, зміст спеціальної освіти має бути оновленим та адаптованим до конкретних умов.

Заняття бажано проводити в обладнаному необхідними наочними засобами і технічною апаратурою приміщенні, де дитина почуватиме себе максимально затишно і комфортно. Чергування навчальних вправ та відпочинку, тривалість та вірно підібрана методика організації уроку з урахуванням всіх навчально-коригуючих форм роботи – головне. Порушення рефлексів, м'язового тону або гіперактивність, патології зору, координації рухів, дрібної моторики, слабка концентрація уваги та відсутність або недорозвиненість самостійності затримують розвиток пізнавальної сфери та психічних процесів. Емоції можуть бути неадекватними, збудженими, плутаними, фрагментарними, розрізненими, стан психіки нестабільний, всі аналітичні розумові операції проходять повільно, загальмовано, даються дитині важко. Вона здатна засвоювати лише незначні об'єми інформації.

Заняття різними видами мистецтв – малюванням, музикою – допомагають змінювати поведінку та настрій таких дітей. Необхідно враховувати, що такі заняття можуть як стимулювати, так і пригнічувати їх активність. Дитина може замкнутися, відгороджуватися від оточуючих, поводити себе нерационально, виказувати невдоволення, мукати, гойдатись з відсутнім поглядом, – як непередбачені реакції психіки на ситуацію примушення, надмірної наполегливості, що бажано уникати в спілкуванні. Треба надавати таким учням самостійності у виборі виду мистецької діяльності, включати релаксаційні вправи,

намагатися подолати певні складнощі при встановленні емоційного контакту. Доброзичливе ставлення, підкреслена похвала, постійна допомога з боку вчителя допомагають стабілізувати позитивні взаємовідносини. Це ще раз доводить, що інклюзивне навчання потребує додаткових професійних навичок та педагогічних знань стосовно психології, фізіології, корекційних методів роботи, командного підходу викладацького колективу.

Корекція має відбуватися постійно, протягом всього мистецького навчання дитини, з максимальним урахуванням вікових та індивідуальних можливостей, будь-яких специфічних особливостей, з максимальним терпінням та підтримкою, безперестанною турботою. В ідеалі мають бути об'єднані та скоординовані спільні дії та зусилля всіх, хто оточує та опікує дитину – батьків, керівників, викладачів фахових предметів, лікарів, дефектологів, психологів, соціально-реабілітаційних працівників.

До мистецьких шкіл батьки найчастіше приводять дітей, які бажають долучитися до виконавської художньої діяльності якомога раніше. Вчасне включення дітей різних категорій в процес творчості сприяє активізації та розвитку учнівських креативних здібностей. На жаль, така «мистецька терапія» не завжди може бути панацеєю, яка легко дає повноцінне здорове життя.

Але є діти, які не виявляють самостійно ніяких уподобань і тримаються осторонь, в яких присутнє відчуття страху, невіри в себе, безпорадності, інших перепон. Вони постійно відчують на собі надмірну батьківську опіку, важко йдуть на контакти з іншими, не радіють коли дорослі або однолітки хочуть контактувати, гратися разом з ними. Бажання долучити їх до мистецької діяльності є тільки в батьків як суто реабілітаційне, розвиваюче, адаптаційне до спільноти інших людей розуміння такої діяльності. Залучення до колективних форм роботи із заохоченням

навіть за незначний успіх як прищеплення якостей, протилежних рисам загальмованості – також є коригуючою формою діяльності.

Чуйна обережність, відвертість, яскраві тактичні порівняння, ігрові сюжети, терплячі наполегливість та вимогливість створюють атмосферу взаємної зацікавленості результатами роботи, і зацікавленості до організації процесу роботи вдома: зникає відчуття плину часу, а концентрація уваги розвиває самостійність мислення, самоконтроль, ініціативу у виборі способів і прийомів виконання завдання.

Досягненням компенсаторних результатів у роботі школи із розвитку творчих, виконавських здібностей у дітей з особливими потребами здоров'я є участь цих дітей у класних і шкільних концертах, районних і шкільних конкурсах, де вони отримують нагороди і визнання слухачів та суддів, переживаючи хвилювання і радість під час виступів.

Відвідування концертних залів, виставок художніх робіт, участь у конкурсах, таких, як «Повірити у себе», що орієнтовані на дітей з особливими потребами, залучення до будь-якої активної творчості допомагають прискорити процес інклюзії та соціальну інтеграцію цих дітей в сучасне суспільство.

Узагальнюючи сучасне значення та практичний досвід формування моделі інклюзивної освіти у початковому спеціалізованому мистецькому закладі, можна визначити його позитивним та перспективним в умовах сучасної мистецької педагогіки. Інклюзивне навчання як джерело багатогранних стосунків та гуманістичних відносин, дає шанс на успіх, формує атмосферу взаємної поваги, змінює систему цінностей.

Література

1. Ануфрієва О. Оцінка рівня всебічного розвитку особистості молодшого школяра. *Початкова школа*. 1999. № 8 С. 41–43.
2. Бех І. Д. Особистісно орієнтоване виховання : Науково-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
3. Боришевський М. Й. Самоактивність учнів у контексті їх світоглядних уявлень. *Психологія самоактивності учнів у виховному процесі* : навч.-метод. посіб. / за ред. М. Й. Боришевського. Київ : ІЗМН, 1998. С. 18–19.
4. Гільбух Ю. З., Киричук О. В. Шкільний клас : як пізнавати та виховувати його душу. Київ : Вища школа, 1994. 216 с.
5. Педагогічна психологія: навчальний посібник для студ. педін-тів / під ред. Л. М. Проколієнко, Д. Ф. Ніколенка. Київ : Вища школа, 1991. 183 с.
6. Розов В.І. Адаптивні антистресові психотехнології : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 278 с.
7. Сущенко Л.П. Соціальні технології культивування здорового способу життя людини. Запоріжжя : ЗДУ, 1999. 308 с.

Науково-методичне видання

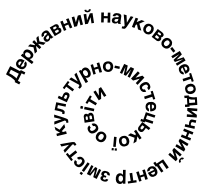
ІНКЛЮЗІЯ В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ: ВИКЛИКИ, ПРАКТИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ

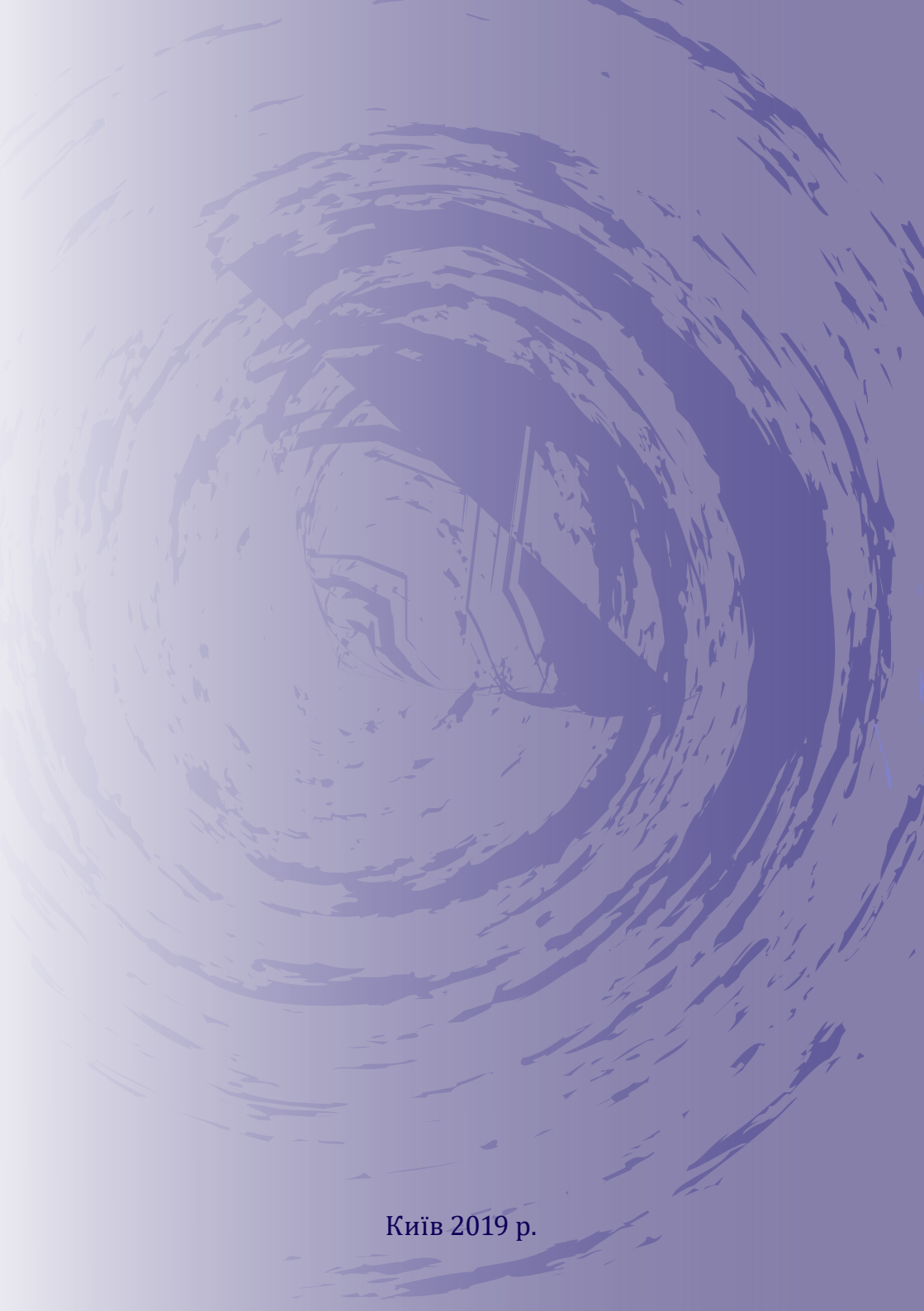
Збірник матеріалів
Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(з міжнародною участю)

6 – 7 грудня 2019 р.

Редактор: *Бриль М. М.*
Відповідальна за випуск: *Ковальчук Ін. М.*
Дизайн: *Ковальчук Ір. М.*

Схвалено на засіданні Вченої ради
Державного науково-методичного центру змісту культурно-
мистецької освіти
протокол № 4 від 05.12.2019

Київ 2019 р.